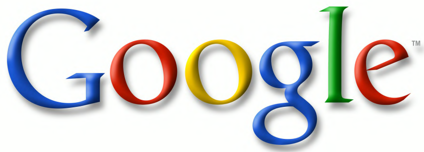

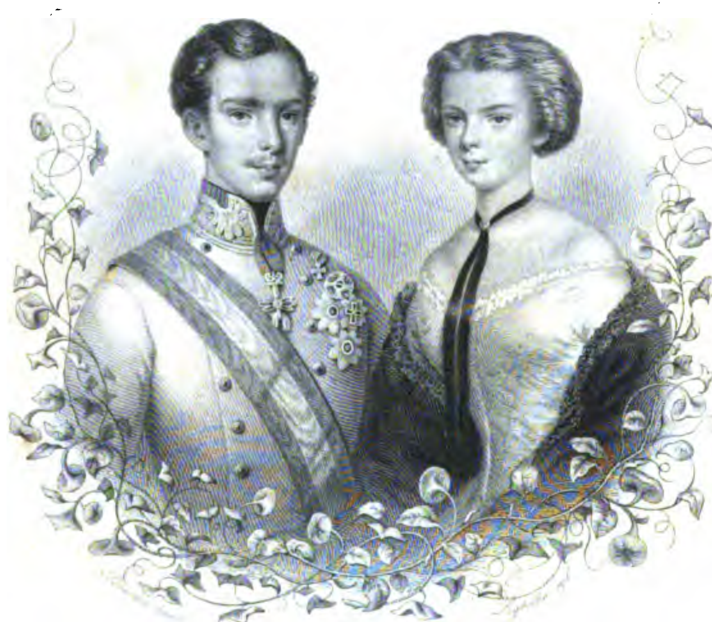

Perly
České

STANFORD UNIVERSITY
LIBRARIES

PERLY ČESKÉ.

Rychlotisk Jaroslava Pospíšila.

60304

PERLY ČESKÉ.

Vydány

od

Sboru Musea království Českého

pro vědecké vzdělání řeči a literatury české.

Spořádal

ANT. JAROSL. VRŤÁTKO.

V PRAZE 1855.

JEJÍMU VELIČENSTVU

NEJJASNĚJŠÍ PANÍ

ALŽBĚTĚ,

CÍSAŘOVNĚ RAKOUSKÉ,

v nejhlubší oddanosti

Sbor Musejní

pro vědecké vzdělání řeči a literatury české.

Na památku slavného příjezdu

JJ. C. K. VELIČENSTEV

FRANTIŠKA JOSEFA

a

ALŽBĚTY

do král. hlavního města

PRAHY

dne 3. června 1854.

Hle, k perle v koruně své, k českému národu,
Své první schýlil kroky, v svém maje průvodu
Ji *— blahost žití svého.*

Čelakovský.

Perly české.

Proudem slavné Čechův minulosti
velebné se nesou obrazy —
vroucí lásky, věrné oddanosti
k rodu královskému důkazy.
Kdo zobrazí veškeré ty doby,
statnost Čechů trůn kde hájila,
a kdo sečte mohyly a hroby,
jež krev Čechů věrných světila?

Avšak nejen v krutém války víru
český lid svou věrnost osvědčil,
paměť ctnosti té i v dobách míru
v desky dějů drahé vlasti ryl;
ano v klidném blahé doby lůnu
Česká země důkaz podala,
kterak city vroucné lásky k trůnu
v jádru lidu svého chovala.

II

Ejhle! vlny plesu radostného
kterak proudily se národem
tenkráte, když pána královského
vítala zem Česká v srdci svém;
když se brali v nádherném průvodu
v Prahu slavnou, krásné sídlo své,
panovníci z Přemyslova rodu,
Karel náš, Habsburští králové.

Kolem krále českých pánů pluky,
za nimi pak silných kopí les;
zvonů hlasy, trub a kotlů zvuky
provázely slavně velký ples:
kdežto lidstva četné, hlučné davy
zdar a slávu k nebi volaly —
slunce lesky znaky, zlatohlavy,
prapory a kříže žehnaly! —

Jako růže na obloze jemně
mráčky večerními zkvítají,
tak se v letopisech České země
obrazy ty krásné míhají;
obrazy ty zmizely co snové,
jichžto výjev srdcem mile hnul,
jako libých zvuků slavíkové,
jichžto klokot s jarem zahynul!

III

Avšak nám i osudem popřána
blahost, v Praze slavně zdobené
uvítati císařského Pána,
k němuž srdce věrných Čechů lne;
po boku, hle! krále rytířského
obraz něžný, andělský se skví —
poupě růžové, jež z lůna svého
ruměnce milosti rozvíjí.

Při pohledu tomto k nebes báni
zdvihali se lidstva hlasové,
volající nebes požehnání
králi, spanilé i královéj;
a jich přemilostné, drahé tváře
mocným kouzlem srdce dojaly,
tak že v očích nesčíslných záře
slzí nejvroucnějších rozžžaly.

Jako perle z lastury své skrýše
skvostným leskem slunce pozdraví,
tak se chvěly slze lidu tiše
v lesku zbožném za dnů oslavy.
Slze ty jsou dary nejvroucnější,
ježto srdce lidu pěstuje,
perly české jsou to nejskvostnější,
ježto národ trůnu věnuje!

*

—IV—

Perly tyto vroucné oddanosti
v srdcích nesčíslných ukryté,
silným kouzlem krásy, velebnosti,
milosti a slávy dobyté,
nechť se, požehnány rukou Páně,
vplítají v posvátný diadem,
jenžto zdobí panovníků skráně
na Rakouska trůnu velebném.

Tam nechť skví se, krásně ověnčena
věncem perlí lásky, věrnosti,
Královny a Krále jasná jmena
příštím věkům — dobám věčnosti! —
Obraz oněch českých perlí drahých
budiž v skromné tyto desky dán,
budoucím by našim dob těch blahých
odlesk v paměti byl zachován.

Jan Erasim Wocel.

I.

Touha*).

Celá říše volá:
vítej nám, ó máti,
milo milionům
jméno to *Ti* dáti.
Do domovů našich
jaro vede *Tebe,*
Tebou celé říši
jaro daruj nebe!

Národy jásejte,
na jevo se dejte!
Hory, doly, lesy,
vy se ozývejte!
Není domovina
déle osiřelá,
toužíc aby *Tebe*,
máti, uviděla.

*) Vítací báseň, v níž nejdou dvě souhlásky za sebou, vydána jest z autografického album *Jejímu Veličenstvu* podaného.

—৩ VI ও—

Nenechej, ó máti,
syny bez útěchy:
Tebe milující
Moravany, Čechy.
Čítáme hodiny,
co *Tě* uvidíme,
věru nyní touhu
jinou necítíme.

II.

Sňatek.

V blahu krále blahost
národu je skryta,
z blaha lidu blaho
panovníka zkvítá.
Cit náš v srdcích věrných
netají se tiše,
plesem ozývá se
všerakouská říše.

Mocný Dunaj v jihu
jaré vlny řítí,
se všech hor do krajů
slavné ohně svítí;
na Řípu, Hostýně
a tam na Kriváni
touhou v dálku hledí
národ ve plesání.

VIII

Ohlas hor se budí,
silným hromem hlučí,
slavný zpěv slovanský
nižinami zvučí:
„Zachovej, *ó Bože*,
mladého nám krále!
Žehnej Jemu, *žehnej*
Choti Jeho *stále!*

Hojně žehnej Jejich
nadějnému sňatku,
ramenem svým mocným
chraň nám otce, matku!“
Ejhle, nové slunce
nade vlastmi vstává,
Františku Josefu,
Eližbětě sláva!

III.

Eližběta.

Poutá ke královně
cit věrnosti včely,
k *Tobě* nevýslovně
přilnul národ celý.
K slunci každé kvítí
tvář svou obracuje,
ve tvém jasnu národ
blaho pociťuje.

Eližběto skvělá,
krásné naše světlo,
Tebou již nám v srdcích
celé jaro zkvětlo.
Kolik ještě květů
vzejde v budoucnosti,
krásná naše matko,
světlem *Tvé* milosti!

II

Ve hvězdy se vplítej
Elišběty jmeno,
mezi nejdražšími
v Čechách povždy ctěno!
K *Tobě,* krásná růže
Rakouského trónu,
hledí milujících
oči milionů.

Povinnost to sladká,
jenž nás k *Tobě* váže,
Tebe milovati
nebe srdcím káže.
Mezi *Tebou,* námi
milost vždy buď páskou,
nechtěj Slovanů svých
pohrdati láskou!

IV.

Čechoslované.

Čech v dějinách slavný,
soused Bavarie,
na života pouti
štítem *Tebe* kryje.
Na minulost hrdý
s mečem v ruce stojí,
aby neustupně
trůn *Tvůj* hájil v boji.

Dobré jest *Moravské*
jemné pokolení,
věrnost po slavných mu
otcích svaté jmění;
věrnost Moravanů
není prázdna činů,
vždy smíš důvěřovat
Moravskému synu.

*

XII

Věčně Tatry stojí
s bleskem, hromem v boji —
kéž jak Tatry pevně
trůn Rakouský stojí!
Věrnýť rod *Slovenský*
svému Panovníku,
vzdorný jako Tatry
všemu odporníku!

Vincenc Furch.

XIII

První vládce.

Člověk, první světa vládce,
když do říše rajské vkročil,
ku podivu — čtvero stromů
dary mu nesoucích zočil.

Vonný od východu cedr
kadidlo mu obětuje,
duši vládce *outlověkou*
zbožným citem naplňuje.

Jemná od jihu olíva
k nohoum stín mu libý stele,
cit *milosti* v srdci budí
jinošského velitele.

Silný od západu dubec
z lupenů svých věnec vine
muži, jenž k ochraně lidské
bohatýrskou paží kyne.

XIV

Širá od severu lípa
   vůni, stín i věnec z květů
starečkovi nese za lék,
   sladký ***mír*** jenž zjednal světu. —

Nebylo to čtvero stromů;
   tolik národů to bylo,
čtverý věk když velitelův
   ve svých ducha darech ctilo.

Nebyl to i dobou dávnou
   vladař našim časům zašlý,
jest to král náš, jehož slavnou
   správu ***čtvero ctností*** krášlí!

J. J. Melichar.

Dnové radosti.

Dnové radosti.

Rozletnu sě radost po vsěj zemi,
po vsěj zemi ot radostnej Prahy.
Rkp. Král.

Upomínky na doby, v nichžto radostí rozechvěla se srdce celých národů, netratí se z paměti lidské, ale drahým dědictvím přecházejí od pokolení na pokolení a v knihách dějepisu skvějí se po všechny časy leskem neporušitelným. Do krásného věnce blahých a skvělých takových upomínek, chovaných v paměti národu našeho, přibylo za posledních dob dvou nových utěšených květů, majících původ v událostech, z nichž jedna v blahém pocitu dojala veškeré národy rakouské, druhá pak zvláště naší drahé vlasti a družné, sesterské Moravě byla příčinou obecného plesání.

Když minulého roku poprvé blahá pověst byla se roznesla po vlastech rakouských, že mladistvý panovník náš, J. A. V. císař **František Josef**, ráčil za choť zvoliti sobě milostnou **Alžbětu**, vznešenou kněžnu bavorskou, tuť ovanul cit radosti a slastiplná naděje každé srdce po daleké říši. Rozpomeňme se, jaké to napnutí a zanícení radostné zmocnilo se

veškerých kmenů rozsáhlého Rakouska, když zavítal 24. duben 1854, den onen na vždy památný, kdežto svazek dvou srdcí, vznešených to Snoubenců Císařských, sluhou Hospodinovým zasvěcen a požehnán byl ve svatyni Páně!

Víděň tonula v proudu rozkoše, zde slaven sňatek císařský i v tichém stánku srdcí i v leskuplné okázalosti veřejné. Nádheře zevnější, v jakéž toho času skvěla se metropole podunajská, nemohlo se ovšem nic vyrovnati po celém dalekém Rakousku, ale výjevy zbožného smyslu a rozčileného srdce neméně patrné byly po vlastech, než v samém městě sídelním. Dech lásky a radosti vanul po celé říši! V každém městě, v každé dědině světil se den přepamátný vroucími prosbami k Hospodinu, aby zdaru dáti ráčil nově zkvétajícímu blahu Císařských Manželů. V mnohé rodině prolévány téhož dne slze nejvroucnější radosti, že z daru milostivého mocnáře v lůně svém mohla opět uvítati, koho s bolestí dlouhý čas byla pohřešovala. Nesčíslných slzí setřeno téhož dne i s očí ubohé chudiny milosrdnými skutky zámožných bratrů; od jednotlivých osob i obcí chudým snoubencům dávána věna a strojeny svatební hody; i sama mláď naše kvetoucí účastila se při velkonárodní té slavnosti krásným, významuplným spůsobem: sázením „císařských stromků“.

Uprostřed radostného hnutí tohoto zasvítala dvěma vlastem, od století k sobě sdruženým, z lůna doby nejprvé příští utěšená, přemilostná naděje. Čechám a Moravě mělo se mezi všemi zeměmi rakouskými nejprvé dostati žádoucího štěstí, že po boku mladistvého rytířského panovníka měly spatřiti a uví-

tati přemilostnou matku vlasti, J. V. císařovnu *Alžbětu,* k Nížto každé srdce citem nejoddanější lásky již dávno před tím se bylo roztoužilo.

Sotva že Nejvyšší návštěva staroslavné Praze nejmilostivěji byla přiřknuta, započalo se i hned s neunavnou horlivostí o slavných přípravách pracovati po celé dráze, kudy cesta Císařských Nejvyšších Hostů jíti měla.

V staroslavné Praze konány přípravy po mnoho týdnů dnem i nocí s nákladem převelikým, s nádherou dlouho před tím nevídanou, vše pak na útraty soukromé, ješto Nejvyšší Panovník úřední přípravy nákladem obcí výslovně sobě zakázati ráčil.

Čím více doba příjezdu radostného se blížila, tím větší nával odevšad ku Praze. Jako k veliké pouti národní hrnuli se hosté z celé vlasti. V den pak příjezdu císařského sbíraly se po celé dráze hluky a zástupy, kde jen možné bylo upatřiti a uvítati vznešené hosty císařské.

Konečně dospěla doba s největším napnutím očekávaná.

Dne 1. června 1854 ve čtvrtek v 9 hodin ráno opustili Jejich c. kr. Veličenstva Vídeň a jeli po severní Ferdinandově dráze do Brna. Ředitelstvo dráhy postaralo se samo o skvostné ozdobení dráhy a každého nádraží, kde se občané z okolí s místními představenými k uvítání vznešených Císařských Manželů shromáždili. V prvních hodinách s poledne přijeli JJ. c. kr. VV. do Brna. Tisíce lidstva stáli na baštách a po návrších města Brna, odkud zdaleka již možné bylo spatřiti přijíždějící vlak císařský. Hlučná střelba oznamovala dalekému okolí ra-

*

dostnou chvíli, když skvostně ozdobený vlak při hlučném jásání lidstva a slavném zvuku národní hymny do nádraží Brněnského vjížděl. Nádraží osazeno bylo městskými ozbrojenými sbory; přehojně nejkrásnějšími květinami ozdobené mělo podobu pravé zahrady. Dívky v bílém oděvu sypaly kvítí na cestu JJ. c. kr. VV., od shromážděné raddy Brněnské co nejsrdečněji uvítaných.

Z nádraží jeli JJ. VV. v povoze při plném zvonění zvonů branou Ferdinandovou do slavně ozdobeného města řadami cechův a školní mládeže až do domu zemského. V zemském domě, kde pro JJ. c. kr. VV. byt uchystán byl, očekávali je důstojné duchovenstvo, c. k. generálové a štábní důstojníci, c. kr. úřednictvo, moravská šlechta a deputace z měst královských a jiných venkovských obcí, které později byly představeny a měly slyšení. Večer navštívili JJ. c. kr. VV. skvostně obnovené a ozdobené divadlo.

Dne 2. června ráčil J. c. kr. A. V. odbývati přehlídku posádky Brněnské. Její V. Císařovna byla vojenské parádě v kočáře přítomna. Jeho A. V. Císař Pán ráčil pak navštíviti vojenskou nemocnici v předměstí Zábrdovicích, vojenský vychovací ústav, trestnici a káznici; Její V. Císařovna odebrala se zatím do ústavu šlechtičen, do klášterů Uršulinek a Milosrdných sester, a oblažila pak i dům chudých, opatrovnu malých dítek v předměstí na Třídě a dětskou nemocnici u sv. Cyrilla a Methoda svou milostivou návštěvou. V jednu hodinu s poledne navštívili JJ. c. kr. VV. společně průmyslovou výstavu a sbírku historických památností moravských v sále sněmovním.

Nejzajímavější podívání, jež Brněnští Nejvyšším Hostům Císařským připravili, byla moravská národní slavnost v Lužance téhož dne odbývaná, v utěšených sadech již od císaře Josefa II. veřejnému obveselení obětovaných.

Již po třetí hodině s poledne byly veřejné sady davem nesčíslného lidstva naplněny. Málem celé obyvatelstvo Brněnské, bezčetné zástupy lidu vesnického ze všech končin Moravy a síla jiných hostů z blízka a z dálí byly tu pohromadě, všickni v proudu živé veselosti, nejvíce pak zástupové lidu obecného tancem, závody, tělocvikem, hrami a rozmanitým divadlem veselili se bez konce. K šesté hodině přijeli JJ. c. kr. VV. v otevřeném dvouspřežném voze uvítáni hlučným jásotem, a když byli rozlehlé sady při radostném volání lidstva pozvolna kolem objeli, ráčili na zvýšeném modrobílém, skvostně ozdobeném altáně usednouti, s něhož viděti bylo na rozlehlé prostranství, kudy slavné průvody měly jíti kolem.

Začátek učiněn dlouhou řadou venkovanů jízdných, jenž při zvuku hudby hlučné „sláva!“ provolávajíce do výše klobouky točili a praporečky skláněli před Nejvyššími Hostmi. Za nimi táhla řada horníků Oslavanských a Rosických, jim v zápětí jela na bujných koních řada Chorvatů moravských, a za jezdci těmito brali se u veselém zpěvu a poskoku zástupy svatebčanů a opět noví a noví zástupové jezdců a pěších v ustavičném střídání a v kroji vždy malebném, všickni s hudbou a hlasitě volajíce sláva. Za dlouhou řadou pěších děvčat venkovských s korouhvičkami a s hudbou jely dva vozy řebřinové, přední o šesti bělouších a druhý o čtyrech ryzkách, plničké květou-

cích dívek a žen nad míru živých a veselých v přepodivném kroji, a pak nový čtyrspřežný vůz s veselou chasou mužskou, a tak vůz za vozem všecky plny svatebčanů. Za vozy jeli pak na koních zástupy Hanáků v malebném kroji svém postavy švárné, a za nimi opět noví zástupové jezdců ze všech konců Moravy. Před altánem císařským byly jsou odevzdávány dary pro JJ. c. kr. VV., sněhobílé beránky, hrozitánské pozlátkované koláče svatební, kozičky, svazky velikánského chřestu, víno a co který kraj Moravy nejvýtečnějšího rodí a plodí.

JJ. c. kr. VV., byvše celé slavnosti s patrným zalíbením přítomni, ráčili o sedmé hodině po krátké projížďce v Lužance zase do města se navrátiti. Radostný tento den města Brna skončil se večer slavným průvodem s pochodněmi.

Dne 3. června v 9 hodin ráno opustili JJ. c. kr. VV. Brno.

Blíže pomezí království Českého v České Třebové byli JJ. c. kr. VV. od nejvyšších autorit zemských JJ. Exc. místodržícího Svob. P. Mecséry'ho a velitele sboru armádního hrab. Clam-Gallas'a co nejpokorněji přijati a do Prahy provázeni.

Nám nelze pustiti se do podrobného líčení jednotlivých předmětů k Císařské oslavě po celé dráze vystavených, ale jen jako na příklad, kterak mysl česká často nehledaně a při tom velmi outle a šťastně u výstavách slavných sobě počínala, podotýkáme jedné slavné brány v České Třebové, která cele ze švihlého břízového proutí provedena, poskytovala pohled nad míru dojímavý. Záležela ť ze dvou pilířů dvojnásobně nad sebou prolomených, přepnutých nahoře příčkou, vybíhající

vrchem u věnec, nad nímž císařský orel se vznášel. V dvoupatrových průlomech obou pilířů sedělo vždy tré dívek, v národním kroji z okolí Třebovského, zaměstnaných vochlováním lnu, přádlem a tkáním. Na podstavu každého pilíře stálo pachole v kroji selském podle pluhu. Nesčíslný počet korouhviček na vrchu a po obou stranách brány zvyšoval dojem nad míru příjemný.

Celá jízda JJ. c. kr. VV. od pomezí království Českého až k srdci země, k staroslavné Praze, byla jeden slavný průvod, nepřetržité jevení oddanosti národu k nejvyššímu panovníku a přemilostné císařské choti Jeho. Kdekoliv silnice neb obecní cesta s železnou dráhou se křižuje, všude stáli obyvatelé nejbližších obcí ve sváteční úpravě buď v zástupech, buď v řadách, přede vším dítky školní s duchovními pastýři a s učiteli, místy cechové s hudbou, v každém pak nádraží řady úřednictva, duchovenstva, představených obcí a obecních starších, zde onde i horníků a ozbrojených sborů měšťanských. Kde sbor hudební, tu hrána hymna národní, kde děvčata, tu růží sypáno a jiného kvítí. U každého nádraží, na všech výšinách hřměly rány z moždířů, na všech věžích, kde vlak císařský kolem jel, ozývalo se plné zvonění. Korouhve barev českých, rakouských a bavorských vlály na všech staveních dražních, na každém strážním domku, na každé žerdi telegrafu *), na všech vynikajících domech ve městech a vsích, na kostelích

---

*) Z Brna do Prahy a dále do Teresína válo pouze na žerdích telegrafu 17.000 praporců.

a zámcích, ano i na zříceninách starých hradů, na stromech v lese a v sadě, na lodích po Labi a po rybnících. Slavné brány s nápisy, ozdobené obrazy, poprsními sochami a tisícerým kvítím, často v pěkných stavitelských rozměrech vyvedené pnuly se přes dráhu; obelisky v nádražích, nejvíce z částek strojů a nářadí při dráze užívaných uměle sestavené, jinde z kvítí, zeleného listí a chvojí v nejrozmanitějších tvarech vysoko do výšky vyhnané, stály po obou stranách dráhy.

Přistupme již ku Praze samé. Hned z kraje při vjezdu do vnějšího nádraží Pražského vypínal se obelisk 100′ vysoký, velmi ozdobně vystavěn ze samých částek železné dráhy a z nástrojů při ní užívaných, chvojím a kvítím ověnčen a nesčíslnými praporečky ovíván. Při obelisku tomto stála školní mládež z nejbližšího okolí Pražského s duchovenstvem a učiteli i sbory hudebními. Podél kolejí, jimiž císařský vlak jeti měl, táhlo se dvouřadí lesknoucích se parostrojů, slavně ozdobených a obstoupených lidem příslužným v oděvu svátečním. Před mosty, vedoucími branami do nádraží vnitřního, postaveny byly dva menší obelisky 56′ zvýší, podobně z částek železné dráhy a z částek parostrojů vkusně sestavené. Na vrcholech obelisků těch skvěly se pozlacené koule s císařskými orly nad sebou.

Ve vnitřním nádraží povívalo na sta praporců, jakož i v samé síni nádražní, kteráž ozdobena byla znaky korunních zemí rakouských a nesčíslným množstvím nejkrásnějších květin, mezi nimiž jen oleandrů na kolik tisíc se počítalo.

První stavení soukromé, které skvostný pohled poskytovalo přes hradby do samého nádraží venkovského, byl dům

hraběte Desfours'a u brány nádražní. Nad středním jeho balkonem červeně a bíle obestřeném zářilo na velikánském modrém štítu, jejž květiny věnčily, z leštěných skel uměle sestavené slunce s podobiznami JJ. VV., objatými knížecím hermelínovým pláštěm. Nad štítem vznášel se císařský orel, s obou stran praporci ochvíván.

Hlučnou střelbou zdaleka již uvítáni přijeli toužebně očekávaní Nejvyšší Císařští Hosté dne 3. června ve čtvrt na pátou odpoledne do Pražského nádraží. Nesčíslné množství lidstva na baště a v nádražích pozdravovalo s hlučným jásáním Vznešené Císařské Manžely. V průjezdu dražním postavena byla setnina c. k. pěchoty pluku prince Gustava Vasy s hudebním sborem, jenž hrál národní hymnu rakouskou.

JJ. c. kr. VV. sestoupivše z vozu byli od JJ. Exc. místodržícího Svob. P. Mecséry'ho a velitele sboru armádního hrab. Clam-Gallas'a co nejuctivěji přijati a ráčili v jich průvodu skrze nádražní salon do nádražní síně se odebrati, kdež purkmistr Pražský p. dr. Václ. Vaňka JJ. VV. vítací řečí oslovil. J. A. V. Císař Pán ráčil na to nejmilostivěji takto odpověděti:

„Těším se z toho velice, že Prahu opět vidím a i císařovnu s sebou přivesti mohu, aby se sama o věrnosti a příchylnosti Pražanů přesvědčila.“

Jakož při vstoupení do nádražní síně radostný jásot Císařské Hosty byl pozdravil, takž znova po milostivých slovech J. c. kr. A. V. radostný pokřik se zdvihl.

Když JJ. VV. z nádražního stavení byli vystoupili, aby v šestispřežném povoze usedli, zavzněla od protějšího hudeb-

ního sboru ostrostřelců Pražských hymna národní, a do zvuku hudby mísilo se hlasité volání slávy. Nyní započal vjezd v pravém smyslu vítězoslavný. Před JJ. c. kr. VV. jeli J. Exc. místodržící zemský, a v druhém voze po boku velitele sboru armádního hraběte Clama J. Exc. první generální pobočník J. A. V. hrabě Grünne; za císařským vozem jelo komonstvo JJ. c. kr. VV., policejní direktor rytíř Sacher-Masoch a purkmistr Pražský dr. V. Vaňka.

Cit radosti a nejhlubšího pohnutí zmocnil se každého srdce při pohledu na milostnou tvář mladistvé Choti Císařské, sedící po boku rytířského Panovníka, a tisíceré oko zalilo se bezděky slzami. Jásotu a slávy volání nebylo konce.

Při východu z nádraží stál sbor obecních starších, sbor knihkupcův a lékárníků a za nimi ve dvojím pořadí sbor městských ostrostřelcův. Na dvou tribunách po pravé a po levé byli c. kr. podkrajští a poslancové obcí venkovských.

Na rohu nádraží, kde se ulice Hibernácká s Jezdeckou křižuje, stála slavná brána na spůsob Braniborské Berlínské brány od výboru Pražského měšťanstva vystavěna. Nad středním průjezdem na vrchu brány bylo římské čtvérospřežení s vítězoslavným vozem, nad nímž genius se vznášel drže dva věnce nad hlavami Císařských Manželů. Zde podali representanti Pražského měšťanstva skvostně vázanou krasopiseckou vítací báseň, již JJ. VV. milostivě přijmouti ráčili.

Jak JJ. VV. z brány této vyjeli, otevřel se pohled veškerým kouzlem oko zachvacující. Lesem květin a plápolajících praporů prostíral se před užaslým zrakem čarovný průhled celou

Hibernáckou ulicí až k temnému pozadí Prašné brány, taktéž praporci a květinami a věnčením ozdobené. Slavné znění veškerých zvonů Pražských a radostné volání davu lidstva zvyšovaly dobu samu v sobě velebnou.

Po pravé ruce hned z kraje vynikal palác hrab. Kinského, bílou, modrou a červenou látkou ověšen a mezi okny znaky ozdoben. Na křídlech krásného průčelí skvěly se dva velké obrazy, z nichž jeden představoval Possenhofen, rodiště Jejího cís. Veličenstva, a druhý Schönbrunn, nynější letní sídlo Její. Vedlejší hraběcí dům Salmovský, téměř celý pod květinami a chvojím ukrytý, měl anděla v průčelí, držícího spojené znaky Rakouska a Bavorska. Pod zelenou korunou skvěla se květinová jména JJ. c. kr. Veličenstev. Na protějším knížecím Lobkovickém palácu byla v středu pěkného průčelí postavená poprsí JJ. VV., na které z velkého, outle pracovaného rohu hojnosti květiny se sypaly.

Pohled nejpůvabnější v celé ulici Hibernácké poskytoval dům Leonhardtův. Podél prvního poschodí, tehdáž obydlí hraběte Mitrovského, zdálo se jakoby čarovná květnice ve vzduchu se vznášela, vyrůstající z obrovských lastur a ulit, v podobě rohů hojnosti pod oběma balkony upravených. Ohromný prapor bílemodrý povíval celou výši domu s krovu až téměř k zemi.

Kolovratská třída výstavností domů a rozsáhlostí prostoru sama v sobě překrásná, poskytovala v rouchu slavném pohled nad míru skvostný a velkolepý. Nebyloť tu ani jedinkého stavení, které by květinami anebo živým věnčením nebylo bohatě ozdobeno bývalo a různobarevnými, místy skvostnými

látkami ověšeno a přehojně praporci ovíváno. Hned v předu taras francouské kavárny ozdoben byl červeným, zlatě lemovaným damaškem a bohatě květinami okrášlen. Před kavárnou vyhlídala jakoby z lesního houští otevřená kovárna, kvítím a praporci ozdobena, v níž statné kovářské postavy žhavé železo bušili. Jim naproti před Třemi kapry měli zámečníci v ozdobené dílně skvělou výstavu prací zámečnických.

Od nádraží až ke Kolovratské třídě dosahovaly řady ozbrojených sborů městských: ostrostřelcův, pěchoty a granátníků. Celou Kolovratskou třídou až k Václavskému náměstí táhly se řady řemeslnických cechů a mužské mládeže školní.

Po levé straně Kolovratské třídy vynikalo průčelí domu Dormitzrova přistaveným pěkným loubím o bílých sloupech s zeleným pozadím. Nad loubím tímto skvěl se na zelené chvoji ohromný medaillon s poprsními obrazy JJ. VV., nad nímž císařský orel křídla rozpínal. Z krovu a z oken Musea království Českého věnčením ozdobených vály mohútné prapory.

Na kolleji piaristské skvěl se letočet: **saLVVs VIVat IMperator aVgVstaqVe ConIVX DILeCta,** písmena číselná z červených a ostatní z modrých květin.

Nároží domu dvorského klenotníka Grohmanna mělo skvostné ověšení z červeného, zlatem lemovaného aksamitu, na němž u vrchu skvěla se Nejvyšší jména pod císařskou korunou, něco níže znaky Rakouska a Bavorska, a pod nimi šest menších zlatem vyšívaných korun. Nejskvostnější zlatnické a stříbrnické výrobky pěkně sestavené leskly se na třech stolech na čer-

veně obestřeném lešení, a nejdražší klenoty na zvláštních podstavcích mezi okny prvního poschodí.

Před výstavným domem „u Černé Růže“ (besedou měšťanskou), hojně prapory a draperiemi ozdobeným, byla slavná výstava, společně zřízená od vlastenské hospodářské společnosti a od fabrikantů hospodářských strojů Weisse a Kubáska. Byly to dva obelisky zelenou a bílou látkou povlečené, a ovinuté točitým věncem z kytic z obilných klasů, z chrpy a vlčího máku. Na jich vrcholu leskly se ohromné ananasy a na nich jména JJ. Veličenstev. Podnože obelisků byly ozdobeny poprsními podobiznami JJ. c. kr. VV., císařským orlem a obrazy představujícími výjevy z života rolnického, jakož i rozličným hospodářským nářadím. Podlouhlá lešení, na nichž obelisky spočívaly, byla pokryta drnem, a na nich rozestaveno množství hospodářských strojů. Před obelisky byla s obou stran lešení pro údy vlastenské hospodářské společnosti, za nimi pak lešení pro dámy. Když se císařský pojezd blížil, předstoupil J. J. kníže Adolf Schwarzenberg a podal J. A. V. co president vlast. hospod. společnosti krasopiseckou báseň a v modrém aksamitovém pouzdru stříbrné tížidlo na listy v podobě pluhu na podstavku z černého mramoru. J. V. oboje nejmilostivěji přijav tiskl knížeti ruku a pravil: „Vaše pozorlivost mne velice těší, děkuji Vám srdečně.“ S druhé strany povozu, kde Její V. Císařovna seděla, podána Jejímu Veličenstvu od pp. Weisse a Kubáska též vítací báseň a přeozdobně pracovaná máselnička v podobě křišťálové vasy na květiny, začež Její V. přemilostivě děkovati ráčila. Když císařský vůz dále jel, sypalo

s každé strany šestero bíle oblečených děvčátek z košíčků květiny na cestu.

Skvostně a bohatě a při tom jednoduše a v plném smyslu slova krásně ozdoben byl palác hraběte Alberta Nostice. Celá jeho ozdoba nezáležela než v červené, drahé damaškové draperii se stříbrnými obrubami a stříbrným třepením, byla pak s tak outlým krasocitem v záhyby sebrána, a barvy tak harmonicky se loučily, že oučinek jednoduché té ozdoby na temném průčelí překrásného paláce byl jeden z nejskvostnějších.

Na dolejším konci nádherného náměstí Václavského, před kašnou a naproti Můstku, postaven byl jehlanec kupectva Pražského. Na příklopu krychlové podnoži jehlance tohoto byly tři sádrové ženské sochy, představující obchod, plavbu a orbu. Na první římse jehlance samého bylo viděti podoby velikánských granátů a homolí cukru. Nad římsou druhou zlacenými pomeranči a citrony ověšenou byly erby rakouský, bavorský a český na brokátových oponách. Nejvýš na vrcholu jehlance vznášela se loď s roztaženými plachtami; ve čtyrech úhlech byly pozlacené kotvice. V samém vršku plápolal velikánský prapor černožluté barvy. Když se císařský povoz blížil, vystoupilo z pod opon brokátových na obrubu druhé římsy sedm osob v kroji středověkých hlasatelův, majících tváře, ruce i vlasy bílé, jakoby též sádrové sochy byly. Čtyři z nich sklonili prapory před JJ. VV. a tři povznesli poháry do výše. Pan E. Pleschner, představený Pražského kupectva u jehlance shromážděného, podal zde JJ. c. k. VV. vítací báseň, kterouž milostivý panovník s těmito slovy přijmouti ráčil: „Jsem o lásce

a věrnosti Pražského kupectva přesvědčen; děkuji vám pánové!“

V Ovocné ulici, kde řady židovských cechův stály s praporci a hudebními sbory, vynikal přede vším dům velkokupce Fiedlera. Po celém vjezdu a balkonu a podél celého prvního poschodí rozestíral se les nejvzácnějších květin. S balkonu povíval veliký prapor s císařským orlem a jiné v barvách českých a bavorských.

Malebný pohled poskytovala výstava cechu sladovnického při samém začátku Nových alejí naproti Perlové ulici. Mezi dvěma vysokými obelisky, sestavenými ze samých sudů, z nichž nejspodnější byl 120tivěderní a nejhořejší jednověderní, zbudováno bylo lešení, v jehožto dolejší, popřední části tři poloobloukové dvéře jako do sklepů vedly. Nad nimi stál na tré rozdělený nápis „**Vám — Dej Bůh štěstí — I nám!**“ Nad středním nápisem skvěl se štít s českým lvem, letočet, a po jeho stranách znaky sladovnické. V postranních dveřích vystaveny byly velikánské sudy, a před nimi nástroje k spouštění sudů a k vytahování. Před středními dveřmi, jakožto u vchodu do lednice, stály dvě postavy s palicí a hákem při velikých kusech ledu. Jim po boku jiné osoby s nástroji sklepními. Po obou stranách sklepního popředí vedly schody na hořejší část lešení, v jehožto středu na stupňovitém povýšení stála káď vystírací a kotel. V popředí seděl na trůnovitém sedadle ochránce sládků, Brabantský král Gambrinus, oděn zlatotkaným kabátcem a polo zahalen pláštěm z červeného aksamitu, zlatou korunu na hlavě, z níž svazek zla-

tých ječmenových klasů vyhlídal. Králi po levé straně stál panoše držící meč a pozlacený štít se znakem brabantským; po pravé straně jiný panoše kleče králi číši podával, ozdobenou mílky, jak po schodech sud vyvalují, a znakem království Českého a města Prahy. Panošové oděni byli kabátcem z modrého aksamitu. Za králem, po obou stranách kotle, rozestavena byla chasa sladovnická a bednářská, vesměs v malebném kroji a postavení: ten se snopem ječným pod paždí, druhý žok sladu na ramenou, třetí tyčku chmelem malebně ovinutou, tam dva nesouce věderce na bidle — a i obyčejný při Pražských pivovárech pohostinný drátar ve skupení nebyl pohřešován. Vysokým dymníkem parního stroje vršilo a jednotilo se celé sestavení. Zadní stěna, za níž korouhve vály, byla v celé rozsáhlosti chvojím a květným věnčením ozdobena. Takž i na všech sudech postranních obelisků svazky praporců povívaly. Návrh a celé provedení malebného sestavení pocházel od akademického malíře Josefa Manesa.

Při výstavě této ráčili JJ. c. kr. VV. se pozdržeti a své zalíbení milostivě na jevo dáti. U hlučném slávy volání bral se císařský povoz dále Novými alejemi, kdež sládci, šenkýři, bednáři, mečíři a tkalci v dvouřadí stáli a mládež školní s korouhvičkami.

V přebohatém nádherném ozdobení skvěl se v Nových alejích přede vším Šlikovský hraběcí palác. Přízemí kolosálního průčelí bylo celé oblečeno zeleným chvojím, na němž tři a dvacet sloupů z červeného povlaku do výše se pnulo, jichžto hlavy záležely v pozlacených lupenech v podobě kalichů, z nichžto

bujné kvítí rozmanité barvy jen kypělo. Na každém sloupu byl štít a křížem položené prapory. Veškeré balkony velkolepého průčelí skvěly se červeným, zlatě lemovaným povlakem, v oknech stály veliké vásy s květinami a mezi okny vždy svazek trojpraporový, barvy bavorské, rakouské a české. Na středním balkoně prvního poschodí skvěl se veliký orel císařský ve zlatě. Na tomto balkoně, náležejícím ku příbytku J. c. V. arciknížete *Leopolda*, očekával J. c. V. arcikníže *František Karel* příjezd vznešeného svého Císařského Syna a přemilostné dcery. Byla to scéna nad míru radostná a spolu hluboce tklivá, když Nejjasnější Otec a Císařský Jeho Syn i zpanilá Císařovna na vzájem srdečně se pozdravili. Jásot přeradostný zavzněl, když J. A. V. v povoze při pozdravu Nejjasnějšího Otce se zdvihl.

Od Šlikovského paláce až k slavné bráně průmyslníků, mezi knihtiskárnou Pospíšilovskou a protějším domem Uršulinek, táhly se řady havířů, k nimž se dále připojil pořádek zlatníků a stříbrníků, gremium knihtiskařů a při samé bráně zástup průmyslníků. Havířů bylo ke 1200 z Příbrami, z Hořovic, z Kladna, z Buštěhradu a odjinud, všickni v slavném obleku se třemi sbory hudebními. Slavná tato brána v slohu románském, nejnádhernější co do výstavnosti a velkolepá co do uměleckého vyvedení, představovala trojobloukové loubí, spočívající na šesti pilířích čtverhraných a polosloupky ozdobených. Stropy obloukové, dle návrhu architekta Ullmana od stavitele Bělského vyvedené, měly podobu křížového klenutí a byly zlatými arabeskami na červené půdě bohatě ozdobeny. Na podřímsí, po přední a zadní straně brány vždy na tři pole

rozděleném, byly malby na spůsob polovypuklých řezeb od akademického malíře Josefa Manesa genialně vyvedené, představující slavný průvod allegorických figur průmyslu a řemesel. V římse nad obrazy těmito bylo na obou průčelích brány čtvero vížek upraveno, s nichž korouhvice v hojném počtu povívaly. Nad římsou nad středním obloukem brány bylo čísti heslo císařské: **Viribus unitis.** Nad ním na krychlovém zvýšení skvěl se na přední straně heraldický český lev z Příbramského stříbra v plnovypuklé práci ulitý, 8′ vysoký, 5 centýřů těžký, v ceně 34.000 zl. stř.; na zadní straně viděti bylo znaky čtyr měst Pražských. Na vrcholi téhož krychlového výstavku u výši 84′ vznášel se rakouský orel s rozepiatýma křídloma. Prostřední brána byla za průjezd, v pravé nacházela se výstava plodiu hornických v podobě pyramidy s nápodobenou štolou a šachtou, v levé bráně výstava průmyslníkův, s nejkrásnějšími výrobky kožišníkův, mečířův a zlatníkův, též v podobě jehlanu. Když se císařský povoz blížil, zavzněla hymna rakouská a od horníků hlučné hornické pozdravení: „Zdař Bůh!“ JJ. c. kr. VV. ráčili na vše strany děkovati, povoz před branou se zastavil a místopresident obchodní a živnostnické komory, A. Richter, podal JJ. VV. v české a německé řeči složenou, zlatem tištěnou vítací báseň, kteráž milostivě byla přijata. Jeho A. V. Císař Pán ráčil své zalíbení v nádherné stavbě těmito slovy projeviti: „Brána ta je velmi krásná, líbí se mi velice.“ Při srdečném provolávání slávy od množství lidstva, na lešeních po obou stranách ulice shromážděného, ubíral se císařský povoz dále.

Pohled čarovný, ze všech nejskvělejší, rozevřel se žasnoucím zrakům, když císařský povoz na Vltavské nábřeží vjížděl. Nesčíslné množství praporů a praporečků všech barev plápolalo na vyšších a menších žerdích, spojených vespolek chvojovými věnci celou délkou břehu od mostu řetězového až k Staroměstským mlýnům. Po zrcadle řeky Vltavy pohybovala se hejna veselých lodí a loďiček, živě obarvených a ověnčených a korouhvicemi ovívaných, na nich pak plavci v malebném obleku. Zelené břehy ostrovů Vltavských, zvláště severní výběžek ostrova Střeleckého byl učiněný les praporů. Se všech věží a domů Malostranských, se všech krovů královských Hradčan živé barvy praporců ve větru se míhaly. I na velebném Petříně, skvějícím se svěžím zelenem, s různých altanů vály korouhve a v ohromných květinových písmenech skvěla se slavná císařská jmena.

Kam oko se vrhlo, všude pohled okouzlující, k sluchu pak doráželo slavné zvonů hlaholení a hudební zvukové národní hymny — přetrhováni hlasným slávy voláním a hlučnou střelbou z ostrova Střeleckého, kteráž trvala po celý čas jízdy císařské nábřežím a mostem Karlovým až do hradu.

Po levé straně nábřeží k vodě byly mezi praporovými stožáry rozestaveny veliké vásy s květinami, a mezi nimi stály celou délkou nábřeží děvčátka školní všech farních okresů Pražských. Jedny měly šaty s modrou páskou, druhé šaty modré s páskou bílou nebo červenou, hlavy ověnčené kvítím nebo lupením, v ruce každá buď košíček s květinami, buď kytku, a větší díl i barevné praporečky.

S každé strany pomníku císaře Františka I. postavena byla gothická síň, jedna od konservatoria hudby, druhá od jednoty výtvarných umění. Stěny byly temnočervené, sloupy světlé. Na štítu síně výtvarných umění stála socha Albrechta Dürera. Na sloupech a v loubí samém na podstavcích stály sošky Rafaela, Rubensa, Titiana, Michel Angela a j. V štítu síně hudební stála socha sv. Cecilie, na sloupech poprsí Beethovena, Webera, Hændla, Bacha a j., v středu loubí samého poprsí Mozarta, milovníka i miláčka hudbymilovné Prahy. Ohromné korouhve vály při gothických těch loubích, od prof. Grubera navržených a provedených. Zde byl JJ. c. kr. VV. od J. Exc. hraběte Ervína Nostice přípis oddanosti podán, skvostně v červeném aksamitu vázaný a stříbrem ozdobený.

Po pravé straně na samém konci nábřeží byla velmi zajímavá, pěkná výstava technického ústavu. Allegorická socha Polytechnia ze sádry a bronzovaná, osm stop zvýší, spočívala na ozdobném podstavu, na němž byly přívlastky veškerých věd technických v pěkném sestavení. V líci podstavu samého byla poprsí JJ. c. kr. VV., nad nimi koruna, a pod nimi český lev v polovypuklé práci. Při výstavě této, kdež posluchači techniky se shromáždili, zastavil se císařský povoz a dr. Lumbe, co ředitel ústavu technického, podal J. c. kr. A. V. krasopisný přípis oddanosti.

Balkon Kuhlmannského domu vzal na sebe podobu ouhledného loubí květinového, v němž shromážděn byl výbor „Žofínské akademie“.

Na Křižovnickém plácku po pravé straně stáli v polokruhu až k soše Karla IV. posluchači práv, lékařství a filosofie, po levé straně podél domů až k samému mostu shromážděni byli alumnové knížecího arcibiskupského semeniště.

Před samým pomníkem císaře Karla očekávali universita a oudové král. české společnosti věd JJ. c. kr. VV., jimžto důstojný opat Břevnovský dr. J. Rotter, co rector magnificus, jmenem university skvostný přípis oddanosti odevzdal.

Staroměstská věž mostní oblékla se po vrchu téměř do půly svížím zelenem, na němž celé pletence čerstvých květin v rozmanitém zatáčení podél kamenických ozdob se rozbíhaly. Nesčíslní praporcové váli s krovu i s boků velkolepé této stavby a i vnitřní gothické klenutí, strop i stěny, byly chvojí, květinami a praporci ozdobeny. U věže té stál výbor slavné úpravy.

Starobylý kamenný most Pražský, ač málem půl tisíce let obrovské oblouky přes proudy Vltavské klene, v tom půvabném přestrojení nezaskvěl se nikdy jako k uvítání vznešených hostů císařských. V celé délce od jedné věže k druhé byl učiněná květnice. Vnitřní boky kamenného zábradlí oděly se naskrze zelenou chvojí. Dlažba mostu, jednak pískem posypána, jednak čerstvým drnem pokryta, proměnila se v půdu zahradní. S obou stran byly rozestaveny nejvzácnější rostliny domácí a cizokrajné. Svícny plynové proměnily se v držadla outlých ouborků květinových, dolejšky pak svícnů jakoby tkvěly ve velikých koších naplněných květinami. Na výstupcích před křížem, a s druhé strany před sochou Matky Boží, vyskakovaly

ze skalisk uměle upravených bystré proudy vody vesele do výšky. S obou stran po celém mostě rozestaveny byly děvčátka v bílém oděvu s páskami jednak modrými, jednak červenými v rozmanitých skupeních. Blíže Malostranské mostecké věže, kdež byla tribuna pro matky a průvodnice děvčat po mostě rozestavených, podalo jedno z děvčátek Jejímu Veličenstvu na stříbrném tácu skvostnou kytici, vázanou bílou stužkou modře a černožlutě proužkovanou, na jejímžto konci visutém bylo několik veršů zlatem tištěných. J. V. Císařovna ráčila dárek ten co nejmilostivěji přijmouti.

Bohatě ozdobenou Mosteckou ulicí přijeli JJ. c. kr. VV. u radostném vítání na Malostranské náměstí, kdež postaven byl obelisk klempířský, výstava v pravém smyslu slova ze všech nejskvělejší. Obelisk ten stál na dvojím podstavku. Zpodní byl zelenou chvojí obložen, a druhý vyšší ze samých bílých plechových trub sestaven. Stvol sloupu zelenou chvojí ovinutý byl na několik pater rozdělen. Na římse každého patra skvěly se nejrozmanitější výrobky klempířské: skvostné lampy, samovary, svícny, tácy, klece a t. d., což v slunečním světle oslepujícím bleskem zářilo. Na korintské hlavici obelisku stál obrněný rytíř, co znak cechu klempířského.

V Krokevní ulici při palácu hraběte Františka Thuna pnula se do výše slavná brána ve slohu římském, na pohled z tesaných čtverhraníků, o jednom oblouku v jednoduchých a ušlechtilých rozměrech vystavěna od obyvatelstva Malostranského a Hradčanského. Nad branou bylo čísti s předu: „**Heil Franz Josef, Heil Elisen,**“ a na zadní straně: „**Segen Habsburgs**

ganzem Haus." Na vrcholi vznášel se rakouský orel s rozepiatýma křídloma nad vojenskými znaky. Návrh k pěkné této stavbě zhotoven byl od akademického malíře Würbsa.

Z domů soukromých vynikal v Krokevní ulici zvláště Thunovský hraběcí palác, bohatě květinami a praporci ozdobený. Nad vjezdem vznášel se genius pod baldachinem, sypaje kvítí na polousochy císařské. Celou délkou přízemí táhlo se loubí mnohoobloukové, znaky a praporci okrášlené.

Vážný vzhled poskytoval starožitný palác Schwarzenberský, hrdě na příkré výšině stojící, ověšen koberci a věnčením.

Veselejšího pohledu nelze zajisté pomysliti sobě, než jaký poskytovala Praha téhož dne s výšiny Hradčanské. Byl to pohled na rozvlněné moře praporů, tisícerá to znamení nejupřímnější radosti, která se téhož dne uhostila ve všech srdcích a zářila ze všech očí, opojených půvabem přemilostné Choti Císařské, poprvé po boku rytířského mocnáře jedoucí do bran věkoslavné Prahy. Radost ta jevila se celou cestou od nádraží až ke hradu královskému hlučným jásáním a celou tou skvostnou úpravou, do níž Praha se byla oblekla, aby důstojně uvítala Hosty Císařské.

Skvělé, nádherné bylo přijetí JJ. c. kr. VV. na hradě Pražském. Před arcibiskupským palácem bylo vel. duchovenstvo shromážděno, v prvním hradním dvoře stálo c. kr. úřednictvo v řadách, a před hlavními schody, kde c. kr. dvorské četnictvo na koních šik tvořilo, očekávali JJ. c. kr. VV. arciknížata Leopold a Josef, J. Em. kardinál arcibiskup kníže Schwarzenberg, J. Exc. místodržící Svob. Pán z Mecséry a velitel prvního ar-

mádního sboru J. Exc. hrabě E. Klam-Gallas, kteří JJ. c. kr. VV. do Jejich pokojů provodili. Tu též shromáždili se u hojném počtu přední šlechta, vys. důst. duchovenstvo, c. kr. generálové, vyšší úřednictvo a spolu i purkmistr král. města Prahy s městskou raddou.

Tak se ukončil slavný vjezd Císařských Novomanželů do staroslavné Prahy, kteráž od té chvíle honositi se směla, že přijala v lůně svém nejdražší klénoty v celé říši Rakouské, neustupujíc v citech lásky a radosti nižádnému městu po dalekém mocnářství, v nádheře pak a slávě zevnější směle stavíc se po boku samému městu sídelnímu i za dnů jeho nejslavnějších.

Ten samý večer po šťastném příjezdu JJ. c. kr. VV. zřídili Pražané velikolepý průvod s pochodněmi a zastaveníčko. Okolo 9. hodiny hnul se průvod z dvorův kolleje Klementinské přes most a Malou stranu na Hradčany, provázen hudebními sbory ozbrojených měštanských praporů. Nesčíslný počet pochodní všeho druhu, jež nesli pánové všech stavů v slavném oděvu, radostí rozčilené lidstvo v ulicích jasně ozářených a slavně ozdobených, poskytovalo přenádherné podívání. Na Hradčanech připojilo se k průvodu 1200 horníkův, všickni s rozžatými kahanci a mnózí s pochodněmi. Plnou čtvrt hodiny ubíral se průvod branami císařského hradu na třetí náhradí, kdež JJ. c. kr. VV. na veliký balkon vystoupiti ráčili. Když se tisíceré provolávání slávy poněkud utišilo, zavzněl slavný zpěv s průvodem hudby, složený od J. Bayera a v hudbu uvedený od ředitele Pražského konservatoria J. Kittla. Když ještě několik skladeb

se bylo přehrálo, hnul se průvod s tisícerými světly nazpět v předešlém pořádku z cís. hradu přes Malou stranu do Starého města. Když se průvod na Karlově mostě nacházel, vypaloval se strojený oheň na vysokém dymníku fabriky Brosche'-ovské. Veliký bengalský plamen osvítil řeku a císařský hrad s celým okolím čarovným spůsobem.

Dne 4. června, v Boží hod svatodušní, odjeli JJ. c. kr. VV. po železné dráze do Ploskovic k návštěvě J. V. Císaře Ferdinanda a J. V. Císařovny Marie Anny. Po celé cestě byli JJ. c. kr. VV. slavně a co nejsrdečněji uvítáni, a ráčili se o půl sedmé téhož dne do hradu Pražského zase navrátiti.

Dne 5. června, v pondělí svatodušní, přijímali JJ. c. kr. VV. po ranních službách božích poklony od vojenského důstojnictva, české šlechty, Pražské obecní raddy a od podkrajských a poslancův venkovských obcí. Pražský purkmistr, Dr. V. Vaňka, odevzdal v čele městské raddy Jejímu V. Císařovně od obce věnovaný skvostný krajkový oděv, načež J. A. V. Císař asi takto promluviti ráčil: „Vidím v tomto daru nový důkaz lásky a příchylnosti Pražanův, a přesvědčil jsem se, že město vše vynaložilo, aby mně a císařovně věrnost svou na jevo dalo.“ Venkovským poslancům (bylit zde z každého podkraje dva představení obecní) věnovali JJ. c. kr. VV. celých pět čtvrtí hodin. J. A. V. ráčil s každým promluviti a na poměry venkovských okresův se vyptávati, s Čechy česky, s Němci německy.

Odpoledne téhož dne byla v císařských komnatách skvostná hostina. Večír pak bylo v jízdárně palácu Waldsteinského na

Malé straně představení karuselu, jejž česká šlechta řízením J. c. V. arciknížete Leopolda ke cti JJ. VV. s nevídanou posud nádherou a okázalostí připravila. Úprava a ozdobení jízdárny bylo celé gothické. Od stropu, erby ozdobeného, visely tři gothické korunné svícny s bronzovými soškami a s plynovými plameny. Při stěnách erby a prapory okrášlených stály čtyry postavy v úplném brnění, držíce plynové pochodně v rukou. Císařská lóže naproti vchodu byla bohatě ozdobena gothickou pozlacenou řezbou a červeným aksamitem potažena. Na její přední straně skvěl se ve zlatě znak rakouský v plnovypuklé práci. Na přední straně gallerie, nad vchody obíhající a též červeným, zlatě lemovaným aksamitem obestřené, skvěl se český lev v plnovypuklé práci od zlata a dva orlové císařští téhož spůsobu. Celá síň byla velmi bohatě ozdobená. Karusel nápodobil slavnosti odbývané r. 1571 při svatbě arciknížete Karla Štýrského s vévodkyní Marií Bavorskou. Vévodu Štyrského představoval J. c. V. arcikníže Leopold, a nevěstu vévody, Marii Bavorskou, J. J. kněžna Vilemína Auerspergova. Oděvy pánův a dám byly přenádherné, tak že náklad na pouhé kroje přes 100.000 zl. stř. se počítal.

V 7 hodin přijel J. c. V. arcikníže František Karel, nejjasnější otec J. A. V., a v 8 hodin večer ráčili J. J. c. kr. VV. přijeti. Jak JJ. VV. do skvostně osvícené jízdárny vstoupili, zavzněl hlas trub a trojnásobný pozdrav, a sbor kapely prince Vasy hrál národní hymnu. Když byli JJ. c. kr. VV. v lóži usedli, počal slavný vjezd, v němž se účastnili JJ. c. VV. arciknížata Leopold a Josef, do 40 pánů a 5 dám české

šlechty a 60 lidí z družiny. Po skončeném vjezdu počal karusel. Provedly se tři quadrilly, kolby nabíráním hlav, zbrojní tanec a závěreční skupení při zvuku národní hymny. Dojem velkolepého divadla byl tak mocný, že nesnadné ba nemožné jest, podati úplný, jasný obraz všeho, co opojené oko tu vidělo.

Chotkova silnice a stromořadí, kterými se JJ. c. kr. VV. do císařského hradu navraceli, skvěly se čarovným světlem od bengalských plamenů a čínských barevných svítilen.

Dne 6. června v úterý držel J. A. V. císař Pán před polednem přehlídku vojska na druhé louce c. kr. invalidovny. J. V. Císařovna ráčila v otevřeném voze býti přítomna.

Předměstí Karlínské chopilo se té krásné příležitosti a v slavné roucho se obleklo. Veškeré domy ozdobily se praporci, věnčením, koberci a výstavami soch, obrazů a jiných přerozmanitých okras. Hned u mostu brány Poříčské stál pěkný obelisk ze strojů a nářadí fabriky na katuny Schick'ové a Lippmanské. Na začátku i na konci Královské třídy Karlínské stály slavné brány s českými a německými nápisy, celá pak ulice byla napříč přepínána zelenými věnci. Dav lidstva pozdravoval hlučným jásáním JJ. c. kr. VV., když k vojenské přehlídce a nazpět jeti ráčili.

Večer bylo slavné představení v stavovském divadle. JJ. c. kr. VV. byli s neskončeným jásáním uvítáni, když o půl osmé ve skvostné císařské lóži se objeviti ráčili. JJ. VV. po boku usedl Nejjasnější otec J. A. V., a v pozadí lóže Nejjas. arciknížata Leopold a Josef, a generální pobočník Jeho Veličenstva hrabě Grünne. Po slavné řeči a na to zpívané hymně

národů Rakouských dávalo se druhé a třetí jednání Flotovy zpěvohry Indra.

Když se JJ. VV. na noc přes Karlův most do hradu vraceli, osvětlovaly bengalské ohně na dvanácti lodích hladinu řeky a pestrobarevné rakety šuměly vesele do povětří, poskytujíce skvělé a rozkošné podívání.

Dne 7. června ve středu ráčil J. A. V. v ranních hodinách rozličným osobám slyšení dáti. Její Vel. ráčila některé veřejné ženské ústavy navštíviti, jako: nemocnici Milosrdných sester, školy a vychovací ústav Anglických panen a Uršulinek. Ve 12 hodin opatřili JJ. VV. freskové historické malby v letohrádku Ferdinandském, výstavu umělecké jednoty v kolleji Klementinské, a pak Museum království Českého. Zde byli JJ. c. kr. VV. od J. Exc. Kristiana hraběte Waldsteina, presidenta musea, v čele musejních výborových a sborových údů uvítáni a v sálech musejních provázeni. Sbírka ptáků, starožitnin a starých písemních a malířských památek českých zbudily zvláště pozornost JJ. VV. Když byli JJ. c. kr. VV. svá nejvyšší jmena do památní knihy napsali, jal se bibliotekář musejní, V. Hanka, nejvyšší pozornost J. A. V. na několik řádků obrátiti, které Museum království Českého co drahou památku chová. Jest to kratinký dopis v jazyku českém, jejž J. c. kr. V. v outlém věku, nejsa tehda ještě zúplna šest let stár, z vystříhaných a gummovaných písmen sestavil, a v němž jedné dámě a jednomu pánu z nejvyšší šlechty české mnohokráte za sušené byliny děkuje a též pro ně byliny sušiti slibuje. Lísteček datován je v Schönbrunnu dne. 1. srpna 1836,

a cele z písmen nalepených sestaven, jen podpis je perem proveden začátečnými písmeny F. J. J. c. kr. V. ráčil se zvláštním zalíbením upomínky z outlounkého věku svého sobě povšimnouti.

Na konec ráčili JJ. VV. uměleckou dílnu sochaře Eman. Maxa Nejvyšší návštěvou poctiti.

Odpoledne přijel J. V. císař Ferdinand I. z Ploskovic k návštěvě vznešených Císařských manželů, v Jehož společné Nejvyšší přítomnosti v 8 hodin večer slavné hry karuselní se opakovaly.

Ve čtvrtek dne 8. června vyjeli JJ. VV. k malému polnímu cvičení vojska v ohni za c. kr. invalidovnu. Později ráčili několik soukromých dílen navštíviti.

Ve 12 hodin téhož dne odebrali se JJ. c. kr. VV. po železnici do Děčína, odkud v sobotu dne 10. června v poledne nazpět se vrátili, byvše po celé cestě všude co nejsrdečněji a nejradostněji vítáni.

Ve čtvrt na jednu téhož dne vyjeli JJ. VV. do bývalé Kanalské zahrady, ohledat výstavu hospodářských strojů a nářadí.

Desátý červen stal se zvláště obci Karlínské na věky památný; neboť položen byl téhož dne od Samých JJ. c. kr. VV. základní kámen k prvnímu, obci Karlínské přežádoucímu chrámu Páně založení sv. apoštolů slovanských Cyrilla a Methoda. O půl třetí odpoledne ohlašovala hrubá střelba s Žižkova příjezd JJ. c. kr. VV. k místu, kde má státi budoucí chrám Páně. JJ. VV. byli od J. Em. kardinála arcibiskupa

knížete Schwarzenberga v čele hojného duchovenstva a od přednosty katolické jednoty, hraběte Otakara Černína, na samém místě, kde budoucí dvéře chrámové státi budou a kde i JJ. c. VV. arciknížata Leopold a Josef JJ. c. kr. VV. očekávali, přijati a do císařského stanu provázeni. J. Em. kardinál, důstojnými kanovníky a prelaty obstoupen, vykonával posvátný církevní obřad. JJ. c. kr. VV. ráčili podepsati základní listinu, která pak též od JJ. c. VV. arciknížat podepsána se stavebním plánem, mincemi a památnými tištěnými spisy do otvoru základního kamene se uložila. Bylo to dojímavé okamžení, když po vykonaných modlitbách nejprvé J. Em. kardinál arcibiskup a pak J. A. V. Císař Pán a J. V. Císařovna při hlučné střelbě pozlacenou zednickou lžící dle obyčeje něco malty na základní kámen přiložili a třikráte naň udeřili.

Císař Pán ráčil napotom o chvalitebném podniknutí k předním údům katolické jednoty Pražské milostivými slovy promluviti, zejmena i ku knězi Vác. Štulcovi, jakožto prvotnímu stavby chrámové původci. Dvěma děvčátkům školním bylo milostivě popřáno, aby v české a německé řeči JJ. c. kr. VV. oslovily.

Po skončené slavnosti odebrala se J. V. Císařovna do hradu nazpět, a J. V. Císař Pan ráčil opatřiti ještě v Karlíně Forchheimerovskou fabriku na předení vlny.

V neděli, dne 11. června, dávali JJ. c. kr. VV. po ranních službách Božích slyšení, a J. V. Císař Pán ráčil později některé úřady a c. kr. vojenskou nemocnici navštíviti.

Řadu slavností ukončila slavnost střelecká, kterou Pražští ostrostřelci k oslavení Císařské návštěvy v neděli odpoledne na Střeleckém ostrově zřídili.

Tak uplynuli dnové radosti, zůstavivše nehynoucí památku v srdcích věrného národa.

Dne 12. června, ráno o desáté, odebrali se JJ. c. kr. VV., provázeni J. Em. knížetem kardinálem do královského chrámu Páně u sv. Víta, navštívili kapli svatého Václava, opatřili skvělý mramorový náhrobek krypty královské a poklad kostelní, a po tiché mši svaté u hrobu sv. Jana vyjeli ve tři čtvrti na dvanáct z hradu Pražského, opouštějíce Prahu.

Po celé cestě z císařského hradu až do nádraží sebraly se opět všecky třídy obyvatelstva, všecky pořádky, korporace a školní mládež na místech při vjezdu od nich prvé zaujatých, a dávajíce milovaným Císařským Hostům poslední srdečné „s Bohem!“

Při vchodu k nádraží byli JJ. c. kr. VV. od J. c. V. arciknížete Leopolda a jiných notabilit uvítáni, a v ozdobené předsíni nádražního domu vzdával Pražský purkmistr v čele městské raddy a obecních starších JJ. c. kr. VV. poslední úctu a nejvřelejší díky za Nejvyšší návštěvu.

J. c. kr. A. V. ráčil slovy milostivými děkovati za slavné a srdečné uvítání, dokládaje, že se přesvědčil o lásce a oddanosti a o dobrém smýšlení, jakové v Praze panuje, a že je ubezpečen, že tak bude povždy.

Brzy na to zavznělo znamení k odjezdu cís. vlaku, a JJ. c. kr. VV. loučili se při hlučném od zástupů slávy volání s věrnou staroslavnou Prahou.

Téhož dne vyšel Nejvyšší cís. přípis k místodržícímu v království Českém, J. Exc. Svob. P. Mecséry'mu, v němž J. c. kr. A. V. ráčil na jevo dáti své díky za krásné a srdečné přijetí v Čechách a v Praze, jakož i svou Nejvyšší spokojenost se všemi odvětvími průmyslu a veřejnými ústavy, jež JJ. c. kr. VV. byli ohlédati ráčili.

Tak se těšily z první Nejvyšší návštěvy Císařských Novomanželů dvě sesterské země, touž národností a společnými osudy po veškeré doby úzce spojené, které vždy bývaly v nejtěžších dobách statkem i krví nezviklanými podporami císařského trůnu!

Ženich se čtyrmi sty zlatými.

Povídka z kraje
od
Fr. Pravdy.

I.

Zašlo slunce, ve vsi Dolíně zvoní se klekání, dělníci na polích ukončují práci a se všech stran se ubírají domů. Blažkových ženců přichází po mezi celá řada, veselý jejich zpěv a výskot rozléhá se daleko v tichu večerním.

Tam od luk jede vůz, naložený vrchovatě travou; s pastvíšťat od lesa ženou pasáci a pasky tučný skot: voli a krávy kráčejí vážně za sebou, veselá mládež, býčkové a jalovičky, proplítají se mezi nimi, hopkují a skáčí; ovce hrnou se v hromadě, za nimi táhne se dlouhý oblak prachu, zahalující malého ovčáčka.

Napasený skot již k Dolínu se blíží, pospíchá a bučí; na prostranné návsi rozléhá se praskot bičů a pokřik hospodyň, skot do otevřených stájí přivolávajících.

U Blažků se chasa schází ve světnici. Je tam živo a hlučno, neboť celý dům je pohromadě. Jen stařičký výminkář nečekal na večeři, poseděl na slunci, nasvačil se mlíka, a že ho zima rozrazila, zalezl do své komůrky, hledaje útočiště

v posteli, a nyní měkkou peřinou přikryt napolo spí, napolo bdí. Leží ve tmě, ale duch jeho vidí: otvírá se před ním jako v dálce vše, co jednou bylo, nejistě se mu to míhá před očima, jedno druhé stíhá, až všecko dohromady splyne a stařeček ničeho nemůže více rozeznati. Než znova se mu před zrakem vyjasní, i má světle před očima co nyní jej obklopuje. Vidí dům svůj a lidi v něm, a cizí, jenž přicházejí a odcházejí, i vyjde si také skrze vrata, přeletí cestu z Dolína do Plaňan, nechá město stranou, již je na místě bílou zdí ohraženém, ukloní se před velikým křížem, kráčí mezi pahorky, na jeden si klekne, začne se modlit, — ba v pravdě se modlí a modlí, až ho pamět opustí a on v tiché upadne spaní. Dobrou noc, stařečku, odpočívej sladce! padesát let žil jsi blaze se svou chotí, a nyní s odloučenou raduješ se ve snách.

U Blažků je po večeři, jeden po druhém dá „s Pánem Bohem“, vše se vytratí ze světnice, jen hospodyně a ostatní ženské ještě poklízejí, neboť je před nedělí, a Ambrož, starší čeledín, zůstal samoten seděti za stolem. Konečně i on se zdvihne, sejme s okna klobouk kytkou ozdobený a na odchodu zapaluje si dýmku.

„Kam pak, Broži,“ ptá se hospodyně, „snad nepůjdeš na pavláčku kouřit?“

„Chraň Bůh, kmotřičko!“ odpovídá Ambrož; „doskočím jen k Sádeckým, abych matce ten skrojek bílého chleba donesl, co jste mi včera dala.“

„I nech ho sobě,“ napomíná ho selka, „a počkej, já matce také krajíc ukrojím; a pozdravuj ji od nás.“

Hospodyně vrátí se ze přístěnku s chlebem, Ambrož zaň poděkuje, dá .dobrou noc a skrze síň na dvůr vystoupí.

Je tma, Ambrož jde pod přístřešek, poslouchá není-li nikdo venku, bere s trámu kabátec, obleče se, pustí chleby do kapsy, hmátne po zdi, vyhledá si svou hrabičnou kosu, pozná ji i v noci, přiváže k ní srp, hodí si ji na rameno, strčí kbelík za pás, sáhne je-li v něm brousek, a ze stavení tiše se odklidí.

Na návsi je slyšet chasu, hovoří, žertuje a vyráží se, a to je jí milejší než spaní, které si zejtra, ráno i odpoledne, do vůle bude moci vynahradit. Ambrož se jí vyhne, krade se úvozem, mine poslední chalupu, a již je v šírém poli. Po jedné straně má obilí, po druhé louku, pod loukou hrčí potůček, z Dolína štěkot psů se ozývá a i z Horce podobný hlas k němu doráží. Ambrož kráčí pozorně dále, vždy do tmy na jedno místo hledě, odkud malé světýlko vyniká, ostatních větších světel, co v Horci se kmitají, sobě nevšímaje.

Kdo zná krajinu, uhodl by, že světýlko to vychází z chalupy, která sice k Horci patří, ale daleko za vsí stojí, již na mezích Dolínských. Na nebi vyskakují hvězdy, Ambrož pro ně nemá oka, světlo v protějším domku celou jeho pozornost upoutalo. Když světýlko poskočí, bezděky Brožem to trhne, i namáhá zrak, jakoby chtěl proniknouti do vnitř, odkud jasnost okýnkem vychází. Ačkoliv nic nemůže rozeznati, přece má jako před očima ty, co v chalupě sedí a chodí, a nemůže se dost na ně vynadívat. Po malé chvíli, když světýlko v chalupě zmizí, praví hlasitě sám k sobě: „Ona jde spat . . . .“

Po těch slovech jako v rozpacích na okamžik se zastaví, brzy ale se rozhodne, a pustiv se na jiné myšlénky spěchá v tu stranu, kam prvé kroky měl naměřené.

Myslíte-li, že v domku za vodou bydlí Ambrožova matka, jste na omylu; ona je doma u Sádeckých, a k těm se Ambrož právě blíží. Již rozeznává jejich černou chýži, něco bílého běží před ním, on nebojí se toho, neboť ví že je to Sádeckých králík, postupuje za ním, obejde chatrč, leze na stráň, odloží kosu, sehne se k malému okýnku, zaklepá, vytáhne bílé chleby, a když se otevře, ptá se zticha: „Jste vy to, mamičko?"

„I co pak ty tu, dítě, ještě děláš?" ptá se slabý hlas matčin.

„Nesu vám bílý chléb, mamičko, jeden od kmotřičky a jeden ode mne; tu je máte!"

Matinka sáhá oknem ven, dotkne se Ambrože, pohladí ho v tváři; on se chopí její suché, vetché ruky, napřed ji poceluje a pak do ní bílé chleby vloží. Žena nechce oba dary přijmout, ale musí; raduje se více z dárce nežli z daru, a nutí syna, aby do komůrky vešel, a když se tento omlouvá, že již je pozdě, napomíná ho, aby si šel tedy lehnout, a zkazuje „Zaplať Pánbůh" kmotřičce, jemu děkuje sama, a když odejde, omakává chléb, ulomí si kousek a v posteli si na něm pochutnává. V tom ale zpomene si ubožička, že je po modlitbě, a aby chybu napravila, modlí se znova, modlí se za kmotřičku i za Ambrože, požehnání všelikého na Bohu jim žádajíc.

Ambrož matku velice miluje, ale je kdosi ještě na světě, k němuž mnohem prudší, ovšem zcela jinou lásku chová.

Rozlončiv se s matkou sešel se stráně dolů, kde jsou luka, sádky a strouhy, znát každou stezku, každou hráz, každou lávku, dere se křovím, přijde k řece, vezme obuv do ruky, vyhrne se, přebrodí se skrze vodu, naplní si kbelík a okolo vysoké skály do vedlejších polí chvátá. Musí okolo jeskyně pod jmenem „Černé tlamy“ známé. Ačkoliv je srdnatý a Tlamy se nikdy neštítí, uvyknuv na ni od maličkosti, když co chlapec před ní a v ní s jinými dětmi na schovanou si hrával: přece ho jaksi hrůza obejde, když si zpomene, co se o Černé tlamě povídá. Bydlí prý v ní bezhlavý muž, vychází ven v noci, v poledne, když jsou lidé doma; již ho viděli pastevci, ukázal se děvečkám a babám, a před časy prý také dobytek a mládež topil. Mimo to přechovávala Tlama také mnoho hadů, měli na hlavě drahé koruny, a jednou prý kdosi takovou tu korunku jednomu tomu hadu, když se na slunci ohříval, s druhé strany vody sestřelil, ale nevědělo se, zdali ji dostal a co s ní udělal.

Ambrož o tom všem přemejšlí, stalo-li se to a je-li to možná, a silně se lekne, zaslechna dupot a šustot na blízku. Přitiskne se ke skále, i stojí za lískou ani se nehýbaje, a čeká co z toho pojde. Ozývají se hlasy, Ambrož se zpamatuje, strach před strašidlem zmizí, on zmůže se zcela, poznav že jeden hlas je sousedovic Martina. Martin praví: „Když ona ani okno neotevřela! Kdybych věděl, že k ní Brož chodí, tomu bych posvítil! Stůj co stůj, já ji musím dostat, ať chce nebo nechce!“

„Abys ji nedostal!“ je slyšet na to čeledína Petra, společníka Martinova. „Matka tě chce, peníze máš, otec je sedlák, dá ti čtyry sta zlatých, počítali jsme to, a Brož nemá po otci

ničeho, a jako čeledín což pak si může vysloužit? Jemu ji Svatoňová nedá. Blázen, že na to myslí!“

Ambrož dále neposlouchal, řeč ta ho dopálila, i umínil si: „Počkejte, chlapíci, však já vám ústa zacpu!“ Vyndal honem z kbelíku brus, počal kosu brousit, větve lámat, na skálu tlouci, hvízdat a syčet, a k Martinovi se blížil. V Martinu a v průvodci jeho byla malá duše; nepochybovali, že je pronásleduje bezhlavý, a přes řeku, strouhy a příkopy oupadem se hnali. Hned ten hned onen se svalil, zmáchali se ve vodě, jeden ztratil dýmku, druhý obuv, a Martin se v hluboké sádce skutečně topil. Vrátili se každý jinou cestou do Dolína, a byli rádi že tak vyvázli.

Ambrož je spokojen, vystoupí na mez a jako za dne bezpečně a na jisto mezi obilím kráčí. Dojde k Božím mukám, kde se cesty křižují, pozastaví se a v levo se dívá. „Skočím tam,“ praví sám k sobě, „ale nebudu ji budit, jen jí kytku za okno položím.“

Jde tedy, přikročí k chalupě, k té samé, v níž dříve světýlko pozoroval, přeleze plot, vyhledá si ze zahrádky okno, sundá kytku s klobouku a na mříž ji upevní. A hned na to se vrátiv dá se u Božích muk předešlou cestou, a brzy dorazí k borovému lesu. Tam hodí kosu na zem, sedne pod strom a pokojně vyčkává času.

V Horci vytrubuje ponocný jedenáctou. Ambrož hledí do dálky, a již se mu ukazuje čeho mu potřebí. Vidí dole na obloze zář, záři tou přibývá světla, i vyvalí se koule, kousek, půl jí vystoupí — již je celá venku. Vyšel měsíc, je úplněk, Ambrož

se zdvihne, shodí se sebe kabátec, pověsí ho na větev, sebere kosu, popojde k poli a začne sekat pěkné, zralé žito. Jde mu to hbitě od ruky, kosa hvízdá, břinčí, syčí; obilí klesá, padá k zemi; již leží celý záhon. Ambrož si odpočine, pak se chopí srpu, a nemaje sběračku sám dělá hrsti. Potom přejede záhon druhý, třetí, a vždy zase ku pomoci srp vezme a žito dělí, ukládá a rovná.

Ponocný v Horci troubí půlnoc, troubí jednu: Ambrož neustále pracuje. Je hezky chladno, větříček ho ofukuje, měsíc již stojí vysoko a jasně mu svítí. Již bude brzy hotov. Na chvilku si odpočinuv dá se znova do práce, rozpřáhá se, seká, brousí, rosa mu navlažuje kosu, ta projíždí, utíná řady jako břitva, obilí šmahem se tratí. Hle, strniště je rovné, krátké, neřekne nikdo, že bylo požato v noci; hrstky jsou stejné, žádná ženská je lépe neudělá. Padne poslední rána, již málo stebel stálo, kosa nenašla dosti odporu a vysoko do povětří vyletěla.

Ambrož si utře pot, dokoná práci srpem, hodí kabátec přes rameno, sebere kosu a srp, a tou cestou, kterou přiše', domů se ubírá. Ponocný odtroubil třetí hodinu, od Božích muk je vidět milou chaloupku, Ambrož se chce přesvědčiti, je-li jeho kytka ještě v okýnku, postoupí blíže, vidí ji a sejde dolů k řece.

„Ona ještě spí," praví k sobě, udělá dva, tři kroky, je za vodou, stranou odhrnuje křoví, sestupuje po břehu, po hrázi, po stezce, krade se okolo Sádeckých, pozdravuje v srdci matku, dorazí k Dolínu, úvozem se dostane k Blažkovům za

humna, vrznou vrata, on je pod přístřeším, uloží vše na své místo, a netrvá ani čtvrt hodinky, již je v nejtvrdším spaní. Nikdo neví o jeho nočním díle, aniž nám povědomo, proč a za koho je byl vykonal.

II.

Je neděle. V Plaňanech se ponejprv sezvání na ranní služby Boží. Blažkův dědoušek již sedí v kostele, má před sebou na stolici široký klobouk, o nějž si modlitby podpírá. Přitlačiv si na nos brejle zdvihne hlavu, aby oko nehledělo přes ně, a začne se modlit, polohlasitě slovo za slovem, řádek za řádkem si odříkává. Hle, má knížku psanou, začáteční písmeny jsou v ní modré, každá strana je v červeném rámci, nahoře dole táhnou se čáry v ozdobném propletení. Psal mu ji voják vysloužilec, jenž za pacholetství dědouškova byl v domě učitelem, otec ho za to několik neděl živil a nákladu na hezkou vazbu nelitoval.

Okolo starého Blažka je v kostele prázdno. Vyšel si, když doma ještě spali, chtěl jíti v chládku a musí choditi zvolna, neboť mu k čerstvé chůzi již nestačí síly. Hospodář syn s manželkou jsou ještě na cestě, snídali kávu, muž se najedl, ale žena pospíchala, srkla do sebe jen několik lžiček, chráníc hedbávnou zástěru, aby si ji nepostříkla. Čeládka půjde na velkou, zatím doma hospodaří a děti obstarává.

Ambrož ještě spí, třikráte ho volali k snídaní, a nemohli se ho dovolati. Ženská čeládka, Máří a Barče, počaly se již strojit, když se Ambrož ve světnici ukázal.

Obě se točí před zrcadlem, a poněvadž je na stěně jen jedno, staví se za sebe, postupují v pravo, postupují v levo, kroutí se tak, aby vzadu viděly cíp, je-li v prostředku, stahují sukně, hladí zástěru, pozor mají na zpodničky, a než si plínu na hlavu zavážou, třikrát, šestkrát ji přeloží, aby hezky bylo viděti krajky od čepce a po stranách učesané vlasy, a aby měly bradu dobře okrouhlou.

Starší děvečka, Máři, váže Štěpánovi, mladšímu čeledínu, na krk šátek, i chce také Ambrožovi posloužit, ten ale se zdráhá, jakoby se proti někomu prohřešil, kdyby její ruka se ho dotkla.

Mužští odejdou, jedna ženská čeká až se vrátí hospodyně, aby děti doma nezůstaly samy. K polednímu vedou je dědouškovi naproti. On zajde si po kostele obyčejně na skleničku hořké, zahřeje si lačný žaludek, přikusuje bílé pečivo, a při tom na vnuky si zpomíná. Když je potká, rozděluje mezi ně rohlíček a s nimi se mazlí. Vnoučata dovedou dědečka domů, nevěsta se mu nabízí k snídaní kávou, on ale raději do své komůrky si zaleze, a není ho viděti až k obědu.

Při obědě ví Štěpán podivnou novinu, vypravoval ji na cestě z kostela Hoškův čeledín Petr, a toho se spolu týká. Byl prý s domácím synem Martinem večer v Horci, jen tak na návštěvě u Horeckých chasníků, a když šli domů, v skutku a v pravdě honil prý je bezhlavý muž z Tlamy. Petr prý pravil: „Jak živ na to nezapomenu! To nám to dalo, hučelo to jako vítr, rachotilo to jako když se stromy kácejí, dělalo to hřmot až hrůza, brousilo si to na nás nůž, všude se nám to pod nohama pletlo, a Martina to hodilo do sádky.“

„I jdižiž, což pak by to bylo?“ smál se mladý hospodář; „Petr s Martinem vždycky něco mají!“

Dědoušek kývá hlavou a jako sám k sobě propoví: „Tak to tedy zase viděli! Dost sem se toho naslýchal, ale mně samému se to nikdy nepřihodilo.“

„Dobře se jim stalo,“ ozve se Máří, „proč šli do cizí vsi za děvčaty. Martin byl za Svatoňovou Aneškou, ne v Horci u chlapců.“ Při těch slovích dívá se potutelně na Ambrože, a je jí na čele znáti, že si myslí: „Dobře ti tak, proč se nespokojíš mnou!“

Ambrož si hledí jídla, řeči zhola sobě jako nevšímaje.

Štěpán se chlubí, že půjde odpoledne s Petrem dýmku a obuv hledat, co při včerejším outěku byli ztratili, a chce jim večer povědít, co pořídili a zdali bezhlavému blíž na stopu přišli.

Vstanou od stolu, hospodář si chvilku na lavici posedí se starým otcem, potom si vyjde do polí, sejde se se sousedem a na mezi s ním si pohoví. Hospodyně si doma čte v modlicí knize, děti si hrají před domem v písku a ženské na sadě pod širokou hruškou klevetí. Dědoušek již zase leží, ráno ho cesta tuze unavila, chce si teprv k večeru stavení a ves obejíti.

Ambrož neví co má dělat, noční příběh mu leží v hlavě, a rád by slyšel, zdali se také již o žitě u lesa vypravuje. Má v truhle na všední vestu, v Horci si dává šít, i půjde tam ke krejčímu. Jde, ale ne okolo Sádeckých, jde ke mlýnu, po lávce, s každým se zastaví, do řeči dá; o žitě ale ze žádného nic nevytáhne.

Krejčí sedí před domkem na lavici, míru Ambrožovu má, i není jim tedy třeba jíti do světnice. Ambrož si přisedne a ptá se co v Horci nového. Krejčí neví ničeho, ale po malé chvíli přijde krejčová domů, byla se podívat na len, sešla se se Svatoňovou a její Anežkou, a ty jí z brusu nové věci povídaly. Musela s nimi k lesu a viděla na své oči, kterak žito, včera večer ještě na stojatě, přes noc v hromádkách se octlo. „Ten o tu holku stojí!“ smála prý se Svatoňka, a když ona, krejčová, se ptala: „Pro pána krále, kdo pak to udělal?“ řekla Svatoňová: „Kdo jiný než Hoškův z Dolína? Jsem sice jen domkářka, ale on se za nás nestydí.“

Ambrož si oddechl, že na něj nehádají, ale mrzelo ho to, že si Svatoňová na Martinovi tak velice zakládá. Rád by se byl krejčové na všelicos zeptal, ale nic se mu řeč nedařila; krejčová však sdělila sama co věděla. Pravila: „Ta matka má radost, že selský syn za její dcerou chodí; umínila si že ji jinému nedá, on že má hodný podíl a ze statku že rodiče pořád dosazují.“ Dcera neříkala ani ano ani ne, ale ustavičně prý se červenala.

Krejčí nechtěl Martina chválit, věděl o něm lecos nepěkného a prohodil jako žertem: „To by tak bylo něco pro vás, Broži!“

Ambrož kouřil, kouřil — otvíral víčko od dýmky, tlačil tabák, dělal jakoby mu oheň vycházel, a když se sebral, myslil, že sprostý čeledín je pro Svatoňovou špatný, ta že má dobře vypočítáno, komu dá dceru a chalupu.

Krejčová začala to samé přes plot vypravovat sousedce. Ambrož, nemaje již stání, pravil: „Tak mi tu vestu do neděle

udělejte, musím domů, bude čas poklízet,“ dal „s Pánem Bohem“, přál dobrou noc a odešel. Na chvíli zastavil se u mamičky, ta svolávala slepice; a děti sestřiny, co byly na Sádkách, jedly bílý chléb, který byl Ambrož včera matce daroval. Tak to dělávala vždycky, nemohouc nic pro sebe podržeti. Pohovořila si upřímně se synem, vyprovodila ho kousek za chalupu a poprosila ho, aby se ve žních šetřil. „Tys dobrák,“ pravila, „všecko chceš zlomit najednou, pamatuj na stará kolena!“

Ambrož se nesměl zdržet. „Nemějte o mne starost,“ pravil, „však já se nepolámu, vždyť nebudu žít, vázat a nakládat ponejprv.“ Usmál se na matku a ruku jí stiskna kvapem se odebral. „Jako vítr, jako vítr!“ pravila matka za ním se dívajíc. „Ta mládež! Kdo by řekl, že je můj syn? Ale otec byl také takový, dej mu Pánbůh radost věčnou!“

Syn neměl času mysliti na mamičku, jako ona na něj, jemu bylo žito v hlavě a dělalo mu vrtochy. „Snad Anežka také na Martina hádá? To by se mi chtělo, zkazit si noc pro nic za nic! A možná že Anežka kytku nepoznala, mohl ji Martin za okno strčit? — Ne, Martin mé zásluhy požívati nesmí! Anežka má vědět pravdu, jiní ať si žvatlají co chtějí!“

Ve vsi, u Blažků se již povídá, co se stalo se žitem u lesa. Štěpán a Máři všecko zevrubně vědí; není pochybnosti, že je Martin v noci požal a Petr prý za ním sbíral. To je smíchu, že byl Petr sběračkou! Máři se diví, proč se k vůli osobě, do které mu nic není, v takovou hanbu uvedl, a chce se Hoškových děveček ptáti, neměl-li na sobě jejich šátky a kytle. Vypravuje také, že Martin a Petr nechtěli o ničem vědět, a samo

sebou prý se rozumí, že na sebe nebudou žalovat. Petr prý se již skrze to pohádal, když ho chasa pokoušela, a bude prý litovat, že se dal do hub lidských. Nyní bylo na světle, jak bezhlavému v cestu přišli. Škoda prý, že jim vazy nepolámal!

Máři jistila, že ta Svatoňovic ještě více synkům a vybíravým čeledínům mozek pomate, že budou všickni v čepcích a sukních chodit, a že budou za nimi sbírat, když ony, ženské, budou žít. Ambrože nepálilo, co děvečka úštěpačně mluvila, dělal mudrce, jakoby se ho to netýkalo, a po večeři vyšel si mezi chasu.

Martin a Petr byli v ohni, mužští se jim posmívali, ženské bylo slyšet po stranách ve tmě se chechtat. Petr zuřil, nadával, zapíral, hrozil. Nic nepomohlo, byl a zůstal sběračkou a počali mu říkati „Anče".

Když se Ambrož přesvědčil, že Martin a Petr, svévolné chase zlořečíce, jdou domů a ne někam k Horci, šel také, loudal se k Blažkovu stavení, dal se okolo něho a zadní stranou ze vsi do polí, přes louku, řeku a stráň k Svatoňovům pospíchal. Světýlko z chalupy mu zase svítilo, ukazovalo, schovávalo se mu, a byl rád, že zcela uhaslo, když před okýnkem Anežčiným se zastavil. Choval se tiše, poslouchal, zdali se v domku nic neozývá, a když nic neslyšel, zaklepal na okénko a hned viděl za sklem něco se bělat; byla to Aneška, poznala Ambrože a honem otevřela.

Ambrož mluvil zticha, Aneška též. On pravil: „Dobrý večer, Anežko, spala jsi již?"

„Dobrý večer, Ambroži, nespala jsem," pravila ona.

„A nač jsi myslila?“

„Proč to chceš vědět?“

„Inu proto.“

„Já myslila na tebe.“

„Věru? Co pak ti o mně napadlo?“

„Mně napadlo, že jsi včera v noci požal naše žito.“

Ambrože to dojalo u srdce, přece však zapíral, řka: „Hoškův Martin prý to udělal s jejich Petrem.“

„Tys to udělal, ne Martin!“

„A jak to víš?“

„Já to hned věděla, jak jsem s mamičkou pole spatřila.“

„Mrzí tě to?“ ptal se Ambrož po malém pomlčení.

„To ne, ale k čemu to má být? My bychom si byly také pomohly.“

„Ty se z toho tedy netěšíš?“

„Těším se z toho, to víš, chtěl jsi mi udělat něco k vůli.“

„Anečko, je to tak divné, já pořád přemýšlím, jak bych tě o své lásce přesvědčil, a tu na lecos přijdu.“

„Tomu já dobře rozumím, Ambroži, a zdá se mi, že bych i já zase tvůj len třeba celou noc trhala. Ale nedělej takových věcí, vždyť ti věřím!“

„Ono mi to nedá pokoje. Já bych tu chalupu vyzdvihl, ty mříže polámal, tu lípu s kořenem vytrhl, ať je to k čemu nebo k ničemu, jen abych tě o sobě ubezpečil.“

„Nemáš toho potřebí, ty jsi mi nejmilejší na světě, a já jsem ti také nejmilejší; já to vím a budu ti držet slovo, kdyby to ještě i deset let trvalo.“

„Když jsem to s tím žitem již vyvedl, nech to být a neprozrazuj mne; ono mi nešlo tak o žito, jako — já to ani neumím říci — jako ... oč. Inu chtěl jsem se ti nějak zalíbit! — Ale kterak jsi to hned poznala?“

„Martin takových nápadů nemá a nepracuje tak jako ty.“

Pochvala Aneščina šla Ambroži k srdci, i prohodil jako namátkou: „Martin zde včera byl?“

„Ať si sem chodí, já mu neotvírám.“

„Nenechal ti zde kytku?“

„Ty, ty! Jak pak bysi o tom věděl, kdybys ji sem nebyl sám položil?“

„Věděla jsi, že je ode mne?“

„Hned.“

„I jdi!“

„Ano, věděla jsem to. Ty to jináč vážeš a pak — měl jsi ji celý den za kloboukem. Martin mi sem jednou položil kytku jako snop velkou, a já ji dala strace. Tvou ještě mám; hleď, tu je!“

Ambrož sáhl po kytce, jen aby mohl vzíti Anešku za ruku. Povídali si až do půlnoci, myslíce, že jsou jen okamžení spolu. Chtěli si zůstati věrni, Aneška chtěla čekat, a Ambrož chtěl spořit, až bude míti čtyry sta zlatých. Dříve o její ruku žádat se zaříkal. „Já k vám nepůjdu jako žebrák,“ pravil, „Martin má čtyry sta, chudobu svou si nedám vyčítat.“

Darmo mu to Aneška vymlouvala, on stál na svém a ona se tím také spokojila. Rozešli se v nejvroucnějším přátelství, na budoucí shledání se těšíce.

III.

Ambrož pocházel ze „Sádek“, kde posud matka jeho bydlí. K statku Blažkovu patřilo totiž několik rybníků, nedaleko nich byly sádky a při těch malé stavení, v němž Ambrožův otec bydlel, maje dohlídku nad rybníky. Říkaloť se tam „u Sádeckých“. Otec Ambrožův byl u starého Blažka podruhem, neměl nic svého, ani pole ani luka, choval si toliko kravičku a tu v Blažkově stádě si pásal. Celý rok měl u Blažků práci: v létě s nimi dělal na poli, v zimě s nimi vozil z lesa a v stodole mlátil. Za to sice nebral žádného platu, ale dostával stravu on i žena, když spolu při statku pracovali; posekl si palouk, sil si na jejich poli žito, oves, len, a jejich potahem si vše zadělával. Měl se lépe než mnohý chalupník, byl hospodáři vděčný, věrně mu sloužil a s tělem i duší mu přináležel. Ačkoliv se jmenoval Ctibor, přece mu říkali „Sádecký“. Jeho děti byli Ctiborové jen ve škole, měl tři dcery a jednoho syna, našeho Ambrože, mezi nimi nejmladšího. Blažek byl všem kmotrem, a hned jak škole odrostly, bral si je do služby.

Ambrož měl výtečné vlohy, byl pilný a mravný, a proto mu učitel ve škole před mnohem bohatšími žáky přednost dával. Na tom si malý Ctibor nemálo zakládal, ale rovněž i na kmotrovství Blažkově. Blažek i Blažková, k nimž za otcem a za matkou běhával, měli ho rádi a považovali ho jako za svého. Přednost, kteréž ve škole požíval, a láska v domě Blažkově byly příčinou, že se mladého Brože ušlechtilá jakási hrdost a ctižádost zmocnila. Proto jiným dětem nerád ustupoval a li-

chotil. Mrzelo ho též, když ho někdo odstrčil a přehlídl, a stala-li se mu křivda, hned svým mocným ochráncem hrozil.

Naproti Sádeckým, za vodou, je chalupa Svatoňova, patří k Horci, a sádky se statkem Blažkovým k Dolínu. U Svatoňů také měli děti, a sice samé dcery, ale ještě menší než byl Ambrož, jen Anežka s ním do školy chodila. Svatoň je zámožný domkář, má něco polí a samostatně se živí. Od jakživa se na jeho chalupu přiženívali a přivdávaly selští synkové a selské dcerky; Svatoňová sama ze selského statku pocházela.

Ambrož se často přebrodil k Svatoňovům přes vodu, nebýval ale nikdy rád viděn, neboť Svatoňová byla pyšná a jako s chudým nepatrným dítětem s ním zacházela. Nechodil k nim tedy do chalupy, ale čekal až vyšly děti, vedl je do stráně a tam si s nimi blíž Černé tlamy a někdy i v samé Tlamě hrával. Bezhlavého muže se nebáli, nikdo je jím neděsil, i nevěděli o strašidlech.

Anežka se ve všem spolehala na Ambrože, on byl její hrdina, všecko uměl, všecko dovedl, a každou obtíž svou silou obrovskou přemáhal. Vodil je skrze houští, ohýbal větve, odhazoval kameny, kterých ona ani nepozdvihla, a menší její sestry jako loutky přes strouhy a příkopy nosíval. Byl rád, když se mohl před ní vyznamenat. Lezl na skálu, na stromy; když ho před nebezpečenstvím varovala, byl ještě odvážnějším, vychloubal se že nemá strachu, a vadil se s ní, že ona si ho připouští. Pro malinu, jahodu prodral se až na Tlamu.

Nikdo ho tak pozorně neposlouchal, nikdo tak jeho obratnost a srdnatost neuznával, jako ona. Proto mu její společ-

nost šla nade všecko a on trpělivě snášel, čím ho urážela matka její. Přišla-li na ně a odháněla-li od něho Anešku, domlouvajíc jí, že zase s tím neposedou skotačí, odvrátil se, odcházel zvolna, a když Anešku pryč vedla, toužebně za ní pohlížel. Jednou v zlosti udeřila jeho, potom vyplatila ji, Ambrož neříkal nic, myslil si ale: „To se mi nikdy ani ve škole nestalo!“ Aby čest svou jako napravil, šel pak přímo k Blažkovům a ve světnici jejich se procházel. Ti měli jiný dům nežli Svatoňová! Z rány, co dostal, si nedělal nic, ale Anešky mu bylo líto. Jen kdyby se na něj nezlobila!

Ráno, když byl čas do školy, díval se Ambrož na kopeček k Svatoňovům, jde-li také Aneška. Poněvadž byla malička, zakrývalo mu ji obilí, ale když přišla k Božím mukám, vylezla si na vysoký kamenný výstupek, pohlížela k Sádeckým — a tu ji obyčejně spatřil. Chodili do Plaňan — ani v Dolině školy není, ani v Horci — a na mostě se scházívali. Napřed šli podle řeky, každý na jedné straně, Ambrož dobře věděl, kde je mělká a často se k ní na její břeh přebrodil. Musela mu odříkávat co měli uloženo, ukazoval jí na tabulce počty, chválil její psaní, a kdyby byl někdy sám ve škole dobře neuměl, hanbil se před ní, a když šli domů, vždy se omlouval. Doprovázel ji jak dalece mohl a proti zlým hochům ji bránil. Ona mívala bělejší chléb než on, ale on ho nebral od ní; když mu ho dávala, říkával, že také má chléb, varoval se však jí ho ukázati. Jen když měl bílý chléb od Blažků, vytasil se s ním a její chléb si za něj vyměnil. Když druzí chlapci k Anešce byli zdvořilí, znepokojovalo ho to a dával pozor, zdali ona se z toho těší.

Nejvíce bylo Ambrožovi protivno, že některé ty malé chasníky Svatoňová ráda v chalupě vídívala; Hoškův Martin byl také jeho spolužák a u Svatoňů ho měli rádi. Ve škole mnoho neplatil, špatně se učil, nebyl pozorný a Ctibor mu musel pomáhat. Svatoňová takových rozdílů neznala, ona sobě Martina vysoce vážila, poněvadž byl sedlákův, a Ambrož měl otce podruha. Snad si již tenkráte na Martina dělala naději, byl Hoškův druhý syn, statek nedostal, ale patřil mu podíl a ten mohl zanésti k nim na chalupu; neměli syna a Aneška byla dědička.

Svatoňovic vždy více obcovali s Dolínskými nežli s Horeckými. Dolínští chlapci chodili k nim si pro pomlásku a přivlastňovali si jejich děvčata. Hoškův Martin dostával nejvíc a nejpěknějších vajec, Ambrožovi dali co zbylo, někdy nic. To jim prominul, ale když mu jednou Svatoňová tři vejce strčila, řkouc stranou: „Pro toho Sádeckého je licha také dobrá,“ rozhorlil se tak, že jí vejce okamžitě na lavici položil a na dvůr utekl. To byla hanba, jaká snad ještě žádného na světě nepotkala, dostal lichu, byl potupen, a to u Svatoňů, kde byla Aneška doma, Martin, všickni to viděli; zdálo se mu, že si musí smrt udělati a tak ho lítost přemohla, že sebou na zem vrhl a přehořce plakal. Bylo mu zle, neviděl, neslyšel, a když ho někdo za ruku vzal, trhl sebou a nevrle hlavu odvrátil. Viděl Anešku, sedla si k němu do trávy, dělala smutnou tvář a něco ze zástěry vytahovala. „Tu máš, Ambroži,“ pravila k němu, „já ti to dávám, a neplač!“

Ambrož se jí podíval po rukou, měla v každé dvě krásná vajíčka, vlídně mu je podávajíc. I zajiskřilo se mu oko, ještě

se v něm slzy leskly, sedl si také — ale po vejcích nesáhl. Netěšil se že ho překvapila, viděla ho po zemi se válet, řekla k němu „neplač“ — to jej mrzelo. Mohla mysliti, že o vejce stojí, že si je chce vyplakati, mohla s ním litost míti, vejce mu dát a potom jím pohrdnout. Hanbil se za své málomyslné počínání, a aby jí dokázal, že mu na pomlásce nezáleží, odpověděl: „Co je mi do vašich vajec, nemáte mi ale dávat lichu!“

„Já ti ji nedávám.“

„Ty ne, ale tvá mamička mi ji dala, a Martin má sudu.“

„Koukni, tu máš také sudu!“

„Ať, už jste mi udělali hanbu!“

Aneška nabírala k pláči. To Ambrožem hnulo, nechtěl jí ublížiti a srdce ho nutilo, zachovat s ní dobrou vůli. Pravil tedy: „Jsou mezi nimi také ty tři, co jsem nechal u vás?“

„Nejsou, Ambroži.“

„Tak mi je dej. Martinovi ukážu, že se mi nesmí posmívat. A jiný také ne!“

Nejprvé měl Ambrož chuť, s Martinem se vzíti do křížku a vejce mu roztlouci, když ale sám sudu měl a před Aneškou byl ospravedlněn, nedbal na Martina, rozveselil se a spokojeně kráčel domů. Chlapci ho dohonili, Martin šeptal sousedovi, že Brož dostal lichu, Brož to pozoroval i ptal se, co si povídali, a když nechtěli s řečí ven, potutelně se pousmívajíce, hrozil jim, že na něj budou pamatovat. Tu soused Martina prozradil, a Ambrož ho napomenul, aby s ním nežertoval, sice že mu ve škole k sudě nebo liše dopomůže, která se vyplácí hotovými.

Toho se Martin lekl, zapíral, a jistil, že mu nic neudělá. Byli by mu všichni rádi dali po vejci, ale on nic nevzal. Ukázal jim, že si sám vejce nese a sice sudou, a chlubil se, že jich asi ještě jednou tolik dostane — od kmotřičky. Šel s nimi přímo do Dolína, a do Blažkova statku jako do svého vlastního si zašel.

Horší časy nastaly Ambrožovi, když přestal býti školákem. Blažek si ho vzal k sobě, a to ho poněkud upokojilo. A však brzy cítil že je ve službě, nikdo na něj nedbal, kdežto jiní chlapci všude ohled nalezali. Čeládka s ním poroučela, darmo se protivoval, musel poslouchati. Šaty měl, ubohý, špatné, musil v dešti a větru na venku stát, slunce ho opálilo, ježto jeho bývalí spolužáci se šetřili a Ambrože Ctibora sobě více nevšímali. Přednost, kterou ve škole míval, byla tatam.

Malý ovčák pásával okolo Sádeckých, Aneška se s ním často scházívala, viděl ji rád, ale nerád se jí ve svém bídném postavení ukazoval. Ona k němu byla pořád stejně upřímná, ačkoliv se jí lépe vedlo nežli jemu. Rodiče ji pěkně šatili a nedali jí v dešti a prachu, na větru a na slunci státi. Ambrožovi byla jako vyšší bytostí, a jen její dobrota mu dodávala smělosti, že s ní ustavičně po přátelsku zacházel.

Když povyrostl a síly nabyl, postoupil v důstojnosti o stupeň výše. Neměl se ovšem jináč než dříve, neboť peníze mu do rukou nepřišly, kmotr se vyrovnal s otcem, a jemu zjednali co nevyhnutelně potřeboval. Pro mnohý nedostatek v oděvu citlivý Ambrož Anešce se častěji vyhýbal, ona ale znajíc povahu jeho, sama jej vyhledávala, nijakž na tom se neurážejíc.

Zvlášť od té doby, co Ambrožovi otec zemřel, měla se k němu Aneška ještě laskavěji. Sestra jeho se provdala za čeledína Kláska, a Blažek, poněvadž oba u něho sloužili již od maličkosti, dal je na místo Ctiborovo do Sádek. Vdovu museli podržeti u sebe, a všichni se při Blažkovu statku uživili.

Když se stal Ambrož později mladším čeledínem, tu nabyl větší svobody a většího práva, mzdu si vybíral sám, dobře s ní hospodařil, slušně se šatil a k Anešce otevřeněji se hlásil. Byli již oba v dospělém věku, jí nescházelo krásy a jemu dal Pánbůh pěkný zrůst, zdravé a silné oudy, a celá jeho zevnitřnost ukazovala, že je moudrý, rozšafný a pracovitý.

Blažek brzy poznal výtečnost Ambrožovu, Blažková mu přála jako svému, a když syna na statek ženili, Ambrože mu schválili za staršího čeledína. Vymohl si to na nich, že pozvali na svatbu také Svatoňovu Anešku, neboť mladá Blažková přicházela z Horce; Aneška byla družičkou, on byl mládencem, a při té příležitosti si zadali srdce a slibem se zavázali.

Babička dlouho na výminku nebyla: umřela a dědoušek zůstal sám. Byl šťastný, že měl hodnou nevěstu, syn ho také miloval a ctil, a Ambrož mu ochotně sloužil. Za to měl dědeček Ambrože rád a leckdys mu něčím přilepšil; Ambrož pak se mu staral o jeho výminek, přehazoval, měřil a prodával mu jej, a co si ještě sil, to mu klidil.

Že si Ambrož se Svatoňovou Aneškou slovo dali, nikomu nebylo známo. Že jeden v druhém zalíbení má, to ovšem uhodl, kdo je zvlášť na pozoru měl.

Ambrož do budoucnosti nehleděl slepě, chtěje si uspořiti jaké také jmění peníze zbytečně nevydvalá. Na oko užíval světa jako jiní chasníci. Službu si ukládal na úroky, a když Svatoňová po smrti mužově ženicha pro dceru Anešku hledala, chtíc jí domek odevzdati, a Hoškův Martin o ruku její se ucházel, a rodiče mu čtyry sta zlatých slibovali: počítal Ambrož, co mu ještě schází, neboť s méně penězi před Svatoňovou předstoupiti nechtěl, poněvadž mermomocí čtyry-sta-zlatového Martina Anešce namlouvala. Scházelo mu ještě mnoho, viděl, že to bude trvati několik let, než se tak zmůže, a od té doby hrubě nic neutrácel.

Aneška měla doma s matkou kříž, Martin se nedal odbýt, a ona se za něj pořád přimlouvala. Nutila ji napřed v dobrotě, chválila ženicha, lákala ji jeho jměním, a potom se s ní vadila, zdali již někoho má, vyzvídajíc. Aneška vyhýbala se určité odpovědi, ale Martin a Petr a Blažkova Máří ji prozradili, pověděvše matce, že Sádeckého syna chce. Láska jejich byla tajná, ale žehravému oku přece neušla.

Svatoňová se zlobila, nechtěla nikterak připustiti, aby se Aneška provdala za ženicha, který je ze Sádek a žádného podílu nemá, kdežto je Martin sedlákův syn a čtyry sta zlatých věna obdrží. Hrozila jí, že dá raději domek druhé dceři, až doroste, než aby za zetě přijala čeledína.

Aneška se všemu podvolila, ale to řekla, že zůstane svobodná, jestliže Ambrože nedostane. Matka chtěla její pevnou vůli zlomit, zvala Martina na besedy, a nic proti tomu neměla, že Martin okýnko její navštěvuje. Však ono mu zůstalo zavřené a komus jinému se ochotně otvíralo. I Ambrož je navštěvoval,

ale napřed se vždy zastavil u mamičky, aby lidé myslili, že nikdež jinde nebyl. Veřejně se u Svatoňů ukázati nesměl, Svatoňová ho sama hodně vyplísnila, když jí přišel úmysl svůj upřímně vysvětlit, a skrze jiné mu ustavičně zkazovala nemilé věci.

Ambrož se nedal odstrašit. Rád by si byl Anešku vzal třebas bez domku, ale nechtěl ji uvésti do podružství a nelíbilo se mu, vzíti si ji proti vůli matčině a s matkou ji snad na vždy rozdvojiti. Prositi jí a nabízeti se jí dříve, než se mohl Martinovi vyrovnat, nedovolila mu pýcha a hrdomyslnost. Peněz jen po malíčku mu přibývalo, a Aneška musela čekat, se všech stran trpíc nátisky. Trpěla je ráda, odporovala a zdržovala, přičiňovala se, zastávala a vynahražovala hospodáře, a Ambrož jí radou i skutkem pomáhal. V noci onehdy jim u lesa žito požal a později i ječmen a oves jim porazil, ačkoliv Aneška mu v tom zbraňovala.

Vše se připisovalo Martinovi, a Svatoňová si přála, aby to dceru pohnulo, odplatit mu jeho horlivost láskou. Ona zůstala tvrdá. Uplynul podzimek, Martin ji nedostal; přišel masopust, ucházel se zase o ni, a ničeho nedosáhl. Tu matka ztratila trpělivost a oznámila jí, že počká do budoucího jara, do velkonočních svátků, potom že může volit: buďto vdát se za Martina anebo odřeknout se chalupy. Martin byl volen, vzíti si její mladší sestru, ačkoliv jí bylo teprv sedmnáct let, a Aneška měla jíti do služby. Svatoňová si na to, co řekla, vzala svědky, na důkaz, že slovo nezmění.

Ambrož chodil jako zmámený, rmoutil se a nadarmo po penězích toužil. Vypůjčiti si je nechtěl, to měl za podvod;

že by mu je kdo dal, to neočekával; býti ještě asi tři léta ve službě, až by si na čtyry sta zlatých dosloužil, bylo mu dlouho a pro nedočkavost matčinu i bez prospěchu.

Aneška by byla Ambrožovi k vůli snadno domek oželela, ale on si z toho dělal svědomí, přijmouti od ní takovou obět, a říkal, že ho to učiní nespokojeným a nešťastným. I umínili si, že budou oba sloužit a spořit, aby si alespoň časem koupili něco vlastního a na nikoho než na sebe se více nespolehali. Chalupu Svatoňovu pustili mimo mysl a hleděli udobřiti matku, nechtíce jednou bez jejího požehnání vstoupiti do manželství.

IV.

Radostná novina o blízkém sňatku Císaře Pána, J. A. V. **Františka Josefa I.** s milostnou **Alžbětou**, osvícenou kněžnou Bavorskou, letěla z města do města, z vesnice do vesnice, a dostala se konečně i do Dolína. V Plaňanech se povídalo, jaké slavnosti ve Vídni se připravují; Blažek slyšel, že tam na obecné útraty mnoho chudých snoubenců věnem podělují. Vypisovalo se, kdo z boháčů k tomu čím přispěl a kolik párů se přihlásilo.

„Ach, kýž co takového i zde zavedou!“ myslil sobě chuďas Ambrož. „Kdybych byl ve Vídni, snad by se mi také něčeho dostalo.“

Máří uhodla Ambrožovy myšlénky a uštěpačně prohodila: „My půjdeme s Aneškou do Rakous, tam do té Vídně, vyprosit si na ženichy po čtyrech stech. Co říkáš, Broži? Já bych několik zlatých ráda slevila, ale Svatoňová neslevi!“

Ambrož mlčel, to Máři dopálilo, i spustila znova: „Martin je moudřejší, neváže se na Anešku jako ty, Dorotka je mu také dobrá, jen když dostane chalupu. Já jsem v tom nyní líp než Aneška, umím pracovat a několik zlatých mám, a ona jakživa nic nedělala, a kdo ví, zdali jí kdy matka ňákým grošem pomůže.“ —

Ambrož dal se do hvízdání. V Máři kypí žluč, nechce si to ale načisto pokaziti, a proto dusí v sobě hněv, činí se starostlivou a napomíná Brože, aby se nezaváděl, jí že je jedno, ať jedná tak nebo tak, ale že ho varuje, poněvadž s ním slouží v jednom domě. To prý stojí za víc, než ta všelijaká známost přespolní, a její vina že to není, když si ještě nepřivykli.

Máři nebylo tajno, jak to u Svatoňů vypadá, i dělala si naději, že Ambrož, jehož měla náramně ráda, Anešku nechá, když nebude dědit chalupu, a k ní se obrátí. Vážila za tři Anešky, pocházela také z chalupy a šaty měla jako Aneška. Co chce podruhův syn víc? myslila sobě. Jí náležela přednost!

Martin Svatoňovic Dorotku pilně navštěvoval. Marné a nezkušené děvče těšilo se, že tak velký chasník o ni dbá; nedávno ji ještě počítali k dětem, a nyní se měla vdávat a domek patřil jí.

Když se jí Martin ptal, má-li ho ráda, přiznala se bez obalu, že má. A když chtěl věděti, zdali si ho vezme, pravila: „Proč bych nevzala?“ Byla šťastná, že má milého, a matka ji musela napomínat, aby se tím nikde nechlubila.

Petr Martina zase doprovázel, Martin se sám bál, a okolo Černé tlamy od té doby, co je bezhlavý muž proháněl, více nešli.

Brzy se jak v Dolíně tak v Horci mluvilo, že si Hoškův Martin bude bráti Svatoňovu Dorotku, a Dorotka nezapírala že tomu tak, když se jí na to ptali. Že Aneška pro Ambrože o chalupu přišla, to též bylo známo, a lidé si to všelijak vykládali. Matka neříkala nic, ale předzvídala námluvy a připravovala se na svatbu.

Ambrož k Anešce nemohl, nemluvil s ní, leda když ji dohonil na cestě do kostela, když se k ní přidružil po kostele a když si k ní na pole doběhl. Spávala s matkou a s nejmladší sestrou v jedné světnici, a skrze okno s Ambrožem více nevyjednávala. Věděli tedy málo o sobě, čekali co přijde, a potom teprv ve své záležitosti chtěli činiti další kroky.

Blažkův dědoušek také něco o svatbě Císaře Pána zaslechl, a když prostřední svátek velikonoční s Ambrožem po obědě seděl, tázal se ho, co si s hospodářem povídali.

„Inu povídali jsme si," odpověděl Ambrož, „o těch slavnostech, co buďou od dneška za týden ve Vídni a všude, v Plaňanech také."

„V Plaňanech?"

„Ano, tam budou velké služby Boží, potom se tam budou na památku sázet stromy, budou jim říkat „stromy císařské", chudí dostanou peníze, školní děti odměny, bude se střílet, jíst, hrát a tančit."

„Dej Pánbůh," přál dědoušek, „aby ten náš Pán byl šťastný a my s ním!"

„Ve Vídni, milý kmotříčku, tam bude radosti!" vypravoval Ambrož dále. „Na den císařského sňatku bude tam mnoho

chudých mládenců a panen oddáno a dostanou po několika stech zlatých věna."

Dědouškovi se ten nápad líbil. „Dobře tak!" pravil; „boháč ať přeje chudému, ten zas se bude za něj modlit!"

„Ach, kmotříčku, já bych se až do smrti modlil, kdyby mi někdo pomohl!"

„A co ti schází?"

„To samé, co těm chudým ženichům a nevěstám."

Dědoušek se Ambrožovi podíval do očí, Ambrož je sklopil, a aby se jako omluvil, řekl: „Každý ví nejlíp, kde ho hněte!"

„Což bysi se rád ženil?" ptal se starý Blažek.

„Rád nebo nerád," odpověděl Ambrož, „ale ono to má své háčky?"

„A jaké? Chceš Mařenku?"

„Tu bych dostal ještě dnes, ale skočil bych do vody, kdybych si ji vzít musel."

„Kam jsi tedy zaběhl?"

„Kmotříčku, vy jste byl vždycky ke mně upřímný: všecko vám povím. Já si jinou nevezmu než Svatoňovic Anešku, ale matka nechce a dává chalupu mladší dceři a namlouvá jí Hoškovic Martina, poněvadž má čtyry sta zlatých. Kdybych já tolik měl!"

„Mnoho-li pak máš? Hospodář říká, že musíš mít hezké jmění, všecky peníze prý ukládáš!"

„Nic nebudu před vámi tajit. Mám všeho všudy tři sta zlatých bez dvacíti, a za to nám Svatoňová chalupu nedá, a to víte, že se nebudu dotírat, když dostává víc."

„A což tě to děvče chce?“

Ambrož se usmál řka: „My se chceme oba a nepustíme od sebe. Anečka si sama měla vzít Martina, ale nechtěla o něm ani slyšet a odříká se chalupy, když na ni máme málo, a bude sloužit, až si něco vyhlídneme.“

„No, ta tě má ráda!“ prohodil kmotříček; „je-li pak hezká?“

Tu se jal Ambrož vykládati, jak je hezká a hodná; litoval, že ji nemůže učiniti šťastnější, a jistil, žeby tu chalupu jen jí k vůli chtěl, sám že o ni ani nestojí; potom prý je to hanba pro něj, že ho pro několik těch zlatých odstrkují, a mrzí jej, že Svatoňová zanevřela na dceru a chce se na nich mstíti.

Dědoušek se ještě tázal, mají-li Hoškovic u Svatoňů již něco vyjednáno, a když Ambrož odpověděl, že o ničem neví, napomenul ho, aby si nezoufal, že nějak přece bude, a do svého kumbálku si zalezl. Brzy na to zavolal syna hospodáře, ten s sebou vzal nevěstu hospodyni, a dlouho a dlouho tam mluvili a rokovali.

Ambrož nic netušil, nesl mamičce mazanec a hrubě tu samou řeč s ní měl jako s kmotříčkem. Ona se nabízela, že dojde k Svatoňovům, aby s tou matkou promluvila co myslí, a doufala, že ji na jinou cestu přivede, když jí poví, jaký Ambrož je. Ona jako matka že ho musí nejlépe znáti. Ambrož ji nepustil a bylo mu těžko ji přesvědčiti, že se nesluší, útočiště bráti k takovýmto prostředkům.

Martin s Petrem šli od Svatoňů, Martin si nesl od Dorotky šátek, Petra co Martinova pobočníka vyčastovali, i vypravoval večer chasníkům, že se ve středu Martin stane Svatoněm, půjde prý s ním otec a ještě někdo na námluvy, a Dorotka a chalupa že jsou jeho.

Chasníci měli z Martina smích, že si bere Svatoňovu chalupu, a že je mu jedno, co mu za ženu dají nádavkem. I Petr dostal svůj díl, pravili, že ho Martin za jeho věrné služby udělá děvečkou: Anče prý umí i v noci na trávu chodit a obilí sbírat. Tím Petra vždy ještě popichovali, a když ze zlosti před nimi ubíhal, smáli se mu: Jde prý mezi družky!

Ambrož v noci nadarmo obcházel stavení Svatoňovic. Tento rok mu Anežka ani pomlásky neudělila, celé svátky ji neviděl, a mnoho by si byli rádi pověděli. Nemohl pro nepokoj a lítost spáti, ráno nechtěl snídat a byl v duchu uražen, že se na něj starý a mladý hospodář a hospodyně také jaksi podivně dívají, a neušlo mu, že si dávají znamení a že se v přistěnku, bezpochyby jemu, smáli. Měl starého v podezření, že asi prozradil, co mu byl včera svěřil, a vrtěl hlavou, že ho také přece jen podvádí. Jakživ by si to nebyl pomyslil! Však již žádného tajemství mu více nesvěří.

Máří se blížila k Ambrožovi, ten stál na prahu, chtěl se jí vyhnout a vrazil na hospodyni. „Ambroži, máš jít k dědouškovi,“ pravila tato.

Ambrož šel, ale umínil si, že bude opatrnější, a bude-li dědeček zase něco chtít vyzvědět, že mu zkrátka řekne, aby si z něho nedělal blázna.

Kmotříček seděl na posteli, a jak se Ambrožovi zdálo, s potutelným řekl úsměvem: „Ambroži, přichystej mi šaty, odpoledne půjdeme na námluvy.“

„Ještě si ze mne žerty tropí,“ zlobil se v srdci Ambrož, „řekne-li ještě slovo, pak spustím!“

Dědeček pokračoval: „Tvůj otec mi věrně sloužil, ty také; zvlášť co nebožka hospodyně umřela, měl jsi se ke mně věru po synovsku.“

„Co to?“ vyvaloval Ambrož oči a napínal sluch.

„Chci ti lásku tvou odměniti,“ mluvil stařec dále. „Co ti ke čtyrem stům zlatých schází, to ti přidám, koupím ti na nové šaty, vystrojím ti svatbu, a dnes u Svatoňů všecko umluvíme. Máš mít také památku na 24. Duben roku 1854.“

Ambrož nevěděl jak mu je; dědoušek mu podával ruku, na důkaz, že bude držet slovo, a nebylo nejmenší pochybnosti, že to myslí opravdu. S pláčem padl Ambrož starému muži okolo krku, děkoval mu a prosil Boha, aby mu štědrost jeho odplatil.

Kmotříček byl vesel a přetrhl Ambrožovi řeč, řka: „Dobře, dobře, nech jen! Teď jdi, po obědě se oblečeme, hospodář musí s námi, starej se, aby oblek a obuv byly v pořádku.“

Ambrož vyběhl z komory jako divý, porazil Máří, která za dveřmi byla poslouchala, běžel do světnice, vyndal kartáče a černidlo, snášel střevíce a boty a tak dlouho je třel, až se jako zrcadlo leskly. Potom vyklepával a kartáčoval kabáty, prondaval dýmky, čistil na nich víčka; dědouškovo bylo jako

dvougroš široké a třpytilo se jako zlato. I stříbrný knoflík na hůlce mu vyhladil a knoflíky na vestě a u kabátu a přesky na střevících.

Máří běhala z místa na místo, házela vším co jí do rukou přišlo: nevěděla kde jí hlava stojí. Když byla s Ambrožem ve světnici sama, chtěla ho k posledu od Anešky odvrátit a ještě jednou se mu nabídla. Ambrož pln veselé mysli klepnul jí na rameno, ponejprv co byla u Blažků, štípl ji do tváře a žádal ji o — teplou vodu na vousy pro dědouška.

V poledne jedl Ambrož s oběma hospodáři v přístěnku, potom je vystrojil, a zapáliv jim dýmky vyšel s nimi skrze vrata za humna a vedl je k Svatoňovům.

Dědoušek šel v prostředku, Ambrož v levo, drže se asi o krok pozadu a dávaje pozor, aby kmotříček neklouzl. Když neviděl mu z úst vycházeti dým, vyndal čerstvě ocílku a kamínek a do hodného kusu hubky mu zakřesal. Vykračovali si švárně, dědoušek měl dlouhý jasnomodrý kabát, krátké kožené zpodky, bílé punčochy a střevíce s velkýma přeskama. Co od kovu bylo, vše se mu v slunci blyštělo. Nemluvil mnoho, ale byl v dobrém rozmaru a do milostných myšlének se zabíral. Zpomínal v duchu na ty časy, když sám na námluvy šel, a taková čerstvost mu do všech oudů vjela, že nepovážil kolik tomu let je. Viděl před sebou svou nevěstu, sám pak ženichem a to mladým se býti domníval. Na lávce se ale přesvědčil o své mdlobě, sotva se dostal na druhou stranu, napadla ho závrať a vpředu i vzadu ho museli držeti.

Ambrož by byl starečka třebas přenesl, ani s očí jej nespustil, a tak ho srdce k němu dnes táhlo, že by mu byl pořád ruce líbal. Byl zase pyšný na jeho kmotrovství a nemohl se dočkat, až se v jeho a hospodářově společnosti u Svatoňů ukáže. Ohlížel se také k sádce kde bydlela mamička; ta ještě o ničem nevěděla. „Ta se bude divit!“ myslil sobě, „kdyby mne tak s dědouškem a s hospodářem spatřila!“ Po zadu nepozorován hladil si vlasy, rovnal si klobouk, zastrkoval si šátek, a potom si zase představoval, jak to asi u Svatoňů vypadne. Měl dobré tušení, odháněl od sebe starosti a pochybnosti: vždyť nebyl sám a měl čtyry sta zlatých.

Svatoňová viděla z okna od Božích muk hosti přicházet. Uklidily honem po světnici, zametly na prahu, hodily na sebe sváteční sukně a vyprané zástěry a vzaly si šátky.

Starý Blažek vešel, za ním vstoupil syn hospodář, dali pozdravení a podali matce ruku. Dcery již byly v komoře. Ambrož se netlačil ku předu, zdali také co řekl, nebylo slyšeti, a ruku podati dokonce se neopovážil. Než si sedli, pověděli si jak se mají, jak dlouho se neviděli, a dědoušek hned svou záležitost přednesl.

Svatoňová nevěděla, jak to vlastně stojí, a proto se strojila na odpor a měla srdečnou zlost na Ambrože, že ji do těch zbytečných rozpaků uvedl.

Posadili se, Svatoňová přisedla k dědouškovi, Ambrož pak skryl se za hospodáře, aby na něj neviděla. Dědoušek pravil: „Snad proti tomu chlapci nic nemáte?“

„Což bych proti němu měla, ale to si můžete sami pomyslit, že se k nám nehodí.“

„Kdyby se k vám nehodil,“ odpověděl dědoušek, „to bych já ho sem nevedl. Musíme se domluvit; co mu schází?“

„Já vám to zrovna řeknu, my potřebujeme tu nějakou pomoc těm dcerám, a od něho ji nedostanem.“

„Mnoho-li pak byste chtěli?“

„Ba, to já si nepředpisuju, ale chodí sem ten Hoškův, má čtyry sta a je ze statku.“

„Má milá, tuhle Ambrož má také čtyry sta; ze statku sice není, ale má nás, umí se přičinit a vždy dobře se choval.“

Svatoňová se divila, že má Ambrož čtyry sta zlatých, nechtěla tomu věřit, ale Blažek jí za ně stál, a jak k nim přišel, jí vyjevil. „Z toho vidíte, že dobře hospodaří,“ pravil, „a že mu přejeme, a já mám radost, že mohu tímto milosrdným skutkem svatbu našeho Císaře Pána oslavit.“

Hrdá žena nedala se tak lehce pro Ambrože získat, měla ještě všelijaké námitky, jako: že Hoškův tuze o její dceru stojí, že jí k vůli všelicos již podnikl, a že snad také slyšeli, jak jim vloni v noci obilí požal.

Tu došlo na Ambrože, odkašlal si, vystrčil hlavu a pravil: „Jestli to na to obilí přijde, nepotřebujete na Martina hádat, to já sekal sám. Aneška to ví!“

„Což je to všecko platno,“ vzdechla si Svatoňová, „ono je to s tou chalupou tak: já ji chci dát Dorotce a Martin se již na to spolehá.“

„Mně o chalupu nejde,“ ozval se Ambrož na novo, „já bych si Anešku vzal, kdyby i ničeho neměla, ale když je už starší, nerád bych, aby se jí křivda stala. Ostatně dělejte jak chcete, já si neporoučím.“

„Dobře, dobře, Ambroži,“ podotknul s pochvalou dědoušek, potom se obrátil k matce a pokračoval: „Nezavrhujte svou prvorozenou, což vám něčím ublížila?“

„Inu, ona byla tvrdohlavá, Martin jí byl sůl v očích!“

„Protože měla Ambrože ráda,“ smál se dědoušek, „což tomu nerozumíte? Také jsme byli jednou mladí! Ambrož je dokonalý člověk. Řekni synu, můžeš-li ty si v něčem na něho stěžovati?“

„Ambrož byl jako náš,“ přisvědčoval syn, „a věřte nebo nevěřte, velmi nerád ho ztratím.“

Svatoňová již byla zvrtkána, dědoušek to dobře znamenal, i aby ji zcela na svou stranu převedl, jal se přimlouvati: „Jen Anešce chalupu dejte, nebudete toho litovati! Ambrož je hodný hocb, ošetřoval mne v stáří jako otce a nyní bude ošetřovat vás. Dorotka je ještě mladá, a chce-li ji Martin, ať si ji vezme, peníze budou mít a mohou si něco koupit.“

Svatoňová se vymlouvala, že je nezkušená ženská a že nic nemůže udělat bez poručníka a bez rady mužských. Dědoušek chtěl, aby jen řekla „ano“, potom že pošlou do Horce pro koho bude chtít, a že ví, že jí to každý schválí. I podala mu ruku a Ambrož hned vstal a ruku jí políbil. Svatoňka podívala se mu dobře do očí, viděla že je švárný chlapík, a počala poprvé v něm míti zalíbení.

Poslalo se do Horce, dědoušek dal na pivo a na sladkou rosolku, poručník a svědkové přišli, byli tomu rádi, že na chalupu přijde pracovitý Ambrož a ne lehkomyslný Martin, a jednání matčino uznali za dobré. Učinila se smlouva a rukoudáním se potvrdila.

Dědoušek pospíchal nyní domů, pravil aby mu odpustili, že šel na námluvy hned odpoledne, večer prý brzy hledá postel a starým svým nohoum že v noci nesmí věřit, a mimo to že chtěl, aby lidé viděli co před se bere, nemá prý potřebí, vyhýbati se světlu a choditi ve tmě. Ještě se mu ukázati musela nevěsta, pohladil ji na tvář, držel ji dlouho za ruku a velmi srdečně si s ní promluvil. Že by ji byl viděl o svatbě syna hospodáře, nemohl se stařec upamatovati.

Ambrož dovedl dědouška zase až domů, potom běžel k mamičce dát jí zprávu že se bude ženit. Měla z toho velké potěšení. Pravila, že mu vždycky štěstí předpovídala, protože k ní byl tak upřímný, a pak prý na něm vidívala, že k něčemu lepšímu je stvořen, než k podružství.

Blažkovic Máří nemeškala, jak se setmělo, vědomost dáti Martinovi oč se jedná. Martin se lekl a pospíchal potázat se s Dorotkou. Ji však v komůrce více nezastihl. Aneška mu řekla, že sestru najde ve světnici. Martin ale se styděl do světnice jíti a s nepořízenou domů se vrátil.

Druhý den večer šel Martin na námluvy, otec a jeden soused šli s ním, a Svatoňová je přívětivě uvítala. I myslili si: „Tedy nepřicházíme pozdě,“ a směle o ruku Dorotčinu požádali.

Dorotka plakala od včerejška, že se snad nebude vdávat. Domku jí nebylo mnoho líto, ale bylo jí líto svatby. Matka ji chlácholila, že Martin přece přijde, a když přišel, hned mu dceru přislíbila. Děvče v komoře skákalo radostí a pořád se v zrcadle zhlíželo.

Když bylo jako uzavřeno, že se Martin s Dorotkou vezmou, řekl Hošek, že dá synovi čtyry sta zlatých, a ptal se, co Svatoňová dceři postoupí — mimo chalupu.

„Milí přátelé," odpověděla Svatoňová, „chalupu dám Anešce. Rozvážila jsem si to: je moje nejstarší, a Blažkův Ambrož má také čtyry sta zlatých, a jiného, to víte, ona nechce. Dám Dorotce polovičku Ambrožova zánosu a něco jí ze svého přidám, polovičku nechám druhé dceři, své nejmladší, a když Martin tu prostřední tak miluje, snadno se s ní někde usadí."

„Milí přátelé" se bránili, chtíce chalupu, a když jim ji Svatoňová dáti nemohla, couvali, vymlouvali se: Dorotka byla ještě mladá, Martin měl také dost času, byl nepříznivý čas k ženění, nebylo právě drůbeže, museli se doma poradit s matkou a chtěli vzkázat, na čem se usnesou.

Svatoňová doufala, že alespoň Martin bude o Dorotku stát, ale on pořád byl na odchodu, vším se spokojil, co otec předstíral, a více k Svatoňovům nepřišel. Dorotka měla po svatbě a Martin měl po chalupě, a věru oběma jim dobře se stalo — a matce též. Upokojili se brzy. Dorotka nabyla rozumu, matka se přesvědčila o vrtkavosti Martinově, a tento jinde hledal a hledá místo, na které by se čtyrmi sty zlatými se přiženil.

Ambrož a Aneška byli hned tu neděli po svatebních smlouvách v kostele Plaňanském jednou za třikrát slavně prohlášeni, a v pondělí dne 24. dubna, téhož dne, kteréhož nejmilostivější Panovník náš a milostná kněžna Bavorská ve Vídni do stavu manželského vstupovali, byli i naši snoubenci v Plaňanech slavně oddáni. Kostel Plaňanský byl lidstvem přeplněn. Krom císařských ouředníků a představených obce sešla se síla lidu městského i selského z celého okolí. I zvenčí stáli zástupové, když Ambrož a Aneška ve svatebním průvodu do chrámu Páně se ubírali. Důstojný děkan Plaňanský, duchovenstvem obstoupen, konal velké služby Boží, a s jeho modlitbou celé shromáždění vysílalo nejvroucnější prosby k nebesům, aby Bůh hojného požehnání uděliti ráčil císařským snoubencům a s blahem manželstva panovníčího spolu utvrditi ráčil blaho národů.

Mezi službami Božími byl sňatek snoubenců našich slavně posvěcen a požehnán. Po slavných službách Božích rozléhal se zvuk hudby i rachot střelby, když svatebníci naši z chrámu Páně se ubjrali do školní zahrady, kde u přítomnosti duchovenstva, ouřednictva a učitelstva mládež školní odbývala radovánky sázením „císařských stromků“. V poledne pozváni byli novomanželé naši s předními svatebčany i k slavné hostině v obecním domě. Bylo hlučně hodováno a slavně připíjeno na blaho JJ. c. k. VV., na zdraví našich novomanželů a na zdraví dědouškovo. Dědoušek a mamička Brožova seděli vedle sebe. Chovali se oba moudře. Jen Svatoňka ztratila hlavu; čest, která se novému zeti jejímu děla, na celo ji omámila.

Po obědě snášely se dary nevěstě a ženichovi. Paničky obsypaly Anešku šatstvem a prádlem; pánové pak učinili mezi sebou sbírku a odevzdali přes sto zlatých Ambrožovi.

U Blažků se držel druhý oběd, a potom se až do rána tančilo. Po půlnoci ukázal se u dveří Hoškův Petr, a poněvadž s Martinem býval jako proti Ambrožovi, dále vstoupiti se ostýchal. Ambrož ho zahlídl, chtěl napravit křivdu, kterou byl pro něj skrze žito utrpěl, donesl mu sklenici a pravil: „Pí, Petře, pí, jak chceš a co chceš, a skoč si také!“

Petr se napil, napil se ještě jednou, dobrota Ambrožova mu šla k srdci, obejmul ho a pravil: „Tys, Broži, jen přece můj nejlepší přítel, ani jednou jsi mi neřekl „Anče“, a nyní mám pít, ač jsem býval s Martinem.“

Až mu slze v očích stály, potom se rozveselil a s Blažkovou Máří pořád v kole se točil. To byla voda na její mlýn, dívala se vítězně po Ambrožovi a — všecko mu odpustila. Říká, kdyby se to s ním bylo jen ještě o týden prodloužilo, že by si ji byl zajisté vzal, již prý ji začal na rameno klepat a do tváře štípat. Petr se jí také ještě dočista nepoddal, stavu manželského s ní se boje, i aby měla přece něco pod rukama, váže nyní jemu jako dříve Štěpánovi na krk šátek.

Martin k veselce nepřišel, ale Dorotka byla veselá, jakoby se sama vdávala. Dědoušek šel brzy spat, a přemýšlel a snil o nebožce manželce. Mamička Sádeckých vyseděla u muzikantů do bílého dne: dívala se a dřímala.

Po snídaní přestěhovali se novomanželé k Svatoňovům; Svatoňová všecky vyčastovala, jsouc blažena, že má tak vá-

ženého zetě. Brzy se také přesvědčila že je výhorný člověk, a děkuje Bohu že ho do domu dostala.

Starý Blažek dal co slíbil, a co Ambrož nad to v Plaňanech obdržel, schoval na budoucí potřeby do hospodářství.

Svatoň, jak Ambrožovi nyní říkají, chodí bedlivě buďto sám anebo s manželkou okolo Černé tlamy k mamičce, a hledí každému dokázati, že pověst o bezhlavém muži je nepravá. S Martinem a Petrem žije v dobrém přátelství. Kmotříčkovi je vděčný, často ho navštěvuje a povídá mu, že by se tak neměl, kdyby mu sňatek Císaře Pána a dobré srdce dědouškovo nebyly dopomohly k doplnění čtyr set zlatých.

K m e č i ř i.

od

Matěje Havelky.

Chop, mečíři! chop se díla,
Nabrus ostře šavlici!
Smrtonosná břitká síla
Ozbrojiž nám pravici!

Vstáti k vojně král nám káže,
Pojďme hájit vlast drahou!
Ostrou zbraní zbrojme paže,
Srdce chrabrou odvahou!

Ať se na nás odkudkoli
Vrahův roje přivalí,
My je přivítáme v poli,
Až se zrak jim zakalí.

Dvojzvukem je přivitáme:
„Vlast a král náš hrdinný!"
Pak jim sečnou zacinkáme,
Zahyne vrah otčiny!

Činnost.

Od

Vinc. Furcha.

I.

Činnost! dcero nebes,
Dívko jasných lící,
Čas ty mocně poutáš
Kvapem prchající.
Jak bohyně syna,
Aby ušel hrobu,
Do věčnosti proudu
Ponořuješ dobu.

II.

Dlouhý život vésti,
Z toho nejde sláva,
Často kratší doba
Větší blaho dává;
Žij však život živě,
Byť i byl jen krátký,
Nechtěj ze dne ve hrob
Jíti bez památky.

III.

Čin tvůj hledí na tě
Otevřeným okem,
Nejrychlejším nelze
Ujít jemu krokem.
Čin tvůj přetrvá tě,
Čin má život stálý,
Věčně tebe hyzdí,
Věčně tebe chválí.

IV.

Jsou titáni mezi
Tvory pozemskými,
Jimžto srdce roste
Plány obrovskými.
Mohyla všech čeká,
Sláva málokterých,
Velké jméno skví se
V listech věčně skvělých.

Jan Jiskra z Brandýsa.

Od

Dra. *Hermenegilda Jirečka.*

Jiskra vir magnificus, nostrique saeculi non parvum decus.
Aeneas Sylvius (Epist. anno 1446).

První veliké spojení zemí nyní císařsko-rakouských pod žezlem slavného rodu Habsburského stalo se po smrti císaře Sigmunda a trvalo na ten čas od r. 1437 do r. 1457 za císaře Albrechta a krále Ladislava Posthuma.

Mezi státníky, kteří tehdáž zastávali ideu takového spojení, vynikají zvláště Kašpar Šlik z Holíče, kancléř říšský, Oldřich z Rosenberka, pán český, Prokop z Rabšteina, radda cís. Fridricha IV., Eneáš Sylvius, nápotomný papež Pius II., Jan Jiskra z Brandýsa a jiní.

Jiskra, jehožto život je předmětem této rozpravy, měl v dějinách toho času podíl velice vážný. Rodem Moravan byl duchem Čech, působením Slovák. Náboženstvím katolík stal se kapitánem Táborův, kterých vedl do prvních bitev s úhlavným nepřítelem křesťanstva. V čele některdejších protivníků královského panství v Čechách, hájil a podpíral dědické právo královského sirotka Ladislava v Uhrách. V dlouhém tomto boji

o trůn uherský stal se vítězem nad nejproslulejším rekem uherského národu, hromitelem Turků Huňádem Jánušem. Válečník slovútný, státník věhlasný, vzor věrnosti ku králi a pánu svému, byl Jiskra jeden z předních výtečníků 15. století, „muž znamenitý a našeho věku nemalá ozdoba", jakž o něm dobře dí Eneáš Sylvius ve svých psaních.

* * *

Jiskra pocházel z rytířského rodu moravského; předkům jeho, dvěma bratřím Jindřichovi a Vintířovi z Brandýsa, dal biskup Olomoucký Bruno r. 1274 manské statky Moštěnice, Řikovice, Štolbachy a Unčice v okolí Přerovském; sám pak Jiskra jmenuje se r. 1431 manským pánem na Všechovicích, osadě opodál pod Hostýnem blízko Bystřice.

Váben životem vojenským, opustil Jiskra hned z mládí statky otcovské a odebral se do ciziny. Tu dílem ve Vlaších, dílem v krajinách ještě vzdálenějších v umění válečném se zkoušel, ano i místa zámorská navštívil, slouže nepochybně Benátčanům na moři proti Turkům.

Později když se navrátil do Čech, učiněn jest r. 1437 kapitánem Táborův, které císař Sigmund vypravil proti Turkům, vpadlým toho času do Srbska a do Srému. Výprava tato brala se v měsíci máji po Dunaji z Prešpurka až pod Bělehrad Srbský, a za příkladem jejím hnuli se také Poláci a Uhři, byvše k tomu prvé dosti liknaví.

V krajině srémské, mezi Dunajem a Sávou, strhly se tři strašné bitvy mezi křesťany a nevěřícími. První dvě zůstaly

bez výsledku, až konečně ve třetí jsou Turci tak poraženi, že ze 40.000 mužů, kterých měli, jedva třetina ušla. Čechové pod Jiskrou a Petrem z Komorova, Moravané pod Janem Talafúsem z Říčan a Janem Tetourem velice přispěli k dobytí vítězství. Zšikovavše v náramné rychlosti vozy dle spůsobu táborského na dvě strany v dlouhé řadě, nepříteli oba boky zaskočili a zatarasili, načež celou silou z předu tlačíce šik turecký rozrazili. Zatím Pankrác ze Sv. Mikuláše, příbuzný palatinův, člověk mladý a cvičný, s Poláky a s Uhry nepřítele lstí válečnou svedl do záloh, a ze zadu na něj vypadna dokonal porážku, tak že nebylo žádného zbytí. „Turci v děsném strachu jako prý stádo ovec jeden za druhým i s koňmi střemhlav do Sávy skákali a v ní tonuli; jiní svedeni a hnáni do bahen v močálech bídně hynuli.“ Zajatých byl počet malý, nebo palatin Hederváry rozkázal neživiti nikoho; toliko Čechové a Moravané darovali svým zajatým život, „aby navrátivše se do vlasti, mohli chlubiti se jimi na znamení svého vítězství nad nevěřícími.“

Toť byla první bitva, ve které bojovní Táborové, jichž po skončené válce táborské v Čechách „jediná naděje byla ve zbrani a ve vojně“, válčili s úhlavným nepřítelem křesťanstva, majíce dle slov císaře Sigmunda „prospěšni býti aneb vítězíce aneb padnouce“. Jakého účastenství měl Jiskra kromě vůdcovství ve výpravě této, vysvitá z toho, že Táborův ve jmenu císařově s dobré části sám žoldoval, zač mu Sigmund zůstal povinen 1800 kop grošův českých, z kteréžto summy 800 kop připsáno Jiskrovi na moravském městě Jevíčku.

Tou výpravou pověst Čechův a Moravanův, posud pro své odpory proti církvi nenáviděných, obzvláště v Uhrách na tolik se napravila, že král Albrecht neváhal bráti některdejších Táborův za veliký žold na výpravy turecké. Když pak zemřel, ustanovila vdova jeho Alžběta svěřiti jim hájení práva sirotka Ladislava Pohrobka v Uhrách, narozeného dne 22. února 1440.

Jiskra, vůdce jejich, „kapitán Táborů", učiněn jest „nejvyšším heitmanem krále Ladislava". Královiny hrady ve Zvolení dány jsou mu v držení spolu s městy báňskými, ostatní pak částka hořejších stolic postavena pod správu a velitelství jeho. Krajina tedy, kterou vládnul, zahrnovala hornatou, podtatranskou část Uher od Váhu a Hor Bílých až za Humenné, od Tater až po Ipel, zejmena: Zvoleň, Nitru, Gemer, Šáriš, Abauj, Zemlín se městy Trnavou, Nitrou, Košicemi, Prešovem, Bardějovem, Liblovou, Podolincem, Kežmarkem; Špiš; města baňská: Křemnici, Šťavnici, Bystřici, Novou Báni, Pukanec, Libětov a jiných hradův a měst více, kterých během svého panství Jiskra buď nastavěl, jako: Muráň, Moldovu, Krásnou Horku, Žírkovský Zámek a jiné, nebo užil jako hradu Špišského, Šáriše, Ozdína, Žibřidova, Prágy, Haliče a t. d.

Mezi kapitány a druhy Jiskrovými vynikají jména tato: Jan Talafús z Říčan, rytíř moravský, seděním na Dunajevicích; Petr Aksamit, jemuž byla svěřena Špiš; bratří Komorovští Mikuláš a Petr na hradech Podolinci a Likavé, Petr Radkovec na Březovicích, Čejka, Pavel Údrcký, bratří Bykolfové z Tarku Ladislav a Jan na hradě Hrádku, Petr Rollar heitman na Řevišti (Revúci), Mikuláš Balizský na Oravě, Mikuláš Brcál z Dobré, heit-

man Kežmarský, Jan Talafús z Ostrova na Richnavě, synovec prvéřečeného, Jan Keřský, nepochybně syn pověstného Tábora Ondřeje Keřského z Paběnic, dále Slováček, Uryk, pan Matiáš, Heřman ze Zvířetic, Dětřich z Frumštýna a jiní — Čechové, Moravané, Slováci, Uhři, Poláci a Rakušané vesměs.

* * *

Královský sirotek, nepoznav otce, korunován jest za několik měsíců po svém narození korunou sv. Štěpána ve Královském Bělehradě. (14. máje 1440.)

Avšak nedbajíc na právo jeho, povolala jedna část uherského panstva krále Polského Vladislava na trůn. Tím se stalo roztržení země na dvě strany, habsburskou a polskou.

Domu Habsburskému zůstali věrny: kraje od Slováků obydlené pod správou Jiskry skoro vesměs, arcibiskup Ostřehomský s krajem téhož jména a se hradem Komárenským, hrabě Oldřich Cilský s hradem Rábským, Prešpurk, království Chorvatsko-slavonské s bánem Ladislavem Garou a jinými.

Avšak neméně silná byla strana polská; počítalić se k ní: Jan Huňád, původem Bulhar, bohatýr zpěvů srbských pod jmenem Sibinjanin-Janka; Michal Orszäg, Hedervár, Pankrác ze Sv. Mikuláše (později z Bránče neb ze Skalice), jenž spolu s Mikulášem Ujlákem, pozdějším vojvodou Sedmihradským (jemuž Slováci a Češi zkrátka říkali „Fraštacký“ podle statku) držel Skalici a tak řečenou zemi Matoušovu (Matyusföld t. j. Dolejší Považí), Perényiové, Marcálští, Frankapáni, mnozí biskupové, despot Srbský a král Bosenský.

Královna Alžběta odevzdala pro snadnější vedení záležitostí uherských syna i s korunou králi Římskému Fridrichovi IV., sídlícímu v Novém Městě za Vídní, a zanášela se sama během r. 1441 utvrzením válečné moci své a získáním stavův českých a rakouských. Nejmocnější opora její v Čechách byl pan Oldřich z Rosenberka, hlava strany katolické, jemuž ve svých a syna svého důležitostech často psávala. V Rakousích právo Ladislavovo osobně zastávala na sněmu před stavy.

Ku konci roku 1441 bylo vojsko královino již tak mocné, že se mělo z Prešpurka hnouti k Budínu. „Věděti dáváme — píše královna dne 4. prosince Oldřichovi z Rosenberka — že Pánu Bohu díku a chválu vzdávajíce dobře se nám a šťastně vede; neb mnozí páni uherští, kteříž jsú proti nám a synu našemu provinili, již jsú se nám na milost dali a k nám přistúpili a vedle nás a našeho naučení králi Polskému mají odpověděti. I umínila jsme, že chceme náš lid, což najvíce budeme moci, proti jemu králi Polskému a jiným nepřátelóm našim k Budínu poslati a jich protivenství s Boží pomocí odolati.“

Válka nastala v zimě na počátku r. 1442. Vojsko uherské, rozmnožené sborem polským, táhlo od Budína dvěma proudy. Jeden, kdež byl i král Polský, bral se přes Tatu a přes Dunaj ku Prešpurku, druhý, jemuž velel Perényi, vypravil se na tu stranu ke Košicím, kdež seděl Jiskra.

Povedlo se sice Vladislavovi opanovati Trnavu, kde byli Jiskrovci, avšak v bitvě svedené dne 19. února pod Prešpurkem utrpěl porážku velmi citelnou. „Hlavní nepřítel náš král Polský — píše královna Oldřichovi Rosenberskému — s svými

pomocníky, kteřížto nám a našim věrným milým, přiblížívše se k městu našemu Prešpurku uškoditi mínili, s přílišnú škodú a hanbú jsú preč odtrhli.“ — „Král vzal velkú škodu před Prešpurkem, že sami Poláci a jich strana praví, že jsú na tři tisíce koní (jezdců), co sami zemřeli a co jsme jim pobrali.“

Po té bitvě uhnul se král k Nitře, kdež jako v Trnavě byli žoldnéři Jiskrovi. Tu ležel od Nitry jednu míli, maje ledva „na dva tisíce zlých i dobrých.“ Také tu „jsú s nimi šermici měli, a porazili jich Polákuov na sedmdesát.“

V té chvíli přišla také zpráva, že Jiskra z Košic dne 15. března druhé vojsko pod Perényim blízko téhož města na hlavu porazil a potřel.

Zdá se že mladý král Polský, jemužto se křivé postavení jeho na trůně uherském patrně protivilo, znechucen nezdarem svých podnětí, chtěl konečně nechati Uher, táhnouti se svými Poláky po Váhu do Polska a nevrátiti se více. Ale pánové uherští, následovníci jeho, znamenali v čas tento úmysl, i pojali krále bezděky zase a doprovodili ho přes Dunaj do Budína.

V ten čas přišel do země papežský legát Julian Cesarini, aby jednal novou výpravu proti Turkům podle žádosti papeže. Přičiněním jeho stala se schůzka královny s králem Polským v Rábu, v druhé polovici měs. listopadu 1442. „Vraceli se toho času žoldnéři od králové i od krále Polského — píše starý letopisec český — pravíce že mají rok a naději k smlúvě mezi sebú; králová jest v Rábu a král Polský v klášteřích sv. Martina blízko od sebe.“ Král přišed shledal se s královnou ve veliké jizbě hradu Rábského, kdež podavše sobě ruce a po-

znavše se osobně (neb do té doby neviděli se nikdy) jali se jednati skrze kardinála o mír. Opatrný a vlídný Vladislav učinil na královskou paní, tolikerými strastmi zkoušenou, dojem prý velmi příznivý, tak že nabyla důvěry k němu a přijala dary, ano dokonce i pozvání jeho na masopust do Budína.

Avšak třetí den po zavření míru, ve středu před sv. Tomášem, dne 19. prosince zemřela královna z nenadání, otrávena prý, jak se mnozí domnívali, skrze kožichy drahé sobolové, kteréž jí byl král Polský daroval. Nezdá se, žeby na domnění tom bylo bývalo co podstatného. Vladislav zajisté dlouho truchlil po královně, a stávalo se, že kdykoliv se učinila zmínka o ní, zesmutněl a slzel. Jiskrovci nicméně zůstávali při domnění tom, a hotovili se k pomstě. Vladislav, jenž se byl nadál, že mírem s královnou navrátí se pokoj v korunu Uherskou, předvídal nyní strojící se bouři, i žehral prý často, říkaje, že říše ta není hodna míru.

* * *

Nastal r. 1443. Královna Alžběta, poslední ratolest slavného rodu Luxenbursko-českého, odpočívala ve hrobce králův Uherských v Královském Bělehradě; osiřalé tříleté pachole, král Ladislav, zůstával spolu se svatou korunou v poručenství krále Římského; kardinál Julian, jemužto šlo jen o tažení proti Turkům, jednal s králem Polským jako králem Uherským, nic nedbaje na Ladislava a na právo jeho.

V tu dobu zůstával Jiskra bezmála sám jediný, který neopustiv dítě bez otce, nemínil opustiti sirotka, když i matky

*

byl zbaven. Právo jeho, kteréž posud hájil, zastávati chtěl tím rázněji, čím více bylo v nebezpečenství. Smluviv se s králem Římským jal se mocí veřejnou nastupovati na Uhry a udeřil na kraje královy a pánův jeho. „Jako prý z vězení a z okovův propuštěni padli na královská města a dědiny a velikými záhubami, násilím, plenem a bojem počínali sobě mnohem zuřivěji než kdy předtím.“

Viděl kardinál, že nové jitření toto vaditi bude výpravě chystané, i hleděl seč byl získati a chlácholiti Jiskru. Jiskra pozvaný na sněm dne 9. června 1443 nepřišel. Marně hleděl jej legát přemluviti skrze biskupa Jagerského Rozhoně, jehož neteř byl Jiskra nedávno před tím pojal za manželku. Tažení na Turka zavřelo se sice na sněmu, ale ke smlouvě a k míru v zemi nepřišlo.

Z toho času pochází psaní, kterým říšský kancléř Kašpar Šlik z Holíče kárá biskupa Velkováradského, že se drží krále Polského proti Ladislavovi: „Uzříte v brzce velkou věcí proměnu; protivíť se Bohu, kdo proti právu a zákonu utlačuje jiných, ba ani lidé takým práv potlačitelům nebudou vždy příznivi; vyniknou sice nespravedliví na čas, aby čím výše budou státi, tím hlouběji padli. Přijde, přijde čas a není daleký, žeby mnozí rádi byli míněni jiného. Já zajisté radím, přimlouvám se, ano napomínám Vás, abyste práva nejjasnějšího pána a krále Ladislava šetřili a seč budete k tomu pomáhali, by se mu nečinila křivda tak hrozná.“

Šťastný a skvělý výsledek výpravy na Turky, kdež Uhrové pod Janem Huňádem v tažení pětiměsíčném dobyli šestera vítěz-

ství, jakož i sliby poslův byzantinských, benátských a jiných ponoukaly krále Polského r. 1444 k nové jízdě proti Turkům. Držán sněm na jaře toho roku o sv. Jiří v Budíně, kdež byla zastoupena všecka země Uherská, neboť i Jiskra pod glejtem přišel a Římský král Fridrich ze svých měst posly vypravil.

Na sněmu projevovala se patrnými známkami nechuť a záští proti Jiskrovi a Čechům. Kardinál a mnozí páni, pyšni na svá vítězství, nechtěli jich tenkráte ani na sněm obeslati, předstírajíce, že pro své necírkevné smýšlení nejsou hodni, aby bojovali s úhlavným nepřítelem křesťanstva: avšak opřel se jim bán dalmatský, a ráznými, památnými slovy hájil bojovníky české: „Nic není — dí — přiměřenějšího v této netoliko Uher než celého křesťanstva se týkající potřebě, jako abychom užili pomoci všech, jmenovitě Čechův, kteří jsou při ruce a v předešlé výpravě ukázali se co do hájení víry býti lid bohabojný a nade všecko vytrvanlivý. Všaktě Bůh svědek! ze všech zemí křesťanských nesešlo se tolik ochotníků za kříž, jako z jich jednoho a věru nemnoho četného národu!“

Záští pánův uherských proti Jiskrovi bylo však osobní; proto nedbajíce na ta slova, zapomněli se na sněmu tak, žeby málem byli zrušili veřejnou víru Jiskrovi danou, a poskvrnili důstojnost královskou, chtíce se ho zmocniti násilím. Král vida shromáždění prudce pohnuté, vyslal bez meškání některých Polákův, aby Jiskru přestrojeného tajnou chodbou z Budína vyvedli a do Královského Bělehradu doprovodili. Kteréhožto šlechetného skutku Jiskra králi Vladislavovi napotom vždy poctivě zpomínal!

Aby nová výprava na Turky bez závady mohla jíti před se, mělo se smluviti příměří na dvě léta mezi králem Polským a králem Římským, poručníkem Ladislavovým. Také položili daň na všecku zemi Uherskou, „aby vždy dvá sedláky zlatý dali; Jiskra aby také tu daň sbíral ve svých krajích, a na tu daň aby žoldován byl na Turky; anebo aby ji položil, a což lidí povede, žold že jemu z ní dán bude. Ale on toho nepřijal, než navrhoval že chce svoliti, aby ta daň sbírána byla v krajích jemu příležících, a kamž jemu *král Římský* káže položiti, tu že chce ji položiti.“ Ostatně slíbil konečně dáti 2000 pěších a 300 obrněných jezdců, kterýchžto chtěl až do skončení té jízdy vychovávati z dolův Křemnických.

Zatím sultán Amurat jinde zaneprázněn zhrozil se příprav uherských a podával králi příměří. Jan Huňád a páni uherští, proti vůli kardinála, oblíbili sobě podávaných výminek, a radili králi aby jich nezamítal. Uprostřed příprav válečných zavřelo se tedy příměří dne 1. srpna 1444 v Segedíně na deset let.

Avšak hned na to začaly docházeti zprávy velmi příznivé o válečném štěstí císaře Byzantinského a Benátčanův; kardinál Julian hnul věcí znova, prohlásil ze své moci příměří za zrušené, dokládaje že pro obecné dobré jest právo nedodržeti smluv, jsou-li mu protivné, aniž prý také třeba nevěřícím dochovati víry. Sám Huňád, původce míru, dal se zanítiti výhodnou nadějí a radil králi k obnovení války. Marně zdržovali Poláci pána svého, neboť se jim zdál nad míru záhubný příklad, aby nepřítel měl sklamán býti ve smlouvě a víře. Také

Čechové odpírali tomu, říkajíce, že se křesťan nemá neprozřetedlně zavazovati věrou nepříteli barbarskému, víra daná ale naprosto že nemá se rušiti. Jiskra sám, jak mile zvěděl, co se strojí, jakkoliv protivník Turkův úhlavný a nesmiřitelný, na místě povolal své žoldnéře nazpět, nechtěje se ani sebe méně činit účastníkem zrady takové. Jen k velikým prosbám biskupa Jagerského vypravil 300 pěších a 100 jízdných pod Čejkou heitmanem, postaviv je pod rozkazy biskupa.

Dne 21. září hnul se král ze Segedína, ale s zástupy patrně menšími nežli vloni. Z dobrovolných totiž mnozí slyšíce o zavřeném míru, nevrle se rozešli; jiní slyšíce zase o zrušeném míru lekli se té neslušnosti a nehnuli se z domu.

Následovala dne 10. listopadu 1444 strašná bitva u Varny. Nešťastný král v největší vřavě zmizel, zhynuv pod buzdohany zuřivých janičárů. Množství pánův uherských a polských v bitvě té neb na útěku zbito nebo močálem pohlceno, zejmena sám kardinál Julian, původce výpravy, a biskup Jagerský Rozhoň. Čejka heitman se svým houfcem Čechů padli v nejkrutší seči.

Bitvou Varnenskou rozhodlo se panství Turků v Evropě; od té doby stala se síla jmena křesťanského pohrdou nevěřícím, a moc jejich rozšířila se tak náramně, že v brzce opanovali Cařihrad (r. 1453) a vyvrátili cárstvo Byzantinské.

* * *

Prorocká slova Šlikova se vyplnila. Stranníci krále Polského zůstali bez panovníka: přišel čas, že sami museli uznati krále Ladislava!

V létě r. 1445 vypraveno bylo poselstvo ze sněmu, aby jednalo s králem Římským o vydání šestiletého Ladislava. Sjezd uherský ve Vídni byl velmi hlučný. Byli tu arcibiskup Ostřehomský Tomáš Széchy, dávný přítel krále Ladislava, bán Ladislav Gara, hrabě Jiří Krbavský a Osvald Rozhoň; později přijeli biskup Vesprimský, hrabě Cilský, Mikuláš Ujlák Fraštacký, „pan Jiskra a mnohá města“.

Rokování počalo se v prvních dnech měsíce října. Krále Ladislava všickni jednostejně přijímali, toliko někdejší stranníci krále Polského žádali, aby s korunou svatou byť do Bělehradu veden a znova pro obec, ježto dříve nepřivolila, korunován. Jmenovitě stál o to hrdý Ujlák. Žádost tato byla příčinou ostré hádky mezi rokovníky. Obořil se Jiskra na vysokomyslného vojvodu: — „on, kterýž byl králův nevěrník, že chce nyní novým korunováním omýti se a státi se čistým, na pohanění těm, kteří dodrželi věrnost nepohnutou a celou!“ A od té chvíle nechtěl Jiskra bývati více při poradách Uhrů, ačkoliv ho Šlik s vojvodou a s jinými zase vyrovnal a smířil.

Jednání nevedlo k žádnému cíli. Poslové vrátili se s nepořízenou. Před odchodem navrhnul jim král Římský, aby šli a navštívili malého Ladislava, kterýž toho času meškal v Laxenburku. Nevrle odpověděl Ujlák: „Nevímť kdo bude mým králem, i nebudu kořiti se pacholeti, pokud neznám, že v skutku bude mým pánem!“

Malý Ladislav byl chován dílem v Novém Městě, dílem v Schottwieně, časem ve Štýrském Hradci a v Laxenburku. Stávalo se z něho pachole čím dál milostnější. Kdo ho viděli tříletého,

naplněni byli nevýslovnou rozkoší. Nos a čelo měl po dědovi Sigmundovi, oči po otci; ostatek byl podoben matce. Ústa malitká, líce milostně plné, kadeřavé vlasy barvy do zlata jdoucí. Byl pachole, ale zdálo se, jakoby si vědom byl královského důstojenství; chodil s jistou majestátností; pohlížel na osoby, jakoby od nich požadoval povinné úcty; běloučkou ruku podával okolostojícím. — Jedenkráte spatřil na dvoře Hradeckém z nenadání mouřenína, ulekl se a běže ku králi Římskému: „Hle," volal, „jaktě škaredý!" Divil se král, že pachole má k němu důvěru větší nežli se jí nadál, a s radostí o tom k okolostojícím promlouval. Byl také přítomen kancléř Šlik. „Nediv se," pravil ku králi; „nemáť pachole krom Tvé Milosti nikoho. Tys jemu otcem, Ty matkou, Ty dědem. Proto se k Tobě chýlí! Pomůže-li mu Tvá Milost, dvě velká království budou ho poslouchati; zanecháš-li ho, stane se z krále korunovaného kníže nepatrné." Fridrich byl očibledě dojmut, a „neopustím," pravil po chvilce, „krev svou, a byť i říše, byť i Rakousy v něčem měly trpěti, právo jeho budu podpírati." A zdvihna Ladislava oběma rukama, líbal ho v čelo velmi laskavě.

Když pak r. 1445 přišel Jiskra do Nového Města, aby viděl Ladislava, za něhož neznaje ho posud válčil, spatře líbeznou krásu dítěte a přísnost pohledu jeho, vzplakal, a líbaje ručku jeho zvolal hlasem pohnutým: „Konečně spatřuji Tebe, o králi můj! Kéžbys věděl, čeho jsem za Tě zkusil, čeho podstoupil! Viz mé rány! Tvému otci a Tobě věnoval jsem život! Ty sice toho ještě nechápeš, ale Bože dej, bych se dočkal, až bys porozuměl kdo Ti věrně sloužili! Což mi dáš za mé služby? Jaký

žold bude Tvému žoldnéři?“ Při tom dal králi některé dárečky. Byl náhodou přítomen almužník králův Jan Ungnad, i pravil chlapečkovi: „Tenť jest nejvyšší Tvůj heitman, nejjasnější králi! Dáš-li pak mu žoldu?“ — Šest let bylo pacholeti, ale jak slyšel ta slova, ohlížeje se chvilku, sám pak míšku nemaje, sáhnul a vzal míšek almužníka a vyndal šest penízků měděných, co jich tam bylo, a podal Jiskrovi. Mince tyto dal sobě Jiskra zasaditi do zlata a nosil je napotom vždy zavěšené na krku.

Z poslův uherských ne všickni smýšleli stejně s vojvodou Mikulášem. Přišli zajisté někteří do Laxenburku, aby viděli krále svého a přinesli jemu rozličné dárky. Kloníce kolena před ním se slzami v očích vzdávali mu úctu. „Ó pachole šlechetné!“ zvolal biskup Vesprimský. „Dá-liž dobrotivý Bůh, bych tě spatřil v říši naší, než umru?! Já pokud žiju, nikdo Tobě ublížiti nesmí! Růsť, o králi, růsť!“ — A stařičký kardinál arcibiskup Ostřehomský, Dionys Széchy, jenž držel Ladislava při korunování na svých loktech a korunu svatou mu kladl na hlavu, vložil zlaté peníze do rukou chlapcových, a políbiv ho pravil: „Ach, kolik jsem za Tě podstoupil svízelů, kolik škod utrpěl, kolik podnikl nebezpečenství! Ale všecko utrpení bude mi sladké, uvidím-li Tebe kdy jako krále v říši naší!“

* * *

Léta, která nyní následovala, naplněna jsou ustavičným jednáním mezi stavy uherskými a králem Fridrichem o vydání Ladislava. V Uhrách panovalo bezkraloví se všemi nepořádky, kteréž mívalo v zápětí. Byli sice ustanoveni tak nazvaní kapi-

tánové po zemi, Huňád v Sedmihradech a v Zátisí, Ujlák v Předtisí a v Zadunají, Jiskra, Rozhoň a Plešivický (Pelsöczy) v hořejších stolicích, Orszäg a Pankrác v zemi Matoušově; také snešeno na sněmu v prosinci 1445, že má býti mír v zemi. Avšak první zrušil mír kapitán zemský Pankrác z Bránče, jehož návodem Uhři a Poláci po hromnicích r. 1446 ztekli Jiskrovi hrad Topolčany, a to lstí, právě když Jiskra meškal na hradě, tak že s těží ušel rukoum svého protivníka. „Vzali mu šest set koní a sám jedva utekl; a potom hrad všecken vypálili."

I nemeškaje sebral Jiskra voj velice silný, okolo 9000 lidu výborného, mezi nimiž množství vzácného rytířstva z Moravy a ze Slez, chtěje Pankráce, kterýž byl veliký násilník svých sousedův, potrestati spůsobem důrazným, a oblehl mu město velmi pevné Skalici. Pankrác vida nezbytí, utekl se s pěti společníky do Královského Bělehradu, kdež byli právě mnozí páni uherští pohromadě, aby žádal pomoci proti Jiskrovi.

Byl tu Pankrác v postavení velmi směšném. Stalo se mu totiž před některým časem dříve, že přišed do Budína, tam nepochybně pro své skutky, bez ohledu na glejt, vzat jest u vězení. Tenkrát si pomohl divnou lstí. Žádal, aby dán byl na svobodu, že dá za sebe syna. I nechal přijíti člověka selského, synu svému zcela podobného, kteréhož když postavil, sám vyšel z vazby. Brzo se lest poznala; Pankrác ji také nezapíral, pravě, že byla věc dovolená podvesti těch, kteří ho, an měl průvod zaručený, u vězení vzali. — Nyní tedy maje ucházeti se o pomoc u pánův zemských, nechtěl mezi ně,

ačkoliv mu dali glejt (neboť prý již ani sterým pečetím nevěřil), až ho konečně větší strach před Jiskrou přece k tomu kroku přinutil.

V Bělehradě žaloval Pankrác na Jiskru, žeť od něho utlačován, a prosil pomoci proti němu, „neboť prý již Ladislavovi věrnost slibuje, aniž chce koho jiného kromě Ladislava za krále, když král Polský, ku kterému se byl zprvu přiznával, již sešel se světa.“ Kromě toho poslal také posly ku králi Fridrichovi, a sliboval, „že bude s Rakušany ve věčném míru, a že nechce poslouchati krále jiného kromě Ladislava, jen ať ho Fridrich chrání před Jiskrou, by od něho nebyl utlačován.“

Pánové uherští vzali Pankráce pod svou ochranu, jmenovitě kardinál arcibiskup Ostřehomský a vojvoda Mikuláš, poroučejíce ho zvláštní milosti krále Fridricha, kterýž mu také pro přiznání-se k Ladislavovi prominul; co se ale týká měst a statků, jiným skrze něho odňatých, o těch se mu ovšem prominouti nemohlo. Uhři Jiskrovi sice hrozili, nepopustí-li Pankrácovi, že polem proti němu půjdou; Jiskra ale nedaje se tím másti, odpověděl toliko: „Nech přijdou! Nebojím se, a byť jich přišlo desetkráte tolik, neustoupím a postavím se jim!“ Zatím zůstalo při hrozbách, a Pankrácovi nic nezbylo, než podati se Jiskrovi na přátelské srovnání. Navrátil mu tedy Topolčany, a jiným pánům hrady které jim byl pobral, načež míru od Jiskry užil.

Nedlouho potom, na sněmu drženém r. 1446 na Rákoši o letnicích, obrán jest Jan Huňád za správce země; Ladislav

uznán sice znova za krále, ale Huňád ho měl požadovati od Fridricha s důrazem, třeba i mocí válečnou. O běsích, které na to následovaly, slyšme vypravovati souvěkého svědka, kancléře Šlika, an píše Oldřichovi z Rosenberka: „O uherských věcech rač věděti, že se Jiskra s nimi smluvil; dali jsú jemu čtyry hrady dědičně a ostatek má držeti až do králových let; však s tím má také poslušen býti správci; tenť jest Huňád Jánuš, ote vší země k tomu do roka volený. Ku králi sem posílají, chtiece krále Ladislava a korunu: slyším že v tom mají prostředky dobré. A Jiskra bude zde skoro: a ten jest předchůdce, kterýž připravovati musí cesty páně! Udělali jsú již hofmistra, maršalka a všichny úředníky králi Ladislavovi; ale mněť to vonno není.“ A nedlouho potom o Huňádovu vpádu s 20.000 muži do zemí Fridrichových v měsíci říjnu: „Jistě, pane, Uhři nečiní jakož jsú králi psali; vpadli jsú v zemi a leží podle Nového Města a pálí náramně; také poslali několiko tisícóv do Štyrska také pálit. Cilský a já byli jsme u nich u vojšče; oni pěkně mluví, žeby Jeho Milosti rádi slúžili, žádajíce, aby jim krále dal a korunu. Když jsem Uhróm řekl, že Čechové také chtí králi Laslavovi, tehda odpověděli: ‚Nechť jej nám král (Fridrich) dá, pomóžem jemu proti nim i všem jiným.‘ Milý pane, tyto věci věda, umějž to jednání o mladého krále (v Čechách) tak vésti, jakož toho potřebí jest, aby se nestalo rozpadení mezi královstvími a zeměmi.“

Konečně zůstalo na tom, když nový legát papežský kardinál Karvajal do země přijel, aby pro nové výpravy na Turka upokojil sporné strany, že má býti o sv. Martině r. 1447 prá-

telská porada o krále ve Vídni, ku které že má každá strana poslati osm poslův kromě legáta; pakližeby ani v té poradě nestalo se jaké srozumění, tedy že má sám papež spolu s kardinálským sborem v roce tu věc rozhodnouti, a tomu nálezu že obojí strana má se podati.

* * *

Mezi tím časem Jiskra, ačkoliv bylo na sněmu zemském r. 1447 ustanoveno, že někdejší kapitanáty mají přestati a všecka země Huňáda poslouchati, nedbajo na správce, řídil a spravoval hořejší stolice uherské, kterých držel, podle svého úmysla k ruce krále Ladislava. Také ve výpravě Huňádově na Turky, která se skončila osudnou porážkou Uhrů na poli Kosovém dne 17—19. října 1448 a zajetím samého Huňáda, účastenství neměl, a mnoho v ten čas ve Vídni se zdržoval.

Z té doby pochází jedno psaní Jiskrovo, kteréž se nás v originalu dochovalo v archivu Třeboňském, odpověd totiž panu Oldřichovi z Rosenberka. Obě psaní znějí:

I. Urozenému pánu Jiskrovi z Brandýsa, krále Ladislava najvyššímu haitmanu etc., příteli dobrému.

Služba má tobě, pane Jene milý! Píše mi pán Přibík Klenovský, kterak o zproštění syna jeho pilně stojíš, a o to jsi nyní poselství k němu učinil. Toť velmi rád slyším. A takéť jsem na něm porozuměl, že je toho velmi vděčen od tebe, jako od přítele svého dobrého. I prosímť tebe také, aby pilnost v tom měl, aby syn páně Přibíkóv tvú pomocí zproštěn byl;

na tom mi velikú libost okážeš. A cožbych já také tobě k libosti měl učiniti, toť bych také rád učinil.

Dán v Krumlově fer. Va. post Johannis baptistae anno XLVIIIo. (27. června 1448.)

Oldřich z Rosenberka.

II. Urozenému pánu, panu Oldřichovi z Rosenberka, pánu mému příznivému. (Odpověd.)

Službuť svú vzkazuji, urozený pane a pane mně příznivý! Jakož mi Tvá Milost píše o zproščení syna páně Přibíkova etc., rač Tvá Milost věděti, žeť o to s pilností pracuji o zproščení jeho vězení. A jakož mi píše Tvá Milost, porúčeje mi krále Ladislava: rač Tvá Milost věděti, žeť já Jeho Milosti v ničem nemíním opustiti, než jemu slúžiti jako pánu svému milostivému. A na vědomí Tvé Milosti dávám, žeť jest kardinal do Vídně přijel; tuť jsem s Jeho Milostí mluvil, jeda s ním na cestě, o příbězích a o dokonalosti v Uhřích. Tak mne zpravil, že se mají páni Uherščí spolu sjeti ve dnech brzkých do Prešpurka, a tu mezi sebú konati o všechny věci a smlúvy k upokojení nesnází v zemi; a což o tom sjezdu jiščejšího zvím, toť Tvé Milosti dám zvěděti.... A rač věděti, žeť Tvé Milosti chci poslúžiti na čemž se hodím, jako pánu svému milostivému.

Dat. Viennæ fer. III. post festum beatorum apostolorum Petri et Pauli (8. července 1448).

Jan Jiskra z Brandýsa,
najvyšší haitman krále Ladislava,
hrabě Šárušký.

* * *

Moc Jiskrova v Uhrách rostla čím dál tím více. Jiskra, odpovědný sok Jana Huňáda, odpíral moci jeho gubernátorské, provozované bez povolení krále Ladislava. I nepřestával ze svých hradů vésti boj s přátely Huňádovými a rozšiřovati panství krále Ladislava. Již dobyl na novo několika měst r. 1449, jako Nového Hradu, Sečovců a Humenného; Huňádova švakra Szekelyho, majícího jemu zabrániti dalších výbojů, porazil v bitvě u Dřínova dne 5. září 1449, kdež Szekely sám o život přišel. Psáno toho času o prospěchu Jiskry: „Item, pan Jiskra před chvílí porazil jest znamenitě Huňád-Jánuše, správce království Uherského. Item, v nově týž Jiskra Pankrácovi porazil pět set koní, a dobře se témuž Jiskrovi vede převelmi."

Hnul se konečně sám Huňád polem, i položil se Jiskrovi nejprvé před hrad Moldovu, kteréhož dobyl a zbořil, na to poplenil Gemer, Zvoleň a Těkov až po Křemnici, maje v úmyslu města tohoto se zmocniti; než Jiskra předešed ho město silně osadil.

Poněvadž se válka protáhla na blízko měst Špišských a do sousedstva hranic polských, také, že se toho ujímal sám papež, vypravil král Polský Kazimír posla svého Jana Zahořanského s kanovníkem Dlugošem Krakovským, slovútným kronistou polským, do Uher, aby mezi spornými stranami ujednali mír nebo příměří, což se i povedlo.

Příměří zavřeno v lednu r. 1450. Jiskra podržel co měl: Košice, Levoč, Bardějov, Prešov, Křemnici, Štávnici, Bystřici a vůbec všecky hrady. Avšak jak slabé bylo příměří toto, o tom svědčí pozdější obnovené úsilí papežovo (list od 20.

března 1450), aby Kazimír dokonal dílo začaté a znova vypravil posly do Uher. Napnutí mezi Jiskrou a gubernátorem nepřestalo, ano bylo čím dál větší.

Roku 1450 dne 22. října zavřel Huňád o své ujmě smlouvu s králem Fridrichem v Prešpurku; slíbilť ho v poručenství nad Ladislavem a v držení koruny nemýliti ani kým mýliti dáti, až do let králových; také že má Fridrich zůstati v držení měst sobě zastavených, zač zase Huňád uznán jest na celý ten čas za správce království.

Maje nyní mír s Turky i s králem Římským, udeřil Huňád veškerou mocí na Jiskru. Náš Jan byl zatím opanoval stolici Novohradskou skoro celou a postavil nad Lučencem znova při zdech kláštera sv. Stěpána hrad neveliký, ale pevný, a učinil spojení s Garou, Ujlákem a jinými tajnými protivníky gubernátorovými. Zazdávalo se totiž mnohým přednějším v národě, že Huňád v duchu po koruně touží.

Následovalo obležení hradu Lučeneckého skrze Huňáda a přepamátná bitva mezi ním a Jiskrou. Boj tento současný básník německý Michal Beheim velmi pěkně opěvá. Slyšmež vypsání jeho:

„Byl hrad, jemuž Lučenec říkají, před kterým se Huňád položil, ‚tak že ani myš nemohla ujíti.‘ Lid Jiskrův na hradě zavřený trpěl bídu hladem a žízní velikou. I vzývali svého pána, aby jim přišel na pomoc. Vzkázal jim pan Jiskra, aby nezoufali, žeť slyšel o jich bídě, že přitáhne a dá jim znamení ohněmi na kopcích. I sebral zástup tři tisíců lidu a přišel.

„Dělil jej od Huňáda les dobře zatarasený. Jiskrova pěchota dovedla však lesem proklestiti cestu. Přišli k řece, a tu bez meškání pěší i jízdní přebředli, jedni po prsa, jiní pod bradu jdouce ve vodě.

„Byl ve vojště uherském Polák jeden heitman, jmenem Břecslav. Ten vida Jiskrovce, oznámil Huňádovi: ‚Ai, jede Jiskra se svými!' — ‚Jedou do svého neštěstí,' dí na to Huňád. ‚Mámť 20.000 mužů! K snídaní je spořádáme!' — ‚Pane,' vece Polák, ‚dej pozor, ať jich nemáme dost k večeři!' Osopí se gubernátor: ‚Máš-li strach, vezmi sto koní, nad kterými's heitmanem, a jdi si k nepříteli! Mám-tě tolik vozků ve svém vojště, že jich bičemi rozpráskají!' —

„Pošle Huňád 3000 mužů proti Jiskrovi, by mu bránili přístup k táboru. Zažene jich Jiskra z pole, což vidouc posádka na hradě, vyrazí z hradu a udeří zuřivě na Uhry. Nejslavněji vynikl v boji tomto pan Heřman ze Zvířetic.

„Strhne se bitva. Bylo dvanáct Uhrů na jednoho Jiskrovce. Napřed jdou střelci, za nimi kopinníci. I vzešel hlomoz bitvy převeliký, že se rozléhal na půl míle. Padlo množství lidu s obou stran, než kde zhynul jeden Jiskrovec, tam třidcet zhynulo Uhrů.

„Strach se zmocní Uhrů i dají se šmahem na útěk. Huňád vida záhubu svých, volá: ‚Elé fejér lót!' (Přiveďte mi mého koně bílého!) A vsedna na kůň prchne s některými jezdci; nepřátelé za ním jako krupobití. Tu teprv padlo Uhrů, že jich leželo po poli jako o žních snopů!"

Tábor uherský se vším zbožím padl Jiskrovcům za kořist; mnoho pánův uherských, mezi nimi biskup Hedervár, přišlo do zajetí. „Unaven byl všecken lid Jiskrův jímáním a ubíjením prchajících," dí Dlugoš.

Huňád prchaje údolím Iplu zastavil se teprv pod hradem Modrým Kamenem.

Toť byla ona pověstná bitva u Lučence dne 7. září 1451, kdež nejproslavenější hrdina uherského národu podlehl Jiskrovi, sám jedva vyváznuv životem.

Jiskra na to pokoušel se o dobytí Várhedě a hradu Jagerského, avšak nemohl s ně býti, jmenovitě proto že se Huňád zatím zase lidem z Dolejší země zesílil. Po malých potýčkách uznal gubernátor za dobré, dáti se s Jiskrou v jednání. Byl uzavřen mír v Římavské Sobotě, vedle něhož vybojované hrady Rožnava, Zvolenov, Derenč a Košice měly zůstati Uhrům, zajatí na vzájem byli vydáni, a Jiskra za náhradu válečných útrat dostal 10.600 zlatých červených (dukátů), které mu ve třech lhůtách měly býti splaceny. Stavové sami přijali rukojemství za to.

* * *

Úsilí stavův o propuštění krále Ladislava z poručenství Fridrichova skončilo se tím, že ho r. 1452 mocí vyvedli z Nového Města a uznali ve Vídni za pána koruny Uherské i České a země Rakouské.

Od té doby zůstával Jiskra při dvoře královĕ. Účel, o kterýž se posud zasazoval, byl dosažen: všecka země uznávala Ladislava za krále.

Na počátku r. 1453, na sněmu v Prešpurku drženém, utvrdil král Jana Huňáda v posavádní moci gubernátorské na ten čas, co by sám meškal v Čechách, kam ho nepochybně Jiskra doprovázel. Na témž sněmu uzavřeno válečné tažení proti Petrovi Aksamitovi, který maje ve svém držení hrad Spišský, kdež byl za Jiskry heitmanem, z propuštěných žoldnéřů jeho sebral moc brannou 5000 lidu pěšího a jízdného. Sliboval každému kdo by se mu přidal žold znamenitý, a sice jezdcovi po zlatém červeném na týden, pěšímu po půl, také veliké kořisti rovné společenství; dělení že se díti bude každý měsíc; kdo by přišel posledního dne měsíce, že rovněž tolik obdrží jako ten kdo sloužil celý měsíc, tak aby bylo vedle slov Evangelia, že dělníci v první hodinu přišlí obdrží rovnou mzdu s těmi kdo přišli v poslední. I provozoval Aksamit, muž smělý, chytrý a udatný, panství nad celou Spiší. Pozdě v jeseni r. 1453 hnul se tedy proti němu Ladislav Huňád, syn gubernátorův, a dobyl mu hradu Spišského, což ale nemnoho prospělo, neb Aksamit uchýlil se na druhý hrad Plavnický do hor a tam ho dále nestíhali.

Pád Konstantinopole — ku konci máje r. 1453 — zbudil v první chvíli ohromné leknutí po všem křesťanském světě. Nicméně nebezpečenství a potřeba obecná ustupovala tehdá prospěchům a záštím soukromým, tak že nebylo smutnějšího pohledu jako na stav tehdejší rozervanosti a slabosti křesťanských zemí. V Uhrách zejmena preláti a páni opírali se Huňádovi, Huňád zase sočil na Jiskru, svého nejmocnějšího odpůrce. Avšak Jiskra, jakkoliv mu Huňád překážel v držení Spiše, kterouž mu byl král daroval, zůstával přece v té moci,

kterou měl hned prvé v hořejších stolicích. Král ho v ní osobním rozkazem utvrdil, neboť Uhrové a gubernátor zdráhali se Jiskrovi dodržeti závazků jemu nedávno činěných.

Přišel osudný a památný rok 1456, kdež Turci přiblíživše se ku pomezí uherskému našli Bělehrad nad Dunajem v rukou křižákův křesťanských pod Huňádem a Kapistránem. Síla víry a vytrvalost křesťanského udatenství slavily tu převelebné vítězství nad hrubou silou nevěřících. S náramnými škodami prchli Turci od Bělehradu. Avšak krásné vítězství křesťanů zakalilo se o nedlouho neřestným činem, který se po smrti Huňáda i Kapistrána stal ve zdech řečeného města. Král chtěje navštíviti hrad vítězstvím proslavený, kdež byl velitelem syn Huňádův Ladislav, přijel a přivedl s sebou spolu silné vojsko ku posile proti Turkům. S vojskem byli starý hrabě Cilský a heitmané Jan Jiskra z Brandýsa, Jan Obytecký a Rakušan Lambert. Avšak Ladislav Huňád toliko krále vpustil do hradu, vojsko muselo zůstat v podhradí. Tu zavražděn Cilský na hradě skrze Huňáda a přátely jeho, jakožto prý starý protivník rodu Huňádova.

Jakmile se to doneslo vojska v podhradí, voláno ihned hlasy velikými: „Man soll zum Sturme gehn!“ — Jiní radili, aby se nehnul lid od Bělehradu, dokud by král byl na hradě. Než král, který, jakkoliv mladý, v tomto svém nebezpečném postavení neobyčejnou přítomnost ducha objevil, nařídil skrze mladého Rosenberka a Šternberka, aby se vojsko po Dunaji odebralo pod Petrovaradín. Brzo na to jel v průvodu Ladislava Huňáda a bratra jeho Matiáše přes Temešvár do Budína.

O nedlouho zjeveno jest králi skrze vojvodu Mikuláše Ujláka, že se strojí úklady proti němu návodem Ladislava Huňáda, s kterým se již spiklo pětadvacet uherských pánů. Král měl býti pozván k velikým dostihům koňským u Nesměl, přepaden, sultánovi tureckému poslán a všecko panstvo české i německé při něm pobito, načež by se Huňád ujal koruny.

Úkladům těmto se ale nadešlo; král pozval po držaných dostihách Ladislava do svých komnat na hradě Budínském a oznámil mu, že jest zajat. Trhnul sebou Ladislav, ale palatin Gara přiskočiv tasil meč a volal: „Zločinče, tys jat a nikdo ti nepomůže!“ I vzdal se. Tu volal král na Jiskru, aby Matiáše, bratra Ladislavova, také jal, kterýž byl v jiné jizbě, což se i stalo. Kromě Huňádovců zajato ještě 16 pánův. Ladislav Huňád jest na to stat a Matiáš do Prahy do vězení poslán.

Odprava Huňádova spůsobila velké rozčilení v lidu. V Sedmihradsku povstal dokonce přítel jeho Michal Szilágyi, který, mstě smrt jeho, hubil statky pánů králi oddaných, tak že konečně Jiskra od krále na něho byl vypraven.

Rok na to 1457 dne 23. listopadu král Ladislav, právě když očekával příjezd nevěsty své Magdaleny z Francouz, zemřel v Praze smrtí nenadálou.

* * *

Dvé království nejmocnějších osiřalo v týž čas, a z rodu nejurozenějšího a nejvyššího dostala se koruna osobám stavu prostředního. Dne 24. ledna 1458 obrán jest Matiáš Korvín, druhý syn Jana Huňáda, bratr odpraveného Ladislava Huňáda,

za krále Uherského; dne 2. března volen Jiří Poděbradský za krále Českého.

Nesouhlasil Jiskra s řádem tímto, nelibě nesa, že moci panovnické obdrželi mužové, kterým, ač měli schopnosti ke vládě jinak výtečné, nedostávalo se práva přirozeného, dědického, legitimního. Také vojvoda Mikuláš Ujlák a Gara nechtěli za krále uznati mladíka, jehož bratr padl rukou katovou, on pak sám z vězení povolán byl na trůn.

Oba králové zase příliš dobře znali povahu a moc Jiskrovu, aby byli nestáli o to, učiniti jej co možná sobě neškodným. Ve společném ležení ve Strážnici na Moravě v měsíci březnu 1458 svedl Jiří Poděbradský ujednání mezi králem Matiášem a jednateli Jiskrovými, vedle čehož měl Jiskra ve službě Matiášově bojovati s Turky.

Jiskra mezi tím odebral se do Polska ku králi Kazimírovi IV. a radil jemu, aby on přijal korunu Uherskou, která prý mu podle práva sluší spolu s korunou Českou jakož manželovi sestry krále Ladislava, Alžběty Albrechtovny, poslední teď dědičky těch korun z rodu Luxembursko-habsburského. Bylať to myšlénka, která se v brzkých letech na to po smrti Jiřího i Matiáše povoláním Kazimírova syna Vladislava na trůn jak český tak uherský stala skutkem. Nabízel se dále, že králi, který v ten čas měl válku s křižáky v Prusích, zjedná narovnání s nimi, — neboť vojsko křižáků německých byli s dobré části žoldnéři čeští z válek táborských, známí Jiskrovi, — aby tím snáze mohl vésti lid svůj do Uher, a to krajinami, kterýmiž vládl Jiskra.

V skutku také nacházíme Jiskru r. 1458 v Prusích, kdež s dobrým prospěchem jednal mír mezi křižáky a králem Polským. Píše o něm kronista německý:

„Dieselbe Zeit was insz Land kummen genn Preuszen der Edle und wolgeborne Her Jhon Giszkra von Brandys, Graf von Scharusch und Houptman der Oberlannd zu Ungeren, in Meinunge sich zu versuchen und zu bearbeitten, ob er nicht guttes zwischen dem Kunige von Polen und dem Herrn Hochmeister und sînem Orden möchte bethaidingen . . . und er wasz mit dem Herrn Hochmeister und dem Compther von Elbingen und den Hofleuten des Ordensz zu Preuszen zu Osterrode versammelt am Dunstag nach Trinitatis."

Načež artikulové míru dokonány jsou:

„mit Herr Gyskara zu Kennigsberg am Dunstag vor Martini im 1458 Johre."

Na jaře pak r. 1459 poslal Jiskra králi Matiášovi list odpovědný a znova se uvázal ve svá místa na Slovensku. Za ním bralo se vojsko polské. Králi Matiáši nastala tím nemalá nesnáz. Kvapné listy posílal králi Jiřímu, aby mu bez odkladu poslal lidu branného na pomoc. „Jiskra — píše Matiáš Jiřímu dne 27. března 1459 — opovrhnuv pojednáním, které se mezi mnou a ním skrze Vaši Milost stalo v Strážnici, zamýšlí na nás a na naše království nastupovati válečně; poslalť nám list odpovědný . . ." a dne 29. března zase: „Psali jsme ty dni Vaší Milosti, kterak Jiskra proti ujednání našemu, sebrav mnoho lidu zpupného kolem sebe, nešlechetně proti nám zaměřuje. Slyšíme také, že i král Polský v jakémsi falešném

míněni právo ku koruně naší Uherské si dělaje, podobně proti nám nepřátelsky chovati se míní. Pročež prosíme VMst. velmi snažně, abyste nám na náš peníz vypravili co nejspěšněji 500 jezdců vybraných, spůsobilých, dobře ozbrojených a věrných.“

Týmž časem, v březnu 1459, stalo se působením vojvody Mikuláše a Gary vyvolení císaře Římského Fridricha IV. na království Uherské. Děj tento byl, jak se zdá, příčinou, že král Kazimír pustil od svých zámyslů a že se Jiskra přichýlil ke službám císaře Fridricha.

Síla Jiskry a heitmanův jeho vzrostla v té míře, že žoldnéři jejich zajížděli denně až k samým předměstím města Peště, kterých plenili, a že jich z Nového Budína bývalo viděti i jejich ohně. Tu viděl se Matiáš přinucena, v jednání, kteréž se vedlo mezi ním a císařem Fridrichem r. 1461 ve Hradci skrze biskupa Váradského Jana Vitěze, žádati také, aby spůsobeno bylo vzdálení Jiskry z Uher skrze císaře. Zatím nečekaje na výsledek rokování, sebral pole proti Jiskrovi, kteréž zprvu svěřil Štěpánovi Zápolskému a Ladislavovi Uporovi, později však sám osobně vedl.

Čechové bránili se ze svých hradů velmi účinlivě. Nicméně dobyty město Košice a hrad Šáriš i hrad Spišský, odkudž v říjnu toho roku rozkázáno Levočanům, aby Zápolskému ve stavění hradu proti muráňským Čechům nápomocni byli.

Jiskra dílem těmito ztrátami, dílem také tím, že císař Fridrich popouštěl Matiáši, umínil odstoupiti s dějiště svých činů. I vypravil posly ku králi, aby s ním jednali, a kromě toho učinil mu osobitý přípis, ve kterém vylíčil posavadní své

působení, dokládaje, že chce Matiáši všech svých měst a hradů popustiti a ze země o své vůli vyjíti.

Rád byl Matiáš návrhu tomuto a bez meškání vypravil posly k Jiskrovi, aby hradův a měst přijali, jeho ale, chtěl-li by se do Čech odebrati, ve jménu královu zdrželi, kterýž že mu nejskvělejší postavení a náhradu i mzdu královskou slibuje dáti.

Jednání s Jiskrou dokonalo se ještě před otevřením sněmu ve Vácově, kamž Matiáš poslal k tomu cíli několik vzácných světských i duchovních pánův.

Když pak se Matiáš osobně sešel s Jiskrou, vděčně a vesele jeho vítaje zvolal: „Dobrodiním mne, Jiskro, věř mně, nikdy nepřevýšíš! Nehodno jest krále, poraženu býti vojskem, ale mnohem nehodněji dobrodiním; však-tě žádná zásluha o krále bez náhrady nesmí zůstati. Dosti jsou mi věrnost a udatenství tvé známé; abys ty na cizí službu odešel, toho nedopustím: pod vůdcovstvím Matiášovým sloužiti máš jako's sloužil Ladislavovi. Žes nám což našeho vrátil bez boje, že nemíníš válčiti dále, že raději chceš jednati štědrotou než ostřím meče, přijmi za to od Matiáše tyto dvě věci: hrady Lipu a Solymoš a 25.000 zlatých červených.“

Matiáš vřadil Jiskru mezi magnáty uherské, dal mu řečené dva hrady v Aradské stolici nad Maruší, pod tou výminkou, aby ve službě králově válčil proti Turkům. Za postoupení hradův na Slovensku dána mu náhrada 25.000 dukátů.

Smlouva tato ztvrzena na sněmu obecném r. 1462. Následkem toho také jiní Čechové a Poláci hrady, v kterých držení byli, skrze smlouvy postoupili, kromě několika málo heit-

manův, jako Petra Aksamita a Petra z Komorova. „Vojna tato, kterou se skončilo panství Čechů v Uhrách, krutá byla a těžká nad míru, a jedva v pěti letech mohla býti dokonána, aniž jinak, než kdy Jiskra, který vynikal opatrností, zkušeností a věhlasem, dobrovolně složil zbraň.“

Z žoldnéřů Jiskrových povstal potom onen slovútný „Fekete sereg“ — černý sbor — Matiášův, který válčil proti Turkům; z jiných zase pověstná společnost tak zvaných „Bratří“ neboli „Bratříkův“.

Heitmany Jiskrovy rozličný potkal osud: Čejka zhynul v bitvě s Turky u Varny, Údrcký v bitvě pod Smederevem; Talafús mladší padl v hájení hradu Idensbachu, kdež stoje ve bráně dvakrát kopím prohnán klesl; Talafús starší zajat v Košicích a do Jagru doveden, kdež zabit od Uhrů na útěku před branami svého vězení, a vysokomyslná milenka jeho v nevýslovném žalu mečem jeho sebe probodla, „a tak miláčkovi svému i ve smrti zůstala věrna.“ — Aksamit ještě dlouho potom zůstal v držení hradu Plavnického na horách, jenž dělí Poláky od Uhrův; Komorovský Petr teprvé r. 1474 králi Matiáši podlehl.

* * *

Tenť jest obraz života slovútného Jiskry, pokud se nám z pramenů posud přístupných představuje.

O významu jeho jako státníka v dějinách říše naší, o slovútnosti jeho v umění válečném, o působení jeho na slovenské kraje v Uhrách bylo by dosti mnoho psáti. My přestaneme na

tom, co životopisec a osobní přítel jeho Eneáš Sylvius ve svém díle „De viris illustribus“ o jeho osobnosti kratičce zaznamenal:

„Jiskra jest muž postavy prostředně velké, snědý, vousatý, veselý, duch veliký, peněz celkem nežádostivý, rozmarnosti bližší nežli lakomstvu. Ve svém domě žije nádherně, ne-li rozmařile. Často když přišli žoldnéři o žold a on jak obyčejně peněz neměl, svlékna s sebe oděv dal ho vojákům. Když sbíraje pole na Pankráce měl již 9000 mužů pohromadě, ale peněz žádných, vypůjčil sobě na svých měšťanech velikým uměním 1500 dukátů, načež s veselou myslí přijda mezi heitmany a peníze v rukou drže: „Nic neschází vojsku našemu,“ zvolal, „tito mečové zjednají nám čeho potřebí!“ Přitrhli k němu mnozí rytířové a panoši z Moravy a ze Slez. „Myslíte — řekl k nim — že vám budu moci dáti žold veliký, jakož zásluhno: ale já nemám ničeho krom odvahy a meče! Nyní jdu na Pankráce, těchto krajin drancovníka; jemu se pomstíti musím! Dá-li Bůh, jako že dá, nebo věc naše jest pravější, a my zvítězíme: tož ne mzdu, ale odměnu ode mne obdržíte. Nedá-li, mám mnedle statky dědinné na Moravě; z těch vás zaplatím, aniž kdo bez náhrady půjdete ode mne!“

V bojích s Uhry tak mu přálo nebe, že nezřídka s 500 až 600 mužů porazil a rozehnal 6000—8000 jejich bojovníků. Nekonečných úkladův mu strojeno, ale všeho znikl buď chytrostí nebo silou; štěstí ku podivu ve všem jemu svědčilo.

Když sobě za manželku bral neteř biskupa Jagerského, protivníka krále Ladislava, a mnozí ho proto v podezření míti za-

čali: „Pošetilí," pravil, „kdo myslí, že věrnost má jde za ženou! Neníť mně o ženu; jest mi o to, abych skrze ni měl přístup k biskupovi a mohl jemu přimlouvati; neb kdo by mne chtěl přeměniti, marně by se namáhal!"

Krásná jsou slova souvěkého básníka německého Michala Beheima o panu Jiskrovi:

Was man von Ritterschaft und a͞ch
Von Hofweis saget, das ist dach
Nur Alles ein Getänte
  Gen einem Ritter, der da hat
  Gethan viel ritterliche That;
Desz Nam' ist weit erkennte.
  Welt ihr ihn haren nennen?
Er'st genannt Herr Jan Jiskra.
Geboren ausser Beham da,
  Er laest sich wohl erkennen.

Er ist Rath und a͞ch Diener gleich
Unsers Herrn Kaiser Fridereich,
Und wasz a͞ch Dienstesmanne
  Lasslaw' des edlen Kunges gut.
  Er ist vor Schanden wohl behut,
Ein Ritter lobesame
  Ist er in allen Dingen;
Viel guter Sach' hat er vollbracht.

Váha vojska českého byla v ten čas tak znamenitá, že Michal Beheim neostýchá se pronesti toto vyznání:

Sollt' die Zwitracht nit sein
Zu Beham in dem Reiche,
so wär' es wohl mügleiche,
dasz mein Herer Küng Lassla
mit ihn' möcht zwingen da
All dies' Welt mit einander,
als der grosse Alexander
thät mit der Griechen Heer!

Ženat byl Jiskra dvakráte. Poprvé měl, jak povědíno, neteř biskupa Rozhoně Jagerského, podruhé pak dceru Jana Országa, jednoho z předních pánův uherských, králi Matiáši příbuzných, kterou sobě pojal, když se s Matiášem r. 1462 smířil.

Jakého věku Jiskra se dočkal, kdy zemřel a kde, nedá se na ten čas říci. Jisté jest, že po řečeném smíření ještě některý čas živ byl; píšeť se zajisté, že ve věrnosti Matiášovi slíbené setrval až do smrti.

Zdá se také, že zanechal potomkův po sobě; aspoň přichází v Uhrách panská rodina Jiskrův; tak se na př. činí zmínka r. 1605 o panu Janu Jiskrovi (Ihon Iszkra), kterýž toho roku při hájení hradu Lipče proti Turkům slavnou smrtí sešel, spolu s panem Jiříkem Širokým ze Širokého a jinými.

V jaké vděčné památce Jiskra posud na Slovensku žije, o tom nám pěkné svědectví dává jedna znělka Kollárova ve Slávy Dceři (Zpěv IV. Lethe, 466), kterou tuto na závěrku sdělujeme:

S těchou když se oči mé tu pásly
Na tom, čím se každý oslavil,
Vítězoslav ten mne pozdravil,
Před nímž Uhři tak se často třásli.

Slováci by snad už byli zhasli,
Než on zmnožil je a zotavil,
Když roj oněch k Tatrám přepravil
Čechů, jenž se nikdy neužasli,

A tím kmen náš ke zrůstu a květu
Zkřísil ratolestmi čerstvými,
Totiž *Jiskra,* válčiv za Alžbětu.

Že pak vhostil i v ten pěkný koutek,
Kde's ty zrozen, on se se svými:
Snad jsi i ty štěpu toho proutek!

Zlatá doba.

Od
V. Hanky.

Byla to krásná, zlatá doba,
kdys k nám co děcko chodila,
a když sme v důlky hráli oba —
tys celou ves k nám vodila.
Ale ta krásná, zlatá doba
brzo se od nás klízela,
a jak motýlek zmizela,
když nás zahnali od hry oba.

Byla to krásná, zlatá doba,
když lístek sou nám vručili
a nás do školy vedli oba,
bychom se spolu učili.
Ale ta krásná, zlatá doba,
co se tak draho cenila,
opět se smutně změnila,
když různo rozvedli nás oba.

Byla to krásná, zlatá doba,
když hlas tvůj k zpěvu docházel —
a já jej loutnou provázel:
ó jak sme byli šťastni oba!

Ale ta krásná, zlatá doba
 tak časně pro nás odkvetá,
a v žalost uvrhli nás oba,
 když mne poslali do světa.

Byla to krásná, zlatá doba,
 když sem tvé listy čítával,
po sobě toužili sme oba —
 já sem den po dni vítával.
Ale ta krásná, zlatá doba
 najednou se nám skalila,
 když neduh na tě svalila —
a v hrob tě svrhla smrtná zloba.

Nevěsta předoucí.

Od
V. Jarom. Picka.

Vrčí, vrčí kolovrátek
Dnem i nocí — jen na svátek
Panna práci zastaví.
Kuželíček bílý skládá,
Své myšlénky v nitě spřádá,
Koho přádlem vypraví?

Vrčí, vrčí kolovrátek
Vždy jen dále, nic nazpátek,
Mnoho ještě díla má:
Pro sestřičky, pro matinku,
Pro sebe co nevěstinku
Panna kužel vypřádá.

Vrčí, vrčí kolovrátek,
Už se blíží velký pátek,
Z provoda je svatby čas.
Kolovrátku, přeď jen tence,
Na košilky pro milence
Plátenečko měj svých krás!

Vrčí, vrčí kolovrátek,
Svatebníci jdou do vrátek,
Panna spřádá bílý len:
Na líčku jí růže zkvítá,
Hosti milé jak uvítá —
Kolovrátek zastaven.

Karla.

Obrázek z okolí Domažlického
od
Boženy Němcové.

I.

Bylo krásné jarní ráno. Od Lesního Mnichova k českým hranicím blížila se tlupa vojáků. Za nimi jely vozy s věcmi. Na předním voze seděl důstojník se svou paní.

Vedle vozu kráčela žena, nesouc na hřbetě malé děvče. Postava ženy té byla vysoká, kostnatá, tvář hrubých tahů ale příjemná, ačkoliv černé obočí a dlouhé černé obrví kol sivého oka na první pohled trochu pošmournou ji činily. Byla ustrojena v selský šat, jaký se nosí v okolí Domažlickém. Měla černou, skarbatěnou sukni s červenou lemovkou a velmi kratičkým živůtkem, modrou zástěru, vyšívanou šněrovačku, přes prsa červenou podušku, košili s širokým okružím kolem hrdla a s dlouhými rukávcemi; na hlavě červený šátek na pokos vázaný, červené punčochy, střevíce na špalíčkách s podkůvkami, napřed s mašlí.

Silnice vedla příkře do vrchu, a s obou stran táhly se tmavé lesy, ponejvíce jehličiny. Žena nepokojně, s nedočka-

vostí hleděla před sebe, některou chvíli pak začala kráčeti rychle ku předu, jakoby nohy okřídlené měla.

„Ale Markytko, vyť se všecka unavíte, dejte mi alespoň to děvče na vůz,“ ozvala se paní na voze sedící.

„Jakoby se stalo, vzácná paní kmotřinko,“ odpověděla žena, „vždyť je to děvče lehké jako chmýřko, necítím jí na hřebetě.“

Paní ji více nenutila, a Markyta popošoupnuvši břemínko svoje výše, pospíchala za vojáky, kteří též, ač do vrchu bylo, rychle ku předu kráčeli.

Když vrchu dostupovali, stával se les světlejší; pojednou byli z lesa ven, a před nimi rozprostíral se přerozkošný výhled do českého kraje.

U východu z lesa byla paseka, na níž ještě sem tam jedle nebo smrk vyrůstaly, pod pasekou po vrchu dolů zelenaly se pole, u prostřed nich pak stála vesnice, jejíž roztroušené stavení ohražené byly ovocnými sady.

Nejprvnější na pasece byla žena s děckem. „Doma jsme, chvála Bohu!“ zvolala, klesnouc na kolena.

„Doma jsme! — Zlaté Čechy! — Už je šlaka zle!“ tak a jinak znělo to se všech stran. Vojáci házeli čapkami do povětří, smáli se, výskali, a mnohý stál v němém pohnutí. Každý dle své povahy radost na jevo dával. —

„Krásný je to kraj!“ zvolal i důstojník, když byl se svou paní na paseku vešel.

„S dovolením — tentononc — pane nadporučíku,“ ozval se starý voják, hladě si dlouhé kníry, „tak krásný, že se ne-

může člověk na něj ani dost vynadívat. Ale když se musí loučit, to přichází krušno. Já to zkusil — tentononc — před třinácti lety. Tenkráte, kdybych se nebyl styděl, byl bych si opravdu zaplakal, a přece jsem mnohou hrudu svalil. — Však nám tenkráte jeden mladý rekruta na cestě zemřel. Pochovali jsme ho — tentononc — v Rechci."

„Nějaký mazánek matičin!" usmál se důstojník.

„S dovolením — pane nadporučíku, byl to statný hoch. Ale bývá to u nás, že nám těžko loučit se s domovem, a dokonce je-li to — tentononc — do ciziny. Stesk padne na srdce, a není rady ani pomoci, domácí nemoc člověka schvátí."

„I jděte mi s vaší domácí nemocí," zasmál se důstojník.

„S dovolením — tentononc — pane nadporučíku, ať si to jmenujou doktoři tak nebo tak, je to přece jen domácí nemoc," řekl voják, otáčeje kníry okolo prstu, což dělával jen tenkráte, když ho něco dopálilo, jinak si je vždy jen hladíval.

Když vojáci na paseku vyběhli, nechali hospodáři na polích pracující díla a dívali se na vrch. Děti, hrající si na pasece a na záspích, běžely úprkem matkám povídat, že je u lesa dav lidu. — Za chvíli vybíhaly ze stavení hospodyně, nesouce na ramenou, aby darmo nestály, menší děcka. — Staré babičky klapkaly za nimi, majíce pod paždí i vřetánko i kužel. I hospodáři mladí, staří vycházeli tu ze stodol, tu ze zahrad, kde právě kdo pracoval.

„To jsú naši vojáci, jdú z Němec!" řekl jeden z nich, když si byl dlouhé černé vlasy s čela odhrnul a z pod dlaně na vrch se podíval.

„Pote hor," pobídli ostatní.

Šli. Jeden pak z hospodářů zavolal na ženu: „Selka, vezmi s sebú chléb, sůl a mléka, snad jim přijde k chuti!" — Selka obrátila se na špalíčku, zavolala do dvora: „Dorla! Hanče!" a když dvě děvčata jako laně ze zahrady přiběhly, zmizela s nimi v srubu [1]). Ostatní hospodyně všimly si též sedlákovy řeči, a která doma čeho měla, obrátila se nazpět do stavení.

Hospodářové kráčeli k vrchu jen tak pozvolna, co noha nohu mine, aby se nezdálo, že je zvědavost příliš trápí. Ženy zůstávaly pozadu, ale přece kroček za kročkem přicházely výše.

„Dymů, páni vojáci, dymů?" začal jeden z sedláků, když byli vrchu došli a vojáky jmenem božím pozdravili.

„Domů, sedláku, domů jdeme," ozvali se vojáci.

„Nu tak, tak. Všude je dobře, doma nejlíp," řekl sedlák, a zase se odmlčel.

„Jak se jmenuje vaše vesnice?" zeptal se důstojník.

„Chodovo, vzácný pane oficír," odpověděl ochotně starý blíže stojící sedlák, pozvedna zdvořile červenou, kůží obšitou čepici.

„A ta dolení, s tím zámkem?"

„Je Trhanovo, vzácný pane. Dále je Hújezdo [2]), a hyn tam jsú Domažlice," začal starý sedlák vykládat, ukazuje přitom dřevěnou dýmkou, z které byl kouřil, sem a tam. „V pravo od Domažlic vidíte na vrchu kostel; to je vrch sv. Vavřince, my tam hale říkáme na Veselé hoře. Pod Veselú horú je les

Runít, za Runítem vesnice Stráž, za Stráží vrch Salka, za Salkú vesnice Pažežnice, tak to jde vrch za vrchem, vesnice za vesnicí.“

„Ze Stráže jsem já a tuhle kmotra Markyta,“ vpadl mu do řeči vousáč, hladě si kníry.

„Nu, co škodí,“ kývnul hlavou starý.

Jiný hospodář se ale hned ptal: „Kterés ty rodiny syn?“

„Bartovic,“ odpověděl voják; vztýčiv pak hrdě týl, obrátil se k důstojníku řka: „S dovolením — tentononc — pane nadporučíku, za starodávna užívali naši předkové, Chodové, aneb jak jim také přezdívali Psohlavci, velkých práv. Měli svůj prapor, svého heitmana, a byli všickni svobodníci. Tam, co je naše vesnice, byla hlavní stráž, a proto se podnes u nás říká na Stráži.“

„Tak to bulo [3]), tak,“ přisvědčil starý sedlák, a vzdychl si.

„A stranou Domažlic na vrchu ten zbořený hrad, jak ten jmenujete?“ ptal se dále důstojník.

„Risenberk; povídají lidé, že leží pod tím zbořeným zámkem poklad, hale tuto pravda nebude, kterak by ho tam páni ležet nechali, kdyby tuto pravda bulo? Pod Risenberkem jsú Kúty, tam chodíme na húřad. Hyn tam ty vrchy, co se táhnú od Kdyně k bavorským hranicím, jmenujú se Vysoká hora, Dobrá hora — na té roste prý jeden den v roce zlatá metlice, hale kterak ji trhat, když se neví, který den vyrůstá?“

„Tuto bude bájka; když jsem v Hluboké sloužil, pásal jsem den jak den na Dobré hoře, ale zlatou metlici jsem neviděl,“ vskočil starému do řeči vousáč.

„Snad roste jen v noci," ozvala se Markyta, „jako vykvétá kapradí v pravou půlnoc o sv. Janu Křtiteli. Kdyby prý čistá panna prostřela pod křiček bílou šatku, květ by jí naň padl z ryzého zlata."

„A proč se již některá o to nepokusila?" usmál se důstojník.

„Och, vzácný pane kmotřinku, toť by se muselo zlata k smrti zachtít, aby se která v tu hodinu odvážila. Noc má své právo!" odpověděla Markyta.

„To je tak," přisvědčil starý sedlák.

„A jak jmenujete ostatní vrchy?" ptal se ho dále důstojník.

„Prál jsem že Dobrá hora, Vysoká, nu pak je Hvězdinec, Stříbrná, pod Stříbrnú je stříbrný důl — kopali tam prý kdysi stříbro — a hyn ty dva vrchy u samých oblak jsú panny Marie prsa."

„Toť je Oser a Arborec," vpadl mu do řeči důstojník.

„Nu, hu vás je zovú tak, hu nás jinak," pohodil hlavou Chodovák, a máchnuv rukou, v níž dýmku držel, na levý bok, pokračoval dále: „Hyn tam na rovině vidíte, vzácný pane oficír, o samotě stát černý vrch ha na něm hrad. To je Přimda. Býval tam prý před časy jeden český kníže hu vězení držán za to, že nechtěl v zemi žádných pánův trpět. Dej mu Pánbůh věčnú slávu! hale což je to všecko platno, tuto být nemůž. — Rovně v před když se díváte, máte-li dobré oko, haž do Plzně vidíte. — Tu ten náš vrch, co stojíme, je Čerchov, ha ty lesy jmenujeme Černé lesy."

Mezi tím co byl stařík důstojníku vykládal, přinášely selky s děvčaty svými chléb, mléko, pomazánky, med i koláče, co kde která v domácnosti měla.

„Pojezte, čeho Pánbůh nadělil," pobízely hospodyně, kladouce jídla pod jedle do trávy. Panu důstojníku a jeho paní přinesly majolikové talíře, lžice koštěné i žbánečky na mléko. Ostatní ale nabírali si sběračkami z plných vrhlic [4]). Chutnalo všem a selky měly radost, vidouce jak toho ubývá.

Hospodyně posadily se nedaleko Markyty do trávy, děvčata ale sběhly s vrchu dolů, a jakoby šly do stavení; ale kdo se pozorně díval dolů do zahrad, viděl tu i tam mezi zelenem černovlasou hlavičku, otočenou bílým vínkem, a vrkoče [5]) propletené červenými fábory.

„Osobo, měla bych tě znát?" pravila jedna z hospodyň Markytě, když se byla chvíli na ni bedlivě dívala. „Nebulas to ty — před pěti lety — co tě odnesli tu s toho vrchu do našeho stavení zomdlenú, když vojáci odešli do Němec, tvůj muž s nimi?"

„Byla jsem to já byla. Pánbůh vám zaplať starost vaši. Ale tys mi vyšla z podoby, selka. Nebyla bych tě poznala. Jsi chorá?" pravila Markyta.

„Zlý vítr mne ofoukl, od té chvíle mám trolení v húdech; od toho chudnu. Musím se poradit s Hújezskou babkú, ona je toho mocna. Dá Pánbůh, že mi pomůže. — Ha který z těch chlapů je tvůj muž?"

„Nemám už muže, umřel mi v Němcích, chudinec!" smutně odpověděla Markyta.

„Nu, potěš tě Pánbůh. To dívčí je tvoje?“

„Je.“

„Kam hodláš?“

„Domů do Stráže. Znají mne, já je, bude mi tam nejlíp.“

„Toť je rozum,“ přisvědčila selka.

Když si byli i vojáci s hospodáři pomluvili a hostinnosti zadost učinili, kázal důstojník k pochodu. Rukou potřepáním děkovali se vojáci. „Dej vám Pánbůh zdraví!“ znělo s jedné, „Sprovoď Pánbůh!“ znělo s druhé strany.

Zpívajíce stupali vojáci dolů ku Klenči. V Domažlicích byl den odpočinku. Tam se rozloučila Markyta s kmotřinkou i s vojáky. Ona plakala, a jim oči zvlhly. Vždyť žila s nimi skoro pět let v cizině! — Paní kmotřinka vtiskla jí do ruky dva křížové tolary, malému děvčeti na šaty, a dala jí lístek, na němž jmeno její i číslo domu napsáno bylo. „Schovejte si, Markytko, tu cedulku, a když nechcete se mnou jet, tedy mne alespoň v Praze navštivte, a vezměte Karlu s sebou,“ doložila vlídná paní.

„A kdybyste kdy čeho potřebna byla, nebo Karla, jen se na nás obraťte,“ přikazoval důstojník, neboť měl i on poctivou Markytu rád, a kdyby tomu byla přivolila, chtěl si vzít karasaté [6]) její děvče za vlastní.

„Já se s tebou loučit nebudu. Pozdravuj — tentononc — doma, a řekni, že přijdu co nejdřív,“ pravil plačící Markytě starý vousáč, hladě si kníry dle svého oblíbeného zvyku.

Byl právě v městě trh; Markyta našla záhy hospodáře, s kterým se domů svezla.

II.

Strážská richtářka chystala čeledi svačinu. Chvílemi jí přelítl po buclaté, přívětivé tváři mráček, a z úst vycházelo tiché lání. „Huž táhne na třetí, ha ještě nejede. — Bodejž ho pan páter! — Jestli ho tam v městě přemluvili, jestli vešel do krčmy. — Po mně sahá — ! Tulik peněz má hu sebe!“

V tom co se žena tak strašila, rozléhlo se po návsí prásknutí biče jako střelná rána. Richtářce mžikem tvář se vyjasnila, znala předobře to zvláštní prásknutí, tak silně to neuměl mimo richtáře žádný sedlák v celé vsi. Honem běžela ke krbu [7]) chystat pro muže oběd. Koně zaržáli na dvoře, a za malou chvilenku vcházel do dveří richtář Milota, a za ním žena s děvčetem.

„Selka, podiv se, koho jsem tuto z města dovezl!“ zvolal dříve než selka naň byla promluvila.

Okamžení dívala se richtářka na příchozí, pak ale s radostnou tváří obě ruce vstříc jí podávajíc, zvolala: „Matičko Klatovská, totě Markyta! Kdes ty se tu vzala?“

„Přišla jsem s vojáky do Domažlic. Sedlák mne vzal domů,“ odpověděla Markyta, tisknouc selce ruku.

„Nu, to dívčí je tvoje?“

„Je.“

„Pánbůh ti je požehnej, jako višně! Nu, pote dál, pote. Sedněte hyn za stůl. Dám jen chase svačnu, ha hnedlinko jsem tu zase,“ pravila selka, zatočila se jako na obrtlíku, a zmizela ve dveřích.

*

„Ani nestárne ta selka,“ prohodila Markyta, posazujíc děvče za stůl.

„Chvála Bohu, ta je vždy jak vítr čerstva,“ odpověděl sedlák, zavěšuje si bílou šerku a širák na hřeb u lože.

Opravdu byla richtářka čerstvá žena. Sotva minulo několik minut, snášela již na stůl oběd, pomazánku čerstvě vrtěnou, mléka, i koláč mazaný kolikerým kořením. „Nyničko jezte. Co mám, to nesu. Pánbůh vám toho požehnej. Ty Markyto si hukroj sama, dívčí teky dej,“ pobízela selka, kladouc před Markytu požehnaný načatý bochník, na němž náčinek ležel. „Dej jí teky mléka, je polodní, jako mandle. Dala je Stračka, co jsi ty Markyto vychovala. Huž mám, pane, od ni pěknú jalovici.“

„To bylo dobré zvířátko, Stračka, ale Ryzka, ta mi dělala caparty — nejednou mi dížku z ruky vykopla,“ pravila Markyta.

„Když jsi ty odešla do Němec, nemohl nikdo s ni být,“ řekl sedlák; „raději jsem ji prodal. Však jsem pro tu chybu kolik zlatých škody měl.“

„Nu, osobo zlatá, povídej pak, kterak se ti vedlo v Němcích, co dělá Drahoň, tvůj muž? Vrátil se teky?“ začala selka.

„Ten se huž nevrátí, odešel na věčnost,“ pověděl Milota.

„Humřil!“ spráskla ruce dobrosrdečná selka, a oči se jí zalily slzami. „Nu, potěš tě Pánbůh. — Což se mu stalo? bul ou chlap selný.“

„Domácí nemoc —“ pravila Markyta.

„Och, té není pomoc,“ jistila selka, „když nemůž člověk dymů.“

„To je to. Ale z vojny nepustí, dokud čas nevyprší. Ani mu nevěřili; domáci nemoc že je prý smyšlénka, voják že nesmí babí srdce mít, že musí vytrvat. Ale což je to všecko platno, když padne stesk na srdce, nemůže si pomoct ani chlap,“ vzdychla Markyta a odložila lžici, neboť jí sousto v ústech rostlo. Po chvíli pravila dále: „Kdyby nebylo kmotra Barty, byl by Drahoň jistě utekl. Ten mu předložil, jaké následky by z toho pošly, těšil ho, a Barta to byl, co mi vzkázání poslal, abych přišla do Němec. — Však jsi ten list, sedláku, sám čtal. Kdyby mi tehdáž děcko choré nebývalo, byla bych hned šla; proň musela jsem prodlít. Pánbůh je vzal, a víte, že jsem hned šla.“

„A nebul veselejší, když jsi k němu přišla?“ ptala se Milotová.

„Když jsem povídávala, kterak se tu dělo, když jsem zpívávala našinské písně, byl veselejší, ale hned zase padl do své truchlivosti. Ani ho nezarmoutilo, že nám to děcko umřelo. ‚Byl by beztoho voják,‘ říkal, ‚lépe, že si je Pánbůh vzal.‘ — Za rok narodilo se nám to děvče. Měl radost velikou, a jakoby všecek byl okřál. Náhle ale padl do suchoty, chřadl a chřadl, nemohl službu zastávat, a netrvalo to dlouho, vynesli ho. Jeho jediná žádost byla, ještě jednou se podívat domů. Nebohý, nedošel toho, musí přece jen ležet v cizé zemi. Nešťastná vojna! chraň Pánbůh každou matku, každou ženu —“ štkala Markyta.

„Spokoj se, Markyto, všude zem Páně,“ těšil ji Milota. „Potreří to více žen, více matek. Jinak být nemůž. Císař pán je náš pán, sloužit mu jsme povinni.“

„Jak dlúho je to, co Drahoň humřil?“ ptala se richtářka.

„Na červené vejce *) byl právě rok,“ odpověděla Markyta.

„Nu, proč nepřišla jsi dříve huž dym?“

„Kmotr Barta mne zrazoval, bych se nevydávala s tou děvčicí sama na cestu, v jeseni že půjdou vojáci domů, bych sečkala. Přišla jeseň, řeklo se, že půjdou z jara. Nechtěla-li jsem v zimě jít, musela jsem čekat do jara. Však jsem sotva té doby se dočkala. Ten rok sloužila jsem paní kmotřince. Chtěla mne vzít do Prahy s sebou, já ale raději vrátila se k vám. Doufám, že mne neopustíte, když vám budu sloužit, jako jsem vám dříve sloužila. — Zachová-li mi Bůh to děvče, najdete prácí i pro ni,“ doložila Markyta.

„Nic ty se Markyto nestarej o tuto. Kdo chce pracovat, práci najde vždy, ha práce nese sebú chléb,“ pravila selka.

„Huděláme to tak,“ řekl Milota po kratičkém rozmýšlení, „bedle v naší chalpě je prázná sence. V té senci můžeš být s tvú dívčí. Stravu budeš mít hu nás. Naseju ti s půl čtvrce lněného semena, habys mohla v zimě, když nebude tak na pelno, pro sebe příst. Selka dá ti dvé hus k chování, habys mohla pro tu dívčí na peřiny si nastřádat. Služba ti půjde jako dříve. Nu, jsi spokojena?“

„Zaplať ti to Pánbůh, sedláku, stonásob,“ pravila Markyta, a slza se jí v oku třpytila, když podávala Milotovi ruku na ujištěnou, že vstupuje do jeho služby.

Na to odešel sedlák po své práci, a Markyta pomáhala i hned selce uklízet.

„Jak ti říkají?“ ptala se malého děvčete selka.

„Karla,“ odpovědělo děvče, pozdvihši k ní sivé, černě obrvené oči.

„Prosím tebe, Markyto, jaké jsi jí to jmeno dala? Co jsem na své nohy vstala, jsem takové neslyšela,“ ptala se s podivením richtářka.

„Jáť za to nemohu. To víš že je u nás obyčej, aby neslo dítě jmeno kmotry. Dala jsem na vůli kmotře, když se mne ptali. Kdo pak by se toho nadál, že by se mohla jmenovat Karolina.“

„Hale jestli pak je teky v kalendáři to jmeno?“ ptala se richtářka.

„Musí přece být, vždyť pan farář ničeho proti tomu neměl.“

Selka kroutila hlavou, dala děvčeti kus koláče, pak je pohladila po hlavě, pravíc s útrpným hlasem: „Ty tě tam, chudáku, pěkně pokřtili!“

„A kde máš Petra?“ ptala se Markyta, aby přišly na jiné myšlénky.

„V Medákově ve škole. Podivíš se, kterak vyrostl; přes rok oráče zastane.“

„A od té doby vás nepřibylo?“

„Nu, to znáš osobo zlatá, kterak to bývá,“ pousmála se richtářka. „Měla jsem jedno dívčí, Pánbůh mi ji vzil, ha druhé mi zase nadělil. Rok je mu; běhá jako čamrda.“

„A kde je máš?“

„Husopaska vzala je s sebú na mez. Ono se to tam rádo v trávě válí.“

„A jak se tvoje jmenuje?“ ptala se Markyta.

„Hana.“

„Hana se pěkně volá. Jsem tomu ráda, že máš děvče; děvče obveselí stavení, jako růže zahrádku. Budou si s Karlou družky. Za to tě ale prosím, abych si to tvoje dívčí taky vzala na starost; ty víš, že mám děti ráda,“ prosila Markyta.

„Mileráda,“ odpověděla richtářka; „beztoho když je pelno, neví člověk kam s těmi dětmi, má-li je vzít na pole, nebo doma nechat. Ty Markyto budeš mi k ruce ha dohlídneš v chlívě, Hanči pak, starší děvku, budu posílat na pole s čeládkú ostatní.“

Toto ustanovení bylo to jediné, což Markytě třeba bylo, jiného uvádění a nařizování nepotřebovala. V celé té domácnosti, do které po čtyrech letech zase znovu vstupovala, ničehož se nezměnilo, ničehož se z ustanoveného sobě místa nepošinulo, leda že Hana přibyla, kopavá Ryzka že ubyla, Stračka a mladé stromky v sadu že povyrostly.

Jako když vítr zaduje přes jezero a tichou hladinu jeho rozryje, tak zpráva, že se Markyta Drahoňová z Němec vrátila, a Bartovic Adam že se záhy vrátí, rozrušila tichý a jednotvárný život obyvatelů vesnických.

Hospodáři, hospodyně, staré báby i děvčata, čeládka, i ty malé děti, zkrátka kde kdo byl přicházel k richtářovům hejtu [9]) podívat se na Markytu a její karasaté děvče s tím neslýchaným jmenem. Každému musela opakovat, jak se jí v Němcích vedlo, musela povídat o Petru Pavlovic, o Pavlu Petrovic, jak že se

jim tam vedlo. Ta chtěla vědět jak v Němcích vaří, ta zase jak tam předú, onen se ptal na húrodu, a jiný jsou-li tam křesťané. Markyta povídala co věděla, a co nevěděla s tím odkázala tazatele na kmotra Bartu. — Druhý den vědělo každé dítě, jak se Markytě po ty čtyry roky vedlo, ona pak znala, kde se co narodilo, kdo se oženil i kdo umřel.

III.

Barta nebyl žádnému řemeslu vyučen. Když pásával ještě skot, vyřezával ze dřeva lípového lžice, sběračky, solničky a podobné. Ze slívového dělal přeslice a kužele, jež pěkně cínem vykládal. — To se mu i na vojně hodilo, a hezkých pár zlatých si tím uměním vydělal za těch čtrnácte let, co na vojně byl, neboť uměl střádat. Přišed domů našel hezkou sedničku, i poživy tolik co potřeboval pro sebe, což mu bratr jakožto výmluv [10]) dávati povinen byl. Bylo mu dost dobře. Nejvíce ho z počátku mrzelo, že nebylo ve vesnici tabáku dostati.

„Víš ty co, Barto,“ řekl mu richtář, když si mu jednou stěžoval, „žádej oň sám. Máš svou senci, máš pár zlatých peněz, co vysloužilec i právo k tomu, oč že ho dostaneš? Nám bude teky poslúženo, když nebudem muset do města posílat.“

Barta richtáře poslechl. Pan kantor napsal mu žádost, zadal ji, a po krátkém čase dostal dovolení. — Když je měl, šel do města a dal si na hodnou desku namalovat štít: Turka s dlúhou dýmkou a velikánskými kníry, jak to vidíval ve městech.

Když si ten štít domů přinesl a na okenici pověsil, sbíhala se celá ves na podívanou. Chlapci na se pokřikovali: „Hantono! Hadame! chutě pote; — Tentononc — je vymalovaný na desce, kterak dýmá!“ — a hoši hnali se k Bartově okenici jako na oheň.

Sednička Bartova byla čistá jako sklo, a každá věc měla svoje místo, běda pak, kdo by mu ji byl pošinul. Zvyklý jsa vše sám si udělat, nedal si od nikoho sloužit, ačkoliv by mu švakrová ráda byla uklízela. Vše muselo u něho jít jako po šňůře. Ráno když si všude všecko poklidil, že nebylo ani prášku na ničem, zalil nejdřív na okně muškát, nakrmil stehlíka, kterého učil také pískat podle noty, pak si přichystal na stůl vážky, nůž a dřevo, zapálil si dýmku, vyhlídl z okna na Turka, nemá-li pocákaný kaftan nebo vytlučené oko, pak si pohladil kníry a zasedl k práci. To byl jeho zvyk ráno jak ráno mimo neděli, kde místo práce šlo se do kostela.

Díla měl dost. Lžic, vařeček, přeslic bylo vždy potřeba, a Barta uměl je velmi čistě vyřezávat. — Měl také při práci vždy diváků; každý, kdo šel kolem, pozdravil ho, a když i nepotřeboval paklíček tabáku, alespoň se zeptal: „Co děláš, Barto?“ — Hospodyně přicházely k němu s dětmi hejtu, i když neměly čeho objednávati; s Bartou byla pořízená, on znal i kávu vařit, již vesničanky mimo Markytu jen dle jmena znaly. I ty děti ho rády měly, neublížil on ani kuřeti, i těm pudivětrům odpustil, kteří mnohdy zbůhdarma naň volali: „Tentononc — pane Barto, paklíček kuřlavého.“

Nejraději však ze všech měl Markytu a kmotřičku svoji Karlu. Markyta uměla mu nejlíp vyhovět, s ní mluvíval o svých vojenských spoludruzích, které i ona znala, mluvili o Drahoňovi a zpomínali minulých časů. — Karlu houpával na klíně, povídal jí pohádky, a každou neděli přinesl jí z kostela jablko nebo čepeníčko [11]). — Jen to mu vhod nebylo, že Markyta ani na hodinu děvče k potěšení mu neponechala.

„Tuto kmotra — tentononc — je hloupý zvyk, že máš to děvče vždy u kapsy," bručíval, když mu ji odvádívala.

„Vždyť víš, kmotře, že jsem s ní zvykla. Od kolíbky nedala jsem ji od sebe, stýskalo by se mi a jí též. A děvče patří matce," říkala Markyta.

„Hloupá věc, že je to děvče."

„Prosím tě, kmotře, snad bys mi nepřál chlapce? To bych měla pěknou radost. Když bych si ho nejlíp vychovala, odevzdali by mi ho na vojnu, a tam by mi umřel."

„Vždyť každý neumře — já jsem — tentononc — také neumřel."

„Což ty, tobě je pět jako pět, tuto každý netrefí."

„A jak to, kmotra — tentononc — myslíš?" rozmrzel se Barta a otočil kníry okolo prstu.

„Jak to myslím — nijak to nemyslím. Kdyby nebožtík Drahoň takový byl jako ty, seděl by tu dotud," pravila Markyta, která začasté Bartu pokoušela, ale neráda ho domrzela.

„To já také říkám," udobřil se hned Barta. „Jen kdyby to byl chlapec, já bych ho naučil execirku jako — tentononc — otčenáš."

*

„Dej mi svatý pokoj s tvou execirkou, ani slyšet o ní nechci. Děkuju Pánubohu, že mám děvče!“ — Tak se obyčejně končívaly jejich hádky v té záležitosti.

Večer jak večer šel Barta k richtářovům, v neděli ale šel tam hned odpoledne. To si poseděli hospodáři v letě vně pod stromy, v zimě se bavili v sednici. K večeru šlo se vespol do hospody, kde si trochu popili a několikrát hodili.

Bartova zamilovaná rozprava v těch besedách byla o vojenském stavu a o execirce. Jeden ze starých sedláků byl jeho opponent, a každou neděli býval jeho důvod tentýž. Vždy začal: „K čemu execirka, ve francúzské vojně přišlo teky na nás. Mušeli jsme chutě kde kdo. — Dali nám jen pušky, žádný mundur, ha hučili nás execirku. Ten pan oficír, co nás hučili, buli jsú [12]) Němec. Nerozuměli jsme jim, ha ničemu se nenahučili. Měli s námi velikú trampotu, ha hořce si naříkali, ti s těmi červenými čepicemi že jsú kterak duby tvrdí, že nemůžú je ničemu vyhučit. Nu přišlo k bitce. — Tu naši milí chlapci popadli pušky tenkým koncem do hrsti, ha mlátili do nepřítele jak mlátili. To jste měli vidět, lidičky Boží, tu melu! Kde se hukázala červená čapka, bralo to nohy na plece! To na nás hleděli ten milý oficír ha práli: ‚Tak vy tak humíte bít, to jsem nevěděl.‘ — ‚Tak, tak, pane oficír, my po našinsku,‘ povídali my.“ — Ačkoliv sedláci vypravování to již kolik setkrát slyšeli, vždy se jim líbilo, vždy si hlavami hrdě přikývali. Nicméně Barta neupustil od svého mínění a zastával řádnou execirku. Když se dostal mezi selky, škádlily ho aby se oženil, a radily mu tu i tu, ale on vždy

jim říkal: „A nač mi chodit k Barboře, když mám všeho na dvoře?“

Milota ale trefil mu do noty, když začal jednou o Markytě. „Tutu bych si vzal — ona už ví co já rád, a je dobrá žena. A — tentononc — to dívčí mám šlakovitě rád,“ pravil na to Barta a hladil si kníry až po samu bradu.

„No počkej — já budu tvým řečníkem, však ona se zdráhat nebude, vždyť jsi ty chlapík a máš svou výživu.“

„To si myslím že jsem,“ řekl Barta, prsa hrdě vypna.

Milota slíbil, že mu přijde druhý den s vyřízenou. Barta byl časněji zhůru než kdy jindy, při poklizení zastavoval se každou chvíli, v zapomenutí hladil si kníry uprášenou rukou, a oči mourovaté svítily mu jakousi vnitřní radostí. Kdo ví, co vše mu hlavu projíždělo! — Zapomněl se také ten den podívat na Turkův kaftan, a místo co měl vyřezati srdéčko na přeslici, vyřezal je na vařečku.

Odpoledne přihrne se Milota do dveří, a beze všech příprav vysypal mu hnedle čirou pravdu na mísu, řka: „Milá brachu — z toho mraku nebude dýšť. Markyta nechce hani tebe, hani jiného. Člověk neví někdy, kterak s tím ženským plemenem vyjít,“ ozval se richtář.

„Vždyť jsem já to věděl,“ bručel Barta, otáčeje si kníry třikrát okolo prstu. „Tentononc — Miloto, rozumíš, nedávej to na buben!“ prosil po chvíli.

„Toť je rozum. Nic ty si z toho nedělej, ha pusť to po větru,“ těšil ho Milota.

Na vzdor těšení ale točil si Barta kníry celé dva dni okolo prstu; teprv třetí den, když se podíval do zrcadla a viděl, že mu jako kly s obou stran odstávaly, shladil si je dolů. Hladil je celý den, a večer šel k richtářovům. Markyta stála na záspí, sypala lichvě [13]). Pěkně ho přivítala, pak mu podala ruku řkouc: „Zůstaňme si, co jsme si!"

„No, zůstaňme," odpověděl Barta, potřepal jí ruku a vešel do světnice. Od té doby nebylo mezi nimi o tom řeči, a po čase ani žádné babě nenapadlo, ptát se Barty, kdy se bude ženit. Každá věděla jistou jeho odpověď: „Až se mi v krbě zhvězdí."

IV.

Jako ty jedle v blízkém lese rok po roce o struček povyrostly, tak i vyrůstaly rok po roce děvčátka Karla a Hana. Ony si byly věrné družky, a ve vesnici říkali jim spolčata, poněvadž se také rovno odívaly. Na červených sukních měly stejné barvy pantle, stejně vyšité fěrtušky, i pasy i bílé vínky, nad čelem vázané, byly u jedné i u druhé modrým, červeným a černým šmelcem vyšité. Z vlasů měly upletený jediný vrkoč, na jehož konci byla smečka z červené pentle, i při hlavě jedna. Tak byly ustrojeny, když šly s Markytou do kostela nebo hejtu, ale „všidní" chodily bosy, v tmavé sukničce, košili měly s dlouhými rukávcemi u krku spiatou „drckem" [14]); vínek ale musel vždy být.

Karla byla již po dvě léta husopaskou, což byla pro ni veliká radost. Časně z rána den jak den, když se nasnídaly,

vzala pro sebe i pro Hanu do kapsáře po kusu chleba, proutek do ruky, Hanu za ruku, a šla pustit husy. Jedním letem kejhajíc vylítly všechny do dvora, ale jak mile zavolala Karla „haj hus, haj, haj!“ slétly se do hromádky a pěkně pospol za ní se kolíbaly na pastvu, neboť to nemělo děvčátko rádo, když šla jedna za druhou, jakby plátno táhl. — Když se na pastvině všechny husopasky a husopasové sešli, bylo veselo. Zpívalo se, hrálo na sluněčko, na vodního mužíka, na ubohého vojáka[15]), na slepú bábu a jiné a jiné hry. Aneb sesedli všecky do kolečka, a nejstarší husopas neb husopaska musela povídat nějakú smyšlénku. — Začasté přišel mezi ně Barta, když si vyšel do polí, a to je obyčejně učil execirce, čemuž byli chlapci rádi. Karla ale obyčejně také při tom byla, a Barta jakožto děvče a svého miláčka hned ji udělal důstojníkem. — Když to ale Markyta zaslechla, dostali Barta i Karla notný výtopek. „Vždyť z tebe bude větřice, zatrolené děvče!“ kárala dceru.

„A ty hrej s chlapci a děvče mi tutím nekaž!“ říkávala Bartovi. Barta si zatočil kníry a šel jakby ho ulál; když ale podruhé na pastvu přišel a chlapci ho žádali aby je cvičil, nemohl se přece zase bez Karly obejít, ona byla jeho největším hrdinou a nejvtipnější k učení.

Ale nejen execirce, on ji učil i přeslice vyřezávat i vařečky dělat, čímž mnohou chvíli na pastvě užitečně strávila. — V zimě chodila Karla s ostatní chasou do školy do Medakova, vesnice to, kde kostel byl a škola. Vesnice ta ležela za Stráží přes dva vrchy. Mnohdy byla větřice, chumelice, mnohdy mhly,

že nehylo na krok před se vidět, ale Karla tak dobře cestu věděla, že by tam byla trefila i patami v před.

Když třetí zima již nastala, co Karla do školy chodila, přivezla Milotová z trhu velkého [16]) Haně desku, na níž byly vyznamenány všecky písmenky černé na bílém, a nad nimi vymalován byl kohout, který se Haně velice líbil. Také rohožovou mošinku dostala s barevnými klúckami. „Můžeš jít do školy,“ řekla, když děvčeti desku dávala a mošinku, „hať se naučíš čtát,“ a Hana si poskočila, slyšíc že bude chodit s Karlú do školy.

Karla jí povídávala, kterak je ve škole hezky, když pan hučitel odejde ze sence a chlapci skáčú po lajcích. A kterak to pěkné bývá na cestě, když chlapci v lese lámú peručí [17]) a děvčata po něm s vrchu dolů vezú. „Hale když mne Petr svrhne do sněhu, to si naválím hrúd, ha hruduju mu do hřibetu, haž mu hlízy naskáčú,“ končívala Karla svoje vypravování, a Hana nemžikajíc, nedýchajíc poslouchala o hrdinských činech školní mládeže.

Milotová dala Hanu pod ochranu Karle, Petr, ten již tu zimu do školy nechodil, a Karla ji také vždy bez pohromy domů přivedla. Jen jednou se jí přihodilo, že Hana spadla do stoky [18]), přes niž cesta vedla, a trochu si nohu vyšinula. Nemohla na ni dostúpit. Karla vzala ji na hřibet a přinesla ji na hřebetu až domů. Markyta jí bolné místo zažehnala, položila naň černú masť, a do rána bylo dobře.

Ačkoliv polovic toho, co se v zimě naučily, přes léto pozapomněly, přece po čtyry zimy se Hana naučila čtát v knížce,

a z počtů znala tolik, že nemusela na prstech počítat, mnoho-li je dvakrát pět. Máma povídala, že je toho dost, že ani ona tolik neumí.

Karla uměla o něco více: znala číst, psát i počítat, ba uměla čísť i cedule, co dostával richtář od búřadu. Všickni se jí divili, selka vždy tvrdila, že by to děvče mohlo být kantorem, kdyby chlapcem byla.

Dni plynuly jako vlny, děvčata se ani nenadály a byly z nich děvky, od kterých matky již statečný kus práce požadovaly. Také když šly po vesnici, chlapci po nich se začínali ohlížet, a když byla řeč o richtářovic, již se mnohdy přidalo: „Komu pak se hasi Hana dostane?“

Hana byla děvče boubelaté, modrooké, velmi libné. Povídali si lidé, že se vyrůstá do podoby máminy, a Milotová platila za nejhezčí selku v celé vsi.

Karla nebyla tak libná jako Hana, ale kdo se jednou dobře do její „počerné“ tváře podíval, tomu se jistě zalíbila. Postavu měla na svůj mladý věk velmi silnou, zdálo se, že bude mnohem vyšší i kostnatější než matka. Sivé, černě obrvené oči a silné obočí i havraní vlas měla také po matce, ale po otci pěkný prohnutý nos, v bradě důlek, jen že veliká ústa. Přece ji ale viděli rádi, když se zasmála a plničká ústa bílých zubů ukázala. Mrštná byla, svižná jako mník a vtipná ke vší práci, tak že bylo jí třeba jen kouknutí, a již věděla kudy do toho.

Jí bylo příst jako tkát, vařit jako prát. Uměla košili ušit i fěrtuch vyšit. Trávy nasíkla srpem i kosou. Obratná

byla při senoseči jako při žatvě, a žádné děvče nevydrželo kleče tak dlouho žnút jako Karla. Orat a sít znala rovněž dobře jako Petr, ale on nedokázal po ní vyhoupnout se tak rychle na koně jako ona. Hana mohla kravám při dojení nejlepší mluvit, ony jí tak nestály, jako když si na ně Karla houkla. Zkrátka, byla statná děvka, a Milotová často říkala, když ji při práci pozorovala: „Tuto jsú Markytino živné ruce.“ Proto ani jí ani Milotovi nebylo proti mysli, když zpozorovali, že Petr o ni stojí. Takové děvče lepší než kus pole.

Markyta si na svém děvčeti mnoho zakládala, v ní spočívaly všecky její radosti i naděje. Dokud byla malá, chovala ji co drahou mast, a čím větší byla, tím jí byla dražší. Mnohá selka si o ni jazýček otřela, neboť mají vesnice i města svoje kmotry klepny, a pomluvily ji, že dělá s Karlou, jakoby „dceř prokurátorovo bula“. — Byla to také u mnohých závist, neboť už se to všude vědělo, že Petr Karlu má rád, a richtářovic že tomu nebrání. Petr byl hezký chlapec, ve statku všeho od latě do klády, a Karla byla přece jen dcera podruhyně richtářovic. — Proto jí to záviděly a říkaly: „Tuto Markyta spískala, ona je richtářčino pravá ruka.“

Mýlily se všecky velice, že to od Markyty pocházelo; naopak ona, kdykoliv o vdavkách řeč byla, říkala: „Karla se vdávat nesmí a nebude, ani za Petra ani za koho jiného.“

To se zase nemohlo selkám v hlavě srovnat, proč tuto, neboť to Markyta nemluvila jen tak ledabylo. Jednoho dne se jí ptala Milotová: „Prosím tebe Markyto, kterak to vždy mluvíš, že se Karla vdávat nebude; co má tuto být, proč?“

„To já ti nemohu povědít, nežádej toho ode mně, selka, vždyť mne znáš.“

„Toť je proti Pánubohu, k čemu je děvče, než haby se vdalo?“ mrzela se Milotová.

„Jestli se Karla vdá, nebo nevdá, pro tuto zůstane svět světem,“ odpověděla Markyta.

Selce to bylo přece jen divné; pověděla to Milotovi a namluvila mu, aby promluvil s Petrem, co ten tomu říká, a jestli ho má přece Karla ráda nebo ne.

„No Petře, pověz mi hupřimně, stojíš o Karlu?“ ptal se Milota syna druhý den ráno, když jeli na pole.

„I což je o tuto, já bych o ni stál, hale ona nestojí o mne!“ řekl Petr mrzutě.

„Měli jste přece o tutom řeč spolu?“ skoumal sedlák.

„Co si to, táto, myslíte, abych o tutom s ní rozprávěl. Ona se každému chlapci na vrch hlavy vysměje. Kdyby se k ní chtěl člověk jen trochu přimilovat, hanebo ji vzít kolem pasu, je nedůtklivá jako sršeň, vletí hnedkom do vlasů. Tuten týhoden přišel Burdovic Vávra na volání [19], a jen pro tuto, že nechtěl odejít kterak řekla, vychlístla mu vědro [20]) vody přes hlavu.“

Milota dal se do hlasitého smíchu, řka: „Karla je trošku divá, hale haž se hustojí, bude z ní dobrá žena. — Vy chlapci nesmíte být taká nehupřahaná čeládka, hučte se děvkám růžičky sázet, a budú vás rády mít.“

„Já mám Karlu rád, zrovna dost, hale ona nechce slyšet o tom,“ stýskal si Petr.

*

„Nu, jen ty dočkej času ha příhody, to ostatní se hukáže,“ těšil ho tatík.

Selka myslila, že už sedlák ví vše, a on zatím věděl tolik co dříve. Vrtalo jí to mozkem; a že nemohla o tom s Markytou mluvit ani s Karlou, posteskla si jedné dobré známé. — Ta dobrá známá svěřila to pod pokličkou své známé, a známá to nesla dále, a pomalu to věděly všecky, a všem to vrtalo mozkem. Tu napadlo chytré babě, že má Karla snad nějakou chybu, řekla to druhé, ta to jistila třetí, a ta jistá známá přinesla richtářce zvěst, že má Karla na těle hrozné ošklivé znamení, a pro tuto že ji nechce Markyta vdát, aby se Petrovi po veselce neznechutila.

Markyta nevěděla o tom ani slova, když jí to ale Milotová řekla, velmi se rozhněvala řkouc: „Aby černá chodila baba! [21]), vždyť to moje děvče před nikým vody nezkalí, a ustavičně je jim na ráně, jako řepa u cesty. — Však on Pánbůh nejlepší ví co a kterak; a čím není, tím ji lidé neudělají,“ naříkala si Markyta plačíc.

„Pro tuto se netrap Markyto; kdo za to, kdyby to na krásně pravda bulo. Člověk si poručit nemůž, ha jestli se Karla Petrovi líbí, nebude si z toho nic dělat,“ mínila selka.

Markyta tvrdila, že má Karla tělo jako výlupek, ale což to bylo všecko platno, selka jakkoli ve všem Markytě věřila, tenkráte jí úplně přisvědčit nechtěla, poněvadž v tom nejpřirozenější příčinu nalézala pro Markytino zdráhání se proti vdavkám.

Každý o tom mluvil, jeden chybu tu zveličoval, druhý zmenšoval, jeden řekl to, druhý ono — domněnkám nebylo kraje ani konce.

Petra to přece mrzelo, ale Milota mu jednoho dne pravil: „Co ty chodíš kterak vymlácená oklep? Nic ty si z tutoho nedělej, jen když je děvče zdrávo, krásy se nenajíš — a babských klepů hani na koni neobjedeš.“

Petr otce poslechl a měl se ke Karle zase tak nenuceně jako dříve; ona ale dobře věděla, že těm povídačkám víru přikládal, i pokoušela ho za to dvojnásob. Kdykoliv k ní blíže přistoupil, říkala: „Boj se Petře, boj se mne, jsem znamenaná,“ a kdyby dokonce byl ji chtěl vzít kol pasu, odstrčila ho řkouc: „Hýbej, mám hada na sobě; jestli se mne který dotknete, huštípne vás.“ Tak se všem posmívala, a pranic si nedělala z toho, co lidé mluvili.

Víc se o to bral Barta: „Vždyť já — tentononc — jsem přece její kmotr — já to musím vědět. Spískaly to baby. — Po lidských žlabech kalná voda teče — ta se nemá — tentononc — píti.“

„Nu víš Barto,“ řekl mu Milota, když se jednou příliš horšil, „není toho fochu, haby nebulo pravdy trochu, ňáká mrva v tom bude. Co je hale do tutěch řečí! budú-li se mít ti lidičky za sebe dostat, stane se to, hať mluví co mluví. Nechme toho!“

Jediná osoba, které se všecky ty řeči ani dost málo netkly, byla Hana. Když se jí děvčata ptaly: „Hana, ty to budeš nejlepší vědět, pověz nám, kterak to je?“ odpověděla: „Co já vím!“

„Ale vždyť se s ní strojíš, ha spíš s ní?“

„Nespím, hani nestrojím. Co je mi do tutoho, pro mne hať je Karla taká nebo taká, my si zůstanem svoji.“ Konečně celá ta věc zevšedněla a jen zřídka kdy stala se o tom zmínka; skoro všickni ale zůstali při tom mínění, že chyba je.

V.

Bylo po žatvě, bylo i po sklidu ovsů i otav. Děvčata měly plátno vybílené, peří sedrané, nastaly dlouhé mlhavé večery, svatý Martin přijel na bílém koni — nastaly „přásky“. Hospodyně chystala sobě a děvkám služným konopí k přádlu, mužům na letní oblek, na provazy a plachty. Baby dělaly kracky z kúdele na plátno dvanáctikopové [22]), děvčata ale nadívaly kužele lnem hebkým na tenúnké podvazky, jež samy obyčejně i tkaly.

Barta měl na přeslice dobrý odbyt. Každý chlapec, který chtěl děvčeti podat přeslici — což platilo za veřejné vyznání lásky — koupil ji u něho, neboť je uměl Barta velmi pěkně vykládat, a chlapci hleděli dle možnosti poslat děvčatům svým co možná pěkné přeslice.

První týden přástek měl se odbývat u richtářů. První předvečer snesla Karla s ponebí v chalupě přeslici ze slívového dřeva, na níž byly z cínu vyložené kvítečka, ptáčkové, srdéčka i všelijaké proplítání. Na kužel té přeslice natočila Karla bělounkého lnu a červenou haraskou jej slušně ovinula. Konec harasky připiala jehlicí, na níž byla při vrchu růže ze skleněných granátů s dvěma listy ze žlutého plechu. Do kužele

vpíchla vřetánko, na špici vřetánka nabodla červené jablko. Vyhlíželo to velmi pěkně.

Právě si to Karla prohlížela, když vešla Markyta do dveří.

„Čí je to přeslice?“ ptala se Karly.

„Což ji neznáte, mámo? Je to ta, co jsem přes léto hudělala.“

„Při níž jsi spány [23]) pálila a oči si kazila, viď? Ale nač jsi ji pro sebe tak nakrášlila, vždyť ani žádná sedlákova dceř takovou mít nebude, a tys služka; tuto nedělej, řekli by že se chceš honosit,“ pravila matka.

„Vždyť já ji teky pro sebe nekrášlím. Dám ji Haně!“

„Pošetilá, vždyť se to ani nesluší; chlapci se vám vysmějou; přenech jim to,“ domlouvala matka.

„Mně se zajistě žádný nevysměje, já bych mu pohádala. Hana žádného hocha ráda nemá posud, proč by ji nevzala? a když ona ji vezme, co je komu do toho.“

„Selka má už pro ni ženicha za lubem, Tomše Kosinovic, co je na výměnu v Němcích. V létě se vrátí. Ale nikdo o tom neví, nech si to za ňadry, ani Hana to nemá vědět,“ řekla Markyta.

Karla stála chvíli beze slova. „Dám ji přece. Nevezme-li ji, hodím ji do pece!“ zvolala, prudce berouc přeslici do ruky.

„Matičko Klatovská! Tyť jsi čím dále tím divokejší, kteraky to s tebou bude!“ vzdychla si Markyta. Karla běžela s přeslicí přes dvorek do statku. Hana byla právě sama v sednici, chystala stoličky pro přástevnice.

„Jéminku! Totě krásná přeslice, kdo ti ji poslal?“ ptala se Karly, a začala s velikou libostí přeslici prohlížet.

„Já nechci od nikoho přeslici; tuta je tvá!“

„Od koho?“ tázala se zpytavě Hana, a ruka její odtáhla se od přeslice.

„Jen si ji vezmi, je ode mne. Vím, že žádného z chlapců nemáš, hudělala jsem ti tedy já sama přeslici. Len, co je tuto na kuželi, je z toho, co jsme spolu zasily, plely i trhaly.“

„Och Bože, jakú radost jsi mi spůsobila!“ zvolala Hana, a oči jí radostí zářily. „Takovú přeslici žádná mít nebude. — Hale Karla, co řeknu, haž se budú ptát, od koho je?“

„Nic ty neříkej, nech je hádat. On tuto nikdo neuhádne, ha my budeme mít z toho smích,“ řekla jí Karla.

„Hale mámě to musím povědít?“

„Kterak chceš!“

„Vy děláte dílo, to není možná,“ lála jim Milotová, ale na prosbu Haninu slíbila, že nepoví od koho je přeslice, až po přástvách.

Děvčata přihrnuly se do přásky. Některá měla z brusu novou přeslici, některá lonskou. Každá svou se chlubila. Když Hana svoji ukázala, bylo divení a prohlížení až dost. „Od koho, od koho?“ ozývaly se otázky se všech stran, ale Karla řekla: „Tuto se nesmí povědít.“ — „Však my to huvidíme,“ povídaly děvčata, myslíce až chlapci přijdou.

V železná ramena u stropu zavěšená zastrčily se hořící spány, děvčata posedaly do kola na stolice a „lajce“, udělaly kříž a s Kristem Pánem pustily se do přádla a zpěvu.

Za nedlouho došli chlapci. „Nynčko se hukáže, kdo je s kým!“ myslily děvčata.

Každý z chlapců, který tam měl své vyvolené děvče, sedl buď vedle buď za ní. Kteří žádných milých neměli, zůstali stát uprostřed, utírali špány, pletli se mezi vřetánky, povídali pohádky, a některý pomáhal hospodáři drát spány.

K Haně přisedla Karla a s druhé strany Petr. To bylo děvčatům i chlapcům divno, neboť myslili na jisto, že se dovědí, jestli Hana kterého už volila. Ptali se Petra, ten nevěděl; dívky ptaly se Karly, ta dělala tajnou, a žádný se nedoptal jistoty.

A přes celé přásky seděla Karla u Hany jako na hlídání, tak že ani žádný z chlapců vedle ní se posadit nechtěl ze strachu před Karlou, která jim vždy nějaký kousek vyvedla, že byli před děvčaty v haně.

Přišly vánoční svátky, bylo konec přástev. Prostřední svátek začaly radovánky dívčí koledou.

Milotová upekla dívkám velmi dobré hnětanky, jen se rozsýpaly. „No, komu je dáme?“ ptaly se děvčata jedna druhé, když jim selka po jedné dala pro chlapce.

„Tak to huděláme,“ rozhodla Karla, „tvú sníme spolu ha svoji dám Petrovi.“

Hana byla vždy se vším spokojena, co Karla chtěla.

Když bylo odpoledne, sešla se všecka dospělá mládež na návsi a ve spolku šla zpívajíc do Medakova.

Děvčata měly soukené kabátky, přes hlavu živé [24]) šátky. Den byl krásný, ale mrzlo až pod nohou chrupalo, sněhu le-

želo vysoko, a vesnice po návrších rozložené zdály se být v něm jako zaváté. Chlapci dováděli po sněhu, sklouzali se, dva vzali s sebou sáňky, po kterých děvčata s vrchů dolů sváželi. Hana vedla se s Karlou.

„Kterak je to v zimě smutné!“ povídala Hana, a oko její bloudilo po krajině sněhem pokryté a po tmavozelených lesích, „hani travičky není vidět, hani ptáčka slyšet, hani ten les nezašumí.“

„Všecko to spí,“ řekla Karla a zatřásla jedlí u cesty stojící, jejíž větve se pod tíží ležícího na nich sněhu prohýbaly.

„Proto mi to hani nepřijde, když jdu v zimě přes pole, habych si zazpívala. Hale v létě když je všady zeleno, v poli ha v lese veselo, tu musím volky nevolky zpívat,“ povídala Hana.

„To je snad v létě každému veselo, mně též. Hale musí to být krásné tam, co je po celý rok teplo ha léto, víš, kterak nám včera Barta povídal o té vlaské zemi.“

„Já bych tam přece nechtěla být, co by mne i žemlemi krmili a do zlata odívali,“ myslila Hana.

„Já bych zase ráda kus světa viděla!“ řekla Karla.

„Vystup hyn na Panny Marie prsa, ha huvidíš kraj světa!“

„Ba ne, holečku. Barta mi jednú povídal, že je svět hrozně daleký a široký, stokrát tak dlúhá cesta co do Klatov, ha vždy je svět ha jsú moře, ha není konce tomu.“

„Vidíš kam bys se podíla. Nikdo by tě neznal hani by ti neřekl ‚pozdrav Pánbůh!‘ Hani si tuto nemysli. Hu nás je

přece jen nejkrásněji; já bych nešla hani hyn do Pažežnice," pravila Hana hodíc hlavou k vesnici as třičtvrti hodinky vzdálené.

„Ha což kdyby pro tě přišel chlapec z Pažežnice?"

„Nešla bych za něho i kdyby klekl," stála Hana na svém.

„Karla! Hana!" voláno na děvčata od chasy, která byla již napřed. „Chvátejte! Snad vás nebolí nohy?" Děvčata pustily se do běhu za ostatními.

V Medakově šlo se zrovna do hospody. Tam daly děvčata každá svému zvolenci hnětanku, on pak jí koupil jablek a páleného — na vzájem ji tím častuje.

Zase se dívali všickni, komu dá Karla a Hana hnětanku, a zase se divili, vidouce, že Petr dostal od Karly a Hana že se dělí s Karlou a od ní že přijímá jablka. — To tedy věděli už jistě, že Hana žádného mít nechce aneb chtít nesmí.

Šíralo se již, když se vracela chasa domů. Chlapci nebyli již svoji — řádili, křižkovali se, házeli po sobě sněhovými hrudami, zkrátka tropili až nebylo možná.

Děvčata shluknuté v jednu hromadu jako stádo ovec utíkaly napřed; nechaly chlapce chlapcemi a daly se pod ochranu Karly, která jako pastýř v čele kráčela o hlavu vyšší než všechny ostatní.

Byly také rozjařené; zpívaly vesele, točíce šatkami nad hlavou, ale žádná nebyla rozpustilá jako chlapci. Proto jich vymýtily, a který chtěl mezi ně, toho Karla spořádala.

Přišedše domů musel každý a každá po svém úkonu. Také děvčata měly ještě mnoho práce než mohly na lože. —

*

Hana šla do své komůrky, Karla do chalupy jako obyčejně, neboť ona vždy s Markytou spala.

„Dobrú noc, Hano! Nech ti dá Pánbůh pěkný sen!" volala Karla do okénka Haně, mimochodem se u něho zastavíc.

Hana otevřela honem okénko a pobízela k sobě Karlu: „Poť ke mně ešče trocha na dýchánky, nechce se mi spát."

„Ne, Hana, nech mne tu vně. — Myslí, že ti přišel chlapec na volání."

„Tys bláznová!" zasmálo se děvče; pak opřelo rámě na okno, hlavu o dlaň a chvíli dívalo se v zamyšlení k nebi, kde bylo hvězd jakby nasil. „Všimla sis, Karlo, dnes Manky [25]) ha Tomše?" ptala se družky, která s ní oka nespustila.

„Jak nevšimnút si jich? Oba jsú pěkní, jeden dobrejší než druhý, ti budú spolu žít jak sto květů," odpověděla Karla.

„Tuto, Karla, si myslím, musí být největší radost na světě, když má jeden druhého tak rád, veť?" šeptala Hana.

„Říká se: ‚kde hupřímná láska, handělův na sta'," pravila jí na to Karla.

„Och Karla, já se bojím, když zpomenu, jestli mne dají naši někomu, koho nebudu mít ráda!" vzdychla Hana.

„Vždyť bys nemusela si ho brát?"

„Kterak nebrat, když musíš rodičův poslechnúť. — Já bych hale humřila!" pravilo dobré děvče, a z modráčkových očí uronily se dvě světlé slze a zatřpytily se na zeleném mechu, který v okně byl, jako dvě rosní krůpěje.

„Nic ty neplač, Hana," řekla prudce Karla a položila čelo na její rámě, „tuto se nesmí stát! Nežli bych dopustila,

haby si tě vzil, koho ty ráda nemáš, raději ho zabiju. Nech mně vezmú život, jen když tebe nebude nikdo trápit!“

„Och, to já vím, že ty mne máš ráda!“ řekla vroucně Hana, pohladíc Karlu po černých vlasech.

„Jdi huž spat, Hana, dobrú noc!“ vytrhla se najednou Karla, a Hana, zvyklá na prudkost Karly, dala tiše dobrou noc a okénko zavřela.

VI.

Je poslední masopustní neděle. Jaký to rámus, jakého to zvuku od božího rána po vesnici! Jaký to shon chlapců! Tu vyběhne jeden z chalupy, tu ze statku, a každý vyšňořen, vymydlen, jak by na veselku šel.

Také Petr bral se dolů s ponebí. Byl teprva napolo ustrojen. Střevíce černé měl vyleštěné, punčochy jak sníh, žluté koženky, modrou krátkou vestu bohatě vyšitou s červenou podšívkou. Měl ji jen na dva háčky zapiatou, aby bylo vidět bílou košili, vyhladěnou co kart. Ostatní ústroj, modrou kazajku též červeně podšitou, černý hedbávný šátek, a červenou čepici nesl na ruce.

„Kde máte mámo, prosím vás, kúsek zrcádka?“ ptal se richtářky, která právě zacházela se smažením listů [26]) v kuchyni u ohniště.

„Nechoď mi s takými pletkami; vidíš že stojím hu božího ohně,“ [27]) odbyla ho selka zkrátka.

Markyta přikládala na ohníček peručí. „Nevíte o ňákem, Markyto?“ ptal se jí Petr.

„I kdeže bych já věděla, chlapče. Děvčat se zeptej, jsou ve srubu!“

Ve srubu stála Hana hnětouc těsto, a Karla cosi v koutě kutila.

„No, tebe jsme tu potřebovaly právě. Hýbej odtud, nevidíš, že zacházíme s božím darem,“ křičela naň Hana, sotva že se ve dveřích ukázal.

„No, vždyť vám to nehuhranu, jen mi povězte, kde máte zrcádko!“

„Pot, já ti huvážu šátek sama!“ ozvala se Karla, přiskočila k němu a hned mu šátek vázala. „K čemu chlapovi zrcádko?“ povídala mu přitom, „já je nepotřebuju celičký rok, ha po roce jakby smet.“

„Ha v čem se zhlížíš, když si vínek vážeš?“ ptal se Petr.

„Já se zhlížím v Haninu líčku,“ usmála se Karla.

„Ha já se budu zhlížet v tvém oku,“ usmál se také Petr oblékaje kamizolu.

„To bys měl nejasné zrcádko, Petře,“ řekla Karla, nadívajíc mu červený fábor do nejvrchnější dirky u kamizoly.

„Nebulo by ono nejasné, kdybysi schválně ty černé záclonky přes ně nestahovala,“ pravil Petr hladě ji dlaní přes oči.

„Vidíme, jak ono si to humí růžičky sázet!“ ozvala se Hana do toho.

„Když svlíkne Petr všidní (kamizolu), je hned jinakší,“ smála se Karla, pak ale hned dodala: „Nynčko hýbej — nemáme kdy!“

„No huž jdu!“ řekl Petr shrnuje si černé, dlouhé vlasy za uši a čepici sázeje na hlavu. „Hať dáte hodně na voračky, sice nebudem s vámi tančit,“ napomenul ještě ve dveřích odcházeje.

Před statkem stály dvě jedle; utrhl si zelený struček, vzal do úst a pospíchal do hospody, kde byli již ostatní chlapci shromážděni, dudák mezi nimi. Dudy byly samé kvítí, dudák samý fábor a jako nějaký družba měl za kazajkou rozmarinu. Na čepici měl kohoutí péro. Chlapci si ho nadcházeli a každý dal mu nejdřív připit. Malý zavalitý dudáček se mezi nimi točil a šklebil, a po malých přestávkách stiskal dudy, že vydávaly táhlý, žalostný tón, který zněl až na náves, kde čekaly děti z celé vsi, aby viděly chodit chlapce po dívkách.

Byl to počinek voraček. Voračky slavily se vždy na poslední masopustní dny. Chlapci chodili po dívkách, a ty jim musely dát po penízi. Za ty peníze nakoupili sladkého páleného a častovali v hospodě děvčata. Pak se tančilo tři dni a tři noci, a dudákova noha, kterou si takt dával, nesměla ustat. Proto s ním chlapci také zacházeli jako s teplou bábou.

Právě se byly děvčata Karla a Hana oblékly, když dudy na dvoře se ozvaly.

„Och Bože, což je to přece jen krásná věc, ta muzika!“ vzdychla si vroucně Hana, oprašujíc židlice a stůl jako sklo čisty. „Já když ty dudy slyším, srdce mi v těle skáče!“

A tu už ty roztomilé dudy vřiskaly ve dveřích, a dudáček obracel oči k nebi, smál se a šklebil, házel tělem se strany na stranu, jakoby se o něj božec pokoušel. Ale všem

se to velice líbilo, smáli se mu dost a dost. Richtářka jemu prvnímu podala smažených listů, a richtář zaklepal mu na rameno řka: „Tuto já říkám vždycky, že není přes Strážského dudáčka."

Dudáček nic neřekl na tu zdvořilost, prohnul se na levý bok, stiskl dudy a poskočil. — A Hana stála u stolu a s takovou vroucností na něj se dívala, že mu to všickni chlapci záviděli.

Když zaplatila Hana stříbrný tolar, Karla renčák, táhli chlapci o dům dál; tak od statku k statku, od chalupy k chalupě, až všecko zvroubili, pak zrovna do hospody.

Zatím se děvčata ustrojily do šatů, které se braly jen tenkráte, když bubnujú, a šly za chlapci. Ti je přivítali zpěvem, muzikou a sladkým páleným — a po té se pustili do tance.

Karla s Hanou do hospody i zase z hospody, ony vždy spolu i v kolečku vedle sebe tančily.

Jestli který chlapec veselostí rozhárán Hanu upřímněji k sobě přivinul, Karla jakby i v týle oči měla, hned to zpozorovala a hned mu také šlápla na nohu až se prohnul. „Pro Boha, vždyť mi paty ušlapeš!" křikl ten na ni.

„Nic si z tutoho nedělej, za to ti půjdu na veselku, nevíš?" smála se mu Karla nenechajíc se ani dost málo v tanci vytrhovat.

„No — tentononc — kmotra, musíme si také zatančit spolu. Ty abys měla dlouhý len a mně aby se žíly pod koleny nezkrátily," pravil Barta rozveselen, když se první den

u hospody s Markytou setkali. Oni byli již po nějaký čas trochu spolu na štíru, a to proto, že Barta Markytě ustavičně v uších ležel stranu Karliných vdavek. O tom ale Markyta nevěděla, že Petr zase Bartovi v uších leží, aby to zprostředkoval jakožto kmotr.

„Není mi do tance; ale když to musí být, musí —“ pravila Markyta jaksi rozmrzeně.

„Ale co jen máš, chodíš — tentononc — jakobys měla hlavu zababučenou. Což to nemůžeš povědít, vždyť jsem přece — tentononc — tvůj kmotr.“

„Co bych ti to nepověděla; sní se mi často o nebožtíku Drahoňovi, a tak si myslím, že on nemá v cizé zemi pokoje. Co tomu říkáš, kmotře? Tobě se nikdy o něm nesní? — Já si umínila, že půjdu z jara na svatú Horu a tam budu zaň obětovat.“

„To udělej, Markyto — tentononc — já musím beztoho také pro cín do Klatov, to už — tentononc — půjdu s tebou. Mně se taky o něm sní.“

„Co, prosím tě, nic ti nepovídá?“ ptala se ouzkostně Markyta.

„Počkej, tuhle se mi o něm snílo; já ho učil — tentononc — execirku, a on mi nadal bláznů a nechtěl se učit. A zrovna to s ním tak bylo. On byl — tentononc — dobrý chlap, ale nedal si říct. — A Karla, ta bude po něm. — Co je tomu dívčí? Však není dávno už veselá a po líčku se jí chmúry honí.“

„I těm děvčatům se snadno zachmúří, snadno rozchmúří,“ odpověděla Markyta.

„Tentononc — kmotra, ty si nedáš říct, ale zpomeneš na mně, že to děvče má Petra rádo — ty si říct nedáš — rád bych —“

„S tebou není řeči,“ odbyla ho kmotra nedajíc mu domluvit. Oba vešli do hospody nabité chasou. — Barta byl by si zatočil kníry okolo prstu, kdyby si byl nemusel loktema pomáhat, aby se dostal ke stolu, kde hospodáři seděli.

Vesele skončil se první den voraček. Druhý den odpoledne přivede tu najednou Barta hosta do hospody. Byl to bratrovec jeho, který přišel z Plzně k němu na dovolenou, a sice jen na voračky.

V Stráži ho už znali a chasa ho s veselým jásotem vítala. Voják byl hned jejich, svlékl kabát a pustil se do tance. Byl hezký hoch; děvčata se na něj po očku dívaly, jedna pochválila líčko, druhá ústroj, třetí tanec, což vlastně nejvíc platilo.

„Karlo,“ povídala Hana, když šly k ránu spravit krávy, „tomu Bartovic ten vojenský šat sluší, vet?“

„Nevěděla bych. Co na něm vidíš? — Takový nafoukaný větroplach, ha má rezavú hlavu, nevšimla jsis?“ pravila Karla, a temné její oko spočinulo zpytavě na tváři Hanině.

„To já nevím, mně se jen líbí vojenský šat.“

„To jsi mi ještě neřekla,“ pravila s výčitkou Karla.

„Dnes mi tak do očí padl,“ řekla Hana lhostejně, upřímně si zívla a posadila se v stáji na stoličku. „Tak se mi oči

klíží, že hani nevidím. Na kámen bych lehla ha spala jak snop. — Hale musíme krávy spravit ha zase tančit. — To bude věcí — zítra — haž — se —“

A už nedořekla; hlava jí klesla na zeď — spala.

Karla stála chvíli před ní se založenýma rukama, dívala se jí upřeně do očí, pak si hluboce vzdychla, vzala do ruky dížku a šla po své práci.

Mladší děvka přiběhši za nimi všecka hříčná chtěla Hanu budit, ale Karla ji zakřikla, ať ji nechá trochu pospat, že ona sama za ni práci odbude. Také všecko sama zastala, a Hana spala víc než hodinu. Pak ale musely zase do tance, aby se jim chlapci nevysmáli, že jsú ospalky, že mají těžké nohy. Takto by se nerády byly nechaly pohanět.

VII.

Třetí den ráno chodili chlapci po vesnici; přestrojovali se všelijak, škádlili kde koho, a každá stará babka, kterou napadli, musela s nimi skákat. „Hodně vysoko, hať je dlúhé konopí!“ volali vyhoupnuvše každú do výše. — Ten se ustrojil za medvěda, ten se zabalil do hrachoviny a místo hlavy nastrčil na topůrko veliký tuřín, a jiný zase běhal čtyrnožky po zemi a chytal lidi za nohy, zkrátka tropilo se co tropilo, a čím větší hloupost, tím vítanější byla, jak to už bývá ve světě. A tak to šlo až do noci. Večer se už starší hospodyně vytratily, také Markyty nebylo v hospodě. Tu přisedla Karla k Bartovi a šeptala mu: „Kmotříčku, hudělejte mi něco k libosti.“

„I mluv jen — ty — to víš — tentononc — že bych ti modré s nebe snesl, kdyby to možno bylo.“

„Tuto já od vás nechci. Hale půjčte mi od svého bratrovce šaty, já bych se ráda přestrojila za vojáka. Hale buďte tichý.“

„Ty jsi diblík. Udělám ti to, jen se ale světle koukej,“ řekl jí Barta a hladil kníry.

„Já se budu smít ha dovádět do půl noci, kterak chcete, jen když mi to huděláte.“

Barta zavolal svého příbuzného na stranu, mluvil s ním, a když ten přisvědčil, ztratili se oba a Karla se také pomalu vytratila ze sednice. Žáden si toho nevšíml.

Netrvalo to dlouho, přivedl Barta do sednice vojáka a selského synka. Na selského synka se hned každý obrátil, poněvadž měl ostříhané vlasy; vojáka si hned oni nepovšimli, myslili, že to je ten Bartovic.

„Podivte se, Jirka Bartovic je našinec!“ ozývalo se po sednici, a chlapci obstoupli příchozí prohlížejíce jich od hlavy k patě.

„Na mú tě kuši, totě Karla!“ zvolal Petr, plácna přestrojenému děvčeti na rameno.

„Ten to uhádl hned!“ smál se Barta. Hned obstoupli Karlu se všech stran, každý ji otáčel, ženy i muži volajíce: „Kterak by to na ni hulil! — Lepší sluší jí chlapský kabát než sukně.“

„Nynčko mi hustupte, já chci dělat chlapa, jak se patří,“ zvolala Karla rozhrnujíc chasu silnou paží.

„Kterak tě budem volat, když jsi chlap?“ ptali se někteří Karly. Byla v rozpacích. Ale voják za sedláka převlečený hned to rozhodl:

„Svatá Karolina a svatý Karel, tuto je stejné, říkejme jí Karel.“

„Tedy Karel,“ přisvědčila chasa.

Karel tedy, jakž zatím Karlu budem jmenovati, vzal se stolu plnou sklenici, přistoupil k Haně, obejmul ji kolem pasu, dal jí připit, pak zdvihna sklenici nad hlavu předstoupil před dudáka a začal zpívat zvučným hlasem:

„Nastokrát děkuju
Mej zlatej mamičce,
Že je mne chovala
V strakatej peřince.

Chovala, chovala,
Nevěděla komu;
Když mne vychovala,
Vzali mne na vojnu.“

Chlapci opakovali poslední slohu po Karlovi, dudy padly jim do noty, Karel vyprázniv sklenici na dno přivinul Hanu úžeji k boku, a začali se v kolečku točit jako vřetena.

„Co tomu říkáš, Milotová — tentononc—“ smál se Barta; „kdyby ten chlapec nebyl děvče, já bych řekl, že je to chlapec — mordionský chlapec!“

„Tak, tak, Barto, kdyby nebula tetka strýc, bula by tetka, ha kdyby neměl Barta hlavu pod víchem, netahal by

se za nos,“ smála se richtářka, když si Barta nemohl najít kníry. Chtěl jí cosi říct, ale v tom přišel Karel vzít svoji hospodyni k tanci, a Milotová musela jít, vždyť to byla maškara.

„No, a nynčko jsi huž všecky provedla, poť, zatančíme si spolu,“ řekl Petr chytna ji za šos.

„Chlap s chlapem tancovat, totě tak jak by jedl chléb s chlebem,“ [28]) smál se Karel.

„I jdižiž, vždyť nejsi chlap, třebas ti rostlo na bradě chmýří,“ škádlil Petr.

„Petře, pas se, hať se neskřížkujem. Nejsem Karla,“ a nakloniv se k Petrovu uchu šeptal mu: „Poslechni mne ha hleď si Jakšoic Báry, to je děvče jak dobrá hodina, ha má tě ráda, já to vím.“

Než jí mohl Petr odpovědít, držela už zase Hanu v polo a tancovala. Hana byla co se Karla přestrojila jako zmámená. Věděla přece dobře, že je to Karla, ale když ji obejmula, když jí přišeptávala: „Má zlatá Hano, má drahá!“ bylo jí tak divně okolo srdce, že ani nevěděla, kde je a co se to s ní děje, a brzy bledla, brzy se rděla jako kalina.

„Já nevím, co jsi vzala ten šat na sebe, kterak by mně hučaroval. Svět jde se mnú kolem! To nás huhranuli,“ stýskala si Hana, když od tance odpočívala.

„Hutři se bilú šatkú,“ radil jí Karel. Děvče poslechlo — ale což to bylo všecko platno? když se na ni Karel upřímně podíval, když jí ruku stiskl, bylo jako dříve.

Bylo k půlnoci, když se chasa sbírala dym. Hospodáři i hospodyně byli už doma. Chlapci vyprovázeli se zpěvem

a muzikou děvčata až k stavení. Hana a Karla měly přednost přede všemi, ony nejvíc na voračky platily a mimo to byla Hana richtářovic.

„Slovo s to, Karle!“ volal za Karlem voják, když vcházel s Hanou do statku.

„Dostojím,“ odpověděl Karel. — Petr nešel ještě domů; mrzel se na Karlu, a chtě jí udělat vzdory šel s Bárou.

„Hano!“ začal Karel, když byl s Hanou do komory vešel a vedle ní na truhlu se byl posadil, „Hano, pověz mi hupřímně, jestli se ti takto líbím a jestli bys mne chtěla, kdybych bula opravdu chlapcem?“

„Žádného jiného; takto se mi líbíš zrovna dost,“ odpověděla Hana a ovinula ruku okolo šíje své družky, jak to dělávala. „Kdybys bula chlapec, já bych si žádného nevzala do smrti,“ šeptala položíc umdlenou hlavu na její rameno.

„Slib mi to před Bohem rukú dáním,“ řekl Karel hlasem opravdovým. Hana ani nevěděla co dělá, měla vše za žert, a přece jí do žertu nebylo. A však hlas Karla srdce jí prorážel; ruku mu podajíc řekla: „Slibuju!“

„Hale slib dodrž, hať je jakkoli!“ řekl Karel, a přivinuv Hanu pevně v náruč líbal ji v líce, oči, nejsladších jmen jí dal, a děvče splácelo vroucí jeho polibky stejnou vroucností.

„Ha nynčko jdi spat. Pánbůh tě opatruj. Pamatuj co jsi mně slíbila!“ Těmi slovy ji po dlouhé, dlouhé chvíli pustil z náručí a odběhl z komory do chalupy.

Ale netrvalo to dlouho, vyšel zase z chalupy ven. Ještě jednou vkradl se tiše k Haninu okénku, položil hlavu na

chladnou zeď a hořce si zaplakal. Pak se požehnal křížem, ohlídl se ještě jednou po statku kolem do kola — a tiše vyšel ze vrat.

VIII.

Sotva se rozbřesklo, byla již Markyta na nohou. Neměla pokoje — hrozný sen děsil ji v noci — a Karla nebyla na loži. Šla se po ní ohlédnout.

Poněvadž zámkův vesničané u dveří neměli, bylo třeba jen závorky odstrčit a vorbičku [29]) pozdvihnout, aby se dostal až do hospodářovy sednice.

Markyta šla bez překážky. V sednici bylo ticho; v šeru viděla Markyta jen kotě na peci schoulené, které cítíc ji dolů skočilo okolo nohou se jí trouc. Hrdličky, které selka držela proti bolení zubů, cukrovaly se v kleci. Plátěné záclony visecí od nebes dolů zastíraly hospodářovo lože, důkaz to, že sedlák i selka zahrabáni jsou ještě v hromadě podušek, kterých až po sám vrch nastláno bylo.

Mladší děvka se u stunce mejla. „Kde je Karla, není ještě zhůru?“ ptala se Markyta.

„Nevím, Markyto, snad je s Hanú v komoře.“

„Nedopouštěj Bože!“ zvolala tiše Markyta, obrátíc se do komory. — Spalo tam děvče na otevřeném loži, pěkné děvče jak by padl byl do podušek z růže květ.

Markyta přihlídla, zašeptala: „Pánbůh tě požehnej!“ a brala se z komory. — Karly tam nebylo.

Vyšla na ponebí. Petr tam chrápal jakoby ořechy přesýpal. — Karly tam nebylo. Nebyla ani v chlévě ani v stáji ani v chalupě.

„Kde já to neopatrné děvče jen najdu!“ bědovala Markyta, chodíc jako bludná duše z místa na místo a modlíc se růženec.

Nemohla se dočkat i šla pomoct děvečce krávy spravit, a slyšíc pak hospodářův hlas v sednici vešla k nim.

„Dej vám Pánbůh dobré jitro. Prosím vás, kde pak zůstalo to děvče Karla? vždyť pak ji hledám jako stéblo.“

„Bulas u Hany?“ ptala se Milotová.

„Ba právě; není tam mimo ni ani skřítka.“

„Snad zůstala hu Barty; ten měl z ní radost, když se mu hustrojila za vojáka! Hale tuto je pravda, je to statný chlapec!“ řekl Milota protahuje se až ke stropu.

„Co to mluvíš, sedláku, kdo že je chlapec, co že řekl Barta?“ ptala se Markyta úzkostně a všecka bledla.

„Nu, Bartovic voják půjčil Karle šaty svoje ha Karla dělala chlapce.“

„Nešťastná osoba! Kdo jí tuto spískal!“ bědovala Markyta.

„Což se ti popudilo, Markyto, je tuto něco zlého? Karle to slušilo, každý tvrdil že je hučiněný chlapec, ha Barta povídal, že by nebožtík Drahoň —“

„Co že, co nebožtík!“ zvolala Markyta všecka pomatena; „snad se mu také zjevil a pověděl mu; ale ne — on ten chlapec to sám, on se mu svěřil — och, já nešťastná osoba, to je trest Boží na mne!“ bědovala Markyta rukama lomíc.

Milotovic byli jako u vidění. „Jaký chlapec, Markyto, což blabolíš, není ti snad dobře?“ ptala se jí selka.

„On nemá v hrobě pokoje, prohřešili jsme se proti Pánubohu, tlačí ho svědomí a mně to nedá spát. Ale co si počnu, oni mi ho odevzdají — on mi tam umře!“

Selka bledla. Sedlák ale Markytou zatřásl a ptal se jí: „Mluv pak, haby ti člověk rozuměl, co se stalo?“

„Odpusťte mně lidičky — poraďte mně — já nevím co počít — Karla není děvče, ona je chlapec!“ zvolala Markyta, přikryla si oči a pustila se do pláče.

Selka i sedlák zůstali jak by je posel Boží zastíhl.

„Hale osobo, tuto je věc neslýchaná, tuto nemůž hani být. — Kterak se to stalo?“ ptal se Milota.

„Povím vám kterak,“ oddechla si Markyta, jakoby jí tíže se srdce spadla. Pak vypravovala: „Víte, kterak se trápil nebožtík, že musí být vojákem, co jsem já pro tuto hořkých slzí vylila. Ani jsme toho prvního chlapce neželeli, když umřel, protože chlapec byl. Prosili jsme Pánaboha, když jsem byla zase samodruhá — aby nám dal děvče. Pánbůh jinak usoudil, byl chlapec. Tu jsme se prohřešili proti Pánubohu. Abychom ho uchránili od stavu vojenského, obelhali jsme dobré lidi a vydali ho za děvče. Ale Pánbůh se nedá obelhat. — Drahoň umřel. — To děvče, chci říct ten chlapec, byl moje jediná radost. Byla jsem bedlivá naň, aby nepřišel rod jeho na jevo. Ani Barta neměl zdání. Jak víte, až na ty povídačky se mi to podařilo. Dokud byl chlapec mlád, bylo dobře, ale čím více přicházel do let, tím více ho chlapecká přiroze-

nost přemáhala, a jen mým pláčem dal se obměkčit že mlčel. Já mu vždy říkala: ‚Jen už buď trpěliv, dokud ti neminou právní léta, sice neujdeš vojenskému stavu. Pak nám Bůh nějak pomůže.‘ Ale on byl smutnější a smutnější, vždy mi říkal: ‚Vidíte, mámo, musí jich více jít ha vrátí se, proč bych já nešel ha bul z jiných, nic se o mne nebojte.‘ Ale já se nemohla odhodlat. Od nějakého času ale zjevoval se mi Drahoň každú noc, viděla jsem ho vždy smutného, a to mne trápilo bdíc sníc. Rozmýšlela jsem, že snad to přece hřích, že jsme to neměli dělat; v neděli když pan farář kázal, že Bůh tresce člověka, který by se zákonům jeho protivit chtěl, mráz mne obcházel, neměla jsem ani stání ani pokoje. Umínila jsem si jít dnes k svaté zpovědi a s panem farářem se poradit. Pánbůh to ale jinak rozsoudil a přivedl na jevo. — Ale kdo to Bartovi řekl, chlapec sám snad?“

„Nemyslím že Barta tuto ví, to bula náhoda; Pánbůh ti zmátl kolečka, Markyto, sama si se prořekla.“

„Ať je tak. Budu mít pokoj a duše nebožtíka taky. Dnes v noci se mi zjevil mezi dvanáctou a jednou hodinou, viděla jsem ho stát před sebou jako vás, ale jako ve mhle. Dobře jsem však viděla, že měl vojenský šat; byl jako mladý, jen že smutně vyhlížel. Já nemohla se ani hnout, a chtěla bych na to umřít, že jsem nespala. Chtěl mi dělat kříž, ale v tom kohout zakokrhal a všecko se ztratilo. Modlila jsem se do Božího rána.“

Mezi vypravováním Markytiným oživil se dvůr, Petr přišel do sednice i Hana, ale Karla ne.

*

„Kde je Karla?“ ptala se Milotová, když viděli, že posud nejde.

„Ha kdeže by bula?“ řekl Petr, „šla s Hanú dym, ha víc jsem ji neviděl.“

„Já ji viděl hasi po hodině s půlnoci,“ pravil čeledín. „Stála s Bartovic vojákem hu Bartovy chalpy.“

„S kým že stála? To jsi měl vlčí mhlu, vet!“ rozkřikl se Petr.

„Nu, když vlčí mhlu, tedy ty to lepší víš,“ bručel čeledín.

„Hýbej, Jirko, chutě k Bartovi ha poptej se, je-li tam Karla,“ poručil Milota čeledínovi, a ten hned šel.

„No, Petře, není se proč dopalovat. S Karlú je hámen. Karla je chlap jako ty i já,“ řekl sedlák synovi.

Petr otci nerozuměl a sedlák mu krátce všecko pověděl.

Hana ale hned porozuměla. Ono se jí celou noc snílo o Karlu, a když se ráno probudila, slyšela ustavičně jeho dojímavý hlas, cítila polibky jeho; a skoro slzíc šeptala si: „Kýž by tuto bulo pravda!“ Ona hned rozuměla, hned věřila!

„No, ztratil jsem nevěstu, hale našel hodného kamaráda,“ řekl Petr odhodlaně.

„Dobře tak, Petře!“ přisvědčil mu sedlák.

Hana ale schovala tvář za fěrtuch a plakala.

„No, proč pláčeš, Hana?“ ptala se jí selka a pohlédla jí do tváře. Snad uhodla, co se v duši děvčete děje, neboť řekla neobyčejně jemným hlasem: „No, mlč dívčí, mlč, já

ztratila dceru, ty družku, tatík hale má o syna víc. Však se to vyrovná. Nynčko máme o jedny dělné ruce míň, musíme si popílit. Pot Hana chutě chystat čeledi snídaní!“ S těmi slovy vzala selka děvče za ruku a odvedla ji ze sednice.

Právě přicházel do dveří čeledín s vyřízenou, že Barta s vojákem a s Karlou v noci jeli do Kdyně, druhý Barta že je vezl, ale do osmé že se vrátí.

Zpráva ta uvrhla Markytu opět do nářku, a Milota měl co domlouvat, aby ji upokojil. Sotva že se osmé dočkali. Petr vyšel na silnici vstříc. Barta držel slovo; přijeli, ale bez Karly. Celou cestu hladil i točil si kníry, byl mrzutý a bručel do sebe: „K čemu mne to přistrčili!“ Když Petra viděl, všecek bled. Ale Petr šel hned k němu, ptal se po Karlu a vyprávěl mu, co se zatím ve statku přihodilo.

„Jakobys mi Petře hlavu smyl,“ zaradoval se Barta, a s lehčím o mnoho srdcem pospíchal k richtářovic statku.

„No — tentononc — kmotra,“ začal mezi dveřmi, „je tuto šlakovitá mýlka — jen kdybych tuto byl dříve věděl, ale huž se stalo. Karla — či ne — Karel tebe i vás všecky nastokrát pozdravuje. Máš mu odpustit, ale že to už nemohl přetrpět. Nemáš si naříkat a modlit se za něj, aby mu Pánbůh dal ve zdraví se navrátit. Už jede přímo ku Praze k panu nadporučíkovi — tentononc — a odevzdá se sám.“

Jakkoli Markyta věděla, že to jinak nebude, přece se pustila do žalostného pláče.

„Už neplač — tentononc — Karel dobře dělal. Kmotřínek se ho ujme a bude kaprálem. Nic ty se o něj nestarej, exe-

circe jsem ho naučil, a tuto je nejhorší. — Abych nezapomněl, mám ti vyřídit taky, že byl Karel u tebe v noci. Chtěl ti dát s Pánembohem, ale tys spala. Bylo lepší, tak je tomu loučení konec. A — tentononc — ty, Petře, máš pamatovat na Báru — a tobě, Hana, posílá tuto — máš pamatovat cos slíbila.“ Přitom vytáhl z kapsy červený šátek a podal ho Haně — byl v něm Karlin pás a vínek dívčí.

Hana plakala až jí srdce usedalo.

„No, poručme to Pánubohu, on nejlepší ví, co komu svědčí. Na jaře, dá-li Pánbůh zdraví, podíváme se do Prahy, Markyto. Nynčko chutě k práci a do kostela, máme popelec!“ rozkázal Milota, a poslušně rozešli se všickni po svých, i Markyta šla, by zastávala službu dceřinu.

Když se to rozneslo po vsi, svědčily si kmotry klepny: „Vždyť jsme my tuto věděly, že je v tom ňáká chyba!“

IX.

Karel byl od pana nadporučíka, který se zatím stal heitmanem, dobře přijat, ačkoliv na bláznovství Markyty jak náleží lál. Z počátku se Karlovi stýskalo, i myslil že od stesku domácí nemoc dostane, ale pevnou vůlí všecko přemohl, učil se a získal si záhy lásku pana heitmana.

Toho času byly právě léta služby vojenské zmenšeny od čtrnácti na osm let. Kdo byl radší než Karel a jeho lidé v Stráži. Haně to bylo ale přece ještě mnoho, ačkoliv i za to vroucný otčenáš za Císaře Pána obětovala. Na svatojanskou pouť přijel Milota s Hanou i Markytou do Prahy. Hana neviděla nic,

neslyšela nic, ona se zhlížela jen ve svém Karlu, který se jí zdál ještě tisíckráte pěknější než dříve. Sama Markyta, jakkoli ji vždy píchlo, když se naň podívala, musela mít z něho radost, jak mu ten oblek slušel. — Jen kdyby toho loučení nebylo bývalo a těch osmi roků, ono by to bylo všecko ušlo!

Petr uznal, že měl Karel pravdu, že je Bára dobré děvče i že ho má ráda; nerozmýšlel se dlouho a v roce byla veselka. — Karel přišel na dovolenou co desátník, z čehož měl Barta největší radost. Jestli měl Karlu rád, měl Karla ještě radši.

Tři léta uplynuly. Čtvrtý rok stal se Karel šikovatelem. To byl přece již hodným pánem, mohl se stát i oficírem, měli ho rádi, ale tu začal toužit po horách — po Haně tak převelice, že by byl i generalskou uniformu dal — kdyby ji byl měl — za selskou kazajku.

Hana měla snad tušení jeho zármutku, chodila jako tělo bez duše a toužila v horách po Praze.

„Tuto nemůž tak být. Jeden vrká tu, druhý tam; hať se to sebere, bude pokoj. Selka, hupeč mi ňákú caltu [30]) na cestu, Jirko, ty namaž vůz, zítra jedu do Prahy. Musím se na to poptat!“ Tak řekl jednoho dne Milota. Čeledín namazal dobře vůz, selka upekla s Hanú dobrú caltu sedlákovi na cestu a Karlovi do Prahy, a sedlák jel druhý den ku Praze.

Když se za několik dní navrátil, povídal: „No huž se ty Hana těš, je to huděláno!“ —

Za krátký čas potom vrátil se Karel co vysloužilec domů, stal se řádným sedlákem a žije snad posud se svou Hanou.

Poznámky.

[1]) Srub = komora.

[2]) Před samohláskami *a*, *u* kladou vždy *h* v okolí Domažlickém.

[3]) Odtud přezdívá se jim *buláci*.

[4]) Vrhlice = kraják na mléko.

[5]) Vrkoč = pletenec z vlasů.

[6]) Karasaté = kučeraté na rozdíl od vlasů *lehlých*.

[7]) Krby jsou v světnicích, ohniště v kuchyních.

[8]) Na červené vejce = na velikonoce, jakož opět svátky svatodušní *zelené* svátky slovou.

[9]) Na návštěvu.

[10]) Výminek.

[11]) Preclík.

[12]) O osobě, k níž zvláštní vážnost mají, mluví vždy v množném čísle.

[13]) Lichva = drůbež; jakož i na Slovensku lichvou *menší dobytek*, zvláště pak *drůbež* jmenují.

[14]) Drcek = spinadlo v podobě knoflíku, kterým se ženská košile u krku spíná.

[15]) Děvčata udělají kolo, chlapec, který dělá ubohého vojáka, postaví se uprostřed a začne zpívat:

Já jsem chlapec z Polské,
dobře mi jde execirka,
já jsem chlapec z Polské,
dobře mi to jde.

Psali o mne Kútští páni,
  že oni mne odchovají,
  že musím na vojnu,
  že musím za ně.

Děvčata opakují poslední refrain, držíce se za ruce a kolem chlapce se točíce. Nato si chlapec jedno z děvčat vezme za ruku a začne zpívat druhý verš:

Neplač, děvče, pro mne,
  že já jsem na vojně,
  neplač, děvče pro mne,
  že já jsem voják.
Já voják na voze,
  mám púta na noze,
  musím mašírovat
    ku Praze.

Zase se opakuje refrain, pak chlapec se všemi děvčaty jednou kolem zatancuje.

[16]) Velký trh, t. zimní.

[17]) Peručí = větve, chvoj.

[18]) Stoka = potok; srv. „zlatá stoka“ potok u Třeboně, protože mnoho mlýnů žene.

[19]) Na ohledy, na zálety.

[20]) Vědro = konev, v níž se voda nosí. Srov. píseň: *Kytice* v Rkp. Královdv. „nabiera vody v kovaná vědra“.

[21]) Nejhorší zaklnutí „po smrti černě chodit“.

[22]) Kopa je pásmo, kolik pásem na loket, tolika-kopové plátno.

[23]) Louče.

[24]) Živé šátky t. červené.

[25]) Manka, jinde Manča, Marie.

[26]) Boží milosti.

[27]) K božímu ohni se chová veliká úcta a nezapomene se žádný den, *božímu ohni dávat pokrm* od toho co se jí, aby se mu nezastesklo a on z domu se nestěhoval. To si plaménky, když se sejdú, povídají kterak se jim vede, a ten chudý plamének se obyčejně vystěhuje od skúpého hospodáře.

[28]) Také se řekne o líbání muže s mužem.

[29]) Klika u dveří.

[30]) Pečivo vánoční, vánočka.

Stesk Labe.

Od

K. z Radostova.

Pozachmúřil šedý Krkonoš své čelo,
a ze utrob jeho mocně tu zahřmělo:
„Aj ty prudké Labe, synu někdy zdárný,
uchvátil-li tebe také svět ten marný?
Co tě odsud v dálné, cizí kraje pudí?
Proč opouštíš vlast svou? pověz, co tě trudí?“
Hromová ta slova Labe uslyšelo,
ihned mlhavý svůj závoj odestřelo;
silněji v břehy bije vlna šumná,
a z ní linou se ta slova temná, dumná:
„Aj co mi zde činit, kde po dlouhé noci
vše zas znovu zkvétá čarodějnou mocí?
Ale tam k severu, ach tam na severu,
kam se nyní během rychlotokým beru,
tam jsou opuštěné, siré, valné hroby,
prosty všech pomníkův, všeliké ozdoby.
Pomněnek jen málo drahých tam vykvétá
skrytě skrze dlouhá, smutná, pustá léta.
Ač tamtudy bouře divoké se hnaly,
předce jich z kořene ještě nevyrvaly.

*

Ještě tam zkvétají a svědectví zjevné
dávají o mysli někdy jemnopevné
krevních bratrů tvých, předávno vyhynulých,
strastně v divém věků proudu utonulých.
Tam slzami svými pomněnky ty skrápím,
proto já tak odsud v onu stranu kvapím."
Nad tím lká Krkonoš, rmutné slzy roní,
a k věrnému synu vlhké zraky kloní;
Labe jeho slzy v lůno své přijímá,
a již znovu vlny k odchodu nadýmá.

Příroda.

Od

Vinc. Furcha.

Přírodo, všech máti
neustále činná,
věčná, změny plná,
každou dobu jiná —
rozkošnými strachy
plníš svého syna!
Tvůj jsem, tebou zrozen —
tebou, matko, hyna!

Pravěké doby země České.

Od
Jana Krejčího.

V neobyčejné ukončenosti zdvihá se země Česká v srdci Evropy co taras nad své okolí povýšený a kolkolem jako vysokými náspy obstoupený. Tisíceré potoky a řeky, zaryté dílem v úzkém skalnatém řečišti, dílem vinouce se rozkošnými úvaly a dolinami, spojují se na půlnoční straně v jeden mohútný veletok, který úzkou branou zem opouští. Stověké hvozdy kryjí temnozeleným věncem pokrajní hory a přecházejí k vnitřku v menší a menší lesíky a háje, až konečně vlající se pole převahu dostává. V lůně dolin mezi stromovím nebo na vyšší pláni mezi poli rozkládají se dědiny, hrady a města, sídla zpěvného, bodrého lidu.

Jakož zajímavé jsou dějiny nehojného do počtu, ale dary duševními a tělesnou statečností proslulého národu Českého, takž i zajímavý je dějepis země samé, která téměř od půldruha tisíceletí národu tomu je za obydlí. Ve vrstvách hor a skal českých, jakož i v slujích podzemských zaznamenala příroda sama písmem ohromným celé pásmo hlavních dějů, jimiž bylo zemi České se probrati, než nabyla podoby nynější. Zahynulé tvary rostlin a zvířat hluboko v zemi pohřbených, hory do

propastí sesulé a skalní spousty v hory nakupené, dávají svědectví o divuplných, ohromných událostech, jaké v předlidských dobách tvářnost České země čas od času měnily.

Jediné souvislé moře pokrývalo v prvních dobách celý povrch zemský. Z neobmezeného oceánu, jehož vodstvo ještě v propastech na míle hlubokých nahromaděno nebylo, nýbrž mělčeji po celé zemi se rozlévalo, vystupovala zponenáhla pevnina v jednotlivých ostrovech, když totiž tenká a nepevná kůra zemská místy se bořila a místy nad hladinu vodní se vyzdvihovala [1]).

V krajině té, kde nyní Čechy se prostírají, povstaly tři takové ostrovy: jeden větší zaujímal Krušné hory, Šumavu, jižní vysočiny české a Žďárské pohoří; druhý menší obsahoval nynější střední pásmo Sudet: Ještěd, Jizerské hory, Krkonoše; třetí pak Orlické temeno a díl Jesenických hor. Ani stebélko trávy, ani jediný červíček neoživoval ještě ostrovy tyto; pusté a prázdné byly skály jejich, nesmírné horko, pocházející od teplé ještě země, měnilo velikou část vody v páry, které v hustých mlhách moře i mladou pevninu kryly. Jen vlnobití a hučení oceánu rušilo mrtvé ticho. Tím čilejší byl ale podzemní život tuhnoucí bezústrojné hmoty. Lučební činností, zvýšenou teplem a vodou, pronikající všechny rozsedliny skal, zcezovaly se do škulin vzácné rudy, a nasazovaly se v krásných krystalech vyhraněné kameny, o jejichž umělé nápodobnění lučebník teď marně se pokouší. Tak se již v prvním věku utvořily a ukryly poklady, jejichž dobývání nyní jest jedna z nejmohútnějších pák lidského namáhání [2]).

Toť byla *doba prahor*, a výsledek její rozkládá se nyní před námi v podobě mohútného horstva, složeného z původních skal kůry zemské. Pokud již v první této době skály ty nad hladinu mořskou vyzdviženy byly, nejsou nižádnou pozdější usazeninou pokryty, nýbrž tvářnost jejich jest podnes tatáž, jako před věky nesčitedlnými [3]).

Do podotknutých prahorních ostrovů zasahovaly původně dva zálivy, jeden od severu mezi Krušnými horami, Šumavou a středočeskou výšinou dle čáry, která se nyní od Českého Brodu přes Prahu, Beroun, Plzeň až k Domažlicům táhnouti může; druhý záliv sahal od východu do Krkonošského ostrovu, mezi Jesenickými a Žďárskými horami, pokrýval nynější severozápadní kout Moravy, a zasahoval skrze Žďárské hory hluboko do Čech až za nynější Podol u Chrudími. Též mezi Krkonošemi a Orlickými horami rozlévalo se rameno mořské.

Do zálivů těchto, které s otevřeným mořem na severu a východu souvisely, a do nichž se bezpochyby silné řeky vylévaly, naneslo se během věků nesmírné množství písku, bahna a rozdrobeného kamení, a usadilo se ve vrstvách na tisíce střevíců mocných. Dlouho byly i tyto zálivy prosty všeho živočišstva; nenalezáme v nejhlubších vrstvách zde usazených ani nejmenší stopy rostlin nebo zvířat, nýbrž hmotou usazeninu rozdrobeného kamení, které se tlakem a dlouho trvající lučební proměnou z části v rozličné břidlice proměnilo.

Čas od času prorazily se vrstvy tyto ohněrodou hmotou, z lůna země vystouplou, uložení jejich více méně vodorovné se přerušilo, vrstvy se přelomily, překotily a rozdrtily, a v ně-

kterých škulinách a rozsedlinách jejich tvořily se opět, jako v prahorních skalách, drahocenné rudy a krásné krystaly, které nyní jsou předmětem vydatného dolování [4]).

Teprva později, když moře se bylo více očistilo a jiné příznivější okolnosti nastaly, vyvinuly se první ústrojní tvorové jejichž zbytkům a otiskům, v jednotlivých vrstvách uloženým, nyní právem se obdivujeme. Nejsou to zbytky nynějších rostlin neb zvířat, nýbrž zkamenělé pozůstatky docela neznámých, k nynějším tvorům docela nepodobných mořských živočichů, zvláštních mnohonohých rakovitých členovců a malých mušlí, jejichž ráz na zvláštní tehdejší okolnosti poukazuje [5]).

Od usazení těchto prvních vrstev se skamenělinami stal se život v zálivu našem vždy čilejší a rozmanitější, a ve vrstvách v následující době usazených objevují se již nejenom rody předešlých, ale i nových tvarů. Hmota do zálivu zanášená rostla ohromně, vytvořily se přede vším mocné křemenité vrstvy, které nyní řadu středočeských hor (Brdů, Housin, Hořovských a Třemošenských chlumů) tvoří, pak vrstvy hlinitých měkčích břidlic, v nichž hlavně oudolí středních Čech, oudolí Vltavy, Berounky, Litavky jsou zaryta. Ve všech těchto vrstvách nalezají se otisky rozmanitých mořských tvarů: polypů, hvězdejšů, mušlí, hlemejžďů; ale mimo pochybné stopy není zde ryb a ani sledu vyšších kostnatých zvířat nebo pozemských rostlin. Jenom jednoduché mořské rostliny, chaluhy, zanechaly na jednotlivých kamenných deskách otisky své podoby.

I tehdy byla pevnina ještě pustá, a život v moři docela jiný nežli nyní. Byl to pravý přechod od prahor k pozdějším

dobám s vyvinutějším tvorstvem, pročež se i celý tento věk *dobou přechodní* nazývá [6]).

Po usazení se vrstev křemenitých a břidličnatých stal se v uložení jejich znamenitý převrat. Jako hned po vytvoření prvních vrstev, vystoupla zase nyní z lůna zemského polotekutá, snad žhoucí hmota, která prolomivši a překotivši vrstvy úžasnou silou, na povrchu jejich se rozlila a v kostrbaté útesy se nahromadila. Celý tento sopečný pochod stal se bezpochyby pod mořem, neboť nalezáme nyní, že hmota vystouplá novějšími mořskými vrstvami je pokryta [7]).

Jako v Tichém moři podnes na temenech podmořských hor, které blízko k hladině mořské dosahují, nejčilejší život zvláště těch zvířat se jeví, které své skořápky a sloupky z vápna ve vodě rozpuštěného staví, tak že celé útesy a ostrovy z pouhých sloupků polypových a skořápek zbudované povstávají: tak se na vrcholech útesů tehdáž pod hladinou mořskou povstalých, přičiněním nesčíslných zvířat vápno vylučujících, sráželo náramné množství vápna, které teď v silných vrstvách rozmanitě překocených uloženo jest. Nesmírné množství mořských měkkýšů, polypů, hvězdejšů a korejšů jest v tomto vápenci nahromaděno, tak že jednotlivé vrstvy pouze ze zkamenělých lastur složeny býti se zdají [8]).

Vytvořením tohoto vápence ukončila se u nás doba přechodní a nastala dlouhá lhůta, v níž hladina mořská vždy více klesala, tak že již i přechodní vrstvy nad moře vytonuly a část pevné suché země skládati počaly. V bahnitých nížinách pevné země vznikl mezitím bujný zrůst podivných rostlin, které nej-

více podobu nynějších kapradin, přeslic a plavuní, ale velikost mohútných stromů měly. Jen v nejteplejších a spolu nejvlhčích ostrovech pásma meziobratníkového objevují se podnes některé podobné rostliny, zvláště stromovité kapradí, z čehož uzavírati musíme, že v těchto dobách v naší krajině aspoň takové, ne-li vyšší teplo panovati musilo, jako nyní na ostrovech obratníkových. Bujnost tohoto rostlinstva musila býti nesmírná; neboť nalezáme nyní na těch místech, kde rostlo, vrstvy kamenného uhlí až na sedm sáhů mocné. Kdyby celé Čechy a celá Morava hustým lesem byly zarostlé, a tento les v kamenné uhlí se měl proměniti, nedal by ani tolik uhlí, co nyní v horništi Radnickém je uloženo.

Jesti k víře podobno, že vzduch tehdejší byl mnohem bohatší na plyn uhličnatý nežli nyní; a právě tímto plynem, v němž ostatně zvířata žíti nemohou, podporuje se zrůst bylin znamenitě. V našich uhelných vrstvách nalezáme sotva stopy živočišné; vyjmouc asi dva štírovité tvory malého ráčka a křídla brouků, chybí všechno ostatní živočišstvo zúplna. Okolnosti tedy, v nichž se rostlinstvo pravěké vyvinovalo, byly sice příznivé bujnému zrůstu bylin, nikoliv ale živočichům. Bujnělo bezpochyby na bahnité půdě pod nebem vlhkým, teplým a uhličnatým, kmeny dužnaté rychle rostly a rychle hynuly, a to se opakovalo snad během tisíciletí, až jiné okolnosti nastaly.

Čas od času byly nízké tyto a bažinaté lesy zanášeny pískem a blátem, a tak se vytvořily ony mohútné vrstvy pískovců, jílů a kamenného uhlí, které nyní velikolepý průmysl

podporují. Zasypané rostliny utrpěly ve své látce znamenitou proměnu: plynné prvky jejich, kyslík a vodík, odstranily se z velké části, a hlavně zůstal uhlík a sice v poměru tím větším, čím starší jest uhlí.

V Čechách stopujeme vrstvy tyto v dlouhém pásmu, které se z Plzenska (Radnice, Plzeň, Plasy) k Rakovníku a Slanému (Buštěhrad, Kladno) až k Vltavě táhne a snad pod povrchem země s uhelnými vrstvami u paty Krkonoš (Trutnov, Zacléř, Svatoňovice, Waldenburk ve Slezsku) souvisí; jiné uložení vrstev uhelných, ale na uhlí velmi chudých, jest u paty Šumavy blíž Budějovic, v Moravě pak jižně za Brnem u Rosic.

Všechny tyto vrstvy pocházejí z jediné doby, z *doby kamenouhelné* [9]). Po utvoření kamenného uhlí počal se u nás zvláště u paty Krkonoš a Krušných hor z vod bezpochyby též sladkých a snad tekoucích usazovati pískovec, z většího dílu nad vrstvami uhelnými, který, zbarven jsa červenou železnou rudou, nyní jmeno *červeného pískovce* nese [10]). Ve vodách, z nichž se pískovec tento usazoval, žily již rozličné druhy ryb s tvrdými skelnatými šupinami, jaké nyní jenom v Nilu a některých amerických řekách převzácně se objevují, a na břehách rostly již jen porůznu rostliny předešlé doby, hlavně stromovské kapradí.

Ohromný převrat rušil současně uložení těchto vrstev a poskytl snad pískovcům červeného barviva, jimž se od starších pískovců tak nápadně liší. Do doby červeného pískovce padá totiž vystoupení mnohých kuželových hor, které od Hrubé Skály začínajíce v dlouhé řadě k Trutnovu se táhnou, a hlavně

severní stranu Broumovského oudolí homolovitými kuželi obstupují [11]).

Měkká, polotekutá hmota těchto hor, vyvalivši se na povrch země skrze rozsáhlé rozsedliny, překotila a rozdrtila vrstvy červeného pískovce úžasným spůsobem, a s obdivením pozoruje badatel, sloh skal v okolí Broumova a Turnova stopující, velemocné převraty onou hmotou spůsobené.

Tím se ale ukončila na dlouho doba tvoření nových útvarů. Mezitím, co kolem Čech z rozsáhlého moře vrstvy útvaru solního [12]) se usazovaly a ono nesmírné souvrství se tvořilo, které dle Jurového horstva jmeno své má [13]), byly Čechy ostrovem nad hladinu mořskou značně povýšeným. Proto chybí u nás kamenná sůl, ve větším množství hlavně v solním útvaru uložena docela, kdežto se kolkolem Čech přehojně vyskytuje.

Teprva později vtrhlo moře opět do Čech, a sice od severní strany mezi Krušnými horami a Ještědem, pak mezi Krkonošemi a Orlickými horami, a zaplavilo skoro polovinu této země. Z moře tohoto usazovaly se nejdříve mohútné vrstvy pískovce, později vrstvy vápnité hmoty a konečně zase pískovce, a pohřbily místy veliké množství mořských lastur, hlemejžďů a nesčíslný počet malých nepatrničkých zvířátek, k jakým podobné dosaváde v mořích se objevují. Na jiných místech, ku př. v Anglii, Francii, Dánsku atd., vyvinovala se zároveň bílá křída, která ale u nás docela chybí [14]). Až podnes zůstaly vrstvy této doby, již *dobou křídového moře* nazvati můžeme, ve své původní skoro vodorovné poloze, a jakkoliv nyní hlubokými údolími na mnoho kusů roztrženy

jsou, dá se přece dle usazených vrstev určitě ustanoviti, ku kterým místům břehy moře dosahovaly [15]).

Ráz zvířat ve vrstvách křídové doby usazených přibližuje se již znatně k rázu zvířat nynějších, jest to již počátek nynějšího tvorstva, a také rostliny z břehů tehdejších do moře zanešené upomínají na Květenu dnešní, ač se srovnávají jen s rostlinami teplých krajin. Mezi stromovitým kapradím [16]) a palmami vyskytují se již stromy vrbovité a sosnovité, a ze zbytků jejich utvořily se místy i malé vrstvičky uhelné.

Po utvoření křídového útvaru, který ostatně v střední a jižní Evropě, v Africe, Asii a Americe daleko široko se rozkládá, stala se jižní Evropa dějištěm ohromných převratů, jimž konečně vystoupení Alp šlo v zápětí.

Bouřnými těmito překoty, které ale až do Čech nezasahovaly, proměnila se opět hladina mořská a vytvořil se skoro nynější stav, tak že již větší díl Evropy nabyl nynější podoby. Moře z Čech odteklo, a jenom na hlubších místech, zvláště u oupatí Krušných hor a Smrčin, pak v jižních Čechách sbírala se voda v širokých jezerech nebo proměňovala nížiny v bahniska a rašeliny. Ještě byla zde průměrní teplota asi taková, jako nyní v severní Africe, a bařinaté doliny zarostly brzo hustým lesem vždy zelených stromů s lesklými a tuhými listy, dílem i stromovím k našemu podobným: vlaskými ořechy, javory, buky a sosnami. V stínu těchto stromů pásla se již stáda ssavců a mezi nimi i slon a nosorožec, v povětří již litali ptáci, a hmyz hemžil se mezi bujným kobercem zelin a květin. Nelze udati, jak dlouho doba tato trvala, musila ale počítati dlouhou

řadu století; neboť z lesů zponenáhla hynoucích a bahnem a pískem zaplavených utvořily se mohútné, místem až na 12 sáhů silné vrstvy hnědého uhlí.

Dříve ale, nežli tato *doba hnědého uhlí* přirozeného konce dosáhla, pobouřila se ještě jednou krajina naše během ohromným, který tvárnost veliké části střední Evropy proměnil. Země, napřed bezpochyby silným zemětřesením roztrhaná, rozstoupla se konečně v široké rozsedliny, z nichž se žhoucí, k lávě podobná hmota z utrob země hrnula a stydnouc v báně a kužele nahromadila. Ačkoliv hmota tato také z prahor vystoupla a starší útvary prorazila, byly jícny její přece hlavně u oupatí Krušných hor v útvaru hnědouhelném vyvinuty [17]). Proto utrpěly právě vrstvy tohoto útvaru největší proměnu, rozkotaly a překotily se, a část uloženého již uhlí shořela. Jednotlivá teplá vřídla, jako v Teplici a Karlových Varech, upomínají podnes na bývalou sopeční činnost v těchto místech.

Teď teprva nastala doba pokoje a země byla připravena aby přijala pokolení lidské. Hory a doly podržely již od té doby všeobecné své obrysy a jen povrch jejich proměnil svou podobu, pokryv se hustým lesem dubů, buků, javorů a jiných listnatých stromů, na vysokých pak horách temnými smrky, jedlemi a bory. Dlouho sídlela v těch lesích jen divá zvěř, dílem v druzích nyní docela vyhynulých: proháněli se zde losové, medvědi, zubrové, až konečně první rodina lidská na netknutou půdu stoupla a starý les podmaňovati začala. Tak se v dlouhé řadě rozličné proměny vystřídati musily, nežli došlo k vrchu a poslednímu členu této řady, k nejdokonalejšímu

výtvoru — člověku. U vytvořování rozličných rostlinných a živočišných tvarů postupováno vždy od jednoduchého k složitějšímu, od hmotného k duševnějšímu. Celá tvorstva zahynula a zase nová povstala, až konečně objevil se člověk, tvor nejzpanilejší a nejdnševnější.

Kdy se první lidé v Čechách usadili a odkud přišli, jesti docela neznámo. Nejstarší dějepisci dotýkají se jenom v neurčitých zprávách České země; hustý, neproniknutelný les pokrýval prý celou krajinu tuto. V dobách nám bližších zaráželi zde Celtové, Germané a Slované po sobě sídla svá, až konečně počátkem středověku národ Český na vždy se zde uhostil a během času ve své zvláštní povaze vyvinul.

Dějiny české souvisí snad více, nežli se na první pohled zdá, s geologickou povahou vlasti. Úrodné pole krajin našich vytvořily lid orby milovný, vodstvo ze země ven se hrnoucí podporovalo obchod a sám nedostatek jedné z nevyhnutelně potřebných látek nerostních, kamenné soli, poukazoval již v starých dobách na obchodní výměnu, která se v skutku brzo mezi Čechy a sousedními zeměmi vyvinula. Bohaté poklady zlata a stříbra poskytovaly později skvostnosti a nádheře znamenitou podporu, a vysoké pomezní chlumy chránily národ před přílišným vlivem ciziny. Nesmírné sklady železných rud a kamenného uhlí vyvinují zase nyní velikolepý průmysl, o němž otcové naši ani tušení neměli, z čehož ale my ve šťastném spojení s jinými národy pod jednou blahočinnou vládou nezvratný blahobyt čerpáme.

Jak ve vývinu útvarů skalních, tak vidíme i v dějinách našich neustálý pokrok od hmotné bujné síly k ušlechtilejšímu hnutí duševnímu, a jako po dobách geologických, ohromnými převraty ukončených, vždy nová a krásnější doba nastala, tak i po dobách dějin našich, strašlivými bouřemi naznačených, nastouply vždy tiché, šťastné věky. Doufejme, že nejkrutější bouře jak v útvarech tak i v dějinách země naší jsou překonány, a že jdeme vstříc utěšenému věku, v němž národové vzájemnou láskou spojení dojdou krásného cíle svého — úplného rozkvětu duševního a stálého pozemského blahobytu.

Poznámky.

[1]) Zeměznalcové přijímají teď obecně domněnku, že země byla původně žhoucí tekutou koulí, která teprva zponenáhlým ochlazováním nabyla nynější své podoby. Hlavní důvody toho jsou: teplo od povrchu ke středu země přibývající a povaha nejstaršího kamení, ku př. žuly (granitu), jehož původ z horké látky dobře se dá vyložiti. První kůra zemská byla tenká, bořila se ještě místy a z hlubin vystupovala jiná ohněrodá hmota, čímž se povrch zemský a tedy i hladina prvního moře měniti musila.

[2]) V prahorách nalezá se znamenité množství *stříbronosných* a jiných rudných žil a slojů, zvláště pak v Krušných horách, kde na české straně Jachimov, Bleistadt, Blatno, Kupferberg, Přísečnice, Suniperk, Bastianperk, Sv. Kateřiny hora, Niklasberg, Zinnwald, Krupka; na saské straně přede vším Freiberg, Annaberg, Ehrenfriedensdorf bohatými rudami stříbrnými a cínovými se vy-

značují. Šumavu pak pronikají žíly *zlatonosné*, zvláště v okolí Kašperských hor, a všechny potoky a řeky odtamtud plynoucí nesou zlatý písek, který se v Otavě zvláště za časů krále Jana a Karla IV. ryžoval.

V pásmě českomoravských čili Ždárských hor nalezáme Malé Hory a Rudolfov, Ratibořice, Vožice, Jihlavu, Brod německý a Kutnou Horu, které jmenovitě v starších dobách bohatstvím na stříbrné rudy slynuly.

I Krkonoše, ačkoli v celku chudší, mají žíly s *olověnými* rudami, ku př. u Nového Světa, a dle pověsti dobývalo se u Freiheitu v starých dobách i zlato. Jizerské hory jsou bohaté na drahé kamení: rubíny, safíry, a též nejkrásnější český drahý kámen, český granát, nyní jenom v potocích okolo Jičína a v náplavě u Třebešic roztroušený, pochází bezpochyby z prahor.

[3]) Prahory skládají se hlavně ze tří původních nerostů, ze živce (Feldspath), slídy (Glimmer) a křemene (Quarz), které v rozličném smíšení a slohu buď žulu (Granit), rulu (Gneuss) a svor (Glimmerschiefer), buď rozmanité břidlice vytvořují. Horniny tyto jsou základem všech usazených vrstev a považují se tedy právem za původní pevnou část kůry zemské.

[4]) Vystouplá tato hmota jest zelenokámen (Diorit), který zvláště u Příbrami provázen jest bohatými žilami rud stříbrných a olověných.

[5]) Nejstarší zkameněliny, z nichž rakovité pod jmenem Trilobitů známy jsou, nalezají se v břidlicích Jineckých a Skrejských. Jsou to předchůdcové všech pozemských tvorů.

[6]) Ve vědě mají tyto vrstvy přechodní doby jmeno *silurského* útvaru, podle anglické krajiny Silurů (Wales), kde nejdříve důkladně proskoumány byly. V Čechách jest tento útvar nejdokonaleji vyvinut a prostírá se v podobě podlouhlé ellipse od Českého

Brodu až k Janovicům a Domažlicům pod Šumavou, a od Příbrami až za Rakovník. Ostatně objevuje se tento útvar v Anglii, Francii, v Němcích, pokrývá Rusko od Uralu až do Baltického moře a též větší díl severní Ameriky.

7) Kamení, které v této přechodní době vrstvy prorazilo, jest spůsob zelenokamenu (Diabas), který v okolí Pražském a Berounském všude pod vápencem se nalezá.

8) Vápenec tento tvoří vysočinu, která se od Prahy přes Chuchly ke Karlšteinu, Tetínu až ke Zdicům prostírá. Nejvíce skamenělin vyskytuje se okolo Zdic a Tetína.

9) Útvar kamenného uhlí jest u nás v Čechách pouze ze sladkých buď stojatých buď plynoucích vod usazen. Nenalezáme v něm ani stopy mořských zvířat. Spočívá on hlavně na silurském útvaru, a táhne se od Merklína přes Plzeň a Plasy k Rakovníku, Kladnu, Slanému až k Vltavě; severní meze jeho jest bezpochyby oudolí Oharky. Jednotlivé osamotnělé ostrovy uhelné provázejí jej s obou stran: u Manětína, Mirešova, Radnic, Žebráka, Berouna a Přílep. Uhelné vrstvy u Trutnova a Zacléře souvisí s rozsáhlým uhelným horništěm Slezským u Waldenburku, jest ale možno, že se pod útvarem červeného pískovce toto horniště až k Labi táhne a se Slánským horništěm souvisí. V jižních Čechách jest útvar kamenného uhlí jen severozápadně od Budějovic u paty prahor v malé rozsáhlosti odkrytý. Obsahuje tam slabé sloje k anthracitu podobného uhlí a hojné otisky kamenouhelných rostlin.

10) Ve vědě nazývá se tento útvar *permský*, podle ruské gubernie Permské, kde mohútně jest vyvinut a zvláštně bohatými sklady měděných rud se vyznačuje. V Čechách objevuje se u paty Krušných hor, zvláště v Žatecku, pak u paty Krkonošských hor, od Ještědu a Kozákova až k Oupavě a Náchodu. Pod vodorovnými

vrstvami křídového útvaru sahá až do okolí Černého Kostelce, kde v novější době jako v Permské gubernii mohútná lože malachitu odkryta byla. Také ve východních Čechách táhne se od Žampachu úzký pruh tohoto pískovce do Moravy až do okolí Brněnského.

[11]) Jsou to hory červeného porfyru a melafyru, které skládají Kozákov, Levínské a Jičínské hory, zvláště ale malebné kuželovité pohoří mezi Zacléřem a Broumovem. V některých odrůdách jejich jsou obsaženy nesčíslné koule achatu a chalcedonu, kteréž druhdy co vážený poloviční drahý kámen hlavně v Turnově se brousily.

[12]) Útvar solní čili tak nazvaná Trias, poněvadž se z trojího souvrství skládá, táhne se ze Saských zemí do Würtemberku, Badenska až do Francie. V Alpách, zvláště Solnohradských, jest též mohútně vyvinut, a obsahuje tam bohaté sloje kamenné soli. Kamenosolní útvar ve Věličce povstal ale v době mnohem pozdější.

[13]) Útvar jurový skládá hlavně horstvo Jurové, prostírá se ale z Anglie skrze Francii a Německo až do Ruska a Asie.

[14]) Proto se nazývá útvar tento křídový. Nejsvrchnější vrstvy jeho skládají se z bílé křídy, která skoro ze samých drobnohledných skořápek zahynulého tvorstva je vytvořena. Také vápnitá opuka v Čechách obsahuje nesmírné množství takových skořápek.

[15]) K českému křídovému útvaru náleží celá opuková vysočina středních Čech, malebné skály u Kokořína, Prachova, Hrubé a Malé Skály, Aderspachu a tak nazvané Saské Švýcarsko.

[16]) Krásné skamenělé kmeny stromovitých kapradin nalezl jsem v pískovci u Kounic blíže Českého Brodu.

[17]) Hory tyto, složené hlavně z čediče a znělce, tvoří nyní tak nazvané Mezihoří, které náleží k nejmalebnější stránce naší vlasti.

V l a s t.

Od

Matěje Havelky.

Můj koníčku roztomilý,
nerozdílný příteli!
daleko jsme světem byli,
všelicos jsme viděli.

Sem tam vodila nás cesta
v dobrodružném záměru;
viděli jsme velká města,
cizích knížat nádheru.

Viděli jsme mocné říše,
bujnoplodné krajiny,
viděli jsme v hrdé pýše
vypínavost ciziny.

A však projdi všecky části
všeho světa ven a ven,
proti kráse naší vlasti
shledáš přec jen noc a den!

Jiskerky.

Od

Vinc. Furcha.

Země je tak všední
se svým květným šatem,
nebe je tak všední
se svým modrem, zlatem;
všední jsou ty mraky,
jsou ty hvězdné lesky,
jsou žlutnoucí listy —
jsou i naše stesky.

Co jsi moje lásko,
druhdy přeblažená?
Od kotvice loďka
v bouři utržená.
Co jsi moje lásko?
Pochovaná Víla —
z mohyly tě zdvihá
věčná tvoje síla.

Hojí rány bolné
ruka ženy jemné,
mocně zažehnává
mraky bouřné, temné.

Strážným domu duchem
jestiť žena skvělá;
u krbu kdo sedí
sám — jest bez anděla!

V prstenu manželském
není kámen drahý —
nehledá šperk jiný,
kdo je láskou blahý;
netouží po šperku,
kdo je v květném máji,
nehledá paláce,
kdo má stánek v ráji.

Společná.

Od
K. z Radostova.

Pijme dál a pijme zas,
pokud těší víno nás!
pějme dál a pějme zas,
dokud těší víno nás!
Přijde čas a víno nic
nebude nás těšit víc;
potom, ach, už nikdy nic
nebudeme zpívat víc!

Ostrohradský panic.

Novelletka
od
Dra. *Hermenegilda Jirečka.*

Ostrohradský panic — tak nazývali v jedné končině našich vlasti majetníka velkého statku Ostrohradu — měl v celém sousedstvu svém pověst bohatého, ženiti se nechtícího mládence. Žil také v pravdě na svém „zboží“ o samotě, v lůně svého pohodlí a své rozkoše, nemýlen ani starostmi manžela ani strastmi zamilovaného. Čas od času zvával všech mládenců z okolí k sobě na hody, a hodováno mnoho, hodováno dobře, na spůsob rytířů pověstného kola stolového.

Kdykoliv Ostrohradského měl někdo k tomu, aby změnil stav svůj a vešel v manželství, tu panic jal se obyčejně líčiti svůj pokojný život, vypisovati svou panickou blaženost, a když ho přece ještě pobízeli, dokládal klidně, co člověka potkat musí, že ho beztoho nemine! Tím se hovor obyčejně zavřel, a panic tak říkal od roku k roku, míjel den po dni, a již se bylo obávati, že bude čas nedaleký, kde i některá ta vráska přepne se mu tence přes čelo.

Jednoho času z nenadání roznesla se pověst dosti divná, že Ostrohradský panic vstoupiti míní do stavu, jehož se sice

neodříkal, ale do něhož nespěchal. Zpráva ta působila rozličně: jedni, a to mládenci, vrtěli hlavou, potajmu se mrzíce; jiní, ženatí, pokyvovali hlavou, přisvědčujíce vítězoslávě, která se na tu zprávu ve společnostech paní hlásala. Životní otázka celého okolí se rozhodovala. Sousedstvo rozpadlo se na dva tábory: v jednom panovala neobmezená radost, v druhém zaražení a nechuť.

Ostrohradský sám slyšel sice tu zprávu, ale nepřidával se ani k té straně ani k oné; ani svých soudruhů nevytrhoval z nejistoty tak hrozné! Jednostejně usmíval se a žil jako posud tiše. Jediné co jej teď bavilo, bylo pozvání, jež obdržel na pouť do sousedního dvora, kde byla dcera domácí, dívka v plné kráse sedmnáctého roku.

Stalo se v ten čas jednoho dne, pozdě u večer, že když panic ještě seděl a, hledaje počátek svých let, ve starých kalendářích se probíral, oznámena byla návštěva: jakýsi prý člověk, jenž na otázku kdo by byl, dává za odpověď že Valentin. Okamžitě zavřel panic kalendář, velel bez okolku vpustit pana Valentina do pokoje, ano vstal a šel příchozímu sám v ústrety.

„Zdráv-lis, panici?“ zněla mu otázka naproti.

„A ty Valento, zdrav-lis a ještě-lis na živu?“

„Ty prý se chceš ženit?!“

Kdo byl ten Valentin? Románopisci mívají ve zvyku, že každou osobu svého vypravování hledí především představit čtenáři. Toho jsme my zbaveni: náš Valentin má cestovný list. Jmeno jeho: Valentin; ano, ale také „pan Antonín“ nebo „pan Vincenc“ — jak kde; v každém kraji říkají mu jináč. Od-

kud jest, kde je usedlý, čím jest, jsou otázky vesměs nepraktické. Odkud byl, na to žádný nedbal, usedlý nebyl nikde a byl či vlastně nebyl ničím. Kam cestoval a k čemu? — na to ne tak snadno lze odpověděti. Valentin má ve své povaze jistou neustavičnost, jakýsi pud na východ i na západ, rád chodívá k půlnoci a nejraději na poledne. Z posvícení chodí na pouti, z poutí na posvícení; kam padne, tam zůstane; kam přijde, tu je doma. Všude ho vídají rádi: on ví všecko, on poví všecko. Najednou se po dlouhém čase zjeví a zas tak nenadále zmizí.

Podobné osudy, které obou přátel — panice i Valentina — v mladších letech potkaly, ztužily svazek přátelský, pocházející hned ze studentských let, mezi nimi navždy. Valentinovi dívku, již vroucně miloval, proti vůli její zcizili; i stal se lhostejným ke světu, lhostejným k sobě. Podvrácená byla mnohoslibná jeho budoucnost. Jiných lidí nechal, by se o něj starali; avšak ani nepokládal sobě za štěstí že žil, ani světu za zásluhu že ho živil.

A panic?

Říkají, že málo těch paní, které by se mohly honosit, že byly první láskou svého manžela. Ostrohradský panic arciť ještě nemohl mluvit v množném počtu o sobě, neboť žil posud co samotář; ale žeby láska jeho byla bývala jedna, v tom ohledu mohl mluvit v množném počtu. Jaká bývá jinochova láska? Srdce jinošské nepodobné-li schránce, kdež uloženy jsou kytky, milobarevné stužky, podobizny malitké, samé památky lásky? Jen někdy se najde skromná fialka v ozdobné společnosti druhých: všecko ostatní kvítí pozbylo již vůně; jediné

ona nepozbyla jí. Z oka muže roní se slza, z oka, jehož slzí zdroj vysušen vichrem života; třesoucíma se rtoma vtiskne políbení ubohé památce; obraz dárkyně stane mu před očima a v hloubi ňader zadlouho ozývá se rmutný cit . . . .

Miloval panic dívku, jejížto rod nevynikal ani jmenem ani jměním, dívku, která byla bohatší nad bohaté, majíc ducha rovně spanilého jako líce. Avšak dívka uměla okem střídmým uvážiti předsudky a obtíže, které se prospěchu lásky její stavěly na příkoř; uznávala že poměr mezi ní a dědicem statku Ostrohradského nemá té srovnalosti do sebe, aby jí a jemu zkvetl z něho život blahý. Proto sama odřekla se milovaného jinocha; Ostrohradský pak ctil vůli svých rodičů, a zůstal ze své vůle zase tím, čeho sobě rodiče nejméně přáli — panicem.

* * *

Byl blažený čas prázdnin, poutí a posvícení! Pouti! pouti! Ty slovo nevystihlé vnady, ty schráno dlouhočekaných radostí! Okolo tebe otáčí se co rok rodina, osada, kraj v účinlivém hnutí.

Krásné jitro pozdního leta nad krajinou vzplane, na vzdáleném obzoru promodrávají vrchy, nad vesnicemi vesele vystupuje kouř, čistým podnebesím zní slavení zvonův, povyk radostného ptactva a na zemi hlučný šum zástupův. Zdaleka na pahorku kyne po nad lipami šerá věž dřevěná, s jejíhož vrcholu bdělý strážce kostela, starožitný kohout, po krajině zíraje poutníky vítá. Tam cíl, tam směřování všech! —

Jedou sváteční povozy selské, ony kočáry patriarchálné na dřevěných pérách, lesknoucí se žlutou barvou, s ušatými na zad okřídlci. Směstná se v té arše hospodář i hospodyně se

všemi těmi dětmi veselého pohledu a ještě veselejších nadějí. Mocné hnědky jedou v zápřeží, vystrojené veškerou krasochutí, kteréžto byl schopen opatrovník jejich. Viz! viz! kterak jim hrčíc nadjíždí lehounká novojičinka, vezoucí poutníky městské, děvy jiskrných zrakův, plných květoucích lící a nábožných srdcí. O holi, v popelavém svrchníku, s prvními stopami vousiska, se skly na očích kráčejí synové Mus, právě odpočívající na svých vavřínech při otcovském krbu. Vábí je hlučná pouť, někdy počátek, jindy skončení lásky! — Ptáš se, kdo muž onen s koženou krabicí, v šatu tmavém, s lícem přísným? Frak má obšírný, kapsy také; nohavice manšestrové; černé punčochy, na střevících ocelové přasky. Muž je to při poutích nevyhnutelný—vikariátní posel! Vrch slavnosti připadá ku polední době. Hřbitov kolem kostela stane se veselou zahradou života; zmizí velebné ticho, mír se změní v čilé hnutí. Sám znak smrti, ten trojuhelný kříž dřevěný, ozdoben věnci, jež ruka poutníkova neznámému zavěsila zemřelému. Pod stromy a u keřů rostoucích při zdech kostela uhostil se lid, nemaje místa v prostoru chrámu. Na návsi, pod krovem stověkých lip, bělají se stany, stany míru a kupectva. Lidu plno, nelze se prodrat. Barvitost oděvu peřestá, barev jasných převaha. Hlasové všickni sloučeni v jeden šum, ve kterémž tu vynikne drsný křik obrázkáře, zakřehoce hrdlo ovocnářky, zahučí řehtot přípřeží. Chvílemi v to zavzní zvonek kostelní a zazvučí silněji velebný hlas varhan . . .

Ostrohradský, pojma Valentina za společníka, zachoval se dle přání zvoucího souseda. Hnal-li ho tam osud, velelo-li

srdce: kdož na tu otázku odpoví? Také není třeba tím se zdržovati, když kočár již na cestě a cesta přímo k sousedovi.

Avšak jedouce městečkem, poutnímu místu blízkým, zastaveni jsou náhle shromážděnou společností známých. Soudruhové, lid mládenecký, vyhrnuli se z hostince, nedali vozu dále jeti, vrhli se na klidné poutníky a začali jich dusit strašným líbáním. Pocelky zněly, zvuk radosti hučel a mezi tím ozývaly se toliko jednotlivé výkřiky: Odkud, pánové bratří! — Kam, pánové bratří? — Zůstaň Valentine! I ty zůstaň panici! — Oba, všickni ať zůstanou! — Jeden za všecky a všickni za jednoho! — Sláva ti, vlasti má! — a podobného volání bez konce. Naši pocestní stali se obětí svých soudruhův, mučedlníky přátelstva.

Lze-li vypsati ten hod veselých bratří? Pořádek při něm? Kam kdo sedl, tam zůstal; co kdo mluví, neví ani řečník ani posluchač. Řeč vedou všickni najednou. Líce zarděny jsou ruměnou září; oči se lesknou sklenným namnoze svitem.

Panice a jeho druha obklopili někteří; na rtech jejich tanula otázka: „Což, ty prý se chceš ženit?“ a v očích tazatelů obrazil se boj nejistoty s nadějí, jaký bude té otázky výsledek. Neboť v nich ve všech, co jich tu koli bylo, obíhala nezkalená krev mládenecká, na hlavě každého zářila koruna nešťastných lásek, dvou neb tří neb ještě více.

„Či půjdem na svatbu, panici?“ — „Zůstaneš-li panicem?“ — „Co jest láska?“ — „Nač lásky?“ — „Pryč s láskou!“ křičelo druhé oddělení mládenců, mezi kterými nastala nyní hádka o to, zdali je lásky potřeba.

„Což, a jedeš-li již v skutku za nevěstou do dvora?“ otázal se jeden ze zástupu, muž vysoký, bledý jako stěna a suchý jako trn, a všickni ztichli, čekajíce odpovědi.

„Jedu,“ řekl panic krátce.

„Jede,“ doložil Valentin, když oči všech na něho se upřely. „Jede,“ opáčil si každý na mysli, i zamlčel se každý, a dobrou chvíli trvalo mlčení.

„A je-li ti dcera ze dvora již zaslíbena?“ ptá se mluvčí v patrné rozpačitosti dále, sic by se byl tak neptal; avšak vida že se tou otázkou činil důvěrnějším nežli bylo slušno, obrátil slovo a jal se žalostně líčit zkázu mládenectva.

Mluvil dlouho, mluvil trpce; lál Valentinovi, domnělému svůdci, lál ženštinám, příčině panicova pádu, lál světu, že již taková zkáza na něm . . . zatím zavznělo bouřlivé „lætamini, o socii!“ společnost se proměnila ve zpěvecký sbor a velikán mládenec hovořil hluchým sklenicím.

* * *

Vyjíždí kočár ze města. Zdařilo se pocestným vymknouti se z náručí veselých bratří. A hle, již kynul cíl jejich cesty: za lesem na pahorku bělal se přívětivý dvorec pod košatými vrcholy starověkých lip.

Tím pohledem vzbuzen v panici rmutný cit. Obraz života svobodného zjevil se mu před očima; obraz života manželského přidružil se k tomu. Ten i onen hájil právo své, ten i onen kynul přívětivě. A nebyl to spor dobrého se zlým, ale zápas dobrého s lepším. Bráti se životem ještě dále sám a sám,

a přijíti až na konec jeho a vidět jako zimní krajinu za sebou, kde nikde ani živé duše, kde ani nezní veseletesklý zvonek pocestných, a kde kam oko sáhne, samá jednotvárnost a chlad a nehostinstvo: panic zachvěl se bezděky.

Na mysl mu přišla hejřivá noc mládenecká. Zažil nejedné. Viděl: v jizbě svítá, v pološeru obraz podivný, pustý. Společnost spí. Jest jako na bojišti po skončené bitvě. Skleněný les strmí po stolech; tam láhev skácená, onde zapomenutá konvice uprostřed pokácených sklenic, jichžto obsah prolit nedávno. Tam na pohovce sklonil hlavu jinoch bělovousý na rámě přítele, rdícího se jako jitřní obloha; tam dva věrní mládenci v objetí se drží, v němž sklesli v posledním okamžení . . . S nechutí uchýlil panic hlavu, chtěje se zbavit pomněnek těchto. Jako luzná víla vyjevilo se mu tiché, spořádané žití v rodině.

Však byl již před tím jednou čas, že ohnivě byl zaujat pro ně; čas, kde maje se ho spustiti, mněl se velmi nešťastným. Dávno tomu, co se panic s dívkou své lásky již byl neviděl; nevěděl ani kam se děla, jaký byl potomní život její. Nyní přijde v půvabné kolo děv, bude baviti se s nimi, zpomene sobě u prostřed rozkoše na ni: bude-li mu lze veseliti se ze srdce? A přece budou žádati aby byl vesel; bude povinen vyrážeti sebe, vyrážeti jiných, a se zasmušilým lícem, s bolnými upomínkami nedobře jest meškat mezi společností, neboť truchlivost nakažlivější jest nežli mysl veselá.

A hle! již dvůr tu a kočár přede vjezdem pod lipami, a celá rodina již čekající u stupádka, a není konce pozdravům a vítání. Tu pán domácí, tu paní, tu dcera, tu přítelkyně z okolí;

onde zástup jinochů, kterým radost září na líci jako hvězda na nebi. Již jeden pořádá v duchu tance, a druhý chutě sobě opakuje vtipy, kterými obmysliti míní společnost při hře; a chlapec pětiletý, syn domácí, dere se skrze zástup, chtěje hostím ukázati svého holuba.

Hosté sotva byli s to by učinili všem pozdravům zadost a odvětili na všecku zdvořilost sobě prokazovanou.

A již zase roztratil se sbor. Zbývala ještě do oběda chvilka, i použito jí ku procházce po stinném prostranném parku.

Hostino poutní! Kdož vypoví všechen obsah, jenž se tají v prostých slovech, kterými se značíš? Je-li panská hostina kvapná i krátká, je-li hostina farská pohodlná i dlouhá, je-li měšťanský oběd zrovna tak velký, co by se vešel mezi „Rač Pánbůh žehnat“ a „Naděl Pánbůh“ — tož hostina poutní jest hodna slouti hostinou hostin. Tu mají všecko, tu dají všecko; tu nelze najísti se pro smích a nasmáti se pro jídlo; dole sedí polesný plesnivec, který, jak je starý, svými lesnickými vtipy spůsobuje nepřestávající hlahol smíchu.

A sotva že vstanou a modlitbu učiní a vespolek si přejí, již nastoupí panství mládeže, z jídelny se stane sál a ze sálu nejprvé herna, potom tančírna. Neboť nedlouho vytrvá duch mladších poutníků hodovníků při hře: všecko směřuje k tanci, k nevyhnutelnému tanci.

Panic hned zprvu, tak i nyní bavil se s dcerou domácí, skutečnou krásou v rozkvětu mladosti. Měla děva pro panice tu čarovnou zajímavost, kterouž nelze vyřici slovem ani jí odolati srdcem. Aniž toho znamenal, zanícen byl duch panicův pro

dívku silou toho věku pokročilého, o němžto se zdá, jakoby vášeň opozdělá to, čeho opominul věk mladší, nahraditi chtěla mocí násobnou.

Sotva že dozněla hudba prvního tance, shrnuly se tanečnice, byvše již při tanci nepokojny, k domácí učitelkyni, která hrála, domlouvajíce jí, že hrála tak neladně, tak divně a tak proti svému obyčeji, že nebylo lze učiniti slušného kroku.

Dívka učitelka neodpověděla, ale pohnutím mysli přemožena, sklonila hlavu na forte a slzy se jí prolily z očí . . . Byltˇ přítomen někdejší její přítel!

* * *

Čemu ve společnostech mládeneckých uvěřiti nechtěli, nač ve společnostech paní nedočkavě čekáno, čehož Ostrohradský sám ještě nedávno ani netušil, stalo se: za nedlouho po návštěvě ve dvorci ohlašovalo se, že ve stav manželský vstoupiti míní . . . kdož jiný než koho myslíme a o kom by to nikdo nebyl myslil: Ostrohradský panic.

„Tak? Tedy Katinka přece svolila? Vždyť pak jsem já sám byl u ní, a ona slibovala že nesvolí, že jest sama proti panicovu sňatku!“ hovořil onen mládenec táhlý a suchý, jehož jsme viděli o mládeneckém hodě, a vrtě hlavou bral se do poutnického kostela. Nevedla ho pokora poutníkova ani zbožná mysl vesničanova do chrámečku na pahorku: vedl ho tam skepticismus, nevěra i pochybenství. Ještěť nevěřil, pravda-li, co v podobě pověsti po kraji chodilo; chtěl na vlastní uši se

přesvědčiti . . . přesvědčil se, a od té chvíle blesk hněvu jeho zachvátil Katinku.

Kdož byla Katinka, že na její vůli zakládali rozhodnutí záhady, kterou pohybováno celé sousedstvo? Kdož byla ona?

Vládla-liž kouzlem oním, kterémuž neodolá srdce mužovo? Byla-liž Katinka ona dívka lítostivá, jenž spatřivši někdejšího svého přítele, ve společnosti, jejížto služkou byla, hrdostí pannenskou, myšlénkou pokoření a citem lásky v týž okamžik uchvácena teskně zaplakala? Či byla nositelkou toho jmena ona dívka spanilá, jejímž půvabem bledly růže někdejší lásky panicovy, jejíž přítomnost zapudila v něm připomínku na truchlící děvu? — Nikoli! —

Katinka byla panicova hospodyně, matrona ozdobená usedlým duchem postoupilého věku, krášlená cnostmi výborné hospodářky a vystrojená po smrti rodičů neobmezenou mocí v domě Ostrohradských. Umělým vladařením dovedla ctná paní toho, že panicovi mládenectvo jeho pranic nevadilo; jestli spokojenost přední cnost manželstva, tož on nejsa ženat byl spokojen, i nebylo mu třeba hledati cnosti v manželstvu, kterou pro něj mělo mládenectvo. Což divu, že celé okolí uznávalo paní Katinku za panovnici nad panicem a soudilo, žeby jí nebylo podlé mysli, aby bylo kromě ní jiné panovnice v domě!

Ostrozraká paní, naděje všech mládenců, jakmile došlo panice pozvání do dvorce sousedního, ihned poznala, jaký úmysl zvoucí pán má za lubem. Již pouhá možnost nějaké proměny povzbuzovala k nejvyšší opatrnosti. A již věru ani vysoký mládenec nemusel přijíti k ní a pobádati ji, aby seč bude ženitbě

panicově bránila: ona vydatný krok beztoho již byla učinila! — Což? A snaha její přišla-liž přece nazmar? — Panicův sňatek s kazatelny ohlašovali! —

Když naši hosté ve dvorci v zábavách čas trávili, vyzval dvorce pán, jich hostitel, Valentina ze společnosti dám na partii šachu do svého pokojíku.

Zapálili cigarra a dali se do hry.

„Miluje-li Ostrohradský pán také tuto hru?“ ptá se domácí, pouštěje mračno kouře z úst, mezi hraním.

„Hru nezavrhne,“ dí na to Valentin. „Všakť by nevěděl kam s časem.“

„Nebožtík pán nikdy nehrál, pokud vím,“ vece domácí.

„Což! panic může užit, čeho nahospodařil otec. Jmění má — “

„Ostatně kdož ví co tomu říkají knihy?“ pravil domácí dále; „mně bylo řečeno, že prý v knihách vězí velký věřitel — “

„Nu, co se mluví, nebývá vždy vymyšleno,“ doložil na to Valentin a spravoval si cigarro.

„Jste jeho důvěrník, musíte mít o tom místnou vědomost.“

Valentin jal se na to vypravovati, že Ostrohradský v skutku vězí u velikém dluhu; věřitel prý maje srdce měkké, ostýchá se hlásiti ó něj, a bez naděje že mu kdy bude zplacen, že radši se ho odříká.

Hostitel neměl příčiny pochybovati o výpovědích Valentinových; měltʼ v rukou psaní od jiné, též důvěrné osoby panicovy, od hospodyně jeho, v němž se praví totéž: Ostrohradský že vězí u velikém dluhu.

I umínil si pevně, že s panicem nebude hledět vstoupiti v žádné svazky rodinné, jako byl s počátku sobě přál, když panice zval.

A přece panicův nastávající sňatek zvěstovali v kostele!?

Všechno panicovi překáželo v ženitbě, a v poutnickém kostele přece hlásali, že v stav manželský vstoupiti míní, a táhlý suchý mládenec na své vlastní uši ohlášky slyšel, a že dobře slyšel, o tom svědčila zamračená tvář, s jakou vyšel z kostela.

Panic navrátil se ke své dávné lásce!

„Pána ze dvora“ — říká Valentin, kdykoli ten příběh vypravuje — „utvrdil jsem ve víře, žeť panic ve dluhu. V knihách gruntovních nebyloť arci ani památky o něm, ale v knihách, v něž zapisuje anděl lásky, stál zřetelně zapsán. Panic jel, nevěstu hledaje, a hle našel, kterou sice nehledal, ale v skutku miloval: dobrou milostnou děvu, lásku mladších let! Zapravil dluh svého srdce. Nyní je čist a spokojen. Říká toliko, co člověka potkat musí, že ho beztoho nemine.

„A hospodyně?“ ptávají se posluchači.

„Katinka?“ odpovídá Valentin. „Katinka se vdala.“

„Vdala?!“

„Ano, za suchého táhlého mládence, a provozuje přísné panství nad ním!“

Na trosce Vorlíku u Heralce.

Od
Frant. Douchy.

Co, kvítko slzou kropené,
hlavičku smutnou k zemi kloníš?
srdéčkem zdali třesavým
v žalosti trapné do hrobu zvoníš?

„Já kvítko slzou kropené
ba hlavu smutnou k zemi klonim;
srdéčkem chvělým zhynulé
tu slávě v žalu do hrobu zvoním.“

„Kde plesů květná ozdoba
se skvěla v jarém blaha lesku,
tam hle po zvadlém životě
tu pustou, rumem krytou stezku!“

Vy sosny v truchlém oděvu,
co tak šumíte bolným hlasem?
či zpěvem žalmů v samotě
slavíte pohřeb teskným žasem?

„My sosny v truchlo-odění
šumíme bolným tajně hlasem;
zde zpěvem žalmů sutinám
pohřeb slavíme teskným žasem.“

„Kde přítok síly bujaré
se víříl proudu hlučným zvukem,
tam v popelnici věnčenou
hle život kleslý časův lukem!“

Červánky v mutném západu,
co svíce rudé zažíháte?
zda ve smutečném průvodě
se k hrobce řadou ubíráte?

„Na sklonném slunci v západu
své rudé svíce zažíháme,
v soucitném řadou průvodě
se k hrobce věkův ubíráme.“

„Pochodně nesem plápolem,
za roušky jim obláčků dáno;
hle v světle jich, co v sutinách
o slávě vetchým znakem psáno!“

* * *

A však i z kvítka zvonění,
slyš, vážný zvuk se pramení:
„Čím vládnul svět,
ve hrob jde zpět;
jen v boho-krásné přírodě
vše v mladé květe lahodě —
a v srdci krásy této cit
nezmarný má svůj byt.“

Tajemně šumný žalmů zpěv
ten mluvou svatou hlásá zjev:
„Co stavěl čas,
poklesne zas;
však činem vládný, statný duch
zas novým věkům dává ruch,
přes dějův živé stupení
kráčí v neskončení.“

A těch červánků skvělý blesk
jiného písma jasní lesk:
„Ať síly kov
se řítí v rov;
velebných předků slavná tvář
v potomstvu žíhá novou zář,
tou velkou pak se pamětí
rod nově zasvětí.“

———

Život plavba.

Od
Vinc. Furcha.

Všickni jsme my plavci
na chatrné lodí,
jedna hvězda všechny
v kraj neznámý vodí.
Loď pohazovaná
v bouřném vlnobití
musí se o hrobní
kámen rozraziti.

Širý svět je mořem,
tělo tvé je lodí;
správce světa loď tvou
do přístavu vodí.
Duše, tvoje duše
v korábu tôm pluje —
z ciziny se duše
domů navracuje.

Na moři a pod mořem.

Od

Dra. *Viléma Lambla.*

Bouře.

Naše parní loď opustila za škaredého šera zimního dne přístav města Hvaru, kde se s námi loučili přátelé se zrakem zasmušilým, dávajíce nám buď přísnou výstrahu před noční výpravou, buď úzkostlivé „s Bohem!" a „šťastné přečkání noci!"

Však moře činilo také podivné přípravy k večeru, a zdálo se, že všeobecné temno je pouhý výraz polozatajeného vzteku živlů, kteří s výbuchem krutého boje stáli pohotově. Slabounké pruhy úsvitu prodíraly se nesměle z hustých mračen, i zdálo se, jakoby tam soumrak ukrýval nastávající bouři v sobě a ne zapadající slunce. Všechna zlá znamení byla k tomu dnes pohromadě, od samého rána déšť a oblaka, po celý boží den ani vesla ani plachty na moři neviděl, — moře v přístavu zakalené, obloha zachmúřená a jen prudká vichřice v neobmezené samovládě na spoustě vody; — k tomu hluboké kolébání velikých korábů zakotvených, sténání stožárů, a vůkol čiré polotemno kamkoliv se oko obracelo mimo přístav. Stříbrná pěna rozkacených vln řinula se neustálým proudem po skalnatých stěnách menších ostrovů, které přístav na západní straně zavírají.

Kapitán Carević, v jehož pohledu je vyobrazena všechna neohrožená smělost a odvaha, která dalmatinským mořeplavcům světoznámé jmeno zjednala, bedlivě dohlížel na všechen pořádek na palubě, místo své ani neopouštěje. „Chcete-li, pane, zůstati na palubě," pravil ke mně, „musíte se lanem uvázati na stožár, jinak tu nejste svým životem jist." — Poslechnuv ovinul jsem silný provaz okolo pasu a upoutal jsem se dobrovolně ke stožáru, chtěje raději v mokru promrznouti nežli se v dušných pro puch nesnesitelných kajutách mořské nemoci podrobiti.

Sotva jsme minuli poslední ostrůvek, který nás před bouří poněkud kryl, nastalo strašné divadlo: naše loď zmítala se jako stéblo na vlnách, které ji brzo do oblak vymrštily, a hned zase v hlubokou propast uvrhly. V povětří zmítala vichřice lodí jako hračkou a v hlubině pohlcovala ji vlna za vlnou. Každou chvíli překotila se věžatá spousta vody přes palubu a spláchla kde co pohyblivého; kdo chtěl býti očitým svědkem hrozného divadla, musel se podrobiti slané lázni, která se ve spůsobě rázné sprchy neustále naň sypala. Zpočátku byli marináři dobré mysli, hluk a pokřik, skoky a mrštné rejdy dávaly nezvyklému diváku svědectví, že se nalézá v bezpečných rukou. K tomu nebylo ještě při vší nehodě docela tma, a časem dovolovalo šero rozeznávati blízká skaliska, která jsme minouti musili na dnešní plavbě. Tyto ostrůvky, které nám bývaly odpočinkem pro oko při výhledu z ostrova Hváru na moře, tyto útesy, které za pěkného počasí při rybolovu za cíl a přítulek nám sloužily, mizely nyní jako drobné hrudy v pěnivém vlnobití a ztrácely se v rozkaceném živlu. Posud se nemohu zázračnému štěstí našemu

Na moři a pod mořem.

Od
Dra. *Viléma Lambla.*

Bouře.

Naše parní loď opustila za škaredého šera zimního dne přístav města Hvaru, kde se s námi loučili přátelé se zrakem zasmušilým, dávajíce nám buď přísnou výstrahu před noční výpravou, buď úzkostlivé „s Bohem!“ a „šťastné přečkání noci!“

Však moře činilo také podivné přípravy k večeru, a zdálo se, že všeobecné temno je pouhý výraz polozatajeného vzteku živlů, kteří s výbuchem krutého boje stáli pohotově. Slabounké pruhy úsvitu prodíraly se nesměle z hustých mračen, i zdálo se, jakoby tam soumrak ukrýval nastávající bouři v sobě a ne zapadající slunce. Všechna zlá znamení byla k tomu dnes pohromadě, od samého rána déšť a oblaka, po celý boží den ani vesla ani plachty na moři neviděť, — moře v přístavu zakalené, obloha zachmúřená a jen prudká vichřice v neobmezené samovládě na spoustě vody; — k tomu hluboké kolébání velikých korábů zakotvených, sténání stožárů, a vůkol čiré polotemno kamkoliv se oko obracelo mimo přístav. Stříbrná pěna rozkacených vln řinula se neustálým proudem po skalnatých stěnách menších ostrovů, které přístav na západní straně zavírají.

Kapitán Carević, v jehož pohledu je vyobrazena všechna neohrožená smělost a odvaha, která dalmatinským mořeplavcům světoznámé jmeno zjednala, bedlivě dohlížel na všechen pořádek na palubě, místo své ani neopouštěje. „Chcete-li, pane, zůstati na palubě,“ pravil ke mně, „musíte se lanem uvázati na stožár, jinak tu nejste svým životem jist.“ — Poslechnuv ovinul jsem silný provaz okolo pasu a upoutal jsem se dobrovolně ke stožáru, chtěje raději v mokru promrznouti nežli se v dušných pro puch nesnesitelných kajutách mořské nemoci podrobiti.

Sotva jsme minuli poslední ostrůvek, který nás před bouří poněkud kryl, nastalo strašné divadlo: naše loď zmítala se jako stéblo na vlnách, které ji brzo do oblak vymrštily, a hned zase v hlubokou propast uvrhly. V povětří zmítala vichřice lodí jako hračkou a v hlubině pohlcovala ji vlna za vlnou. Každou chvíli překotila se věžatá spousta vody přes palubu a spláchla kde co pohyblivého; kdo chtěl býti očitým svědkem hrozného divadla, musel se podrobiti slané lázni, která se ve spůsobě rázné sprchy neustále naň sypala. Zpočátku byli marináři dobré mysli, hluk a pokřik, skoky a mrštné rejdy dávaly nezvyklému diváku svědectví, že se nalézá v bezpečných rukou. K tomu nebylo ještě při vší nehodě docela tma, a časem dovolovalo šero rozeznávati blízká skaliska, která jsme minouti musili na dnešní plavbě. Tyto ostrůvky, které nám bývaly odpočinkem pro oko při výhledu z ostrova Hváru na moře, tyto útesy, které za pěkného počasí při rybolovu za cíl a přítulek nám sloužily, mizely nyní jako drobné hrudy v pěnivém vlnobití a ztrácely se v rozkaceném živlu. Posud se nemohu zázračnému štěstí našemu

Na moři a pod mořem.

Od
Dra. *Viléma Lambla.*

Bouře.

Naše parní loď opustila za škaredého šera zimního dne přístav města Hvaru, kde se s námi loučili přátelé se zrakem zasmušilým, dávajíce nám buď přísnou výstrahu před noční výpravou, buď úzkostlivé „s Bohem!“ a „šťastné přečkání noci!“

Však moře činilo také podivné přípravy k večeru, a zdálo se, že všeobecné temno je pouhý výraz polozatajeného vzteku živlů, kteří s výbuchem krutého boje stáli pohotově. Slabounké pruhy úsvitu prodíraly se nesměle z hustých mračen, i zdálo se, jakoby tam soumrak ukrýval nastávající bouři v sobě a ne zapadající slunce. Všechna zlá znamení byla k tomu dnes pohromadě, od samého rána déšť a oblaka, po celý boží den ani vesla ani plachty na moři nevidět, — moře v přístavu zakalené, obloha zachmúřená a jen prudká vichřice v neobmezené samovládě na spoustě vody; — k tomu hluboké kolébání velikých korábů zakotvených, sténání stožárů, a vůkol čiré polotemno kamkoliv se oko obracelo mimo přístav. Stříbrná pěna rozkacených vln řinula se neustálým proudem po skalnatých stěnách menších ostrovů, které přístav na západní straně zavírají.

Kapitán Carević, v jehož pohledu je vyobrazena všechna neohrožená smělost a odvaha, která dalmatinským mořeplavcům světoznámé jmeno zjednala, bedlivě dohlížel na všechen pořádek na palubě, místo své ani neopouštěje. „Chcete-li, pane, zůstati na palubě,“ pravil ke mně, „musíte se lanem uvázati na stožár, jinak tu nejste svým životem jist.“ — Poslechnuv ovinul jsem silný provaz okolo pasu a upoutal jsem se dobrovolně ke stožáru, chtěje raději v mokru promrznouti nežli se v dušných pro puch nesnesitelných kajutách mořské nemoci podrobiti.

Sotva jsme minuli poslední ostrůvek, který nás před bouří poněkud kryl, nastalo strašné divadlo: naše loď zmítala se jako stéblo na vlnách, které ji brzo do oblak vymrštily, a hned zase v hlubokou propast uvrhly. V povětří zmítala vichřice lodí jako hračkou a v hlubině pohlcovala ji vlna za vlnou. Každou chvíli překotila se věžatá spousta vody přes palubu a spláchla kde co pohyblivého; kdo chtěl býti očitým svědkem hrozného divadla, musel se podrobiti slané lázni, která se ve spůsobě rázné sprchy neustále naň sypala. Zpočátku byli marináři dobré mysli, hluk a pokřik, skoky a mrštné rejdy dávaly nezvyklému diváku svědectví, že se nalézá v bezpečných rukou. K tomu nebylo ještě při vší nehodě docela tma, a časem dovolovalo šero rozeznávati blízká skaliska, která jsme minouti musili na dnešní plavbě. Tyto ostrůvky, které nám bývaly odpočinkem pro oko při výhledu z ostrova Hváru na moře, tyto útesy, které za pěkného počasí při rybolovu za cíl a přítulek nám sloužily, mizely nyní jako drobné hrudy v pěnivém vlnobití a ztrácely se v rozkaceném živlu. Posud se nemohu zázračnému štěstí našemu

Na moři a pod mořem.

Od
Dra. *Viléma Lambla.*

Bouře.

Naše parní loď opustila za škaredého šera zimního dne přístav města Hvaru, kde se s námi loučili přátelé se zrakem zasmušilým, dávajíce nám buď přísnou výstrahu před noční výpravou, buď úzkostlivé „s Bohem!“ a „šťastné přečkání noci!“

Však moře činilo také podivné přípravy k večeru, a zdálo se, že všeobecné temno je pouhý výraz polozatajeného vzteku živlů, kteří s výbuchem krutého boje stáli pohotově. Slabounké pruhy úsvitu prodíraly se nesměle z hustých mračen, i zdálo se, jakoby tam soumrak ukrýval nastávající bouři v sobě a ne zapadající slunce. Všechna zlá znamení byla k tomu dnes pohromadě, od samého rána déšť a oblaka, po celý boží den ani vesla ani plachty na moři neviděl, — moře v přístavu zakalené, obloha zachmůřená a jen prudká vichřice v neobmezené samovládě na spoustě vody; — k tomu hluboké kolébání velikých korábů zakotvených, sténání stožárů, a vůkol čiré polotemno kamkoliv se oko obracelo mimo přístav. Stříbrná pěna rozkacených vln řinula se neustálým proudem po skalnatých stěnách menších ostrovů, které přístav na západní straně zavírají.

Kapitán Carević, v jehož pohledu je vyobrazena všechna neohrožená smělost a odvaha, která dalmatinským mořeplavcům světoznámé jmeno zjednala, bedlivě dohlížel na všechen pořádek na palubě, místo své ani neopouštěje. „Chcete-li, pane, zůstati na palubě," pravil ke mně, „musíte se lanem uvázati na stožár, jinak tu nejste svým životem jist." — Poslechnuv ovinul jsem silný provaz okolo pasu a upoutal jsem se dobrovolně ke stožáru, chtěje raději v mokru promrznouti nežli se v dušných pro puch nesnesitelných kajutách mořské nemoci podrobiti.

Sotva jsme minuli poslední ostrůvek, který nás před bouří poněkud kryl, nastalo strašné divadlo: naše loď zmítala se jako stéblo na vlnách, které ji brzo do oblak vymrštily, a hned zase v hlubokou propast uvrhly. V povětří zmítala vichřice lodí jako hračkou a v hlubině pohlcovala ji vlna za vlnou. Každou chvíli překotila se věžatá spousta vody přes palubu a spláchla kde co pohyblivého; kdo chtěl býti očitým svědkem hrozného divadla, musel se podrobiti slané lázni, která se ve spůsobě rázné sprchy neustále naň sypala. Zpočátku byli marináři dobré mysli, hluk a pokřik, skoky a mrštné rejdy dávaly nezvyklému diváku svědectví, že se nalézá v bezpečných rukou. K tomu nebylo ještě při vší nehodě docela tma, a časem dovolovalo šero rozeznávati blízká skaliska, která jsme minouti musili na dnešní plavbě. Tyto ostrůvky, které nám bývaly odpočinkem pro oko při výhledu z ostrova Hváru na moře, tyto útesy, které za pěkného počasí při rybolovu za cíl a přítulek nám sloužily, mizely nyní jako drobné hrudy v pěnivém vlnobití a ztrácely se v rozkaceném živlu. Posud se nemohu zázračnému štěstí našemu

Na moři a pod mořem.

Od
Dra. *Viléma Lambla.*

Bouře.

Naše parní loď opustila za škaredého šera zimního dne přístav města Hvaru, kde se s námi loučili přátelé se zrakem zasmušilým, dávajíce nám buď přísnou výstrahu před noční výpravou, buď úzkostlivé „s Bohem!" a „šťastné přečkání noci!"

Však moře činilo také podivné přípravy k večeru, a zdálo se, že všeobecné temno je pouhý výraz polozatajeného vzteku živlů, kteří s výbuchem krutého boje stáli pohotově. Slabounké pruhy úsvitu prodíraly se nesměle z hustých mračen, i zdálo se, jakoby tam soumrak ukrýval nastávající bouři v sobě a ne zapadající slunce. Všechna zlá znamení byla k tomu dnes pohromadě, od samého rána déšť a oblaka, po celý boží den ani vesla ani plachty na moři neviděť, — moře v přístavu zakalené, obloha zachmúřená a jen prudká vichřice v neobmezené samovládě na spoustě vody; — k tomu hluboké kolébání velikých korábů zakotvených, sténání stožárů, a vůkol čiré polotemno kamkoliv se oko obracelo mimo přístav. Stříbrná pěna rozkacených vln řinula se neustálým proudem po skalnatých stěnách menších ostrovů, které přístav na západní straně zavírají.

Kapitán Carević, v jehož pohledu je vyobrazena všechna neohrožená smělost a odvaha, která dalmatinským mořeplavcům světoznámé jmeno zjednala, bedlivě dohlížel na všechen pořádek na palubě, místo své ani neopouštěje. „Chcete-li, pane, zůstati na palubě,“ pravil ke mně, „musíte se lanem uvázati na stožár, jinak tu nejste svým životem jist.“ — Poslechnuv ovinul jsem silný provaz okolo pasu a upoutal jsem se dobrovolně ke stožáru, chtěje raději v mokru promrznouti nežli se v dušných pro puch nesnesitelných kajutách mořské nemoci podrobiti.

Sotva jsme minuli poslední ostrůvek, který nás před bouří poněkud kryl, nastalo strašné divadlo: naše loď zmítala se jako stéblo na vlnách, které ji brzo do oblak vymrštily, a hned zase v hlubokou propast uvrhly. V povětří zmítala vichřice lodí jako hračkou a v hlubině pohlcovala ji vlna za vlnou. Každou chvíli překotila se věžatá spousta vody přes palubu a spláchla kde co pohyblivého; kdo chtěl býti očitým svědkem hrozného divadla, musel se podrobiti slané lázni, která se ve spůsobě rázné sprchy neustále naň sypala. Zpočátku byli marináři dobré mysli, hluk a pokřik, skoky a mrštné rejdy dávaly nezvyklému diváku svědectví, že se nalézá v bezpečných rukou. K tomu nebylo ještě při vší nehodě docela tma, a časem dovolovalo šero rozeznávati blízká skaliska, která jsme minouti musili na dnešní plavbě. Tyto ostrůvky, které nám bývaly odpočinkem pro oko při výhledu z ostrova Hváru na moře, tyto útesy, které za pěkného počasí při rybolovu za cíl a přítulek nám sloužily, mizely nyní jako drobné hrudy v pěnivém vlnobití a ztrácely se v rozkaceném živlu. Posud se nemohu zázračnému štěstí našemu

vynadiviti, že jsme zde nikde k úrazu nepřišli; neboť každou chvíli mohla loď naše, z propasti do oblak zmítaná, o některé nízké skalisko zavaditi, anebo i na suchu uváznouti.

Okolo osmé večer vplavili jsme se do průlivu mezi dvěma ostrovy: v pravo ostrov Kurcola, v levo polouostrov Pelješac (Sabioncello). Zde se na chvíli bouře ukonejšila, aspoň pro nás bylo vlnobití v těsnu tomto méně burácné. Jak jsme ale vybředli nad východní konec ostrova Kurcoly, novým vztekem se zdvihalo vlnobití, děsíc nás novými hrůzami.

Blížili jsme se tu ke skalnatým břehům a útesům ostrova Meledy (Mljeta), které každý plavec za nejhorší z nebezpečných míst po celé plavbě adriatské považuje. Meleda, proslulá v novější době výbuchy podzemními, tak nazvanými detonacemi, které veškeré obyvatelstvo strachem a hrůzou naplnily a všeobecné stěhování spůsobily, stavěla se mi nyní na mysl i s pověstí, kterou někteří tomuto místu osobovali, totiž že zde svatý Pavel na své plavbě do Říma pro rozkotání lodi nějaký čas pobyl. Jiný výklad v příbězích tohoto apoštola zní, že se rozkotala loď u břehu ostrova Malty, a že Corcyra nigra, o níž se při tom mluví, nebyla Kurcola nynější, kterou jsme právě minuli, nýbrž ostrov Krf (Corfù).

Učené spory měly pro mne tehdáž menší váhy nežli útěcha v pomyšlení na předchůdce, kteří kdy v podobném nebezpečí, a snad na témž místě dleli. My ovšem již ani Kurcoly, ani Meledy, ani čehož jiného neviděli, leda jícen záhuby, kterým nás rozbouřená spousta mořská děsila. Sami marináři utichli a napínali pozorně veškeré smysly, jakoby z čiré tmy každou chvíli od-

někud katastrofu očekávali, s níž by se pustili do zápasu na život a na smrt. Nebylo slyšeti než ficení a hvízdání větru na lanech, sykot a hlučný šumot rozkacených vln, stenání lodi na všech částkách a onen pronikavý popraak celé budovy, jakoby všechny trámy a břevna korábu pojednou z vazby své měly se vymknouti a rozrušiti. — V tom zahučela u všeobecném hluku silná rána; všemi to trhlo, jakoby se snad podzemním výbuchem nová bezedná propast rozvírala. Tak zle tenkráte nebylo, ale jiný příběh se udál, dojímající cit lidský neméně, nežli nebezpečí vlastního života. Cizí koráb, bouří zahnaný ku břehům neznámým, potácel se mezi životem a záhubou v bludišti zdejších skalin. Rána z děla bylo volání o pomoc. Rána na ránu, a již se odpovídalo s naší strany střelbou, světlem a troubou. Brzo jsme se dověděli, že je to sardinský koráb kupecký, který dnešní bouří od břehu Apulie až na pobřeží dalmatinské zanešen slepému osudu byl odevzdán. Bylo k půlnoci, když jsme při měsíci, který z protrhaných oblak chvílemi zasvítal, koráb i celé okolí poněkud rozeznávali. Po levé straně byl polouostrov Pelješac se stráněmi, zde onde chvojím porostlými; v pravo osudná Meleda, jejížto nahé skály jako holé ocelové stěny kolmo do moře se spouštěly. Množství tmavých slují prorývá tyto svislé útesy, a celý břeh vystupuje ostrými hroty v zápas s vlnobitím, které tu v prudkém jeku syčí a kypí, jako pro výstrahu plavcům, že zde ani pro člunek bezpečného přítulku není. V tomto zasmušilém těsnu kolébal se nádherný koráb trojstěžňový, plachty zavinuté, lana zatažená, mužstvo v zoufalém zápasu o pomoc volající. Taková ohromná budova, takový krá-

ský výtvor důmyslu lidského, majitek několika set rodin, příbytek pro tisíc duší — a zde se málomyslně zmítá a potácí jako třísťka v kvapném proudu, jenom o krok vzdálen od rozkotání.

Na komando našeho kapitána počala loď kroužiti okolo sardinského korábu, vždy více a více se mu blížíc, až se podařilo dvě silná lana vyměniti a stožár ubohých cizinců k naší lodi upoutati. To jak mile dokonáno, s obou stran se ozvaly radostné hlasy spokojenosti nad šťastným vyváznutím ze smrtelné úzkosti, a zvolna táhl náš parní stroj obě nehodou sdružené lodi. Za hodinu octnuli jsme se již v průlivu ostrovů Dubrovnických — Canal di Mezzo — a tu bylo jako za přirozenou hrází skoro vyhráno, neboť sem rozkvašené vlny tak mocně nedoráží jako v šírém moři; plavba šla teď beze všeho strachu dále a bez překážky dospěli jsme k cíli. —

Když nám ráno z daleka přístav Gravosa zavítal, vylízal jeden pocestný za druhým na paluhu: na všech tvářích bylo vidět známky probdělé noci, každý se vděčným povzdechem povídal o přestálých úzkostech, o všech hrůzách a o mořské nemoci.

U veselém spěchu hleděl každý z nás co možná nejdříve na suchou zem vystoupit, a v blaženém citu spásy ohlíželi jsme se po mořské hladině, na níž ve přístavu nebylo viděti než z hluboka se nadýmající vlny, kdežto z venku ze šírého moře pořád ještě ono hučení a dunění k sluchu našemu doráželo. Tváře našich spolucestujících, živý hovor a pokřik suché přístřeší hledajících — všechno bylo výraz obnoveného života, a sotva cítila noha pevnou půdu pod sebou, sotva se tělo octnulo na nepohnuté zemi, zapomínala mysl na strasti-

plnou noc, kde se nám smrt do očí dívala. Zde onde přivalila se vlna ku břehu a poškrejpala pocestné ještě při odchodu, ale to škůdné zalíbení zrádného živlu bylo již málomocné. My jsme vyvázli z nejhoršího a naše plesání bylo všeobecné.

Jediné divadlo zakalilo opět naši útěchu, pohled, který nás hrozně překvapil a veškerou mysl zármutkem obestřel. Když jsme obešli řadu domů, které se v polokruhu kolem přístavu táhnou, pozorovali jsme na druhé straně pod horou Petkou proti ostrůvku Daxa nazvanému četné lidstvo přicházeti a odcházeti. Zde je totiž těsný průchod z moře do přístavu, obstoupený ostrými skalami, jaké se vůbec po celém pobřeží tomto u všech přístavů obyčejně vidí; zde jsme byli svědkové truchlivého výjevu. Dvojstěžňová loď, potopena větším dílem v moři, vyhlížela jen zadním dílem a koncemi nakloněných stožárů nad povrch pěnivého vlnobití. „Včera večír,“ vypravovali diváci, „blížila se loď při nejsilnější bouři, chtíc vplouti do přístavu; u samého cíle jediná vlna rozhodla její osud: narazivši na skálu s rachotem se porušila a v okamžení byla pod mořem. Ze všeho lidstva vybředlo jich šest polomrtvých na blízký břeh, ostatek zahynul bez pomoci, neboť nebylo možná přispěti nešťastným v rozkvašeném živlu, a jediná bárka se čtyrmi odvážlivci, kteří se pokusili přiraziti k lodi, vlnou překocena beze vší stopy zmizela.“

Nadarmo bych se snažil hlubokou úzkost vylíčiti, která se mne v tom okamžení zmocnila a vždy mne posud dojímá, kdykoliv si onen úžasný výjev živě v paměť uvedu. Loď s tolika lidstvem, které přes celý den v neobyčejném vzteku bouře

smrtelných úzkostí přestálo, k večeru, když v blízkém přístavu spásy a bezpečný přítulek hledá, když se již na samém prahu svého odpočinku octne — jedním kmitem rychlostí blesku v niveč obrácena! S lodí, která se jako pleva větrem hnaná v nejistém prostoru zmítala, a konečně o úskalí roztřískána do hlubiny propadla, zahynulo v okamžiku nejen mnoho lidí strašnou smrtí, nýbrž i přemnoho zboží kupeckého a drahé památky pilnosti a umělosti lidské. Mezi jiným drahocenným nákladem vezla loď celou galerii obrazův, v Benátkách zakoupenou, a důležité historické předměty, které jistá anglická společnost za veliké summy pro Londýn získala; to všecko zmařeno, snad navždy pohlceno! Na tak nejistých základech spočívá zde živobytí a blaho lidské; tolik obětí žádá rozbuřácený živel, taková jest hrůza divé spousty mořské! —

Krásný den.

Podivné moře! Jak líbezný je obraz tvůj hned druhého dne na to, kde ukonejšená hladina tvá s krásou jasné oblohy závodí! Či se nezdá, jakoby hravé vlnky tvé celou zem milostí objímaly? jakoby klidné dmutí tvé k celému světu přítulnost jevilo? jakoby se z lesku a modré barvy tvé na veškeré stvoření lahodná přívětivost usmívala? — Laškující žblunkání ozývá se okolo stěn ostrovů, krystalový tok oplakuje něžně šedou skálu, a kde jaký útes ostrým hrotemční, vlna za vlnou se pozvolna naň vydme, a jako děti v dobrém rozmaru, v žertu a smíchu, řinou se jedna za druhou stříbropěným spádem zase do moře. Jak daleko zrak dosahuje, rozkládá

se utěšený poklid po moři, slunce se třpytí v nezkaleném zrcadle, modrá obloha dodává hladině jasnosti, a ve skvělé záři sestupuje Pohoda slavit posvátné živlů smíření. Žádné podívání na světě nenaplní mysl lidskou podivením a pokorou před vznešeností přírody, žádné nevzbudí v srdci zároveň tolik útěchy a tajného plesání, jako pohled na tento velebný obraz.

Po šírém prostoru rozhostila se sláva krásného dne, a z tajemného ticha zní ode všad posvátná harmonie života. Vlažný zefyr vane po moři, nikde však neruší hladinu: tu se na obzoru objeví koráb s plnými plachtami; jako labuť na jezeře plave nádherná budova dál a dále, volným během ubírá se šťastně k svému cíli, a každý člověk, který život svůj i majitek svěřil korábu, za bezpečnou plavbu chválí Boha. Celý den mine v takovém dívání, nesmírný dojem uchvacuje všechny smysly a pohrouženému v tuto nevýslovnou krásu nelze se ani odloučiti od moře. A konečně západ slunce; když se spouští žhavá koule za daleký obzor modré hladiny, rozlévajíc po ní purpurový žár a proudy zlatých ohňů, — ó té tklivé krásy, která táhne ducha tesknou touhou za sebou! Moře, ba jen moře staví nám v živých obrazech na odiv všechnu velebnost a nádheru nesmírné přírody. —

Obrazy podmořské.

A jak to asi vyhlíží ve hlubinách pod tou lahodnou hladinou, kde lesklé zrcadlo oko naše takovým kouzlem vábí a poutá? Provázejme v duchu potápěče, který se právě ponořil. Obloha se nad ním zamkne, světlo a den mu shasne — ohnivá žlutost

ho obkličuje, pak rudoplamenná zář, jakoby plynul v mokrém žáru pekelném, bez horka, bez tepla. — Rudost se temní — nyní je purpurová, konečně černá, tu ho objímá věčná, neproniklá tma. A cokoliv je vůkol, je bytost bez poklidu a bez radosti: neustálý kvap a těkání, honba a stíhání, samé dravé loupení a polykání, nenávist bez konce, věčné pronásledování a vraždění — slovem neunavné namáhání, kde se hltavé smrti vždy nové a čerstvé oběti přinášejí. —

Věčná tma, čirá noc spočívá nad tímto zamlklým bojem, válka a porážka zuří zde pod hrobovým tichem; v divém ryku a skoku nikde není ani zvuku ani ohlasu; a tak jako světlo denní a růžový lesk barev zmizely, tak se i lepotvárnost a rozmanitost ztratily; neotesané, ošklivé formy, ohava a potvora, vše co obludného a protivného, to se tu hemží, bodlinatý trňák, nenasycený žralok, neohrabaný kladivoun, samé příšery škaredé, jako šero nevlídné, jako hyény hladové.

Staré bájesloví a básně připisují ne bez příčiny hlubinám mořským mnoho hrůzy; přírodověda poněkud i potvrzuje pravdu těchto obrazův, avšak vysvětluje nám při tom, kterak se jen obapolným vražděním a požíráním mořské živočišstvo udržuje, totiž proto, že veškerá Zvířena mořská v celém shluku svých rodů a druhů sotva jednoho člena obsahuje, o němž bychom s jistotou tvrditi mohli, že se tiše a v bázni boží jen od rostlinstva mořského živí. —

Krom toho ale můžeme také vedle zasmušilého nákresu jiný, skvělý obraz z mořských hlubin postaviti, a oba nechť slouží k tomu, aby zbuzeno bylo tušení o harmonii v přírodě.

Věčnou válku, nekonečný boj obyvatelstva mořského, všechnu hrůzu a úžasné výjevy skrytého řádění v temných hlubinách, všechny smutné následky neustálé záhuby, které naši obraznost děsí, smířlivě vyrovnává příroda nevyčerpatelnou plodností, kterou zde v nejmocnější míře jeví. Velryb polyká každým douškem tisíce měkkýšů rodu *Clio borealis*, které mu skoro výhradně za pokrm slouží. — Freycinet a Turrel pozorovali na korvetě „la Créole" blíže Tajo povrch asi 60,000.000 čtverečných metrů rudo-zbarvené vody. Bližším ohledáním nalezlo se, že barva pochází od drobné rostlinky, jichžto 40.000 teprva čtverečný millimeter, tedy asi 40.000 millionů sotva čtverečný meter pokrývalo. Barva ale nebyla jen povrchně rozprostřena, nýbrž šla také do hloubky, a k tomu skoro ani lidská mluva nepostačuje, aby vyslovila počet jednotníků jen poněkud pravdivě.

Na pobřeží Grönlandu objevují se často zahnědlé tmavé pruhy asi desíti i patnácti anglických mil v šíř, a sto padesáti i dvě stě mil v dél, jejichžto barva pochází od malounké medusy; jediný krychlový střevíc obsahuje již asi 110.592 takových živočichů, a celý pruh nejméně 1600 billionů bytostí oživených, a přec takový pruh proti veškerému moři skoro nepatrnou částku obnáší, která nás již nutí vyznati se ze slabosti našeho smyslu pro počet, a odříci se naprosto odhadování nepostihlé mohútnosti přírody. —

K této plodnosti a množivosti, co do počtu nesčíslné, nesmírné, přidružuje se neobyčejně *kvapný vývin* jednotlivých živoků. Ryby jsou větším dílem jedním rokem dokonale vy-

vinuty, ač co do velikosti znenáhla ještě dlouho jich přibývá, a snad u některých obyvatelů mořských, ku př. u velryb, přibývání ani konce nemá. Leta 1842 dostala Adelaide-Gallery v Londýně dva živé exempláry elektrického úhoře; ty nevážily o mnoho více než libru; roku 1848 vážil jeden z nich 40, druhý 50 liber; každoročně tedy tíži svou zdvojnásobnily, a v takovém zrůstu se ani jeden suchozemní živočich dost málo těmto úhořům nevyrovná.

K tomu všemu, k té nesčíslnosti jednotlivců a k tomu rychlému zrůstu a vývinu uvážiti dlužno *naprostou tělnost*, sílu a mohútnost živočichů mořských.

Ať počneme porovnávání s čeledí kteroukoliv, každá má mezi svými representanty velikány v moři. Největší ssavec a vůbec nejohromnější zvíře, které nyní na zeměkouli žive, je velryb, jenžto v dospělosti nejméně ještě pětkrát tak veliký je co největší slon. — Mezi ptactvem má *albatros*, skoro výhradně nad mořem poletující, největší rozkřídlí patnácti stop; z ještěrovitých je nejhroznější representant krokodil, obyvatel vody; proti želvám suchozemním, útlým a úhledným, obrovská želva mořská váží až na tisíc liber; největší ze všech hadů nyní známých, brasilská *Anakonda*, obývá aspoň větším dílem ve vodě, a z jedovatých hadů zdá se že jsou východo-indičtí vodní hadi nejhroznější.

Zde budiž také zpominka učiněna o báječném hadu mořském, o němž pověsti a povídky posud nejsou ad acta odloženy. Stokráte prokázala se povídačka o něm co klam, stokráte

považovala se již za báchorku, byvši z přírodopisu vymýtěna, a stokráte se zase nové zprávy o něm navracují. Znamenitý přírodník Owen vyslovil v duchaplném dopisu v Galignani-ho Messengeru (23. listop. 1848) své zdání o tom, že je ku pravdě nepodobno, že by takový živočich byl žil; ale nemožnost se proto přece tím nedokázala. Zase v nejnovější době vystoupili kapitán Sullivan z Halifaxu, kapitán d'Abnour z Havre de Grace a kapitán Woodward z Penobscotu, i přísahali s veškerým mužstvem, že mořského hada zřejmě viděli; poslední z nich viděl hada po celou hodinu jenom na několik kroků od svého korábu, na který prudce hnal a vztekle dorážel, když se naň malými kulemi z děla vypálilo, ale jak se zdálo pevný háv šupinatý nikterak se mu neporušil. — Pomořané norwéžští považují toho, kdo o skutečné existencí mořského hada jakou pochybnost vysloví, za hotového blázna.

A možná, že je mořský had jediný posud živoucí potomek z rodu hrozitánského Zeuglodona, jehožto zkamenělou kostru před několika lety Koch v Alabamě nalezl a také u nás okazoval; možná že ten ubohý velozvěr co jediný živý svědek dávno minulé periody v převratech kůry zemské posud v našich mořích plave a samoten jako ztracená duše mezi ostatním rybstvem se potuluje co věčný žid, bez pokhidu mezi tvorstvem mladým, ve světě proň cizím bloudě.

Buď jak buď, není třeba vymýšleti báchorek dětinských o moři a jeho divech; dosti na těch, které vlastním okem pozorujeme, a které nám hlubiny mořské všemi kouzly čarokrásných dumek malují.

*

Ještě jiné barvité obrazy poskytují hlubiny mořské. Ponořme se do krystalového toku Indického moře, a před námi je rozestřen příbytek čarovný z báchorek, jaké nás blažívaly v dětských snech. Podivně rozvětvené strůmky květou živými květinami. Jaké tu protivy ve tvarech — ty husté Méandriny a Astréy proti Explanariim s pohárovitým a chrástnatým lupením, a proti Madreporám rozličně rozvětveným, které mají dílem prstovité, dílem kmenovité, dílem jinak velmi úhledné ratolesti!

Nevyrovnaná barvitost ve všem, živá zeleň střídá se tu s hnědou a žlutou barvou, nádherný purpur stojí tam mezi rudohnědým a tmavomodrým stínem. Světle červené, žluté a nažloutlosivé Nullipory rozkládají se po odumřelých hmotách, a těmi se zase proplétají útlé Retipory, k přeúhledné řezbě ze slonoviny podohné, leskem perlovým vyznačené; nedaleko kolébají se Gorgonie překrásně prolámané a mřížkaté, bledě-žluté a zardělé; čistý písek na dně pokrývají nesčíslní podivínové a dobrodruzi tvaro- i barvozpytu, ježáci a hvězdýši. Jako mechy a lišejníky lpějí na větvích korálových listovité Flustry a Enhary, a jako ohromné stěnice visí na kmenech korálových Patelly, žlutě, zeleně a purpurově žíhané. — Mořské Anemony, zářice žhavými barvami co kaktusový květ u velikém rozměru, rozkládají koruny makadel svých po strminách skalních, anebo pokrývají jako pestré květiny urovnané záhony; — kolem květů korálových keřů rejdí hejna „mořských kolibrů“, malých rybic rudého nebo modrého kovolesku, brzo zlatou zelení brzo stříbroleskem se třpytíce.

Zticha jako duchové hlubin kolébají a houpají se tímto světem kouzelným Medusy s prosvitavými zvony anebo terči co mléko bledými aneb zamodralými. Zde se prohánějí pestré rybice v kovovém lesku barev, violová *Isabella* (Holacanthes ciliaris) do zlatozelena kmitajíc — a tu ohňová *Koketa* (Holacanthes tricolor), černě a ruměně žíhaná; tamto se prosmyknul houštím jako mrštný had *lesklý meč* (Lepidopus argyreus), podobný ke stříbrné, pět střevíců dlouhé pásce. Tu zase báječné *sepie*, skvoucí se všemi barvami duhovými, které nejsou nikoliv určitě naznamenané, nýbrž brzo zakmitnou, brzo zmizí, brzo fantastickým spůsobem se prostupují, jakoby barva barvu hledala a hned se zase loučila. A to vše ve vší rychlosti a s takovou kvapnou proměnou, s takovou podivuhodnou střídavostí světla a stínu, kterak to sebe slabší průvan na moři nebo dosti jemné čeření hladiny mořské určuje.

Když pak den na sklonku a za šera stín také do hlubin se spouští, tu čarovné sady podmořské v novém přepychu, v jiné nádheře se osvítí: milliony žhavých jisker, mikroskopické předrobné *medusy* a raci vyvádějí své tance a plesy — jako čilé světlušky — v temném moku; *mořské péro* (Veretillum cynomorium), za dne rumělkové barvy, nyní se kolébá v zelenavém světle fosforovém; ve všech koncích jiskří a blýská živý oheň, co za dne bylo hnědé a nepatrné; — co se v bílém světle vedle skvělých barev strácelo, všecko nyní září v přepodivném kmitu zeleného, žlutého a rudého světla; k doplnění divů této kouzelné noci vznáší se zvolna, zářic jemným svitem ryba měsícová (Orthagoriscus Mola) co

Ještě jiné barvité obrazy poskytují hlubiny mořské. Ponořme se do krystalového toku Indického moře, a před námi je rozestřen příbytek čarovný z báchorek, jaké nás blažívaly v dětských snech. Podivně rozvětvené strůmky květou živými květinami. Jaké tu protivy ve tvarech — ty husté Méandriny a Astréy proti Explanariim s pohárovitým a chrástnatým lupením, a proti Madreporám rozličně rozvětveným, které mají dílem prstovité, dílem kmenovité, dílem jinak velmi úhledné ratolesti!

Nevyrovnaná barvitost ve všem, živá zeleň střídá se tu s hnědou a žlutou barvou, nádherný purpur stojí tam mezi rudohnědým a tmavomodrým stínem. Světle červené, žluté a nažloutlosivé Nullipory rozkládají se po odumřelých hmotách, a těmi se zase proplétají útlé Retipory, k přeúhledné řezbě ze slonoviny podobné, leskem perlovým vyznačené; nedaleko kolébají se Gorgonie překrásně prolámané a mřížkaté, bledě-žluté a zardělé; čistý písek na dně pokrývají nesčíslní podivínové a dobrodruzi tvaro- i barvozpytu, ježáci a hvězdýši. Jako mechy a lišejníky lpějí na větvích korálových listovité Flustry a Enhary, a jako ohromné stěnice visí na kmenech korálových Patelly, žlutě, zeleně a purpurově žíhané. — Mořské Anemony, záříce žhavými barvami co kaktusový květ u velikém rozměru, rozkládají koruny makadel svých po strminách skalních, anebo pokrývají jako pestré květiny urovnané záhony; — kolem květů korálových keřů rejdí hejna „mořských kolibrů", malých rybic rudého nebo modrého kovolesku, brzo zlatou zelení brzo stříbroleskem se třpytíce.

Zticha jako duchové hlubin kolébají a houpají se tímto světem kouzelným Medusy s prosvitavými zvony anebo terči co mléko bledými aneb zamodralými. Zde se prohánějí pestré rybice v kovovém lesku barev, violová *Isabella* (Holacanthes ciliaris) do zlatozelena kmitajíc — a tu ohňová *Koketa* (Holacanthes tricolor), černě a ruměně žíhaná; tamto se prosmyknul houštím jako mrštný had *lesklý meč* (Lepidopus argyreus), podobný ke stříbrné, pět střevícû dlouhé pásce. Tu zase báječné *sepie*, skvoucí se všemi barvami duhovými, které nejsou nikoliv určitě naznamenané, nýbrž brzo zakmitnou, brzo zmizí, brzo fantastickým spûsobem se prostupují, jakoby barva barvu hledala a hned se zase loučila. A to vše ve vší rychlosti a s takovou kvapnou proměnou, s takovou podivuhodnou střídavostí světla a stínu, kterak to sebe slabší prûvan na moři nebo dosti jemné čeření hladiny mořské určuje.

Když pak den na sklonku a za šera stín také do hlubin se spouští, tu čarovné sady podmořské v novém přepychu, v jiné nádheře se osvítí: milliony žhavých jisker, mikroskopické předrobné *medusy* a raci vyvádějí své tance a plesy — jako čilé světlušky — v temném moku; *mořské péro* (Veretillum cynomorium), za dne rumělkové barvy, nyní se kolébá v zelenavém světle fosforovém; ve všech koncích jiskří a blýská živý oheň, co za dne bylo hnědé a nepatrné; — co se v bílém světle vedle skvělých barev strácelo, všecko nyní září v přepedivném kmitu zeleného, žlutého a rudého světla; k doplnění divû této kouzelné noci vznáší se zvolna, záříc jemným svitem ryba měsícová (Orthagoriscus Mola) co

terč asi šest stop veliký, mezi hustými zástupy živých hvězdic a jisker.

Moře chová v sobě zajisté největší divy ze všeho tvorstva, a mnoho, co se zdálo býti jen blouznivou myšlénkou z hlavy básníka, nalezá již v přírodovědě pečeť skutečné pravdy. Osamělý poutník, který se vydal na ostrov Ceylon, chtě zadostučiniti touze své po bližším poznání tamějšího tvorstva, sbíral z nevypráhlých pokladův čistého toku všeliké vzácnosti, a vraceje se navečer k domovu, hle — tu slyší z blízkého břehu melancholickou melodii, dumku hudební jako z Eolovy harfy, která dojímavými zvuky při vší něžnosti hučení mořské překonala; jsouť to „zpěvavé lastury" (Athenæum 1848, str. 915), které na pobřeží indickém tyto něžné, sladkobolné tóny vydávají.

Nechť slouží tento nástin prozatím jen k poukázání na nesmírnou rozmanitost a nepostihlé bohatství mořských plodin, k naznačení podivuhodné krásy obrazův a ku probuzení chuti i lásky k dalšímu zpytování přírody, kde se jeví ve své úplné mohútnosti. Nám budiž jen dovoleno některým poznamenáním přispěti k tomu, aby se známost života mořského a jeho poměru k ostatnímu hospodárství v přírodě také našemu obecenstvu usnadnila. Proto nám nebudiž zazleno, že k předmětům suchoparným nakládáme trochu šperku barvitého: přírodověda ho ovšem nepotřebuje, ale pro ni je vlastně forma (spůsob v přednešení) každá dobrá, jen když si ní věc sama zjedná průchodu k mysli čtenářově. A tak se tedy zase vraťme k obrazům podmořským.

Rozmanitost barev, nádhera lesku a všechen kouzelný žár a světlo převyšuje v hlubině mořské, jak jsme se vylíčiti snažili, vše co nejbujnější vegetace v jižních krajinách podivného a pestrého poskytuje, — a co zajisté každému bude nejdivnější, že krajinka podmořská, jak jsme ji popisovali, nikoliv z rostlin, nýbrž ze živočichů své čarovné vlastnosti béře. Neboť tak jako pro moře mírného pásma rostlinstvo významné, a zde u velikém počtu a v znamenité bujnosti vyvinuté jest, tak zase v krajinách tropických živočišstvo mořské převahu má a silným bohatstvím a rozmanitostí forem se honosí.

Cokoli v přírodopisu známe podivného a zvláštního, cokoli vzácného a krásného, buď si ryba nebo lastura, hvězdejš nebo medusa, polyp nebo měkkýš: vše je shluknuto v teplém krystalovém moku tropického moře, zde je to po bílém písku prostřeno, tam ve skalách zakotveno, tu na útesu přituženo, onde na holé strmině utkvělé, a kde je všechno bralí a úskalí již ověšeno a pokryto, kde není místa pro zasednutí stálé, tam se živočich připne k živočichu a jako cizopas lpí jeden na druhém, anebo vznáší se horem i dolem, a plave, když nemá stání na dně, v moři samém. Rostlinstvo naproti tomu je nevalné.

A co zde více znamenitého, že platí zákon o rozšíření živočišstva po suché zemi podobně o živočišstvu mořském. Poněvadž se totiž živočišstvo vůbec lehčeji přispůsobuje a uvyká na zevnitřní okolnosti pozemské, udržuje si vůbec větší prostor v rozšířenosti nežli rostlinstvo, tak že ku př. v ledových mořích, kde není dávno již ani památky rostlinstva, kde pro-

mrzlé moře ani sprostou chaluhu nechová, velryby, tuleňové, mořské ptactvo a ryby všeho druhu jakož i nepočetná nižší zvířata silně se hemží: tak se o moři co do hloubky totéž může říci, že když se ponoříme, rostlinstvo mnohem dříve přestává nežli zvířectvo, že u velikých hlubinách, kde o rostlině ani památky více není, ryby a měkkýši ještě své rejdy provádějí, ba že z nejhlubších propastí mořských, kam ani paprslek světla proniknouti nemůže, olovem aspoň ještě živá infusoria na bílý den přicházejí.

Tím je spolu odůvodněno, co jsme nahoře pravili, že nám přírodověda vysvětluje, proč se obyvatelstvo mořské vůbec ani neživí rostlinstvem, a kterak od přírody je vykázáno, stíháním a sežíráním jednoho s druhým rod i druh zachovati. —

Mohli bychom od této poznalosti jednoho zákona v živočišstvu mořském k jiným, zajímavým otázkám přistoupiti, především ale namítá se nám hádanka, která vyplývá z toho, že člověk veškerou přírodu a všechno poznání na sebe vztahuje a se svou bytostí porovnává. K čemu je tam tomu živočišstvu všechen ten přepych barevní, ta omamující pestrost a ohnivý leskot v oděvu? Všechna bytost krásy spočívá, kolem do kola vzato, přec jen v citelné duši; — ani diamant, myslíme si, netřpytí se barevnými paprsky sám pro sebe, ani nesvítí kamenu a skále, v kterých skrytě vězí; jedině pro lidské oko je drahocenný oheň jeho stvořen, pro oko, kterým se duše naň dívá a jemu se obdivuje. Hora není pro úval velebna, ani se nesklání smutně vrba se svými větvemi nad potokem,

aby se jemu zalíbila, ani zelené luhy a tichá jezera nejsou půvabné pro tmavý hvozd, nýbrž jen pro ducha lidského, který to všecko okem lásky a zbožnosti pojímá.

Pro koho je ale tedy onen náklad zlatoskvělých barev, onen přepych v lesku a kráse na dně mořském, kde ho zraku našemu modrá hladina ukrývá, a zvědavému diváku jako v zrcadle jenom jeho vlastní tvář okazuje?

Na to nám nikdo neodpoví. My nevíme, proč je příroda ve svých nejskrytějších stránkách tak pravidelná a ku podivu rozumně spořádána, proč tají v sobě u malém i velikém rozměru tolik krásy, proč se — bez ohledu na to, zdali člověk o ní přemýšlí, zdali bez citu a pomyslu dřepí — ve všem všudy technickou i idealní dokonalostí honosí.

Podivný cit zmocní se nás, přemýšlíme-li o takových otázkách, o účelnosti a souvislosti v přírodě, jakož i o naší domnělé vládě, o panství našem nad veškerým tvorstvem. Jak málo známe to tvorstvo, jak málo víme o jeho životu, jak málo rozumíme jeho přepodivným vlastnostem! — A tam zase, kde něco víme, cítíme nejvíce nevládu a malomocnost svou, svíjíme se nejvíce pod krutým žezlem přírody.

Neboť necitelná
je příroda:
slunce svítí
na zlé i dobré, — a
zlosynu třpytí se
jako cnostnému
měsíc i hvězdy.

Vichr a bouře,
blesk i kroupy
hřmí svou dráhou,
zachvacujíce
slepým spěchem
jednoho po druhém.

Tak pravil Göthe, sám miláček i veliký milovník přírody; i zajisté byl on zasvěcen do mnohých tajin, poznav lahodné stránky tak dobře jako hrozné síly v přírodě. Tak i pro každého, byť i s sebe větším zalíbením, sebe napnutější pozorností skryté vlastnosti mořského tvorstva stíhal, konečně milé bude navrátit se z říše docela cizí, lidskému smyslu neznámé i nedostupné, mezi tvory svého druhu, mezi lidské tváře, kde sluch i oko, ba celá bytost naše domov svůj nalezá.

Navraťme se tedy také my z mořského ponoru do společnosti přímořského města.

Přímořské město. Plavci.

V přístavě nalezáme koráb vedle korábu, všude lidstva plno, hemžení, přenášení jako v mraveništi, od rána do večera neunavné rejdění a namáhání. Tu poznáme hned lodi a mužstvo rozličných národův, — lidi, kteří celý svět zrejdili, tím však původního rázu nepozbyli, nýbrž ostřeji nežli kterákoliv lidu třída národní své vlastnosti na odiv staví.

Přede vším domácí plavci, Istrianci a Dalmatinci. Obratní hoši, ve službách námořských všude hledaní, i v cizině vítaní.

Nám suchozemcům zdá se, že na širém moři korábu více nebezpečí hrozí, nežli blízko břehů zemských; že tušíme jistotu, aspoň možnost spásy na půdě pevné, chůzi naší zvyklé, — tam nevidíme než pustý prostor a pouhý jícen záhuby.

Námořník praví na opak, že je korábu v širém oceánu volně, v bouři bezpečně, — na opak poblíž země a ostrovů neblaze, pro neznámého nad míru nebezpečně. Plavba malá, totiž pobřežní, potřebuje nejostražitější mužstvo, a odvaha pobřežníkův, tam kde pomoří svoje znají, ode dávna uznána jest za větší nežli při plavbě veliké.

Odtud pochopitelno, že pobřeží prostoupené nepočetnými ostrovy, skalisky a ostrými útesy, plavce své nejvíce zbystří a nejlepší zkušeností a zmužilostí ozbrojí. V každém kroku poznáš povědomí tohoto muže, který se od dětinství s živlem tekutým spřátelil, a všechny jeho rozmary a vrtochy do podrobna zná, všem nehodám vyhoví, úraz předchází, nebezpečí zmužilou odhodlaností překonává.

Jinak je to lid veselý, zpěvu i společné zábavy milovný. Nejšvárnější jsou z nich Bokézi, krásného zrůstu plemeno, původní ráz jihoslovanský v oděvu tmavém, harmonickém, v celém světě známém. To je týž vzor, co nám fysiognomii hrdin černohorských připomíná, jen že Bokéz je postava ušlechtilá, světem uhlazená a pro občanství ulahodněná. Bokézové jsou také jediní plavci, výhradně na své jmeno hrdí, tak že — jako jindy a snad posud ještě částečně Dubrovčané — k Dalmatincům se nepočítají a na svou vlast, Boku Kotorskou, zvláštní váhu kladou, jakoby to byla obec neodvislá.

*

Nejblíže jsou k nim podobni Řekové. Štíhlí jako kočky, mrštní jako veverky; tak je uhlídáš lézti po stožárech a sklouzati po lanech kupeckých korábův. Jako o Dalmatincích platí o Řecích také přísloví, že když se v bouři mořské nikdo více neodváží na plavbu, pro ně nejlepší čas nastává. Bez řeckého vůdce se do Archipelagu žádná loď nespouští, a poslední události na Černém moři dosvědčují, jak hrozně nebezpečná je plavba pro koráby velkomořské, kde Řekové po celý čas bez úrazu plavou. Kde na lodi uzříš staroslavná jmena: Epaminondas, Heracles, Menelaos, — tam nalezneš čilé mužstvo za prázdných dob svátečních v kole a skočném tanci i zpěvu pohromadě na palubě, jejich malebný kroj, sličná tvář a lahodný jazyk výborně je ode všech ostatních plavců vyznamenává.

Italián je vlastně domácí pán veškerého Středomoří. Jeho prudká, ohnivá povaha, jeho tmavé, bujné oko, mohútný sval a ve všem náruživý pohyb oživuje v každém koutě přístav původním obrazem. Ani snad by se obchod kupecký nedařil, kdyby nebyl odevzdán takovým energickým svalům, takovému mohútnému organismu, který snad za den svou rychlostí více prožive a prorazí nežli jiný za měsíc. Hrozný pohled na ně, když si vášeň ostrým nožem, který za pasem nosí, průchod zjedná; a takové divadlo ani není tuze neobyčejné, neboť třeba by zbraň nositi dovoleno nebylo, poslouží jim k zápasu okamžitému i dosti malý zavirák. Brzy nato se zase již rozléhá pěkný zpěv italiánský na témž místě, kde šlo před nedávnem o hrdlo.

Mírnější a tišší jsou zato cizozemci. Angličané přede vším vyznamenávají se jakýmsi závažím, které v každém hnutí jejich

spočívá. Ani písně, ani zvučná řeč a barevný kroj u nich není tak křiklavý jako u předešlých; zdá se jakoby to byli pracující filosofové. Také není způsob jejich, přiblížiti se k cizinci známosti hledajícímu, a v jazyku jejich, který námořní mužstvo velmi nešvárně mluví, překvapilo mne jedině to, že kdykoliv volali „water", zdálo se mi že slyším „vodu".

Nade všecko neobyčejný pohled poskytují Afrikáni. Tmavohnědá pleť polonahého těla, na němž kromě kostí a kůže neuvidíš než silné šlachy, jako provazy napnuté — tak se podobají tito tvorové živým kostrám s nadlidskou při práci silou. Z pod černých vlasův zableskne někdy hluboký zrak a z tmavé tváře vycení se řada bílých zubův. Ve vší tichosti lopotí se tento národ hnědých ďáblův neunavně v největším parnu a ve slunečním žáru do pouhého večera. Okolo beder krátký opasek — ostatek jsou při práci celí nazí a sluncem spražení. Ohromné pytle a nejtěžší bedny kladou sobě na plece a přenášejí je s lodí do skladu, ze skladu na lodí. Nepřetržený lomoz oživuje pobřeží od úsvitu do noci.

Kdy asi přece ti lidé spí? — To nevím, ale toho jsem byl svědkem, že na večer teprva pravý hlučný život nastává, a že pozdě do noci křiku a poprasku ani konce není. Moje oči bývaly dříve unaveny díváním, nežli ta námořnická hrdla zpěvem a hulákáním. Kdo to nikdy neviděl, myslil by, že je celé město v povstání. V těsných ulicích vysype se každou chvíli hromada křiklounů z úzkých vrátek, kde se laciné víno pije. To je tak nazvaná *osteria* (krčma), pro marináře každodenní beseda. Tu není nic než několik dlouhých stolů a lavic, vzadu několik

sudů vína. Za stolem sedí marináři jeden na druhém jako herinci, všude plno svalnatých ramen a sípavých chřtánů, jeden vyje přes druhého, — zpěv, křik a jásot, — řinčení žbánů, rachot stolů a všelijaký poprask — slovem rámus k nevypsání naplňuje takovou krčmu. — Kdo by se nebyl přes den dost nadivil ohromné síle takového kostnatého velikána, užasne se toho, co jeho hrdlo přes noc dokáže. A to není přestupek, ani výtržnost: to je obyčej. Aby kdy takový habán pitím byl přemožen, to není možná; proto také ani neumlkne. A opustí-li po půlnoci osterii, jde teprva zpívat a dovádět pod okno své favoritky.

Naděje.

Od

K. z Radostova.

Marná má naděje,
marné mé čekání!
Ach kam se poděje
to moje doufání?

Zhyne ono, zhyne
jako ta rosička,
když se na ní line
prudký žár sluníčka.

A bez rosy chladné
kvíteček nezkvete —
bez naděje ladné
žal srdce uhněte.

O báčovi a šarkanu *).

Pohádka slovenská z hor Trenčinských
od
Štěpána Danieliho.

Byl jeden báča; když byl báča, pásl ovce. Když ovce pásl, obyčejně si při nich pískal na píšťalu, anebo ležel na zemi, díval se po obloze, po horách, na ovce a na zelený pažit.

Jednoho dne, bylo to v jeseni, v tu dobu „kdy jdou hadi do země spat,“ ležel milý báča na zemi, hlavu maje opřenou o loket, a díval se před sebe po hoře dolů. —

Tu najednou se podivil! Veliké množství hadů přilézalo se všech stran ke skále, která zrovna báčovi před očima stála; když ke skále přilezli, vzal každý had na jazyk jakousi zelinku, která tam rostla, zelinkou dotknul se skály, ta se otevřela, a hadi jeden po druhém ve skále zmizeli.

Báča zdvihl se ze země, poručil psovi Dunajovi, aby ovce zavracel, sám pak šel ke skále, mysle si: „Musím já pozrít, jaká to zelinka, a kam ti hadi lezou.“ — Byla to zelinka —

*) *Šarkanem* jmenují v horách Trenčinských jakéhos velikého hada, potvoru jako si v Čechách lid *draka* představuje.

neznal jaká; když ji ale utrhl a skály se ní dotkl, skála i jemu se otevřela.

Vešel do vnitř a octnul se v jeskyni, jejíž stěny třpytily se od zlata i od stříbra. Uprostřed jeskyně stál zlatý stůl, na stole ležel v kolečku svinut velikánský starý had. Spal. Okolo stolu leželi samí hadové; všickni spali, ani se nehnuli, když báča vešel.

Báčovi se jeskyně líbila, dokud si ji několikrát neobešel, pak mu začala být dlouhá chvíle, zpomněl na ovce a chtěl jít zpátky, mysle si: Viděl jsem, co jsem chtěl, půjdu. — Bylo snadno říci „půjdu“ — ale jak ven? Skála se za báčou zavřela, když do jeskyně vešel; báča nevěděl co dělat, co říci, aby se mu skála otevřela, i musel zůstat v jeskyni.

„Eh, když nemohu ven, budu spát,“ řekl, zaobalil se do húně, lehl na zem a usnul.

Nezdálo se mu, že dlouho spí, když ho jakýsi šust a šum probudil. Dívá se kolem sebe, myslí že spí v kolybě; tu vidí nad sebou, kolem sebe třpytící se stěny, zlatý stůl, na stole starého hada, kolem stolu množství hadů, kteří zlatý stůl lízají, ptajíce se přes tu chvíli: „Již čas?“

Starý had je nechává mluvit, až pak zdvihne pomalu hlavu a povídá: „Již čas!“

Jak to řekl, natáhl se od hlavy do chvostu jako prut, slezl se stolu na zem, a ubíral se ke vchodu jeskyně. — Hadi všickni lezli za ním.

Báča se pořádně protáhl, zívnul si, vstal a šel za hady, mysle: „Kudy oni půjdou, půjdu i já.“ — Bylo snadno říci „půjdu i já“ — ale jak?

Starý had dotknul se skály, ta se otevřela, a hadi jeden za druhým vyšli ven. — Když byl poslední had venku, chtěl báča ven, ale skála se mu před samičkým nosem zavřela, a starý had naň hvízdajícím hlasem zasyčel: „Ty človíčku musíš zůstat zde!“

„Eh, co bych tu u vás dělal? — Gazdovstvo nemáte, a spát vždy nebudu. Pusťte mne ven, mám ovce na salaši a doma zlú ženu, hřešila by mne, kdybych nepřihnal v čas domů,“ pravil báča.

„Nesmíš dříve odtud, dokud nesložíš trojnásobnou přísahu, že nepovíš nikomu, kde jsi byl a jak jsi k nám se dostal,“ zahvízdal had.

Co měl báča dělat; rád se trojnásobnou přísahou zavázal, jen aby přišel ven.

„Nebudeš-li ji ale držet, zle se s tebou poděje!“ hrozil starý had, když báču ven pouštěl. —

Ale jaká to změna venku, báčovi začaly se od leku nohy třást, když viděl kterak se čas změnil, že místo jeseně panuje jaro.

„Ó já člověk sprosťáček, co jsem to udělal, prospal jsem zimu ve skále! — Jej, kde najdu moje ovce, co řekne žena!“ Tak si naříkal, smutně kráčeje nahoru ke kolybě.

Viděl zdaleka ženu, že tam cosi robí. Nejsa ještě připraven na její výčitky, schoval se do košjaru. Když v tom košjaru seděl, viděl že přistoupil k ženě pěkný človék, a slyšel jak se jí ptá, kde má muže? —

Báčová se dala do pláče, a vypravovala, kterak v jeseni jednoho dne báča vyhnal ovce do hory a víc nepřišel. Pes Dunaj že ovce přivedl, báčy—že od té doby není. „Snad že ho vlci sežrali — snad bosorky *) na kusy po hoře rozvláčaly," doložila žena.

„Neplač," volal na ni báča z košjaru; „jsem živ, nesežrali mne vlci ani mne bosorky po hoře nerozvláčaly, přespal jsem zimu v košjaru." Ale to se s dobrou potázal báča.

Jak báčová jeho slova zaslechla, nechala pláče a pustila se do hřešení: „Bodejž ti sto hromovitých bohů do duše udeřilo, ty pochabo! Jsi ty statečný chlap? Jsi ty báča? Poručí ovce boží vuoli, ulehne do košjaru a spí jako had v zimě!"

Báča dával v duchu ženě za pravdu, že ale povědět nesměl, kterak se s ním dálo, mlčel, ani nedutal. — Ten pěkný člověk ale povídal báčové, že její muž nespal v košjaru, že byl kdesi jinde, a když mu báča poví, nač se ho tázat bude, že mu dá mnoho peněz.

Báčová se hrozně jedovala na muže že ji obelhal, a chtěla dokonce vědět kde byl. Pěkný pán ji ale poslal domů; slíbil jí peníze, aby mlčela. Sám pak vzal si báču na starost.

---

*) *Bosorka* je čarodějnice. Bosorky *urobí* zle člověku i statku (dobytku). K učarování dobytku potřebují nejvíce kosti z umrlců, a tím prý tak zle učarují, že krávy krev dojí, ba mnohdy i „zkapou". Od člověka musí mít *krú* (krev), vlas, aneb část oděvu, která ležela na holém těle. — „Bosorka mu porobila", „ten člověk je zabosorovaný", říká se o takovém člověku. *Bosorák* = Kobold.

Když báčová odešla, vzal pěkný pán na se svoji přirozenou postavu, a tu viděl báča před sebou černokněžníka z hor. Poznal ho, protože má černokněžník v čele třetí oko. Černokněžník byl člověk velice mocný, on se uměl spravit na jakou postavu chtěl, a kdo by se mu protivil, toho by hned udělal třebas beranem.

Báča se černokněžníka velice ulekl, měl ještě větší strach než před ženou. Černokněžník ptal se ho, kde byl, co viděl? Báča se přenáramně ulekl té otázky. Co říci? — Bál se starého hada a zrušení přísahy, a černokněžníka trojokého se také bál.

Když se ho ale černokněžník po třetí — a to již hrozným hlasem ptal, kde byl a co viděl, když jeho postava před ním, jak se mu podobalo, rostla — tu zapomněl báča na přísahu. Přiznal se, kde byl i kterak se do skály dostal.

„Dobře,“ řekl černokněžník, „tedy pojď se mnou, ukaž mi tu skálu i tu zelinku.“ Báča musel jít.

Když přišli ke skále, utrhl báča zelinku, položil na skálu, a skála se otevřela. Černokněžník ale nechtěl aby tam báča vešel, ani on nešel dále, vytáhl jakousi knihu a začal z ní říkat. Báča strachem bledl.

Tu se najednou země zatřásla, ze skály ozývalo se syčení, hvízdání, a ven vylezl ukrutný šarkan, na nějž se byl starý had přetvořil. Z tlamy mu šlehal oheň, hlava byla hrozitánská, chvostem tloukl na levo na pravo, a který strom zasáhl, ten přerazil.

„Hoď mu tu ohlávku na krk,“ rozkázal černokněžník, podávaje báčovi jakousi pásku, při tom ale oči s knihy nespustil. Báča vzal pásku, ale bál se k šarkanu přistoupit; teprv když mu to černokněžník po druhé i po třetí rozkázal, byl volen uposlechnout. A však běda báčovi! — Šarkan se po něm zatočil, a než se báča čeho nadál, seděl šarkanu na hřebetu, a ten letěl s ním nad „hory“ (lesy). — V tom okamžení udělala se čirá tma, jen oheň, co šarkan z tlamy a očí vypouštěl, svítil jim na cestu. Země se otřásala, kamení sypalo se s vrchu dolů. Zlostně šlehal šarkan chvostem s levého boku na pravý, s pravého na levý, který búček, kterú jedlinu zasáhl, zlomil jako prútek — a tolik vody chrlil na zem, že tekla po vrchách dolů jako Váh. Hrůza hrůzoucí to byla: báča byl polomrtev.

Pomalu se přece zlost šarkana mírnila, nemrskal víc chvostem, přestal pouštět vodu, z tlamy nešlehal oheň. — Báča přicházel k sobě, myslil že se spustí šarkan dolů. Ale nebylo na tom dost, šarkan chtěl ho ještě více vytrestat. Pomalu, pomalíčku zdvihal se výše a výše nad hory, vždy výše, až se zdály báčovi vysokánské hory a hole jen co mraveneční hromádky, a ještě výše stoupal šarkan, a když neviděl báča nic než slunce, hvězdy a mraky, zůstal s ním šarkan v povětří viset.

„Jaj bože, co si počnu, tu visím v povětří; skočím-li dolů, zabiju se, do nebe vletět nemohu,“ naříkal báča a pustil se do hořkého pláče. Šarkan nic. — „Šarkane, velmožný pane šarkane, smilujte se!“ prosil šarkana; „sleťte zase dolů — do nejdelší smrti vás nepohněvám.“ Kámen by se byl nad

ubohým báčou ustrnul. Šarkan fúněl a frkal, neřekl ani my tvy, ani se nehnul.

Tu najednou donese se k uším báčovým hlas skřivánka. Báča se zaradoval. Blíže a blíže letěl k němu skřivánek; když se už nad ním vznášel, prosil ho báča: „Skřivánku, ptáčku bohumilý, prosím tě, doleť k Otci nebeskému, vypověz mu bídu moji! Vyřiď, že ho pozdravuju, že volám o boží pomoc."

Skřivánek odletěl k Otci nebeskému a vyřídil báčovu prosbu. I slitoval se Otec nebeský nad báčou, napísal cosi zlatým písmem na blánku březového listu, dal lístek skřivánkovi do zobáčku, a nařídil mu, aby ho spustil šarkanu na hlavu.

Skřivánek letěl do povětří, pustil březový, zlatem popsaný lístek šarkanu na hlavu, a v tom okamžení spustil se šarkan s báčou na zem.

Když se báča zpamatoval, viděl že stojí u své kolyby, viděl psa Dunaje, kterak mu zavracuje ovce — viděl na vrbě zvonec — a pohádce je konec.

Večerní klekání.

Od
V. Jarom. Picka.

Doliny,
dě diny
tichnou, blednou, hasnou;
jenom září jasnou
skvějí hor se báně,
jak oltáře Páně;
vánek líbá květiny,
lučiny,
planiny.

V údolí
hlaholí
zvonků hlas co z ráje,
ozvěnou jsou háje;
než se spánek sklání,
tvorstvu se vyzvání:
„S čistou duší dítěte
klekněte,
klekněte!“

Mocný Pán
má svůj stan
nad hvězdami výše;
anděl strážce tiše
sstupuje z červánků
střežit lidstva stánků,
noc až mine, den je dán;
dobrýť Pán,
dík mu slán!

Ideály.

Od
Vinc. Furcha.

Co se ti krásného
jeví v nadšenosti,
nenalezneš nikdy
v holé skutečnosti.
Proto však tvé vidy
nejsou bez podstaty:
mají ideály
původ věčný, svatý.

Královská věnná města v Čechách.

Od
V. Křížka.

Roku 1305 dne 23. června sešel smrtí král *Václav II.*, zůstaviv po sobě vdovu Rejčku, čili jak ji Čechové nazývali *Alžbětu* dceru Polského krále Přemysla. Té za věno vdovské ustanovil král 20.000 hřiven stříbra, kterážto suma, na onen čas dosti znamenitá, měla jí z dolů Kutnohorských býti vyplácena. Na pojištění toho postoupeno jí město *Hradec* nad Labem, kteréž královna vdova, vystavěvši zde úhledný zámek, za sídlo sobě vyvolila.

Když nedlouho na to po vymření rodu Přemyslovců zavražděním Václava III. r. 1306 po krátkých nepokojích v zemi, *Rudolf* Rakouský za krále byl zvolen, pojata jest od něho vdova Alžběta za manželku. Manželství to netrvalo na dlouze; neboť již r. 1307 4. července zemřel Rudolf při obléhání odbůjných pánů u Horažďovic. Alžběta po druhé nyní ovdovělá byla od svého chotě v poslední vůli na novo hojně obmyšlena. Učinilť Rudolf pořízení, dle něhož královské vdově kromě prvních dvaceti tisíc hřiven, od krále Václava udělených, ještě nových 20.000 hřiven u věně bylo položeno. Místo peněz dány jsou ale královně vdově k užívání mimo Hradec města *Chrudím, Vysoké Mýto, Jaroměř*

a *Polička*, k nimž téhož roku, totiž 1307, ještě připojeny *Dvůr* nad Labem, *Mělník* a *Trutnov*. Města ta stala se takto královskými věnnými městy, k nimž nejposléze roku 1568 i *Nový Bydšov* byl připojen, ačkoliv ku pravdě podobno, že již v této době aspoň na krátký čas mezi ostatními vytčenými městy se nacházel. Na ten čas ale nestávalo ještě žádných pevných ustanovení stran měst těchto co věna královny České. Ustanovení tato teprv za Karla IV. určitě byla vyměřena.

Hradec, nejstarší královské věnné město a nejpřednější, zůstalo sídlem Alžběty. Tak jako Dvůr po ní jmeno Králové Dvůr obdržel, nazýván i Hradec odtud Hradec Králové a zůstával povždy hlavou měst věnných, s jehož osudem a dějinami i osud ostatních měst vždy ouzce byl spojen, takže města tato v dějinách vlasti naší, hlavně pak v první době vzniku svého, zvláštního místa zaujímají.

Královna vdova, uvázavši se v držení měst sobě vykázaných, jala se téměř neobmezenou moc nad nimi vykonávati, takže vůbec Hradeckou královnou byla nazývána. Touto její samovůlí v brzce věnná města, ano i na čas celá země uvedeny jsou do velikých nesnází.

Po smrti Rudolfově vypukla totiž válka mezi Jindřichem Korutanským, od stavů za krále povolaným, a *Albrechtem* císařem, otcem zemřelého krále Rudolfa, jenž nyní korunu Českou svému mladšímu synu Fridrichovi zjednati zamýšlel. Albrecht vtrhnul skutečně s vojskem do země. Jemu co tchánu svému přála Alžběta, která od strany Jindřicha mnohé nátisky trpěti musela, i projevila se ochotnou všecka města, v jichžto držení

byla, ku přezimování vojska jeho mu odevzdati, kdežto on sám do Němec se navrátil, aby přípravy konal k vydatnějšímu válečnému tažení do Čech. Posádky švábské, v městech Alžbětiných od Albrechta položené, v celém okolí pleněním mnoho škody činily a mnoho vesnic pohubily, protož i souvěký chronista Dalimil velmi si naříká na města ta, že je přijala, řka:

Hradčené vše *zlé* počechu,
Mýtiené, Chrudimiené, Bydžoviené, Poličené doskončechu.
Šváby na miesta vzpustichu,
mnoho *zlého* učinichu.

Albrecht a Fridrich, chtíce sobě města věnná nakloniti, udělili jim sice mnoho znamenitých výsad, které ale žádné nenabyly platnosti, jelikož Fridrich po nenadálém zahynutí Albrechta, otce svého, trůnu českého k rukoum Jindřicha Korutanského dobrovolně se odřekl. Alžběta, za času různic těchto v Rakousích meškající, navrátila se do země, smířila se s Jindřichem Korutanským, a s dcerou svou Aneškou opět v Hradci se usadila. Městům svým, z nichž švábské posádky po zavření míru Fridricha s Jindřichem byly odtáhly, potvrdila Alžběta veškerá privilegia, která jim byl druhý její manžel Rudolf udělil, a spolu jim přislíbila, že je nemíní pod žádnou výmínkou a bez jich samých svolení v jakékoli jiné poddanství uváděti.

Než, sotva že rozbroje tyto byly přetrženy, nastaly opět jiné, mnohem tvrdošíjnější. R. 1310 dosedl totiž na trůn český *Jan* Lucemburský, pojav za manželku třetí dceru Václava II. jmenem *Elišku*. Mezi oběma královnama, panující totiž Eliškou

a macechou její Alžbětou Hradeckou, vznikla v brzce tajná nechuť, která vzrůstajíc čím dále tím více, konečně v zjevnou nenávist vypukla. Příčinu k tomu zavdal tehdejší správce království Jindřich z Lipé, který jsa miláček královny vdovy více jí dvořil než královně panující, čímž hněv této proti sobě vzbudil.

Příležitost pomstíti se nad nenáviděným Jindřichem naskytla se konečně uražené Elišce, když Alžběta na radu Jindřicha z Lipé a bez jejího a králova vědomí provdala dceru svou a Václavovu, 12letou Anešku, Jindřichovi vévodovi Javorskému, jížto Králové Hradec, Králové Dvůr, Jaroměř a Trutnov za věno postoupila. Král Jan, rozhněvav se z tohoto samovládného jednání královny vdovy a nad to od manželky své proti Jindřichovi popuzen, dal jej zatknouti a na Týřově uvězniti.

Přátelé Jindřichovi zdvihli nyní válku, a v túž dobu i vojsko slezské do země vtrhlo Jindřichovi na pomoc, a znova všechna města Alžbětina obsadilo. Alžběta odebrala se na čas do Brna. Král Jan jav se dobývati měst těchto, dostal Mýto, Poličku a Jaroměř do své moci přispěním samých obyvatelů. Strana jeho nabyla tím nové síly, jednáno však nicméně o narovnání, které i k místu přivedeno. Roku 1316 byl Jindřich z Lipé z vězení propuštěn, a některá města Alžbětě navrácena, která znovu Hradec, ačkoli věno Aneščino, za sídlo sobě vyvolila. Králové Dvůr zastavil Jan Pothovi z Turgora, pánu na Hradišti, v 300 hřivnách grošů; brzy jej ale zase vyplatil a s celým okresem Trutnovským Marketě odevzdal, dceři to Václava II. z prvního manželství jeho, provdané za Boleslava

Vratislavského jakožto věno na místě přislíbených jí 8000 hřiven stříbra; Marketa ale již r. 1322 zemřela.

Zatím rostla vždy nenávist mezi oběma královnama. Eliška nemohla Jindřichovi z Lipé odpustiti, že Hradecké královně větší poslušnost prokazuje a více se jí koří, než jí samé. Z nepatrného tohoto sváru nastaly v zemi České v brzce zhoubné rozbroje, takže i král sám proti Jindřichovi a jeho straně do pole táhl. R. 1318 konečně úmluvou mezi králem a pány zjednán pokoj a pořádek. Král chtěje svárům královen větším vzdálením jich od sebe konec učiniti, podával Alžbětě některé statky u Brna a krom toho i peněžitou náhradu, odřekne-li se měst svých. Alžběta svolila a měla od r. 1319 stálé své obydlí v Brně. Po smrti Elišky královny (1330) zdržovala se opět častěji v zamilovaném sídle svém, v zámku Králohradeckém, kdež i roku 1335 dne 19. října život svůj dokonala. Tělo její odvezeno do Brna a tam v klášteře cistercienském od ní založeném pochováno.

S Jindřichem Slezským, manželem Aneščiným, uzavřel byl král úmluvu v ten spůsob, že mu na místě měst, která manželka jeho co věno v moci své držela, odevzdána Žitava k užívání, takže nyní všecka někdejší věnná města Alžbětina opět ke koruně královské připadla. Kromě Hradce, kterému král Jan r. 1318 učinil slib, že jej rovněž jako Kutnou Horu a Prahu nikdy nedá v zástavu, všechna ostatní města zastavena byla od Jana, který v ustavičných býval nesnázích o peníze na svá dobrodružná tažení. Teprv od r. 1333 od královice *Karla* zponenáhla byla vyplácena.

Výtečný panovník tento, dosednuv po otci svém na trůn český, hleděl přede vším moc a důstojnost královskou pozdvihnouti. Protož i zřetel svůj k tomu obrátil, aby se královně nejen za živobytí manžela, nýbrž i po úmrtí jeho stálými slušnými důchody vážnost pojistila. Maje na zřeteli spůsob, jakým po smrti Rudolfa Rakouského pozůstalé manželce jeho Alžbětě postavení jejímu přiměřená výživa byla pojištěna, ustanovil r. 1363 patero někdejších měst královny Alžběty, totiž Králové Hradec, Jaroměř, Chrudím, Poličku a Mělník za pravé a stálé budoucí věno králové České. Města Králové Dvůr a Trutnov, která tehdáž drželi knížata Slezská záměnou za kraj Hořelický, připojena byla k předešlým teprv r. 1392.

Karlem vytčen i právní poměr pravých nyní věnných měst královských ku královně co majetnici, a této opět ku králi co pánu svému.

Královna totiž, hned po korunování svém, uvázala se nad městy svými ve všechna práva, která králové konali nad městy královskými. Ona měla zvláštní své úředníky, kteří moc její nad městy těmito vykonávali, totiž svého podkomořího a hofrichtéře. Královně a úředníkům jejím přináleželo usazovati raddu městskou, vykonávati moc soudní a vybírati všeliké platy a užitky.

Králi, co pánu svému, byla královna zavázána k poslušnosti a ku pomáhání jemu proti nepřátelům země, začež král královnu vdovu při jejích právech hájiti a ji zastupovati byl povinen. Dále ustanoveno, aby města tato po smrti královny koruně opět byla navrácena; stalo-li by se ale, žeby krá-

lovna vdova opět se provdala, má jí král za odstoupení měst jejích věnných vyplatiti 6000 kop grošů Pražských; později suma ta zvýšena na 10.000, případ ten ale nikdy se neudál. Neměla však královna míti právo, města věnná zastaviti aneb dokonce prodati, ovšem ale na čas živobytí jimi se zaručiti.

Uspořádav takto všeliké poměry dle moudrého svého rozmyslu, odevzdal Karel města vytčená téhož roku 1363 čtvrté manželce své Alžbětě Pomořské. Obyvatelé měst učinili královně slib věrnosti a poddanosti; ona sama po smrti manžela svého vůbec milovaného 1378 za stálé sídlo své vyvolila Hradec, kdež i po 15letém přebývání r. 1393 zemřela, byvši po celý ten čas v pokojném držení měst svých. Města věnná nabyla od ní, jakož i od Karla, mnohých privilegií.

Mnoho-li as peněz královně z měst jejích ročně se dostávalo, dá se souditi z ročního platu, který tři nejpřednější z nich, Králové Hradec, Chrudím a Vysoké Mýto, královně odváděla, totiž 304 kopy grošů českých, dle našich peněz asi 3000 zl. stř. Od Alžběty, manželky Karla IV., chovají se dosud některé památnosti v Hradci Králové, mezi jinými její pás hedbávný se stříbrnými záponkami, českými drahými kameny ozdobený, pak 24 lžic z jalovcového dřeva se stříbrnými držadly a jiných věcí více.

Od roku 1393 stála města věnná pod komorou královskou, až opět r. 1400, Žofii Bavorské, druhé manželce krále Václava IV., po jejím korunování připadla se stejnou pravomocností, jakou před tím Alžběta vykonávala. V jejím držení

zůstávala nyní až do vypuknutí rozbrojů husitských, v nichž města, přidrževše se veskměs strany husitské, později Táborské, osud ostatních královských měst v zemi za doby té sdílela. Hradečtí zejmena míchali se vedle Pražanů do všech obecných záležitostí zemských a měli na ně takové působení, že nic bez jich vědomí nebylo vyjednáváno.

Ačkoli po krvavé porážce strany Táborské (jížto se i města věnná držela) u Lipan 1434 konečně *Sigmund*, bratr Václavův, od stavů za krále přijat byl, zpěčovala se nicméně města Hradec, Chrudím a Mýto jej uznati, a setrvala v tuhém odporu až do roku 1437, kdežto i ona králi se poddala. Sigmund obnovil nyní starý řád měst věnných a odevzdal je téhož roku manželce své *Barboře* Cilské. Mimo města dříve k věnu královny přináležející odevzdal jí i jiná ještě místa, jako Lichtenburk, město Chotěboř, městečko Ronov, hrad Svojanov, a vykázal jí mimo to vše ještě roční peněžitou sumu. Tak se dálo i v pozdějších časech, že králové manželkám svým mimo držení stálých věnných měst i některé ještě z korunních statků postupovali, které ale vždy po smrti vdovy ihned zase na krále spadly. Tak měla Eleonora Mantuanská, vdova po Ferdinandovi II., na čas svého živobytí Karlův Týn v držení svém, a třetí manželka a vdova po Ferdinandovi III. též Eleonora, byla v držení Kostelce. —

Téhož roku, v němž se Barbora v držení měst svých věnných uvázala, zemřel král Sigmund 8. list. 1437. Ještě před svým úmrtím dal manželku svou zajmout, neboť přišel piklem jejím na stopu, v které se dala s Ptáčkem z Pirkšteina, hlavou

strany králi nepříznivé, aby jí po smrti Sigmunda byla odevzdána vláda, a nově zvolený král aby se stal jejím manželem. *Albrecht* Rakouský, stav se nástupcem Sigmundovým, podržel Barboru ve vězení přes všecko naléhání a vyhrožování některých pánův českých až do roku 1439, načež s ní úmluvu učinil o postoupení jemu věnných měst, a za to jí ročních 12.000 uherských zlatých slíbil. Že však Albrecht ještě téhož roku zemřel, uvázala se Barbora opět v držení svých měst, zvolivši sobě Mělník za stálé sídlo. Odtud zůstávala v jich držení až do své smrti r. 1451, ačkoli ne beze všech příkoří od některých sousedních pánů jí činěných, tak že se i r. 1442 s prosbou k stavům na sněmu musila obrátit, aby jí v nesnázích s panem Hanušem z Kolovrat a Mikulášem Borotínským ku pomoci přispěli.

Od smrti Barbory až do zvolení *Jiřího* Poděbradského za krále r. 1458 podřízena byla města věnná komoře královské. Téhož roku odevzdána však od Jiřího co věno jeho druhé manželce *Johaně* Rožmitálské, rozené v Blatné, která jich správu podkomořímu svému Augustinovi z Dlouhé Vsi poručila. S úřadem tímto podkomořího spojeny byly jisté platy, které po každé od jednotlivých měst při obnovování raddy městské podkomořímu jakož i hofrichtéři královské se odváděly. Plat ten byl dle mohovitosti jednotlivých měst rozdílně vyměřen. Tak r. 1467 královna Johana Mělnickým vysazuje, aby při sazení raddy podkomořímu více neplatili než 10 kop; deset let později zůstavuje král Vladislav Královdvorských při dosavádním platu, který podkomořímu odváděti povinni byli za obnovení

raddy, totiž 5 kop grošů. Povinnost platu toho zavdala později příčinu k mnohým stížnostem měst, jak z dalšího vypravování vysvitne.

Po smrti Jiřího Poděbradského r. 1471 zvolen za krále *Vladislav* Polský, musil však přijmouti 15 artikulů od Čechů jemu předložených, z nichž jeden obsahoval i stvrzení královských věnných měst královně vdově Johaně, která až do své smrti 1475 12. list. v držení jich zůstala. Sídlem jejím byl Mělník.

Nyní opět dostala se města věnná pod dohled podkomořího zemského. Tomuto za obnovení raddy v Králové Hradci placeno 20 kop, k tomu tak zvané ostružné (Sporngeld) 10 kop; hofrichtéř pokaždé dostal 6 kop, notář královské komory aneb úřadu podkomořího 2 kopy. Roku 1499 byl podkomořím Albert z Leskovce.

Král Vladislav zemřel r. 1516, a po něm následoval syn jeho *Ludvík*. Manželka tohoto, *Marie* Habsburská, korunována byla r. 1522 v Praze a uvázala se téhož roku v držení měst věnných, které po delší přestávce opět pod vládu královny se dostaly; podkomořím královny Marie nad věnnými městy byl Petr Rašín z Rizenburku.

Čtyry léta na to stala se mladá královna již vdovou, neboť r. 1526 zahynul král Ludvík v boji proti Turkům u Mohače, i byla od zvoleného krále a nástupce, spolu i bratra svého *Ferdinanda* v držení měst svých věnných potvrzena. Města ta byla všechna, která dříve vždy k věnným se počítala, mimo Trutnov, který hned od časů Vladislava zastaven byl v sumě 447 kop grošů Adamu Zylvarovi, a teprv od *Anny*, manželky Fer-

dinanda, vyplacen. Jí byla totiž města věnná r. 1531 od krále Ferdinanda odevzdána, když tento téhož roku 15. března vdovu po Ludvíkovi a sestru svou Marii k tomu přiměl, že mu města svá za slušnou náhradu postoupila. Města věnná učinila nyní Anně slib věrnosti a zůstávala v poslušenství jejím až do její smrti 1547. Ještě před jejím úmrtím potkal města věnná jako i všechna ostatní osud, který dosavádní jich důležitost a moc tak ztenčil, že se napotom nikdy více nemohla zotaviti. Bylo to pokutování od Ferdinanda, jímž si umínil pokořiti města i ostatní stavy, že se byli zpěčovali přispěti mu ku pomoci proti Fridrichovi Saskému, vůdci jednoty Šmalkaldské. Největší část všelikých svobod, výsad a statků jim byla odňata. Jako jiným městům královským, tak i věnnému městu každému ustanoven zvláštní richtář královský, který vedle purkmistra a konšelů v raddách zasedal, aby v nich nic nemohlo býti jednáno proti králi. Některá z měst věnných konečně Ferdinand po smrti své manželky zastavil, jako Trutnov Kristofovi z Jandorfu.

Roku 1564 sešel smrtí císař Ferdinand. Po něm následoval syn jeho *Maximilian,* jehož manželka *Marie,* dcera císaře Karla V., spolu i města věnná téhož roku v držení své dostala, zůstávajíc v něm i po smrti manžela (1576) až do úmrtí svého r. 1603. S přivolením jejím zastavil syn její král Rudolf II. již r. 1579 Mělník panu Jiřímu z Lobkovic, na to r. 1595 Jachimovi z Kolovrat, a když po její smrti města věnná opět králi Rudolfovi připadla, hospodařil s nimi tento tak nešetrně, že *Anna* Tyrolská, manželka nástupce a bratra

jeho *Matiáše,* od r. 1614 v držení měst věnných se dostavši, větší část z nich vypláceti musila. Mělník posledně byl v rukou Viléma z Vchynic. Příjmy královny této obnášely r. 1616 ze všech měst jejích ročních 620 kop grošů míšenských. Na sumu tu platili Králové Hradec 131 kop, Chrudím 127 kop, Mýto 100 kop, Jaroměř 80 kop, Bydžov 50 kop, Mělník 48 kop, Polička 40 kop, Králové Dvory 24 kopy, Trutnov konečně 20 kop. V témž poměru rozdělen byl i na jednotlivá města plat podkomořího, jemuž v sumě ročních 74 kop grošů českých byl vyplacen. Hofrichtéř měl od měst ročně 17 kop grošů českých, písař při úřadu podkomořím konečně 6 kop.

Anna byla jen na krátce v držení měst věnných, neboť již r. 1618 zemřela.

Po úmrtí císaře Matiáše zúčastnila se i města věnná v odboji stavů proti králi Ferdinandovi II. valnými příspěvky na penězích i na lidu branném. Po bitvě Bělohorské dostala se města věnná druhé manželce Ferdinanda II., *Eleonoře* Mantuanské, po jejížto smrti 1655 třetí manželka Ferdinanda III., *Maria Eleonora* Mantuanská, v držení jich následovala. Neustálými svízeli a drancováním nepřátel v třicítileté válce města velice schudla, dávky pak jejich za zvýšenými potřebami i také pro zištnost úředníků, vždy byly zvětšovány. Tak od r. 1633 povinna byla města platiti podkomořímu ročně 222 kop 40 grošů míšenských, hofrichtéři 35 kop, písaři každé město po 2 kopách a od každé kvitance po 1 kopě.

Mimo jiný ještě plat, který města úředníkům těmto za každé obnovení konšelů platiti musila, dávali se podkomoří

a hofrichtéř na cestách svých z jednoho města věnného do druhého, za příčinou usazování konšelů, ještě na útraty města dobře častovati, vyměřujíce již před svým příjezdem, co k přijmutí jich má býti uchystáno. Mezi jinými na příklad oznamuje richtář Hradce Králové r. 1633 Trutnovským příchod podkomořího a hofrichtéře k obnově úřadu konšelského i připomíná výslovně, „aby pro stůl a osobu jich z města Sstrygu (v Slezsku) sud piva pšeničného opatřiti a přivezti dáti neobmeškali, sice žeby v Trutnově pro osoby své trunku dobrého piva jmíti neráčili.“

Výloh takových chtěla se města zbavit, i uchopila se té příležitosti, když r. 1684 Karel Fr. hrabě Daun od císařovny co podkomoří byl ustanoven, žádajíce, aby útrat při každém obnovování magistrátu byla sproštěna, že chtí rádi jakousi náhradu dáti. Císařovna přivolila k jejich žádosti a poručila jim, aby se s novým podkomořím o sumu, kterou by každé město platiti se uvolilo, smluvila. To se i stalo, ale Bydžovští nechtěli se podati ku placení sumy od hraběte Dauna požadované, nedbajíce při tom ani na domluvu samé císařovny. Z toho vzešla rozepře, která teprv r. 1686 dne 31. srpna působením k tomu zvolených komisarů, totiž nejvyššího kancléře Fr. Oldřicha hraběte Kinského a nejvyššího hofmistra Viléma A. hraběte Krakovského z Kolovrat, dobrovolnou úmluvou obou stran se skončila. Bydžovští uvolili se platiti podkomořímu ročního „deputatu“ 58 zl. 20 kr. a náhrady za renovací 91 zl. 40 kr., hofrichtéři pak 29 zl. 10 kr. ročního deputatu a 45 zl. 50 kr. renovační náhrady; ouhrnkem tedy 225 zl. ročního platu.

Téhož roku 1686 zemřela i Eleonora, vdova po Ferdinandovi III. Po ní následovaly v držení měst věnných následující císařovny:

Eleonora Falcká, třetí manželka a od r. 1705 vdova Leopolda I., od 1686 — 1720.

Alžběta Kristina Brunšvická, manželka a vdova císaře Karla VI., od 1720 — 1750.

Maria Terezia od 1750 — 1780.

Maria Ludovika, manželka Leopolda II., od nastoupení tohoto na trůn r. 1791 — 1792.

Maria Terezia Neapolská, druhá manželka císaře Františka I., od r. 1793 — 1807.

Maria Ludovika Modenská, třetí manželka císaře Františka I., od r. 1808 — 1816.

J. V. Karolina Augusta Bavorská, čtvrtá manželka císaře Františka I., nevešla nikdy v držení měst věnných.

Za posledních dob dostaly se důchody věnných měst i s právem podacím Jejímu V. císařovně *Marii Anně* Sardinské, jakožto korunované královně české.

Dle pozvolných změn v zřízení zemském mizela předešlá práva královen ohledem k jejím městům čím dále tím více, i nezůstal jim na konec než plat, který města ta pod jmenem *dotalitium* odváděla.

Co do správy ekonomické podléhala města věnná až do nejnovějších dob královskému podkomořímu úřadu královských věnných měst v Praze. Královský podkomoří úřad věnných měst spojen jest r. 1834 s podkomořím zemským úřadem

měst svobodných a tento v nově zřízený *spojený podkomoří úřad zemský* zrušen r. 1849.

Od té doby řídí se ekonomická správa věnných měst obecnými předpisy, v té příčině pro obce vydanými; v poměru ale týchž měst ke královně české ani novým zřízením obcí ani zákony o vyvazení pozemností ničeho se nezměnilo.

Ještě až do XVIII. století zachoval se obyčej, že města věnná několikráte do roka, jmenovitě k svátkům vánočním a velikonočním rozličné dary posílala královně České co paní své.

Za příklad buďte uvedeny dary, které r. 1706 poslala města k štědrému večeru, poněvadž z nich i o některých charakteristických známkách měst těchto souditi se může. Mělník totiž poslal víno, Králové Hradec bažanty, Králové Dvory mřínky, Jaroměř lososy, Bydžov raky, Mýto pstruhy, Chrudím pšenici, Polička oves, Trutnov plátno.

S i r o t e k.

od

V. Jarom. Picka.

Oni mi je pochovali
drahé, zlaté hlavy obě;
tu spí otčík — tam zas máti,
s nimi slast a všecko v hrobě.

Kdyby splavil s hrobů temných
potok slzí všecky hroudy,
přec se oči neotevrou,
svadlé neobživnou oudy.

Jak to hlode, hlava pálí,
jak je teskno na sirobě!
Otče, máti, proč své dítě
nevzali ste raděj k sobě?

Siré dítě ubožátko
v světě každému překáží,
nelitostník, dá-li dárek,
každé sousto prvé zváží.

Ať si zváží; však tam v ráji,
odkud zírá otec, máti,
zváží se též bol a slzy;
Pán Bůh radost zas mi vrátí!

Jednoduchost.

Od
Vinc. Furcha.

Není snadnou věcí
jednoduchým býti.
V bílé barvě všech se
sedm barev svítí.
Jednoduchost musí
celek v sobě krýti,
má-li s potěšením
oko na ní dlíti.

Svatba na biskupství.

Povídka dějepisná z druhé polovice čtrnáctého století
od
Josefa Ehrenberger-a.

I.

Po okolí Lanskrounském budilo se jarní jitro. Ranní pološero sestupovalo s kopců do úžlebí a dolin, ptactvo počalo svou jitřní píseň a rudé červánky od Moravy opovídaly blízký východ slunce. Brzy také zaskvěly se vrcholky okolních hor, pak cimbuří hradu Lanšperka a báně kostela Lanskrounského prvním paprskem slunečním, a celá krajina procitla z nočního spánku, toliko osada Třešnovec, něco málo od Lanskrouna na sever, ve stínu košatých lip a javorů po úžlebí rozložená, zdála se ještě podřimovati. Avšak i tam sluníčko, ten budíček nebeský, po nedlouze doniklo, a pozlatilo nejprvé vršky věkovitého stromoví, potom vysoký krov starožitné richty uprostřed vsi, až se konečně houštím lip a javorů probralo a malými okénci do obydlí lidských zavítalo.

S příchodem slunce nastal čilý život po celé obci. Pastucha troubil po návsi, ženské otvíraly vrata, vyháněly drůbež a pouštěly bravy a skoty do stáda; mužští zase vyváděli koně ze stájí, zapřáhajíce je k pluhům, k rádlům a branám, a z každého

statku vyjížděl synek aneb čeledín s veselým praskotem biče na oračku. Před nimi anebo v patách za nimi běžely děvčata s radostným zpěvem na trávu, a hospodářové brali se vážným krokem za čeledí, aby všecko všudy přehlídli a jakby se zvláště práce v roli konati měla, ukázali a nařídili.

Tu pozdravoval soused souseda, jonáci na sebe pokřikovali, a děvčata, nejsouce od sebe než přes šířku lánu vzdáleny, přidávaly se ve zpěvu jedny ke druhým. I zaznívala celá krajina hlaholem libozvukým, neboť jazyk domácí kvetl za oněch dob v okolí Lanskrounském ještě v plné síle, anož vypravování naše padá na rok 1366.

Nejbližší od richty na kopečku statek nazývali Třešnovečtí „statkem Jelotovským", proto že na něm od nepamětných časů Jelotové hospodařili. Tehdáž byl v jeho držení Pavel Jelota, a podle toho vešlo bezpochyby pro kratší znění po osadě v obyčej, že Jelotovskému statku také „u Pavlů" říkali.

Za onoho rána, o němžto právě řeč byla, kdež mladí staří z celého Třešnovce za svou prací do pole pospíchali, vyběhlo také z Pavlova statku děvče s plachetkou pod paždí a se srpem v ruce. Byla to dívka šváruá a mohla směle za královnu všech travnic dnešního jitra platiti. Péro hbitější v líčení ženské krásy dovedlo by v celé spanilosti vykresliti obraz dívky naší; my však přestaneme na tom, co každému na první pohled do očí padnouti muselo. Měla temnomodré oči, bělounké do červena zakvetlé tváře, mírné čelo a lesklé kaštanové vlasy; postava byla výšky prostřední a zrůst těla souměrný. Modrá kondraška a červený portelový živůtek vý-

borně jí slušely. Výraz pěkného obličeje byla nevinnost a čistota, ale poklid, obyčejný oněch cností průvodce, v ouplné neporušenosti tam více netrůnil. Jakési bolestné roztoužení oka s mráčkem zamyšlenosti na čele svědčily patrně, že vášeň svým dechem srdce pannino již ovanula.

Musela míti na spěch, neboť žádná z travnic dnešního jitra s takovou pílí do pole se nehnala; a když doběhla za třetí obor od statku na kopeček, obešla borčí tam rozložené a po úzké mezi pustila se středem žitných polí se stráňky do podolí, kdež se kolem čisté studánky pěkný trávnatý palouk až milo zelenal.

Po čerstvé chůzi byl by každý soudil, že se naše kráska se stejným kvapem také do práce pustí; tomu ale nebylo tak. Došedši na palouk ohlížela se za hezkou chvíli na všechny strany, pak přejela brouskem několikráte srp a ohlížela se znova; potom žala několikráte do husté trávy a opět se rozhlížela.

Nebylo těžko uhodnouti, že někoho a sice toužebně očekává, neboť na pěkném čele dívky počaly znenáhla jako bolem zklamané naděje mráčky vyvstávati. Konečně se něco v borčí míhlo, děvče to znamenalo a hned celé se proměnilo. Otočila se jako na obrtlíku, tvář radostí planoucí od borčí odvrátila, a žala trávu, jakoby krmiva na celou zimu nadělati měla, aby pak se zdálo, že si kromě práce ničeho nevšímá, dala se do zpívání.

Zatím se vyskytl na palouce jinoch vysoký a statečný jako hora a pěkný jako panna. Celá jeho postava a každé

hnutí těla bylo spůsobnější, než při obyčejném vesničanu, a také oděv, úzké zvířecí zpodky, vysoké boty, těsně přiléhající kamizola a klobouk, nad sprostého selského synka jej stavěly, neboť mezi venkovským lidem byl tehdáž ještě na mnoze staroslovanský volný kroj s čapkou a škorněmi v užívání.

I přiloudal se po mezi středem žitné role a kráčel po tichu s největší opatrností, až se k sličné travnici přikradl a oběma rukama po zadu oči jí zastřel. Žert ten až dosud v Čechách se uchoval; kdo se tak od druhého překvapiti dá, nezbaví se neprůhledné záslony dříve, až uhodne kdo jej drží. Děvče na trávě tomu dobře rozumělo a dalo se i hned do hádání. Hádala na bratra, na tu a onu ze svých družek, a když ji cizí ruce pořád ještě nepouštěly, pravila, že neuhádne a že neví kdo by to byl. Zatím ale věděla dobře, a radostné její chvění patrně svědčilo, že to není osoba tak lhostejná, jako družka anebo bratr. Když pak již nikterak hádati nechtěla, smekly se jí cizí ruce s očí, statečný junák postavil se před ni a zvukem milostné výčitky promluvil: „A na Víta z richty jsi nezpomněla, Lidunko? To se mně líbí!“

„Kdo na mne zapomíná, na toho já nezpomínám,“ odpověděla dívka se stoudným zapýřením, a dala půjčku za oplátku, výčitku za výčitku.

„Já že na tě zapomínám?“ podivil se jinoch hlasem měkkým a rukou si sáhl k srdci, jakoby ho tam pro nezasloužený výčitku bylo zabolelo. „Lidunko, to mi křivdu děláš; já na tě až tuze zpomínám, tak že k vůli tomu časem ani spáti nemohu.“

„Tak zle ono nebude!“ vrtělo děvče nedůvěrně hlavou. „Vždyť se našemu statku vyhýbáš na kolik honů, u našich hochů jsi nebyl na dobrý týden, a na poli tě již tři dni nebylo viděti.“

„A proto myslíš, že na tě zapomínám? Z toho tě brzy vyvedu. Každý večer jsem se k vám strojil, ale když jsem již na odchodu byl, vždy si matka něco usmyslila, a musel jsem při ní až do noci vydržeti, tak že se pak již odejíti nedalo. Poslední tři dni jsem ani dopoledne nikam nesměl; a také dnes bych doma kuchyňkoval, kdyby se otec nebyl ozval, že ze mne nedá peciválka udělati. Mrzelo mne to arci, ale co naplat: matka je matka, musí se jí vyhověti, tomu sama rozumíš.“

K této upřímné a pravdivé výmluvě očekával Vít najisto, že Lidunka tvář svou vyjasní a úsměvem milostného smíření mu odplatí. Ale zmýlil se — na místě úsměvu zalilo se oko dívčí slzami.

„Pro pána Jana, ty pláčeš!“ zhrozil se jinoch z celé duše nenadálého výjevu. „Snad jsem ti svou řečí neublížil? Mluv, pověz co je ti — já jsem jako na trní.“

Než Lidunka živou věcí nechtěla příčinu svých slzí pověděti, a pro pohnutí téměř ani nemohla. Tu se dal Vít do prošení, měl sám již také málem na konečku, a neustal dříve, až se dívčí ústa rozvázala.

„Víš, proč tě matka tak ouzkostlivě hlídá a ani s očí nespouští?“ počala Lidunka s trpkým úsměvem. „Ona nechce, abysi k nám chodil. Někde ti nějakou vzácnou nevěstu vy-

hlídla, a neráda by, aby k vůli sprosté selské dcerce tobě ňáké řeči pojíti měly.“

„To matce křivdu činíš,“ namítal Vít s ouplným přesvědčením. „Alespoň se mi o čemsi takovém posud ani slovem ještě nezmínila a bohdá nezmíní, neboť nevím, co by, až jí o naší lásce povím, proti tobě mohla namítati?“

„Budu bezpochyby pro svobodníkova syna sprostá,“ zašeptala Lidunka se sklopenýma očima.

„Ty pro mne sprostá!“ zahorlil jinoch a obličej mu zahořel. „Cnost a krása tak vznešenou tebe činí, že by první vládyka v zemi rodu svého tebou neponížil! A což není otec tvůj nejpořádnější soused v celé obci? a nepošel krom toho z vaší krve muž, k němuž by se nejpřednější panský rod v celé zemi s hrdostí hlásiti mohl? Já sice mistra kněze Petra, bratra otce tvého, neznám; byl prý jsem tehdáž ještě outlé pachole, když on posledně Třešnovec navštívil; ale od starších, zvláště od našeho Tomáše, jsem se o něm tolik krásného dověděl, že ho držím jako za svatého. A ty pravíš, že bys pro mne sprostá byla.“

„Strýc Petr, jak otec říkává, byl by mohl arci celému našemu domu lecjak prospěti, kdyby byl ve vlasti zůstal; ale tak, když do ciziny zašel a po tolik času o sobě věděti nedává, jsme jako bez něho.“

„I vždyť ono na tom nezáleží,“ přejal Vít slovo v mysli rozveselen. „Mistr kněz Petr musel být dokonalý muž, že tak pěknou pověst po sobě zůstavil; ostatně ale když ho zde není — není; strýc sem strýc tam, my od něho ničeho nechceme a budeme bez něho také šťastni. Vaši nám jistě svolení a pože-

hnání dají, a naši, nebude-li jináč, budou muset. Otec ten ani necekne, a matka třeba i něco řekla, však ona sleví, až uvidí že jináč nedám. A teď pryč s tím kyselým pohledem! Vyjasni čílko a zasměj se, abychom se alespoň vesele rozešli, když jsme se už dosyta namračili.“

To spomohlo. Lidunce posloužilo nadějné slovo milencovo nad nejlepší lík, tak že se bez nucení z blahého srdce zasmáti mohla; a Vítovi radostí srdce zaplesalo, že slzy milenčiny zažehnal. Než právě v tom okamžení se jim radost nemile pokalila.

„Zdař Bůh! to bude utěšený párek,“ zasipělo to z chroptavého hrdla uleknutým milencům zrovna za zády, a shrbená stařice vylézala z dola na palouk, aby se po úzké mezi k borčí a pak dále do Třešnovce dobelhala. „Zdař Bůh! o svatbě si přijdu pro koláč,“ žertovala babice znova, když jí nikdo neodpovídal. Ta si ale svojí zdvořilostí špatně posloužila. Vít se na ni utrhl a za dvoje pozdravení ne příliš vlídně jí děkoval, řka: „Kam ti sem rarášek posvítil? co tady vytloukáš, staré řešeto?“

„Nelaj jí,“ přimlouvalo se Liduška. „Je to stará Kordula ze Sázavy a jde si do Třešnovce pro almužnu.“

„Však já ji znám, tu bečku od klevet,“ žehral se stejnou pořád kyselostí na stařenu rozhněvaný Vít. „Ta kde se ukáže, tam je hřích a mrzutost hotová. Kam nemůže ďas, nastrčí babu, a uhlídáš, že ani nám nic dobrého nepřinesla.“ Avšak stařena si z jeho hněvu mnoho nedělala. Zastavila se na mezi, podepřela si bok a s oušklebkem vykřikovala takto: „Hleďme, hleďme —

já prý vytloukám! Kdo ví kdo asi vytlouká: zdali chudobná žena, která si nejkratší cestou k dobrým lidem pro almužnu jde, anebo oráč, který bujné koně ke slabé jedličce přiváže a bůhví kudy po děvčatech lítá? Jestli ony se ti panáčku hříbata zplaší, což tě bude matička špatně chválit!“

Babiny drzé řeči se Vít jaksi ulekl. Zpomněl si, že opravdu bujné koně k slabé větvi přivázal, že ďas nespí a že by se snadno nějaké neštěstí státi mohlo. Rozloučil se tedy na kvap s Lidunkou, stiskl jí ruku, přívětivě se usmál, babu předběhl, aby mu třeba naschvál hříbata nepoplašila, od borčí se ještě ohlídl a pak zmizel.

Stařena se plazila k Třešnovci, a Lidunka se teprv nyní upřímně do žití pustila, aby s prázdnou loktuší domů nepřišla.

II.

Třešnovecká richta, jak jsme se již napřed byli zmínili, stála prostřed návsi, a tehdejší její majetník jmenoval se dle paměti o tom uchovaných Jan Zlatoň. Proto ho ale v osadě téměř nikdo Zlatoněm nenazýval, a říkali mu dle starého návyku buď „svobodník“, aneb dle toho, že se jeho majetnost v každém ohledu panskému dvoru rovnala, také „dvořák“ a manželce jeho „dvořka“. Takové svobodnictví se svými rolemi, lukami, lesy a s ostatním příslušenstvím neodevzdalo za tehdejších dob mnoho některému z menších rytířských statků, a tudy se také svobodníci jako za přílepek nižší šlechty považovali. Jan Zlatoň si arci takové mínění o sobě ani ve snách nepřipouštěl; on se neměl nikdy za více než za svobodného sedláka, byl rád, že

jím je a na robotu nemusí, a při tom byl muž prostý a dobrosrdečný, tak že se samou dobrotou až pod pantofel dostal.

Tím většího ducha měla Zlatoňová. Ta si na svobodnictví nemálo zakládala. Byla arciť dcera toliko podsedníkova, která dobrému Zlatoňovi při námluvách všecku práci uspořila. Ale co na tom? teď seděla na richtě, byla dvořkou a s výsosti své slávy hleděla na druhé selky ve vsi jako slon na mouchu.

A v takové hrdosti ji nestoudní pochlebníci se všech stran ještě utvrzovali. Přišel žebrák, a aby hodnou almužnu ulovil, chválil a vynášel jak jen věděl. Přišel chudý baráčník, a aby se s strany obživy ňáko obešel, činil taktéž. Přišli mistři z města, kupovali vlnu, len, dobytek — a aby něco umluvili, pochlebovali také. Ba stalo se i, že mnohý z menších zemanů, jimiž se tehdáž v Čechách všecko všudy jen hemžilo, v případu nenadálé potřeby skrze šafáře svého se vzkázáním všeho pochlebného u Zlatoňové peníze si vydlužoval.

Ký div tedy, že dvořce rohy narostly, ký div, že se žádnou selkou ve vsi nemluvila, a že konečně uzavřela, svému jedináčku Vítovi, až by se jedenkráte ženiti měl, nevěstu někde vejš než v selském statku vyhlídnouti? — A jak jináč? Vždyť se jí nejpřednější sousedé z města s dcerami nabízeli, svobodníci odjinud, co měli dcery na provdání, vzkazovali čtyři najednou, a sám správce statků Lanšperkských, jak se v loni v létě s pěti slečnami na Zlatoňovic včelnici podívat přijel, on sám cosi prohodil, žeby se mu jak svobodný Zlatoňův statek, tak budoucí jeho dědic Vít líbil.

A v pravdě ani jedno ani druhé nebylo k zavržení. Vít, jak víme, byl švárný jinoch, a richta byla tak zřízena, že se na ni každému zkušenému hospodáři zdaleka srdce smálo. Od velkého krovu, pod nímž se prostranná světnice pro čeleď a vedle druhá o něco menší pro hospodáře, pak kuchyň, komora, špižírna a na půdě nesmírná sejpka nalezala, od velkého krovu stály s obou stran ve dvou dlouhých řadách konírny a chlévy, kůlny a stáje, krmníky a kurníky se dvěma stodolama na konci, ohražujíce veliké nádvoří v podobě dlouhého čtyrhranu. A ze všeho všady vyhlédala zásobilost a bohatství.

V konírně, když nebylo práce v poli, stály tři páry pěkných koní, jenž samou bujností do žlabů hryzali, nohami hrabali a přes tu chvíli řehtali; v kravíně přežvykovalo dvacet tučných krav s lalochatým stádníkem v čele; mřížovitou brankou u ovčína vyhlíželo na sto ovec svým bezelstným okem, a na důkaz, že by si rády po dvoře proskočily, jedna přes druhou mekotem se ozývala. Touhu po venčí v nich zbudila jalůvčata, kteráž se začasté z chlévu na nádvoří pouštěla, a na ujmu i k velikému pohoršení domácí drůbeže tady své rejdy prováděla. Kolem housera a kohouta družilo se hejno husí a slepic, v kálku při zahradě braly nešvárné kachny koupel, opodál pak za stodolou hrdý páv se procházel; rozčepejřiv kovolesklé dlouhé peří v široké krásobarevné kolo pyšně sobě vykračoval a chvílemi šeredným křikem přítomnost svou na jevo dával. V podkroví vrkalo celé stádo bezvášnivých holoubků, pokojně hledících s větrných příbytků na směsici čtver- a dvounohé čeládky na prostranném nádvoří.

Když časem různé ono živočišstvo rozmanité své hlasy spustilo a k tomu velikánský jelivář u vrat na řetězi svým hafotem se přidal, tu bylo nějakého povyku po nádvoří až uši zaléhaly, tak že člověk ani vlastního slova neslyšel.

Jediná domácí hospodyně, dvořka Zlatoňová, činila výminku. Ta měla tak dobře podťato, že všecko všady překřičela, a bylo ji slyšeti celý den, proto že neustále co vyvolávati a po nádvoří rozkazovati měla. Běhala v jednom s místa na místo, z náspi na násep, od chléva k chlévu, a všady něco viděla, věděla a narovnávala. Tu odháněla husy, aby nesbíraly co se jen pro slepice k vůli vejcím nasypalo; tam křičela na jalovčata, když se do sebe dávaly; hned zase okřikovala psa, aby na odstávčata tak nedorážel, když se k němu náhodou přiblížily; a v tom zas na děvečky volala, a vadila se když se hned neozvaly aneb honem neběžely. Bylo jí plno v každém koutě, a ústa nezavřela po celý boží den.

Také onoho jitra, o němž jsme svrchu byli mluvili, těkala jako obyčejně po nádvoří, a právě plísnila ženskou čeládku, že mléko málo napěňuje, když se ze vrat od pole shrbená stařice přikulhala a všeho dobra přáním s nesmírnou poníženostì pozdravení činila.

„Já nikdy kolem projíti nemohu,“ zněla za pozdravením omluva, „abych se u vás, panímaminko, nezastavila. Na čtrnáct dní se pokaždé potěším, když jen pod vaši střechu vejdu. Ono se mně zdá, že ani v kostele Pánu Bohu tak na blízce nejsem, jako ve vašem domě. Kde je boží požehnání, tam je

také Pán Bůh — a to je u vás. Že jste milosrdní k chudým, za to jste vzácni před obličejem Páně."

„Inu co pravda, to pravda," přisvědčovala dvořka s hrdostí a s patrným zalíbením, „chudého nikdy s prázdným nepropustím, a starý, ten by teprv poslední kloc s těla rozdal. Za to nám Bůh žehná. Ale přičiňovati se musí člověk dnem i nocí; já někdy pro samou starost a práci ani nevím kde mi hlava stojí."

„To ráda věřím," přisvědčovala stařena. „Z mnoha polí hlava bolí. Vám to ale, panímaminko, výborně slouží: vyhlížíte jako májové máslo a každým rokem jste o pět let mladší. A co, až se vám ty starosti znechutí, však on se vám Víteček o nějakou spomocnici postará."

„Toho, jak si myslíte," vrtěla dvořka hlavou, „tak honem u nás bohdá potřebí nebude. Mne dosaváde Pánbůh sílí, a chlapec — ten na nic takového ani nepomyslí, ten se ženských již zdaleka bojí."

„Myslíte, panímaminko?" ušklébla se stařena potměšile. „Možné dost, že se Vítek ženských zdaleka bojí, ale zblízka sotvy."

„Víte vy něco na mého syna?" utrhla se dvořka na babici s patrnou nevolí, že o jejího mazánka nešetrně zavadila.

„I nevím, panímaminko, nevím," zaříkala se Kordula; „a co vím, je tak nevinňoučké, že se tím ani Pánbůh ani lidé nerozhněvají."

„Tak přece něco víte!" zkřikla dvořka s rozdrážděnou zvědavostí. „Snad toho přede mnou tajit nebudete?"

„I Pánbůh uchovej, ale věru ono to ani za řeč nestojí. Já si dnes naměřila od Sázavy nejkratší cestou a šla jsem polními stezkami přes palouk k borčí. Tam jsem natrefila Vítka, jak s nějakou děvčicí velmi laskavě rozmlouval a na mne se velmi nelaskavě osopil, když jsem je uctivým pozdravením ze sladkého hovoru vytrhla."

„A co to bylo za ženskou?" ptala se dvořka s kvapem nesmírné zvědavosti.

„Ba já — abych vám upřímně řekla — věru — ani sama nevím. Zdaleka již mnoho nevidím a blízko jsem si pro Vítkovu prudkost ani netroufala — ale zdálo se mi tak pozdálečí, že to nebyla jiná než z Jelotovského statku, Pavlovic Liduška."

„Pro hořkou hodinu!" zabědovala dvořka, spráskla ruce nad hlavou a na okamžení zůstala jako bez sebe. Ale brzy se opět zpamatovala. I zapálila se hněvem, zaťala bezzubé dásně a se zamknutou pěstí počala vyhrožovati: „Počkej nezdaro, já tě za tou poddáckou spřeží dolízat naučím!"

Babice se stavěla, jakoby ji to mrzelo, že snad svou prostořekostí zlou vůli v domě spůsobila; ale dvořka ji ubezpečovala, že vykonala spasitelný skutek, dala jí půl bochníka chleba a kus slanin, přikázala, aby si každý týden pro almužnu došla, a slíbila jí k podzimu kloubek lenu.

Baba odcházela s obšírným děkováním, ještě jednou ze své prostořekosti se omlouvajíc, a s veselou tváří pokulhávala na kopeček, kdež stál statek Jelotovský.

Dvořka stropila zatím v domě nesmírný rámus. Již se ani dočkati nemohla, až by muž a syn o polední z pole domů

přijeli, i poslala pro ně služku, aby všecko na místě stát a ležet nechali a honem honem domů pospíšili.

Starý i mladý Zlatoň nemyslili jináče, než že aspoň richta hoří, a jedním řízem utíkali, že mohli hlavy ztratiti. Richta sice nehořela, ale oheň byl přec na střeše a dvořka řádila jako lítá saň. Tatík dostal na přivítanou několik nehrubě čestných nadávek, s obšírným výkladem o tom: že je jako páté kolo u vozu, že vládne v domě jako husa v nebi, a že takový otec, jemuž děti za zády co chtějí dělati mohou, ani hoden není aby ho zem nesla. I strpěl to tiše, a očekával co dále přijde. Když pak konečně vyrozuměl, co se hrozného stalo, že totiž syn Vít s Pavlovic Liduškou na palouce rozprávěl: dal se do hlasitého smíchu, pravil že je Lidunka nejhezčí děvče v celé vsi, že by si na místě synově jaktěživ jinou nenamluvil, a odešel.

To teprv dvořce dodalo. Teď se pustila do hocha. Vynadala mu ničem, nezbed a nezdárných synů, a doložila, že mu krk zakroutí a richtu prodá a jemu ani haléře neodkáže, jestli od té poddácké spřeže neupustí.

Vít vyslechl celý ten rejstřík až do konce, neodpověděl ani slova, pak odešel jako otec, ale do smíchu mu nebylo. Myslil si, že nic neprovinil a takového vyplísnění nezasloužil; zdálo se mu, že ho matka nemiluje a ničeho mu nepřeje; litoval Lidušku, že jemu k vůli nevinně pohanění trpí — i zželelo se mu toho u srdce, zasedl stranou a hořce plakal.

Dlouho seděl v bolestném zamyšlení, až mu náhle starý Tomáš na rameno zaklepal. „Vítku,“ pravil, „snad nebudeš

domácku zaměstnané, nikdo jiný neviděl, sice by na ujmu jeho vážnosti každý byl o něm mysliti musil, že se mu kolečka pomátla.

Rychlým krokem bez mála skočmo přebíhal po světnici, mnul si ruce, třel si čelo a zase nahlížel do papíru několika řádky popsaného; oči se mu radostí jiskřily, tváře jen hořely a všemi oudy mu to jen potrhovalo. Konečně se déle udržeti a výbuchu nesmírné radosti ubrániti nemohl. I vyskočil od země jako mladík na dobrý loket, popadl vydrovku, hodil ní do povětří a zavejskl až se okna otřásly.

Žena na to řádění již za hodnou chvíli s tajnou nevrlostí hleděla; teď ale, když manžel jak se jí zdálo pravé chlapcovství prováděl, dodala si chuti a vnitřní svoji nevrlost projevila slovem.

„Snad jste se k vůli tomu papírovému cáru nezbláznil?“ sypala se do něho. „Stojí-li ten daremný odřízek za to!“ —

„Ten odřízek, jak bratrovu listu spíláš, nestojí arci za mnoho,“ jal se rozkládati Pavel s citem pořád ještě tak rozhřátým, že celou zlobu ženinu ani nepozoroval; „ale zpráva na tom odřízku napsaná ta stojí za tisíc hřiven!“

Aby pronešenou cenu dotčeného listu ospravedlnil, postavil se zrovna před manželku a hlasem povýšeným z něho předčítal takto: „Bratře můj milý! Brzy se shledáme a sice radostněji, než jsme se kdy nadíti mohli. Petr.“

„Vidíš,“ vysvětloval Pavel, „to mně píše bratr Petr, a teď poslyš, co jinou ještě rukou pod tím psáno stojí: ‚Milý Pavle! Přijďte v neděli do Litomyšle k slavnosti, a velmi mnoho se

o svém bratru dovíte. Dluhomil školastik.' Jen považ, to píše školastik vysoce důstojné kapitoly Litomyšlské — jářku školastik! to je něco! k radostné zprávě od bratra ještě taková čest! Nestojí-li tu každé slovo za tisíc hřiven?" —

Pavlová, že celé to návěští již po třetí sobě předčítati slyšela a příliš vroucnou ctitelkyní kněze Petra nebyla, rozčilenou manželovu radost nikterak nesdílela. To domrzelo Pavla, tak že odvraceje se od ní s nevrlostí řekl: „Darmo ti o tom povídat, ty takovým vzácným věcem asi jako hvězdám rozumíš."

„I dejte si pokoj," odmlouvala žena právě vyřknutým pohaněním nemálo rozdrážděna. „Já bych hnala pana Petra, kdyby to můj bratr byl! Za deset let píše jednou, a ještě to ani žádné pořádné psaní není. Měl raději na místě toulek po světě zůstat doma; dávno již mohl někde na nějaké výnosné plebanii sedět a některému z našich chlapců na žákovství dopomoci."

Pichlavou řečí manželčinou teprva Pavel od své radosti vystřízlivěl, i vzal na sebe svou obyčejnou usedlou tvářnost, a z jízlivé prostořekosti ženu káral: „Kněz není proto knězem, aby děti svých příbuzných vychovával; o to rodičům péče přísluší."

Jindy byla by Pavlová na takovou důtku umlkla jako pěna; dnes ale, že se krátce před tím muž radostí byl zapomněl, neumlkla a ještě jednou na kněze Petra outokem hnala.

„Hanba to je, takový cár na místě psaní poslat! Ani v tom pořádného pozdravení není. A co — neví že máme děti? Ještě od něho ani vindry nedostaly — však kdyby jim

byl po jednom bílém poslal: přece by říci mohly: To máme od strejce.“

To Pavla dopálilo. Předně takové zpupnosti od ženy již dávno byl odvykl, a pak bylo to neuctivé dotýkání se bratra Petra, a ten byl jeho slabá strana. Jedno jako druhé samo o sobě bylo by postačilo Pavla popuditi. Čelo se mu svráštilo a přísným hlasem zakřikl ženu: „Já bohudík až dotud ani pro sebe ani pro své děti žádné almužny potřeben nejsem, a také bych jí nepřijal, třeba od bratra přicházela.“

Tomu Pavlová jak náleží porozuměla. Sklopila oči, hleděla si své práce a umlkla jakoby jí ústa byla zamrzla; a Pavel ukládaje vzácný dopis do koutnice, přebíral se rovně mlčky za hodnou chvíli v písemnostech tam uschovaných.

Za takového němého napnutí otevřely se dvéře a přes práh lezla do světnice stará Kordula. Dávala pozdravení, dělala jakoby z unavení sotva místa dopadala, chytala se lavice a sedajíc na ni omlouvala se takto: „Odpusťte, že zrovna sedám. Hnalo mě to do kopce, jakoby mě zlý pes do paty kousal, až jsem dech ztratila. Můj Bože, můj Bože!“ bědovala bez přítrži a bez mála s pláčem, „to ahy se člověk raději ze světa odstěhoval, když ani takoví lidé, jako vy jste, od bezbožných jazyků ušetřeni nejsou.“

„My u nás na lidské řeči mnoho nedbáme,“ odpovídala babě Pavlová slovem na ženskou při takové zprávě dosti mírným; „nikomu za celý čas ani zbla křížem nepřeložíme, a tak proti nám spravedlivým spůsobem nikdo ničeho míti nemůže.

O nezasloužené pomluvě si ale myslíme, jak staří říkávali, že psího hlasu Pán Bůh neslyší.“

„Však ono se to, co jsem jako říci chtěla, ani tak vás netýká, jako spíše vašich dětí,“ pokračovala baba schvalně na děti řeč obracujíc, aby jen u rodičů slyšení došla. Lest ta se jí výborně podařila.

Jelotovic své děti velmi příkladně vychovávali a mnoho sobě na nich zakládali. Neslyšeli o nich také nikdy leč samou chválu, a tudy je babin tlach tak poděsil, že sám otec Pavel Korduly se ptal, co jeho děti kde zavinily, žeby se o ně bezbožní jazykové otírati směli?

„I co by vaše děti zaviniti mohly?“ vytáčela se zchytralá babice. „Tyť jsou za příklad všem dětem na několika panstvích! Ony za to nemohou, že jim Pánbůh vzácné dary dal, a že jim to zlí lidé závidí. Co může na příklad Lidunka za to, že je nejhezčí děvče z celé vsi, a že k vůli tomu Vítek z richty na ni béře? A měli byste slyšet, jak se dvořka proto durdí! Ta vám řádí, až je člověku těžko. Na celém vašem rodě nenechala poctivého vlasu, zostouzela vás až do praděda, nadala vám poddácké spřeže — a co více, raděj pro sebe nechám, abych mrzutostí umenšila.“

„Řekla-li Zlatoňová proti nám co křivého!“ ozval se Pavel hlasem vší vášně prostým, „tedy pochybila. Já jí nikdy ani pomyšlením neublížil, a provdání naší Lidušky za jejího syna, ač to jak náleží hodný chlapec — mně ani ve snách nenapadlo.“

Pavel jindy podobných klepů nepřijímal ani na ně neodpovídal, a proto také Pavlová k podobným zprávám v jeho přítomnosti hluchá a němá býti musela. Dnes se ale vůbec jaksi z koleje vyšinul, a podle toho také manželka práva k řeči míti se domnívala a hned se i ozvala.

„Já se ještě nikomu s dcerou nenabízela," spustila s hořkostí uražené matky. „A k Zlatoňovům bych ji nedala, kdyby mě pěkně prosili. Vít je sice hodný chlapec, měla jsem ho vžycky ráda, ale stará je drak. U té bude mít nevěsta radostnou chvíli — Pánbůh ji potěš! Která to asi bude, ta si očistec na světě vystojí. Ne, ne, do takové mučírny já své dítě nedám. A za to, že nás dvořka pohaněla a poddácké spřeže nám nadala: za to je nestyda! Mně se zdá, žeby musela něčím více býti, nežli je, aby se našemu rodu vyrovnala. Na nás nikdo ničeho neví, a můj muž má bratra, jímž se před celým světem chlubiti .může. Však jsme právě dnes od něho psaní dostali a čekáme ho každou chvíli. Že se jako malý pán po tolika letech z ciziny nevrací, můžeme si snadno pomysliti. A dvořka ať si dá na hubu pozor, aby ji to třeba nemrzelo."

„Mistr kněz Petr že domů přijde?" spínala Kordula podivením ruce a jako nějaká dívčice z lavice vyskočila. „I můj Božíčku, když já ho ještě jednou na své staré oči uhlídám!" A tu se dala do pláče. „To je kněz podle srdce božího! Již co žák, když tak na ňákou chvíli z učení domů přišel, již tehdáž mně almužny dával; a když pak po vysvěcení tady mezi námi ňáký čásek pobyl: tu pro mne na potkání stříbrný penízek pohotově míval. A za to mu dával Pánbůh milost. Jak

mu to jen u oltáře slušelo! A když na kazatelnu vstoupil: tu rozplakal celý kostel, jen jak ústa otevřel. Ten zajisté co malý pán z ciziny nepřichází. Já mu již tehdáž prorokovala, že z něho něco velkého bude — a co já řeknu, to málokdy zklame."

Pavlovou ta obšírná chvalořeč o knězi Petrovi málem k hněvu popudila. Ona jen z těžké potřeby na něj se odvolala, proto že na oslavení sebe a na snížení Zlatoňky jiného prostředku před rukama neměla; ale chvála, jakou baba spustila, byla jí sůl v očích. Než Pavel se proto na babu pranic nehněval. Bratr mu byl nade všecko, a tudy ho ani babina žvavost nepohoršila, ač dobře věděl, že jen proto chválí aby dostala. Vstal také od stolu, a proti svému obyčeji sám šel a hojně almužnou ji podělil. Co o zneuctění od richtářky slyšel, tomu ani z polovice nevěřil, i přikázal ženě, aby se Lidušce o ničem nezmiňovala, dokud by všeho jistotu nevěděli. Ale Pavlová příkazu mužova tenkráte nešetřila. Hned jak Liduška z trávy přišla, zavolala ji k sobě do kuchyně a tam jí toho namluvila, až se děvče zbláznit mohlo. Vykládala obšírně, jaká nečest se od richtářky celému Jelotovskému rodu stala: že totiž k vůli Vítovi nepohaněla toliko Lidušku nýbrž celý dům, že o tom ve vsi každé dítě povídá, a otec že se hněvá na smrt. Pak napomínala dceru, aby se Vítovi vyhýbala, aby jím schvalně jako pohrdala, však že on, upřímně-li myslí, tak snadno odehnati se nedá. Ostatně že se, třeba jediný synek z richty byl, ještě něco naprosí, budou-li z toho prosa mět jáhly býti.

Liduška stála jako přimrazená. Napřed se začervenala jako šípek, pak zbledla, žeby se na ní nebyl krve dořezal, a když

matka domluvila, bylo jí zle až do omdlení. Vyšla na síň, před očima se jí dělaly kola, chytala se stěny, div se neskácela. Když ji větříček ovanul, přišla k sobě. Tu zaběhla do sadu, sedla pod jabloň a plakala, že se jí srdce utrhnouti mohlo.

IV.

Až do roku 1344 nalezal se v Litomyšli klášter premonstrátský. Založení kláštera toho padá dle všeho hned do prvních dob křesťanských v Čechách a náleží času, kdež řehole premonstrátské ještě ani nestávalo. Byl také klášter Litomyšlský původně a vlastně vzdělán pro Benediktiny, kteří teprv při roce 1145 k vůli Jindřicha Zdika, biskupa Olomúckého, a z rozkazu Vladislava II. nově do Čech uvedeným a v oblibu vešlým Premonstrátům ustoupili. Klášter stál k půlnoční straně nad městem, byl rozložen po návrší „Olivetskou horou“ nazvaném, zaujímal celý prostor, kde se nyní piaristská kolej s chrámem Páně a školami, pak Waldšteinský zámek s mnoha ještě panskými domy nalezá, a působil za oněch dob se slavným opatstvím, dvěma kostely, s konventem a vysokými zdmi kolkolem sám o sobě pěkné a pevné město.

Léta 1344, když biskupství Pražské stalo se arcibiskupstvím, povýšeno jest opatství Litomyšlské na biskupství. Tehdejší opat Jan učiněn jest biskupem, přednější z řeholníků učiněni jsou kanovníky, a ostatní, co jich zbývalo, zůstali v konventě pod vlastním převorem, tak že tudy klášter Premonstrátů nezanikl a vedle nového biskupství ještě dále potrval.

Toho právě času, v němžto děj vypravování našeho se pohybuje, byla stolice biskupská v Litomyšli uprázdněna. Biskup *Albert* ze slavného rodu pánů ze Šternberka povolán jest na arcibiskupství do Magdeburku Saského, kamž se také hned v lednu 1368 odebral; ale nástupce po něm, ač prý již dávno od krále Karla jmenovaný a od pepeže Urbana V. potvrzený, dlouho potom ještě se svým do Litomyšle příchodem prodlíval, a teprv na začátku měsíce května svůj slavný příjezd proboštovi kapitulnímu oznámil.

Čím déle nový biskup příchodem svým prodlíval, tím více a rozmanitějších pověstí jej předcházelo, a každý o něm něco jiného věděl.

Jedni pravili, že pochází ze slavného rodu vlaského neb franckého, a že je králův i papežův veliký miláček, a pověst ta líbila se veliké věčině; toliko někteří starší litovali že je cizozemec, a báli se, dovede-li vládnouti jazykem domácím. Jiní zase tvrdili, že je to muž více učeností než rodem proslulý, a že sobě dráhu k takové důstojnosti těžce propravil; a tato zpráva byla mnohým ještě vítanější než ona první. A ještě jiní konečně o novém biskupu jistili, že má býti rodem z Čech, z blízka od Litomyšle a sice ze stavu selského; těm ale nevěřil nikdo, proti zprávě této zpouzeli se i kdo prvé proti cizozemci se prohlásili a znalce domácího jazyka biskupem míti sobě přáli. Ostatně kromě kapitoly nikdo nic jistého nevěděl, a odtamtud nebylo lze čeho vyzvěděti; kapitola však sama zdála se s volbou nového biskupa docela býti spokojena a činila veliké přípravy k jeho uvítání.

K těmto přípravám náleželo také, že každá obec ze statků biskupských po jednom sousedu ke dni slavného příjezdu vypraviti byla povinna, aby se totiž novému pastýři také co dědičnému pánu od poddaných úcta prokázala. Posel, jenž s tímto rozkazem kapitoly do Třešnovce byl přišel, doručil spolu Pavlu Jelotovi známý lístek od bratra s doplňkem od školastika, a Třešnovečtí bez dlouhého rozvažování vložili vyslanství k biskupovu příjezdu rovněž na Pavla Jelotu.

Pavel, ač se k obecným službám vezdy rád propůjčoval, přec nikdy s takovou ochotou a radostí jako tenkráte toho nečinil. Na pozvání školastikovo byl by se tak jako tak ke slavnosti dostavil, šel tedy více k vůli sobě než k vůli obci, a těšil se, že nového biskupa při té příležitosti, až jej s druhými posly od veských osad co dědičného pána vítati bude, hodně z blízka tváří v tvář uhlídá. Ani Pavlová na tu povinnost od obce na muže vloženou tentokráte proti svému obyčeji po straně nereptala, řkouc, že to padá na neděli, že se doma ničeho nezamešká, a pak že přec ráda poslechne, čeho se tam tatík o knězi Petrovi doví.

Pavel za posledních dnů před slavnou nedělí ani sám sobě nerozuměl, a co se s ním děje nevěděl. Neděle nemohl se živou mocí dočkati. Počítal dni, počítal kolikrát se ještě vyspí, myslil na to dnem i nocí a ani spát mu to nedalo. Nepamatoval se, aby kdy v životě takový radostný nepokoj jím byl zmítal, leč jednou — a to bylo: když co chlapec ponejprv v nových kalhotkách s nebožtíkem otcem k strejcovi do Dobrouče na posvícení jíti měl.

Dětem se nevedlo o nic lépe než otci. Také jim neděle na mysli ležela — i byli za posledních dnů až nad míru poslušni, a jeden přes druhého, chlapci i děvčata krom Lidušky, k otci se lichotili.

Otec věděl dobře co by rádi, a aby nikomu z malých lísálků křivdu neučinil, uzavřel s sebou k slavnosti vzíti tu, kteráž se o to nejméně ucházela, totiž Lidušku. Z děvčat byla nejstarší a již také dospělá, že se o ni při tlačenici nebylo potřebí strachovati; mimo to ji otec pro její tichou a ušlechtilou povahu velice miloval, a že za posledních dnů jaksi zkormouceně vyhlížela, chtěl jí radost spůsobiti.

Již v pátek při obědě oznámil Pavel své rodině, kdo s ním ku slavnosti půjde, i zdálo se, že Lidušce tolik radosti nespůsobil, co zármutku druhým. Zvedená dcera ovšem nový ten důkaz otcovy laskavosti vděčně přijala, ale ubledlá její tvář se ani radostným úsměvem nezokrouhlila, ješto zatím obličeje druhých bratří a sester zklamanou nadějí patrně se prodloužily. Brzy se však narovnaly opět, proto že předně proti vůli otcově nebylo žádného zpírání, a za druhé, že Lidušku všickni milovali, otcova zvolení jí přejíce.

Konečně bylo v sobotu po večeři a u Jelotů se dály přípravy na cestu. Otec si kázal z komory přinesti nedělní kabát, kamizolu a čepku, Liduška si také snášela sváteční šaty, a matka vázala do uzlíku veliký krajíc vejražkového chleba s důlkem máslovým uprostřed. Otec sice pravil, že nerad s sebou něco od jídla béře, že ten boží dárek všecken okorá a že je ho škoda; ale matka se nedala másti, řkouc aby to jen s se-

bou vzali, že to holka ponese jako hračku a že se jim to jistě dobře hodí, proto že o takovém dni a při takovém shonu bude těžko kam do hospody se dostat, a nový biskup že je sotvy k obědu pozve.

Ráno před svitáním když skřivánek ponejprv na ouhoře nad statkem zapěl, byl Pavel již na nohou. Zbudil Lidušku, tiše se strojil a umyl, chodě po prstech, aby domácích neprobudil. Když byli oba hotovi, brali se bez povyku ze světnice, u dveří se požehnali křížem, pokropili se svěcenou vodou z kropeničky a pravou nohou překročili práh. Také po síni šli tiše, zadními dvířkami vystoupili z domu a naměřili si po polních stezkách, proto že se tudy mnoho nadejíti dalo. Než při vší nadcházce měli do Litomyšle bezmála čtyry hodiny cesty, a proto bylo třeba i doma si přispíšiti i na cestě popíliti, aby tam v pravý čas dorazili.

To všecko uvážil Pavel a kráčel zostra; mimo to jej také touha po zprávách o bratrovi a jakési radostné tušení mocně ku předu poháněly, tak že mu Liduška ani stačiti nemohla. A nebylo se čemu diviti. Otec byl v myšlénkách již při slavnosti, a kam ho mysl táhla, tam také pospíchal; Liduška ale svou mysl od Třešnovce a zejmena od richty nikterak nemohla odtrhnouti — a proto v chůzi vázla. Jsouc však od otce opět a opět napomínána, aby do kroku přidala, zapomněla poněkud na Třešnovec a hleděla si cesty.

Za čerstvé chůze se nikdy mnoho řeči nenadělá, a protož i naši poutníci zprvu mlčky se ubírali; jak se ale náležitě rozednilo a slunce svým ranním leskem požehnanou krajinu

pozlatilo, zastavil se Pavel, okem zbožným ohlédal se po bujném osení, sundal čepku s hlavy a pěknou staročeskou ranní píseň zanotoval. Liduška hned při prvním zvuku svým líbezným hláskem ke zpěvu otcovu se přidala — i zapomněla na Třešnovec a otec na slavnost, a při volném kroku z celé duše velikou moc a lásku boží velebili. Proto jim ale cesty dost a dost ubývalo, a brzy po východu slunce octli se v České Třebové, na polovici své pouti. Tamodtud se dali po silnici a shledali, že oni si dnes sami jediní nepřivstali.

Před sebou i za sebou spatřili tlupy lidí tamtéž kam oni putujících, a po nedlouze dóhonil se Pavel se známými z jiných osad biskupských statků, kteří v témž poselství jako on na uvítání nového dědičného pána obecným usnešením byli vypraveni. Tu se rozpředl hovor o novém biskupovi, a Pavel kromě mnoha jiného, co mu dříve nepovědomé bylo, také to se dověděl, že biskup v Mýtě na děkanství noclehuje, že s devátou hodinou ranní do svého sídla zavítá a slavnými službami božími počátek svého biskupování učiní.

Za řeči dostali se až na svato-Prokopské návrší před samou již Litomyšlí, odkudž se jim vyhlídka přes Zahradí zrovna k hoření bráně biskupského hradu otvírala. I viděli, jak se davy lidstva řečenou branou do hradu hrnou, tak že se to z daleka vlnám rozvodněné řeky podobalo. Toho se naši příchozí až lekli, myslíce že tam již pro ně místa nebude, a proto pospíšili, co mohli, až se u všeobecném proudu lidstva do hradu dostali.

Tam bylo již ku přijetí nového biskupa všecko uchystáno, a to s takovým leskem, že si prostí venkované oči mohli vykoukati. Ode dveří biskupského chrámu až po jižní hradní bránu téměř na čtvrt hodiny cesty stálo v dlouhých řadách a ve skvostných rouchách veškeré přednější duchovenstvo celého biskupství s kapitulou v čele; pod branou na půdě již městské a s duchovenstvem v pořadí nepřetržitém stála městská radda, dále v zatáčce k dolení bráně a po dolení neboli Pražské ulici rozestaveni byli pořádkové řemesel pod praporci, a za dlouhým seřaděním vážných měšťek, starců a panen následovalo žákovstvo větší i menší, daleko po silnici Mýtské téměř přes celé Lány rozestaveno.

Ostatně nestály ty dlouhé řady osamotnělé, ale lid venkovský i městský v nesmírném množství s obou stran je obklopoval, a někdy takovým návalem tiskl, že městští drábové jen s velkým namáháním a křikem pro biskupa volný průchod středem udrželi.

Všecko bylo ve svátečním rouše, ba i domy, kudy biskup jíti měl, věnci a pletenci z chvoje a kvítí ozdobeny byly, a na obydlích zámožníků, zvláště pak na domích kapitulárů v hradě vlálo jasnobarevné ověšení z látek hedbávných a vlněných, protkáno rozmanitými štíty, hesly a průpovědmi. Bylo to ňáké podívání. Liduška mohla na látkách oči nechati, ale otec si raději všímal nápisů a hesel. Byly sice naskrz po latinsku psány, že smyslu rozuměti nemohl; než jmeno Petr, jak dalece poznával, v každé téměř průpovědi se naskýtalo. I stísnilo se mu při tom srdce podivnou předtuchou,

že ani oddýchati nemohl. Došed až k jižní bráně hradu, kde se řada kněží kapituláry a dvěma opaty, Podlažickým a Opatovským končila, uslyšel na sebe svým jmenem volati, a zapýřil se stydlivostí, když školastik davem lidstva k němu se tlačil, za ruku jej pojal a proboštovi i ostatním vysoce důstojným církevníkům jej předváděl, řka: „Totě Pavel Jelota z Třešnovce.“ Sám probošt mu ruku na pozdravení podal, a všickni ti páni s velikou vlídností k němu se měli, jeden přes druhého mu štěstí přejíce.

Pavel byl jako v Jiříkově vidění, nevěda co se to s ním děje. Avšak tolik se přec opovážil, že se optal, proč se mu od Jich Důstojností taková přání činí?

Na to opět sám probošt Pavlovi odpověděl: neví-li, proč se mu štěstí přeje, že se toho co nevidět doví. Radost a nepokoj nedaly Pavlovi na místě postáti; vyšel tedy z brány, obešel městskou raddu a část pořádku řeznického, dále však pro tíseň v ouzké ulici před dolení městskou branou prodrati se nemohl.

Chtěl se zase obrátiti, ale hlasitý hovor mistrů řezníků jej upoutal. Záležel pak onen hlasitý hovor vlastně v půtce mezi dvěma mistry, z nichž jeden nebyl ještě ani třicetiletý a druhý bezmála šedesátník.

„Ještě jednou to pravím,“ mluvil vášnivě mistr mladší, „že bych raději volil někam do vsi po řemesle jíti, nežli tady lelky chytati; tam alespoň čeká sedlák na mne, a zde musím já čekati na sedláka.“

Těmi slovy pohoršil se starší mistr, až pěstě zatínal. I obořil se na mladšího s nevolí a hněvem: „Jakožto starší pořádku tobě velím abys mlčel, nechceš-li abych tě před raddou i před biskupem k odpovídání potahoval. Neposuzuj koho neznáš — věz, že skutky a ne rod člověka ušlechťují; a že třeba syn rodičů selských slavně a důstojně biskupovati může, o tom tě bohdá Petr Jelota přesvědčí.“

Ta slova projela Pavlovi každou žilku a málem ho omráčila. Chtěl vykřiknouti, ale radost mu stáhla hrdlo, a on nemohl. S náručím otevřeným tlačil se k mistru, který právě byl domluvil, aby ho obejmul; než mladší onen urputník ho nevrle odstrčil, řka: „Vari cháme! a nepleť se mezi pány!“

V tom se strhl radostný pokřik, příchod biskupa opovídající. Řady se mžiknutím narovnaly, oči všech upíraly se v tu stranu, odkud se očekávaný objeviti měl, při napnutém očekávaní nastalo všeobecné ticho, a zvučný hlahol zvonů se všech věží dodával celku velebnosti a slávy.

S nevelkým průvodem, v němžto se královský kancléř, probošt Vyšehradský a arcijáhen Hradecký s několika přednějšími zemany z biskupství nalezali, přijížděl biskup. Před městem sestoupil s vozu a středem nepřehledného seřadění ubíral se pěšky. Byl oděn rochetem a biskupskou kápí a šel dle ducha tehdejšího věku na znamení své upřímné pokory bosýma nohama toliko v sandálkách. Svoji družinu převyšoval o půl hlavy, byl postavy vznešené a vzezření až na div vlídného a milého. Lid klekal, biskup žehnal v pravo i v levo, a hned svým prvním vystoupením všeliké předsudky proti sobě

porazil a srdce všechněch si naklonil. U brány hradní pozdravil jej probošt pěknou a srdečnou řečí jmenem kněžstva i jmenem lidu, a biskup odpověděl ctihodnému starečkovi zaslzenýma očima a vroucným obejmutím. V pohledu na to mnohé oko slzou se zarosilo.

Při radostném prozpěvování žalmů od četného duchovenstva vešel nový pastýř do hlavního chrámu, padnul před velkým oltářem Marie Panny na tvář a dlouho a vroucně na dlažbě se modlil. Mezi tím se ohromné lodi a všecka prostranství chrámu naplnily lidstvem, že by jablko nebylo propadlo, a biskup vystoupil na kazatelnu, aby první pastýřskou promluvou své ovčičky oslovil. Za heslo si obral slova Pavlova: „Z milosti boží jsem, co jsem," a pak o své jak před Bohem tak před světem k důstojenství apoštolskému nehodnosti slovy pohnutlivými promluvil, všecko toliko Bohu a milosti jeho přičítaje. Zvláště svůj původ z rodičů nízkých uvedl s neobyčejnou prostosrdečností, a konečný oučinek pastýřské první promluvy bylo všeobecné pohnutí a povzbuzení všech přítomných bez rozdílu.

V davu přehojných posluchačů nalezali se také onino dva mistři z pořádku řeznického, ježto se u dolení brány o biskupa vadili. Stáli zrovna podle sebe, a když biskup domluvil, ptal se starší mladšího: „Brachu, co říkáš tomu sedláku biskupovi?" A mladší zarděv se studem až po uši, zašeptal: „Myslím si, že do smrti nebudu posuzovati koho neznám."

Po slavné mši odebral se biskup na hrad, aneb jak se vůbec říkalo na biskupství, kdežto se mu na velké síni napřed od

kapitoly a od přednějších z kněžstva, pak od výboru okolní šlechty, potom od městské raddy a od řemesel a konečně od poslů z osad biskupských statků holdovalo.

Biskup prokazovanou sobě úctu tak přijímal, že sobě srdce všechněch získal. S kněžstvem jednal bratrsky, s panstvem důstojně a dvorně, s měšťanstvem srdečně a s posly z osad poddaných po otcovsku. Z měšťanů od raddy a řemesel vyslaných téměř všecky jmenoval jmenem, hlásil se k nim co spolužák z nižších škol, a na shledanou přátelsky jim ruce podával.

Když měli poslové z osad biskupských statků předstoupiti: tu Pavel Jelota ani nevěděl, má-li s nimi jíti. Myslil si, v takový den že se k bratrovi hlásiti nesmí, aby mu hanbu neudělal; proto zůstával pozadu a za ostatními se krčil, aby ho biskup nezpozoroval. Avšak i tam ho vypátral, šel přímo k němu, vyvedl ho za ruku až na prostřed síně, všem přítomným jej co bratra představil a před jich obličejem obejmul a políbil.

Pavel samou radostí ani neviděl ani neslyšel, kolena se mu třásly jako prut, a když se mu se všech stran až také od samého panstva k takové radosti přání dělo, dal se do pláče jako dítě.

Při slavné hostině na to seděl Pavel Jelota za stolem mezi pány a neobyčejností všeho tak na mysli byl omámen, že tak řka ani do úst trefiti nemohl. Než bratr biskup s laskavým úsměvem začasté naň pohlížeje, dodával mu srdce, až mezi vzácnými hosty zdomácněl a spolu s nimi bez ostýchavosti si pochutnával.

Po stole když se všickni rozešli, svěřil se Pavel biskupovi, že má Lidušku s sebou, a že na něj někde před biskupstvím čeká. Na místě musel pro ni.

Seděla u vrat a z dlouhé chvíle bavila se s vejražkovým krajícem z uzlíku. Když jí otec oznamoval, že strýc biskup pro ni posílá, nechtěla tomu živou mocí věřiti, a nijak jí to do hlavy nechtělo, že by ten pán, jemuž se tolik slávy dálo, otcovým bratrem a jejím strýcem býti mohl. Měl s ní Pavel pěkného kus díla, než ji přemluvil aby šla s ním. Konečně si přec dala říci, šla za otcem jako po špendlíkách, ještě ode dvéří se chtěla vrátit a stydlivostí se mohla zardousiti. Teprv když k ní biskup vlídně a laskavě rozprávěl a po čele ji pohladil, nabyla mysli, přestala se stydět, dívala se mu do očí, a bez ostýchání mu odpovídala.

Toho dne, že se již připozdilo, nepropustil je biskup od sebe. Zůstali tedy na biskupství přes noc, a ráno když odcházeli, slíbil jim biskup, že je co nevidět v Třešnovci navštíví.

V.

V Třešnovci bylo boží dopuštění. Na zprávu, že Pavlův bratr mistr kněz Petr je biskupem, obrátila se celá obec samou radostí jak se říká nohama vzhůru. Všickni bez rozdílu, velcí i malí, srdečně se tomu těšili, a sousedé, kteří se sotva jednou za rok při obecní hromadě trochu rozehřáli, běhali po návsi jako z brku vyražení, každému na potkání o tom vypravujíce, že kněz Petr je biskupem.

Divno dosti, že biskup Petr alespoň nějakých tajných závistníků ve svém rodišti neměl! Avšak ona přízeň Třešnoveckých k němu zakládala se na příčinách docela přirozených. Za jedno mu přáli osobně, pamatujíce na jeho vlídnost a prostotu ještě z let žákovských; potom jim připadalo, jakoby takovým povýšením syna z rodičů selských veškeré rolnictvo odůstojnění docházelo; a konečně nadívali se do svého rodáka, kterýžto nyní jich dědičným pánem jest učiněn, umírnění dávek a uvolnění svazků poddanosti za tehdejška dosti tuhých. Vlastní zisk bývá lidem od jakživa za měřitko u pronášení soudu o všeliké události; a Třešnovečtí rovněž hlavně proto o povýšení Petrově soudili příznivě, že odtud vlastního prospěchu očekávali.

Co se Pavel od slavnosti z Litomyšle vrátil, po celý den se cesta k jeho statku ani netrhla. Celá ves tam běžela a každý se snažil, aby svou radost a Pavlovům své přání vyjádřil. „Pavle! tebe Bůh miluje," volal vcházeje první. „To se, co Třešnovec Třešnovcem je, nestalo a na věky nestane!" spínal ruce druhý. „Já, kdyby se to mne týkalo, já bych to radostí nevydržel!" zaříkal se třetí. Takových a podobných průpovědí pronášeno bez konce.

Pavel seděl u stolu na rohu ve svátečním kabátě a s vydrovkou na hlavě, přijímal přání svých spolusousedů s velikým pohnutím, všem na poděkování ruce podával, a oči mu ode slz ani neusýchaly. Pavlová, aby se nezdálo, že čas bez práce maří, přebírala při menším stolku u kuchyně čočku, byla také ve sváteční sukni, ale příchozích si mnoho neví-

mala. Pohlížela hrdě, hlavu vypínala vzhůru, div že si bradou o nos nezavadila, a když se k ní někdo s přáním obrátil, velmi s vysoka a pyšně odpovídala.

Sousedé od Pavla pobídnuti sedali kolem stolu a po lavicích; rozpřadl se hovor a brzy se ukázalo, že nepřišli toliko s přáním, nýbrž také s rozličnými žádostmi. Ten měl na své živnůstce při stejném výsevku o celých 15 grošů vyšší činži než druzí, a žádal Pavla o přímluvu u Jeho Milosti biskupa strany umírnění; onen sám jediný ze všech usedlých byl povinen k lovům sítě nositi a posilkou choditi jako nějaký baráčník, a prosil Pavla, aby Jeho Milost bratra biskupa ke zrušení takového snižujícího závazku naklonil; jiného zase tížilo, že se dotud nalezá v počtu oněch, kteří se ve výpravách zemských oučastňovati musejí, ač mu leta již dávno minula, a prostřednictvím Pavlovým žádal vymazán býti.

Každý žádal něco, každý něco jiného, a Pavel se všechněm přímluvou a prostřednictvím u biskupa zasliboval, jakož vůbec člověk za šťastných okamžení i jiné rád oblažuje. Kteří myslili, že mají svou záležitost opatřenou, odcházeli, aby nově přišlým nepřekáželi. Tak to trvalo po celý den, a nebylo člověka v Třešnovci, aby se Pavlovu orodování byl neporučil.

Také stará Kordula ze Sázavy se přibelhala. „Vidíte,“ křičela ještě za dveřmi, „že se moje proroctví naplnilo! Já vždycky říkala, že to mistr kněz Petr za velikého pána přivede — a už je to zde. Ó, já se nemejlím — moji modlitbu

Pánbůh nikdy neoslyší.“ A závěrkem babiny řeči byla prosba, aby jí Pavel vyjednal u Jeho Milosti biskupa místečko v Litomyšlském špitále, aby prý již déle dobré lidi obtěžovati nemusela a pěkně na pokoji Pánubohu sloužiti mohla.

Ano sám dvořák Zlatoň toho dne u večer v podobné záležitosti k Pavlovům přišel. Bylo totiž svobodníkům tenkráte za povinnost, že při každém novém dědičném pánu hned u nastoupení potvrzení svých výsad pohledávati museli, aby se v jich platnosti udrželi. Jan Zlatoň však toho při dvou posledních biskupích učiniti opominul, dílem proto, že nakrátce panovali, a dílem že sám od sebe na nic nepřipadl, co mu žena aneb někdo jiný nepověděl. Nyní však ho sám správce statků Lanšperských na nevyhnutelnost obnovy takového potvrzení učinil pozorným a soudil, že se to prostřednictvím souseda Jeloty nejsnáze a beze všech outrat pořídíti dá. Zlatoň měl radost a jakou, že nemusí nikde výše než u Pavla Jeloty potvrzení svých výsad pohledávati, neboť s pány nerád čeho míval a s Pavlem byl od dětinství za dobré. Že si ženské skrze Víta a Lidušku před nedávnem ve vlasech byly, na to ani nezpomenul, a byl tím jist, že mu Pavel přímluvou u biskupa ochotně a milerád poslouží. Ztatoňka byla arci proti tomu a bránila se rukama nohama, aby se dvořák ve své potřebě k Pavlovům neutíkal. Nechtěla se naschvál pokořiti a také se bála, že se jim Jelotovic za ten povyk před nedávnem stropený pomstí a na místě přímluvy u biskupa na ně sočiti budou. Zlatoň však na její řeč nedbal, postavil si tenkráte — za svého manželství poprvé — hlavu, a oznamoval neohroženě: že při té

příležitosti souseda Jelotu o dceru pro svého syna poprosí. Jindy byla by Zlatoňová svému muži za takovou řeč zrovna do očí skočila; dnes ale, pamatujíc že Pavlův bratr biskupuje, znamenitě slevila. „Dělej si co chceš,“ dala mu za odpověď a zlostí po celém těle se třásla. „Spleteš-li něco, já ti z domu uteču. A přála bych, aby ti tam na tvé namlouvání dvéře ukázali.“

S veselou myslí a v dobré naději vešel Zlatoň k Jelotovům. Dal pozdravení, s Pavlem si plácl, přisedl ke stolu a bez okolku svou záležitost přednášel. „Doufám, že proti mně nebudeš,“ ukončoval svou žádost, „a že se u bratra přimluvíš. Uděláš to pro sebe jako pro mne, pro své dítě jako pro mé; neboť já myslím, abychom z Víta a z Lidunky udělali párek.“

Pavel přisvědčoval, s návrhem Zlatoňovým byl docela spokojen, a již na svolení ústa otevříti se strojil, když tu pojednou Pavlová mezi to se ozvala, řkouc: „Svolte nebo nesvolte — já Lidušku nedám! Já jsem matka, já dítě za hradbou nesebrala, já je nevyhodím. Taková poddácká spřež jako my nehodí se k urozenosti paní Zlatoňové, a ostatně — však on se Jeho Milost strýc biskup o ženicha pro Lidušku postará.“

Mužští zůstali jako omráčeni. Pavel se na ženu hněval, pokáral ji přísným pohledem — ale co na plat? Tím se slovo jednou z úst vypuštěné více nazpět nevrátilo. Zlatoň tu neměl déle žádného stání, odcházel se svislou hlavou, jakoby ho byli horkou vodou polili, a ani si z toho tolik nedělal, že nepořídil, jako co tomu žena řekne. A měl pravdu. Ona

mu zdaleka na tváři četla že zle pochodil, a ztrhla si z něho nelitostný smích. Když se ale konečně dověděla, co vlastně Pavlová řekla, rozpálila se hněvem, zapomněla, že bratr jejího muže biskupuje, a vzkázala jí šerednou hubu. Pavlová jí nic nezůstala dlužna a opakovala ještě jednou i před svědky, že Lidušku nikdy k Zlatoňovům nedá; načež se dvořka na svou duši zaříkala, že ji do smrti za nevěstu nepřijme. Posléze se Pavlová chlubila, že Jeho Milost strýc biskup Lidušku nejméně za některého ze svých ouředníků provdá, výsady Zlatoňovům že nepotvrdí a svobodnictví že bezpečně na svůj rodinný statek přenese; a Zlatoňová zase tvrdila, že si z toho ze všeho nic nedělá, a že raději s mošnou od stavení k stavení choditi bude, nežli by Pavlové ustoupila.

Byl to ňáký rámus s těmi ženskými. Celý Třešnovec byl vzhůru, a každý očekával, jak se to skončí. Víta ale a Lidušku litovali všickni; neboť hoch se vůčihledě tratil a děvče plakalo kudy chodilo.

V druhé pondělí po slavném vjezdu do svého sídla navštívil biskup Petr své rodiště. Přijel bez lesku a slávy v prostém jednospřežném povoze a v Lanskrouně před obecním domem se zastavil.

První jeho cesta byla na hřbitov ku hrobům otce a matky; a co tam modlitbou a slzami synovskou vděčnost k milým nebožtíkům osvědčoval, sešla se zatím z jeho rozkazu veškerá obec. Když mezi shromážděné vkročil, uvítán jest s hlasitou radostí ode všech; radost však brzo se proměnila ve vděčné nadšení, když biskup oznamovati se jal, že pro své a svých

rodičů spasení k dobrému města Lanskrouna na podměstí před branou špitál s klášterem augustiánským založiti hodlá, jakž o takovém založení na témž místě již za věku pacholetského sníval. Na zakoupení půdy pro stavení a na zahrady složil při raddě šedesát kop těžkých, a pak v průvodu jediného děkana městského do blízké vsi Třešnovce pěšky se ubíral.

Okem radostně rozčileným ohlédal se biskup po krajině domácí, kterouž tak dávno byl neviděl; i zastavoval se začasté, a na mnohých místech déle pohledem prodléval. Dnové mladosti, dnové pacholetští tanuli mu na mysli, a blahé upominky z oněch dob nevinnosti stavěly se mu před oči. Čím více se k svému rodišti blížil, tím živěji se minulost před ním obrazila. To samé věkovité stromoví, ty samé chyžky ba z částky i ty samé tváře, jenom že již sestárlé a sešlé, jako druhdy vlídně vstříc mu pohlížely.

I zamyslil se do dnů zašlých, tak že na své nynější důstojné postavení téměř zapomenul.

Jak mile se pověst roznesla, že biskup Petr do osady přichází, vybíhal lid ze stavení; bez rozdílu pohlaví a věku poklekali vesničané sem tam po náspi, aby se stali účastni požehnání biskupského. Velebný arcipastýř ubíral se zvolna, žehnaje nábožný lid v pravo a v levo, smělejší dítky přibíhaly políbit ruku biskupovi, a vznešený důstojník církve pozastavil se, tulil maličké k sobě, na jich jmena se pptával, se staršími osadníky do řeči se dal; znaltě každého jmenovati jmenem, dotazoval se, jak se jim po všecky doby vedlo, jako

za dnů žákovských každého si všímal, každému něco milého říci věděl.

Ba i na starého Tomáše z richty věděl se pamatovati, a když za příkladem starého sluhy také Vít přišel biskupovi ruku políbit, spočinulo oko biskupovo se zalíbením na pěkné tváři a statné postavě švárného jinocha.

V Jelotovském statku bylo všecko uklizeno a vyčištěno jako o božím hodě. Otec i matka, děti i čeleď, všickni byli ve svátečním obleku, a vyšedše biskupovi vstříc, před statkem pod věkovitou jabloní jej vítali.

V pohnutí hlubokém ohlédal se biskup po sadě, po dvoře i po síni otcovského domu; a když do světnice vkročil, kdež mu boží světlo vzešlo, utíral si slzu s oka. Zasednuv ke stolu vyptával se bratra po všem, co se rodiny i co se hospodářství týkalo, a pak hlavně s dítkami se obíral. Ony brzo pozbyly ostýchavosti a švitořivě odpovídaly nač byly tázány, tulíce se k strejčkovi jako k otci.

Z chlapců zamiloval sobě strýc biskup zvláště nejmladšího jmenem Vojtíška, jak pro srdečnou prostotu dítěte, tak pro zdravé a vtipné odpovědi, a vyznal o něm k nemalému potěšení rodičů, že z něho bude moci býti výborný žák. Z děvčat zase opanovala u strejčka nejstarší Liduška. S ní po malém Vojtíškovi mluvil nejvíce, a malým rozpakům, do jakýchž někdy upadala, nejednou v duchu se zasmál. Také Pavlovou kolikráte oslovil a všeho, co ona na stole předložila: chleba, medu, másla smetany okusil.

Pobyv tam více než hodinu mezi svými, rozžehnal se s nimi, pozval je k sobě na biskupství a nazpět do Lanskrouna pěšky se navrátil.

Tam se zatím dály slavné přípravy k biskupovu odchodu. Městská radda, pořádkové řemesel a čestný výbor měšťanů rozestavili se po náměstí, aby pána a dobroditele svého ve slavném průvodu ze svých zdí vyprovodili, a před branou stálo ve dvou řadách na sto jezdců s mladým Zlatoňem v čele, jichž jedna polovice před vozem a druhá za vozem biskupovým až do Litomyšle klusali.

Když se před branou u biskupství zastavili a biskup Petr za prokázanou sobě úctu jim děkoval, zdálo se mladému Zlatoňovi, že oči biskupovy nejdéle na něm spočinuly a to s libostí takovou, že se Vítovi v těle radostí srdce zachvělo. „Již vím, kde svého štěstí hledati budu," pravil pološeptem k sobě a do radostných se zabral myšlének.

Při samém soumraku vracel se Vít s dvěma ještě druhy na koních od průvodu biskupovi činěného. Když jeli kolem Jelotovského statku, mihlo se tam cosi bílého v sadě pod lískovím křovím. Vít hned poznal co by to bylo, odevzdal svého ryzáka čeledínovi, přeskočil plot a v okamžení stál před Liduškou, nenadálým výjevem celou užáslou.

„Lidunko," promluvil k ní hlasem významu plným, „Lidunko, já tě zapřisahám, abysi mně pověděla čistou, svatou pravdu, nač se tě ptáti budu! — Je-liž tomu tak, že tě Jeho Milost biskup za některého ze svých ouředníků provdati hodlá?"

„Já nevím o ničem," zašeptala Liduška.

„A vzala bysi muže, kterého dotud ani neznáš?“

„Nevzala,“ odpověděla Liduška opět sice šeptem, ale odhodlaně.

„Dobře!“ pravil Vít v rozčilenosti. „Více věděti není potřebí. Dříve než slunce dvakráte zapadne, všecko se rozhodne.“ A pak jedním takořka skokem ze sadu vyběhl.

Liduška padala z úžasu do úžasu. Stála posud pod lískovým křem na témž místě, kde s Vítem mluvila, nemohouc si podivné počínání nijak vysvětliti, když se jí pojednou za zády matčina váda ozvala. „Co tu po noci okouníš? s kým se tady scházíš? Hned se mi kliď domů. Nemysli, že ta kuše spustí! Z toho nebude nic — spíše do hrobu než do richty.“

Liduška div do mdlob nepadla. Pojala ji závrať, nohy se pod ní třásly, sotva že se do své komůrky dostala. Pálilo ji v prsou, hlava se jí mohla rozskočiti, a celou noc ani oka nezamžela. Ráno chodila jako pitomá, nejedla, nemluvila, práce jí padala z rukou, a nejvíce ji hnětlo, že se na ni matka po celý den ani okem nepodívala. Div si nezoufala.

Na večer, když za stavením v sadě plakala, přišla k ní stará Mařenka. „Liduško,“ pravila k ní outrpně, „já vím, co ti je. Ale víš-li co: netrap se, jdi a pověz to Milost strejčkovi.“

Lidušce se pojednou v mysli vyjasnilo. Přestala plakati, nabyla klidnější mysli, a z odhodlaného pohledu vysvitalo patrně, že pevné jakési předsevzetí náhle v duši její dozrálo.

VI.

Na pozejtří po své návštěvě v Třešnovci seděl biskup Petr pozdě na noc ve své ložnici, pilnou prací zaměstnán, u malého psacího stolku. Mezi psaním spočinulo chvilkami oko biskupovo s patrným zalíbením na pergamenovém listu, jenž před ním rozvinut na stole ležel. Ač biskup Petr vždy veselé povahy býval, bylo přece dnes jakousi neobyčejnou živost a radostné rozčilení na něm znamenati, tak že nebylo těžko dovtípiti se, že cosi nad míru milého a potěšitelného se muselo přihoditi.

Ve vedlejší komnatě podle ložnice biskupovy seděl starý komorník Tomáš jako na trní. Ačkoli před samou půlnocí bylo a biskup již dávno mu byl na odpočinutí jíti kázal, nemohl se dnes Tomáš nikterak na lože odhodlati.

Tomáš byl pravý vzor věrného služebníka. Jediná vada, kterou od svých předků hned z ráje po přeslici byl zdědil, byla neskrocená zvědavost. Dnes pak, jakoby se všecko naň bylo spiklo, odevšad v nejtklivější stránce duše své byl trýzněn jako na mučírně.

Samým večerem přiklusal totiž jízdný posel do Litomyšle, přinášeje biskupovi list z Prahy pod pečetí zemskou. List musil býti důležitý, tak Tomáš na myli rozbíral, neboť jezdec, jenž byl dnes ráno z Pardubic vyjel, měl nařízeno, aby s největším spěchem do Litomyšle dorazil, což i věrně byl vykonal. Ne menším spěchem kvapil nyní i starý Tomáš nahoru k biskupovi, chtěje za tepla o vzácném obsahu tak důležitého listu něčeho se dověděti.

Biskup psaní přijal, otevřel, přečetl — zpráva dle okamžitého přečtení viděla se býti krátká, dle dojmu ale, jakýž na čtoucího učinila, musila býti důležitá a spolu velice radostná. Tomáš stál pozdáleči, čekaje, zdali biskup, jakož to častěji starému sluhovi byl činíval, v důvěře ne-li celý obsah sdělí, aspoň slůvkem důležitého poselství se dotkne. Avšak biskup list opět složiv a posla, jenž kromě odevzdání listu ničehož vyříditi neměl, hostinství domácímu poručiv, odebral se proti obyčeji do své komnaty a nechal Tomáše se zvědavostí jeho o samotě.

Starý Tomáš nepozbyl srdce. Běžel k poslu, zdali by z něho nedalo se něco vytáhnouti. Posel ale o obsahu posilky své věděl tolik co Tomáš. List byl včera od jiného jízdného do Pardubic přinešen, a posel dnes do Litomyšle přišlý před ranním úsvitem náhle u největším kvapu s listem vypraven.

Tomáš dal rozkazy k vyčastování posla, a s těžkým srdcem ubíral se opět nahoru, kde již jedině lze bylo najíti úlevy duši prahnoucí.

Tomáš dal si ledacos na práci v ložnici biskupově, velitel jeho ale, sedě již u malého psacího stolku a pilným psaním zaměstnán, nevšímal si hrubě starého sluhy; a konečně když Tomáš déle v komnatě otálel, propustil jej biskup na odpočinutí, řka že při svlékání sám sobě poslouží.

To byla starému Tomáši rána k srdci. Na spaní nebylo mu ani pomysliti. Sedl si tedy, jak jsme již pravili, ve vedlejší komnatě podle ložnice biskupovy, a seděl jako na žhavém uhlí. Čím déle biskup Petr u stolu psaním se obíral, tím dále roz-

bíhal se Tomášův domysl na všechny strany, nemoha nikdež pevného konce dojíti.

Zvědavost Tomášova dostoupila nejvyššího stupně, když biskup znamenaje z chramostěni ve vedlejší komnatě, že starý sluha nespí, na prahu se světlem se objevil a dvoje psaní pod biskupskou pečetí mu odevzdal, jedno aby purkmistrovi obce Litomyšlské a druhé purkrabímu z rána bylo dodáno. „Knězi proboštovi oznam, aby kapitolu k desáté hodině na velkou síň k sezení povolal, já že budu předsedati.“

S tím odešel biskup do své ložnice, a Tomáš s dvěma listy a ústním nařízením biskupovým ocítil se nyní teprva v pravém bludišti domněnek.

Biskup Litomyšlský trval té noci déle než obyčejně na modlitbě večerní, a ráno velmi záhy opět na úsvitě se probudil. Obléknuv se a ranní modlitbu vykonav procházel se zamyšlen po komnatě, an náhle šumotem z venčí byl vytržen; když pak bedlivěji přislechl, poznal, že to spor přitlumeným hlasem na předsíni vedený mezi komorníkem Tomášem a neznámou jakousi osobou.

„Povídám ti,“ naléhal právě neznámý, „že s Jeho Milostí otcem biskupem mluviti musím!“

„Neměj starosti, budeš mluviti,“ chlácholil starý Tomáš; „jak Jeho Milost procitne, hned tě opovím. Ráčil včera pozdě do noci pracovati, a proto měj strpení.“

„Jsem z Třešnovce, jsem krajan otce biskupa —“ domlouval se cizinec znova.

„To ti velmi dobře poslouží, budeš Jeho Milosti tím vítanější. Jen dočkej chvíle.“

V tom otevřel biskup dvéře z komnaty na předsíň vedoucí, a hádka byla skončena.

„Ai, toť jsou dobří známí!“ pozdravil biskup příchozího s milostivým úsměvem. „Nemýlím-li se, jsi ty mladý Zlatoň a vůdce předvčerejších jezdců, co mne od Lanskrounu doprovázeli.“

„Jsem, Milost Otče,“ odpověděl mladík s hlubokou poklonou, a tak se zarděl, že mu od tváří sirku rozžehnouti mohl.

„Tak jen vstup dále,“ zval jej biskup k sobě do komnaty, „a pověz, co tě tak záhy z rána na biskupství přivádí?“

Ale mladý Zlatoň přes všecko laskavé vybídnutí mlčel, jakoby mu ústa byla zamrzla. Jindy měl řeči jako vody, byl i slušně smělý a nikoho se nestyděl—dnes však nemohl z místa. Celý den a celou noc rovnal slova a učil se z paměti, jak svoji záležitost biskupovi přednese — a teď zapomněl všecko a vypadal jakoby řeč doma byl nechal. Biskup znamenaje jeho nesnáz chtěl mu pomoci, a srdce mu dodávaje, řekl: „Nic se neostýchej, ať jest cokoli, upřímně pověz.“

„Kdybych jen věděl, že Vás nerozhněvám,“ vyrazil konečně ze sebe Vít a pot s čela si utíral. „Ono je to tak marné a světské, co bych Vaší Milosti rád svěřil, že se bojím, abyste se tím nepohoršil.“

„Nebuď bláhový — nepohorším se, a doufám, že to tak hrozné nebude co na srdci máš.“

„Ó, ono je to takové, že se tím někdy zalknouti mohu,“ povzdychl sobě z hluboka Vít. „Arciť kdyby matky nebránily, byla by to hračka. Otcové nejsou proti ničemu a Liduška také svoluje — ale matky, matky! Dříve nechtěla moje, Liduška se jí zdála na richtu špatná, a teď zase brání Liduščina, a já se jí špatný zdám, co Milost Otče zde biskupujete. Jestli vy do toho nevkročíte, Bůh ví co z toho pojde a jak se to skončí!“

Biskup dobře porozuměl oč tu běží, a vlídná jeho tvář stala se povážlivější.

„Jak vidím,“ promluvil pak hlasem důstojně opravdovým, „událo se mezi tebou a Liduškou něco, nač jste bez vědomí a bez přivolení rodičů jaktěživi ani pomysliti neměli. Ze všech desíti přikázání jediné čtvrtému zaslíbil se Bůh býti odplatitelem, ale jest on zároveň i mstitelem těch, kdož nectí vůli otce a matky. To považ, a nikoliv u mne ale u nohou rodičů svolení a požehnání vyhledávej.“

Řeči takové se Vít nenadál. I stál tu jako hromem omráčen, po celém těle se třesa, neboť cítil hroznou pravdu povědění biskupova a ani slova ze sebe vypraviti nemohl.

A opět strhla se hádka na předsíni. Dle tenkého příjemného hlasu chtěla jakási mladá ženština k biskupovi, a komorník jí bránil.

„Vždyť vám povídám, že jsem z Třešnovce —“

„Dobře, panenko, jen počkej, až Jeho Milost vyslechne toho, co před tebou vešel.“

„Otec biskup je můj strejček, otcův vlastní bratr —“

„A přec vyčkati musíš, až bude u Jeho Milosti prázdno.“

Na novo se otevřely dvéře od komnaty a biskup Petr stál opět na prahu. Jemu vstříc objevila se Lidunka, od rychlé chůze a od studu uzardělá co růže. Biskup byl Lidunku hned v komnatě po hlase poznal, z řeči Vítovy uhodl celé tajemství, a toliko o tom se nyní ještě přesvědčiti chtěl, zdali se milenci k tomu kroku umluvili, aneb zdali každý z vlastního popudu přichází.

„Také ty jsi zde?“ podivil se biskup jako jejímu příchodu, a vážným spolu však laskavým okem na ni pohlédnul. „Co nám neseš, Liduško, tak časně z rána?“

Liduška spatřivši Víta na místě odpovědi zbledla jako stěna. Kdyby před ní a za ní bylo zahřmělo, nebyla by se toho tak lekla, jako pohledu Vítova. Kolena jí klesaly, před očima se jí zatmělo, div že leknutím neomdlela.

„Nuž pověz, co chceš?“ ptal se biskup vlídně poděšeného děvčete.

„Nic nechci — nic,“ zašeptala konečně Liduška vzlýkajíc. „Já zase musím domů. Oni by si naši mohli myslit, kam jsem se poděla — “

„A což vaši nevědí, kam jsi šla?“ ptal se biskup.

„Ba nevědí — či vědí — ach, já musím pryč, musím ven, mně je mdlo.“

„Jen zůstaň, to přejde,“ chlácholil biskup. „Svěř se ujci svému.“ A pojav ubohou za ruku zrovna před Víta ji postavil.

„Ach, to je na mne trest boží!“ zabědovala Liduška, a dala se do hlasitého pláče. „Co já učinila, na pannu se nesluší — a Bůh mne za to tresce. Ó drahý strejčínku, jen mne pusťte — já tu studem umru.“

„Neumřeš, bláhová,“ konejšil biskup malomyslnou dívku, „ale zastydět se můžeš,“ pravil dále hlasem káravým, „neboť opravdu činíš, co se na pannu a na poslušnou dceru nesluší.“

„Pro Boha, jen se se mnou nevaďte!“ prosila Liduška klesnouc na kolena, a pláčem div se nezalkla. „Já poslechnu, já všecko udělám co poručíte — jen se nehněvejte. Každé vaše slovo jako nůž mi bodá do srdce. Nesnesla bych toho déle.“

Slze Lidunčiny a malomyslnost její dodaly Vítovi srdce; spamatoval se od svého leknutí a za příkladem Lidunčiným též k nohoum biskupovým se vrhnuv pravil s citem zvýšeným a hlasem odhodlaným: „Milost Otče! vy nejlépe rozumíte, zdali a v čem jsme provinili, vašemu soudu se podrobujeme. Myslíte-li, že by náš sňatek byl proti Pánu Bohu a proti našemu spasení, i já ode všeho upouštím, a kdyby mi lítostí a hořem srdce puknouti mělo. Není-li ale v tom urážky Boha, pak Milost Otče slitujte se nad námi.“

„Ano, slitujte a přimluvte se u matek,“ přidala se k prosbě Liduška. „Vaše jediné slovo — a ony svolí.“

„My vám budeme do smrti celým srdcem vděčni,“ sliboval Vít.

„Dokud živa budu, nepřestanu modliti se za vás,“ doložila Liduška.

Biskup Petr byl jen na pohled tak přísným, jeho neobyčejně dobré a měkké srdce hned od prvního okamžení za milence se přimlouvalo. Jich prostá a upřímná řeč obměkčila jej téměř až k pohnutí, tak že se, aby vnitřní pocit nevyzra-

dil, od klečících napolo musil odvrátit. Oko jeho padlo bezděky na pergamenový list, jenž v komnatě na stole rozvinut ležel. Bleskem projela myšlénka mysl biskupovu; obrátiv se k milencům pravil s laskavostí odpouštějícího otce: „Vstaňte děti, a buďte dobré mysli. Buďte ve všem poslušni rodičů svých, byť i příkré bylo, a důvěřujte se v otce biskupa, že bude jednati, co bude po vůli Boží a k vašemu blahu.“ Konečně jim dal rozžehnání, nařídil Vítovi, aby se přímo po nejkratších polních stezkách do Třešnovce navrátil, a Lidušku ve svém vlastním povoze po silnici až do Lanskrouna dovezti dáti slíbil.

Milencové radostí oněměli. Na všecku milostivou biskupovu řeč odpovídali toliko slzami a líbáním rukou a pokraje oděvu jeho. Konečně se po cestách od biskupa naznačených ubírali domů, a o polední každý jinou stranou dorazili do Třešnovce. Jich nepřítomnosti za celé půldne sobě ani jedni ani druzí rodičové téměř nepovšimli; neboť oba jeden o druhém nevědouce záhy z rána na cestu se vydali, a co ten svár mezi matkama trval, prochodil Vít nejednou celý den po poli, ani se doma neukázav, a Liduška rovněž někdy kolik hodin stranou proplakala, a nikdo se po ní nesháněl.

VII.

Na spolední druhého dne přijel do Třešnovce posel od purkrabského ouřadu. Přinášel s sebou ceduli pod pečetí samého biskupa a v ní rozkaz, aby se manželové Zlatoňovi a Jelotovi na zejtří k deváté hodině ranní na biskupství dostavili.

Zlatoň se lekl, Zlatoňkou to trhlo. Pavel přemítal na mysli co to asi znamená, a Pavlová se hrdě nadula a úšklebek vítězné pomsty skroutil jí ústa. Ona samojediná domnívala se, že ví oč se tu jedná, a proto měla ducha. Že se biskup o její nevoli s dvořkou dověděl, že za pokutu Zlatoňovům výsady nepotvrdí, že svobodnictví na svůj rodinný statek přenese a dvořku ještě na nějakou chvíli do černé věže strčiti dá: o tom byla jasně a nade všecku pochybnost přesvědčena. Proto se také zejtřka ani dočkati nemohla.

Zlatoňku zase svírala bázeň, a jinak se nedomnívala, než že se z návodu Pavlové něco nemilého na ni strojí, a z počátku se vyššímu rozkazu ani podrobiti nechtěla. Když ale ouřední posel schválně v Třešnovci noclehoval a jistil, že se odtud nehne, dokud obojích manželů před sebou na cestě neuhlídá: rozmyslila se dvořka a poslechla.

Časně z rána přisedla k muži do jednospřežného vozíku, Zlatoň řídil koně a ona se v duchu zaříkala, že se Pavlové nepodloží, vyjdi nač vyjdi.

Také Jelotovic vyjeli na podobném povoze, na cestě se se Zlatoňovými dohonili, mužští se pozdravili, ale ženy zhlížely jako sůvy a div že si oči nevyklubaly.

Po hodné chvíli vyjel z Třešnovce ještě jeden jednospřežný vozík, drže se vždy něco opodál za vozy předními. Podlé vozu cválal jízdný ouřední posel.

Jak se naši pocestní k Litomyšli blížili, bylo již zdaleka znamenati v městě jakési radostné hnutí. Velebný hlahol zvonů, zvuky hlučné hudby a radostný lomoz na dobré půl hodiny

s vánkem větru vstříc jim zaznívaly; a když dojeli na svato-Prokopské návrší nad městem, odkud se jim pohled do vnitř hradu otvíral: tu se objevilo divadlo, na němž oči nechati mohli. Žákovstvo, pořádkové pod praporci, městská radda a nesčíslný dav měšťanů, měšťek a venkovského lidu stáli v dlouhých řadách od biskupského dvoru až ke dveřím kathedrálního chrámu Marie Panny, a středem ubíral se biskup u skvostném průvodu s množstvím příslušného kněžstva a s celou kapitulou ke slavným službám božím.

V okamžení octli se naši pocestní na Zahradském předměstí, koně a vozy odevzdali hospodskému na Buřvalce a sami chvátali na hrad k slavnosti. U brány se naskytl jeden ze služebníků, jenž onehdy s biskupem v Třešnovci byl na návštěvě.

Byl to komorník Tomáš. Ten příchozím oznámil, že hned po skončených službách božích s Jeho Milostí biskupskou budou moci mluviti. Postranními dveřmi uvedl je do chrámu Páně, prodral se s nimi davem až naproti samé kazatelně, a slíbil že je později k biskupovi provodí.

Třešnovečtí manželé nevěděli příčinu dnešní slavnosti, aniž uměli sobě vysvětliti ten dav shromážděného lidstva. Ale v Litomyšli již včera od purkmistra a dnes skrze ouřad purkrabský též po všech obcích panství Litomyšlského a po celém okresu biskupském ohlášena byla radostná zpráva, že Svrchovaný Hospodin dotekl se otcovského srdce milovaného krále Karla a mohútný kmen královský požehnati a rozhojniti ráčil nově přibylou ratolístkou — Annou, prvorozeňátkem královny *Alžběty* Pomořské. Událost, kteráž obveselila přemilostné

srdce Karlovo, naplnila radostí i každé srdce po Čechách a Moravě, a všude vroucí prosby posílány k nebesům za blaho nového rozeňátka a královské matky jeho.

Kathedrální chrám Páně Litomyšlský byl lidem přeplněn, a přidušený šumot rozléhal se posvátným klenutím. Tu zahučely varhany velebnou staročeskou píseň před kázaním, a šumot proměnil se ve zvučný chorál, až se sloupení chrámové otřásalo. Oči všech přítomných upíraly se s radostným zanícením na kazatelnu, jakož obyčejně bývá, když se výstup oblíbeného kazatele očekává. Konečně po třetí sloze odhrnula se damašková záslona, biskup objevil se na kazatelně, a v nesčíslném davu posluchačů nastalo ticho, jakoby nikdo ani nedýchal.

Za heslo své slavné řeči obral sobě biskup slovo Isaiášovo: „Maličký se nám narodil,“ a pak umělou výmluvností nově přibylou ratolest na štěpu královském za drahocenný klenot celého národu vyhlásil, řka že na ratolístce nové během času znova zakvetnou ctnosti velikého otce a přemilostné matky a hojné budou vydávati ovoce k utěšení a oblažení národů. Živými barvami líčil výtečné vlastnosti a neskonalé zásluhy milovaného otce vlasti, vroucí jeho nábožnost, živou lásku k národu a neunavenou péči o blaho zemí od Boha jemu svěřených, nazýval jej štítem dobrých, hrůzou zlých, jednatelem pokoje a míru, otcem chudých, obráncem vdov a sirotků, pevným hradem práva a spravedlivosti — a každý z posluchačův cítil hluboce pravdu slov biskupových. Když pak velebný arcipastýř jal se obšírně ukazovati, jak utěšeně rozvinul se květ pozemského blahobytu od Karlova na trůn vstoupení: tu ra-

dostně kývali starcové šedivými hlavami, z celé duše řeči biskupově přisvědčujíce, neboť měli živě na mysli vládu marnotratného, nádheru a přepych milujícího Jana, a cítili zároveň s mladým pokolením blahý rozdíl otcovského věhlasného panování syna a nástupce jeho, ode všech na nejvýš milovaného krále a císaře Karla.

Vystaviv biskup obraz otce vlasti, jal se napotom líčiti skvělé ctnosti přemilostné choti jeho, císařovny a královny Alžběty, velebil vroucí její nábožnost, ducha jemnost a pokoru, i štědrotu k chudým. Když biskup z hlubokosti duše hlasem pohnutým díky vzdával Hospodinu, že ráčil požehnati svazek manželů královských a obveseliti srdce velikého panovníka, aby znova posilněno ještě dlouho bíti mohlo pro blaho národu — tu nebylo oka v celém shromáždění, které by z radostného pohnutí nebylo se zalilo slzami.

A konečně když biskup slovem pohnutlivým dovozoval, že by nehoden byl, aby křesťanem slul a Čechem, kdo by v takovou dobu nedal výhost citům radosti a lásce odporným, a když k zapomenutí všelikého osobního zášti, hněvu a nemilosti a ke smíření přítomných napomínal: tu mnozí a mnozí zrovna v tu dobu a na posvátném místě ruce na smíření s pláčem sobě podávali. Mezi těmi mnohými také dvořka a Pavlová okem zaroseným a vší kyselosti prázdným za dlouhý čas poprvé na sebe pohlédly.

Po kázaní následovala slavná mše, potom zpěv svatého Ambrože s průvodem radostné hudby, a krásná pohnutlivá mo-

dlitba za blaho nejjasnějšího panujícího domu s apoštolským požehnáním biskupa činila závěrek.

Lid se rozcházel ze svatyně vzdělán i potěšen, v cnosti utvrzen a v lásce k milovanému otci vlasti a rodu jeho královskému na novo roznícen.

Naši Třešnovečtí manželé kráčeli ostýchavým krokem za Tomášem komorníkem přímo na biskupství.

Všechněm i samému Pavlovi srdce nepokojně tlouklo, když se po schodech za komorníkem do komnat biskupských ubírali. Ženské si na schodech potřásaly sukně a rovnaly šátky na hlavách, a pro samou ouzkost neznamenala jedna ani druhá, že jde vedle své nepřítelkyně. Mužští smekali u dveří vydrovky a hladili si vlasy, a s duchem sklíčeným brali se za komorníkem, který skrze předsíň do přední komnaty biskupovy je uváděl.

Tomáš otevřel dvéře a sklíčení manželé stáli před biskupem. Jak mile na milostivou tvář jeho pohlédli, spadl strach se všech, a dvořce již ani polovici tak silně srdce netlouklo, jako když byla po schodech nahoru se ubírala.

„Vítejte mi v Litomyšli," pravil biskup řečí vlídnou a s pohledem přívětivým. „Musil jsem vás takřka mocí k sobě dáti povolati. Rád bych abychom se všickni vespolek dorozuměli, proto jsem vás k sobě obeslal."

Ač Třešnovečtí řeči biskupově zúplna nerozuměli, bylo jim přece při slovech těch ještě mnohem volněji než prvé. Biskup obrátiv se k oběma matkám pravil pak dále: „Doslýchám, že vy, jinak tak moudré a opatrné ženy, v nepříkladném sváru spolu žijete."

„I Pánbůh uchovej!“ zapírala Jelotová nadobro. „Myť jsme spolu jako dvě sestry.“

„A bylo-li co,“ doložila dvořka s očima sklopenýma — „již dávno jest zapomenuto. Toť by musel člověk učiněný kámen býti, aby slovo boží z úst Vaší Milosti slyšel a zůstal zatvrzelý.“

„Tím vítanější jste na biskupství, když bez zášti přicházíte,“ odslovil biskup patrně spokojen. „Pominul-li ale hněv mezi vámi, pak celou naději mám, že budete hledět, abyste se i se mnou smířily. V této radostné době, kdež všecko veselí se po vlastech, nerád vidím dvě srdce zármutkem sklíčená, vlastní to děti vaše, které, jak jsem se přesvědčil, ničehož nezavinily, a jimž bylo trpěti jen pro hněv matek svých.“ I vypravoval biskup, kterak Vít a Lidunka jeden o druhém nevědouce oba v plné důvěře k němu se byli utekli, a že ouřadem i příbuzenstvím zavázána se cítí, aby obou milenců vřele a otcovsky se ujal a k žádoucímu cíli je přivedl.

Rodičům Třešnoveckým stály podivením oči na vrch hlavě, neboť o tom, že by se děti k biskupovi byly utekly, neměli ani nejmenšího zdání, a otcové z celého srdce tomu byli povděčni, že děti jejich na matky tak vyzrály.

Biskup projevil své zalíbení v mladém Vítu, chválil Lidušku, svého miláčka, a konečně se ptal otců a matek, zdali by jim své svolení a požehnání k sňatku dali.

„I Bože! na místě, kdyby tu ty děti byly!“ zvolaly obě matky skoro najednou.

„Já vždycky říkal," pravil Pavel, „že bych si pro Lidušku ani jiného zetě nepřál, než mladého Zlatoně!"

„I božíčku! vždyť jsme je již v peřinkách sobě zasnubovali," přisvědčovala dvořka. Zlatoň chtěl také něco promluviti, ale než spustil, setkaly se oči jeho s očima dvořky, a ubohému richtáři řeč na rtech uvázla.

Zatím zazvonil biskup na komorníka. Starý Tomáš vešel s tváří jasnou, i bylo viděti, že tenkráte zvědavost jej netrápí, ba že sám v tajemství jakési zasvěcen jest, neboť na pouhé pokynutí biskupovo vešel do vedlejších komnat, a brzy na to dvéře se otevřely a jimi vstoupili Vít a Lidunka studem zarděni a od kapitulního školastika provázeni.

Manželé Třešnovečtí byli jako u vidění. Snoubenci políbili biskupovi a rodičům ruce, a po krátkém vysvětlení a dojímavém vážném promluvení biskupově prosili na kolenou o požehnání otcovské a mateřské. Že je od otců a matek se slzami a s vroucným políbením obdrželi, rozumí se samo sebou.

Biskup odevzdav zatím hosti své školastikovi, aby jich po biskupství provedl, šel sám dohlédnout na velikou síň, kde se přípravy dály ku pohostění chudých, které biskup k oslavení radostných narozenin dnešního dne u sebe častoval.

K polednímu rozsedli se chudí starečkové a matičky kolem dlouhých stolů na veliké síni. Biskup sám byl hodům přítomen, všude dohlížel a pln otcovské vlídnosti a pastýřské pokory sám osobně zde onde k stolu posloužil a nasycené i hojnou almužnou obdařené od sebe propustil.

Později pak stoloval biskup ve společnosti kapitulního školastika s hosty Třešnoveckými. Zlatoňovic i Pavlovic manželé byli tomu z celého srdce povděčni, že se do koleje předešlého přátelství a sousedství dostali; nejvíce však žehnali v duši mladí snoubencové vznešeného pastýře církve, že jeho smířlivým působením pominulo všecko zášti a nastoupila láska a přízeň, kde prvé panoval hněv a nenávist. Při stole byl i den ustanoven, ve který Vít a Lidunka mají vstoupiti do stavu svatého manželství.

Právě týden na to byla opět slavnost v Litomyšlském chrámě kathedralním. Kostel byl přeplněn ne jen obyvatelstvem Litomyšlským ale i přespolním lidem, mezi nímž polovice Třešnovčanů se nacházela. Vít a Lidunka byli od samého biskupa Petra slavně oddáni. Starý Zlatoň i Pavel plakali co děcka, když důstojný církevník po svatém obřadě k novým manželům i k oběma rodičům vážně dojímavou řečí se obrátil.

Po skončených napotom službách božích byla na biskupství slavná hostina odbývaná. Byloť živo a veselo, i připíjeno na blaho nejjasnější císařské královské rodiny, na blaho Jeho Milosti biskupa Petra, jakož i na blaho nových manželů.

Po skončené tabuli odjížděli svatebníci v nejlepším srozumění do Třešnovce. Od té doby se matky ani nesvářily, ani sobě nezáviděly, mohouce se příbuzenstvím biskupovým obě touž měrou chlubiti.

Noví manželé trávili život blažený a za Otce biskupa i za královskou dcerušku Annu, co za spolupůvodkyni svého štěstí,

vděčným srdcem se modlili. Bůh pak prosby jejich vyslyšel, neboť povýšen jest později biskup Petr na arcibiskupství Magdeburské a za „kardinála svaté římské církve“, a princezna Anna stala se chotí Anglického krále Richarda II.

A když pak již ani biskupa Petra ani královny Anny ani našich novomanželů více nebylo: dlouho potom ještě žila mezi lidem pověst o slavení narozenin dcery královské a o svatbě na biskupství.

Panna.

od

Vinc. Furcha.

Krásnější mi v světě
není podívaná,
nežli podle sebe
děťátko a panna.
Panna studem rdělá
v tajném nepokojí
sladké slovo „dítě“
vyslovit se bojí.

Panno, jak jsi krásná
ve své nevinnosti,
posvátným jsi chrámem
sladkých tajemností.
Jasnou peruť svoji
anděl na tě sklání,
anděl studu tebe
bleskem nebes chrání!

Panno, prostá vady,
plna's rajské vnady!
Cože vyrovná se
nevinné tvé kráse?

Tajnost vyšších tužeb
v těle tvém se skryla —
ze všech ideálů
tys jen světu zbyla!

Skřivánek.

Od
V. Jarom. Picka.

Létá skřivánek,
Vesny milánek,
do oblak vysoko.
V klokotu zpívá,
písně vylívá
v údoly hluboko.
Rozpěje prostory,
níž bory, výš hory
daleko široko.
Rozpěj skřivánku,
Vesny milánku,
též srdéčko v tesknotě,
co stená a pláče
jako siré ptáče
v hájové tam temnotě.
Jak skřivánek zapěje
v podnebeské výši,
hned srdéčko okřeje,
hned se bol utiší.

Dlouhý, Široký a Bystrozraký.

Česká národní pohádka
od
Karla Jaromíra Erbena.

Byl jeden král, a byl už starý a neměl než jednoho syna. Jednou toho syna k sobě povolal a řekl mu: „Můj milý synu! víš dobře, že zralé ovoce opadává, aby udělalo místo jinému. Má hlava už taky dozrává a snad už brzy na ni slunce svítit nebude; ale prvé než mne pochováš, přece bych ještě rád viděl svou budoucí dceru, tvou manželku. Ožeň se, synu můj!“

A kralovic řekl: „Rád bych, otče, po vůli ti byl, ale nemám nevěsty, neznám žádné.“

I sáhl starý král do kapsy, vytáhl zlatý klíč a podal ho synovi: „Jdi nahoru na věž, na nejvyšší patro, podívej se tam kolem, a pak mi pověz, kterou bys rád.“

Kralovic nemeškal a šel. Jak živ tam nahoře ještě nebyl a také nikdy neslyšel, co by tam bylo.

Když přišel nahoru až k poslednímu patru, viděl ve stropě malé železné dvéře jako poklop, a byly zamčeny; ty otevřel tím zlatým klíčem, zvedl je a vstoupil nad ně nahoru. Tu

byla veliká okrouhlá síň, strop modrý jako nebe v jasné noci, stříbrné hvězdy třpytily se na něm; podlaha zelený hedbávný koberec, a kolem ve zdi dvanácte vysokých oken ve zlatých rámcích, a v každém okně na skle křišťálovém byla panna duhovými barvami vyobrazená, s královskou korunou na hlavě, v každém okně jiná a v jiném obleku, ale jedna krásnější než druhá, div že kralovic na nich očí nenechal. A když tak na ně s podivením hleděl, nevěda kterou si vyvolit, počaly se ty panny pohybovat jako živé, ohlížely se po něm, usmívaly se, a jen promluvit.

Tu zpozoroval kralovic, že jedno z těch dvanácti oken bylo zastřeno bílou oponou; i odhrnul tu oponu, aby viděl co pod ní. A tu byla panna v bílém oděvu, stříbrným pasem opásaná, s perlovou korunou na hlavě; byla ze všech nejkrásnější, ale smutná a bledá, jakoby byla vstala z hrobu. Kralovic dlouho před tím obrazem stál jako u vyjevení; a co tak na něj hleděl, srdce ho rozbolelo, i řekl: „Tuto chci mít a žádnou jinou!“ A jak to slovo pověděl, sklopila ta panna hlavu, začervenala se jako růže, a v tom okamžení všecky ty obrazy zmizely.

Když potom zase dolů přišel a pověděl otci, co viděl a kterou pannu si vyvolil, zasmušil se starý král, zamyslil se a řekl: „Zle's učinil, synu můj! žes odkryl co bylo zastřeno, a v nebezpečenství veliké pro to slovo jsi se vydal. Tato panna je v moci zlého černokněžníka, v železném zámku zajata; kdokoli se pokusil, aby ji odtud vysvobodil, nikdo se ještě nevrátil. Ale co se stalo, odestati se nemůže; dané

slovo je zákon. Jdi, pokus se o štěstí své, a zdráv mi se domů zase vrať!“

Kralovic rozloučil se s otcem, vsedl na koně a jel si pro tu nevěstu. I přišlo mu jet velikým lesem, a tím lesem jel pořád, až se mu pak už cesta ztratila. A když tak v houští a mezi skalím a bažinami s koněm bloudil, nevěda kudy kam, slyšel za sebou někoho volat: „Hej, počkejte!“ Kralovic ohlédl se a viděl vysokého člověka, an za ním pospíchá. „Počkejte a vemte mne s sebou, a vezmete-li mne do služby, nebudete toho litovat.“

„Kdo pak jsi?“ řekl kralovic, „a co umíš dělat?“

„Jmenuju se Dlouhý a umím se natahovat. Vidíte-li támhle na té vysoké jedli ptačí hnízdo? Já vám to hnízdo sundám a netřeba mi ani nahoru vylezt.“

I začal se Dlouhý natahovat, tělo jeho kvapem rostlo, až byl tak vysoký jako ta jedle; pak sáhl pro to hnízdo a v okamžení smrštil se zas a kralovicovi ho podává.

„Dobře svůj kousek umíš; ale co mi jsou ptačí hnízda platna, jest-li že mne z toho lesa nemůžeš vyvest!“

„Hm, to je lehká věc!“ řekl Dlouhý a začal se zas natahovat, až byl třikráte tak vysoký, jako nejvyšší borovice v tom lese; ohlédl se kolem a povídá: „Támhle tou stranou máme nejblíž z lesa ven.“ Pak se smrštil, vzal koně za uzdu a šel napřed, a prvé nežli se kralovic nadál, byli za lesem. Před nimi byla daleká široká rovina, a za tou rovinou vysoké šedivé skály, jako zdi velikého města, a hory porostlé lesem.

„Támhle, pane, jde můj kamarád,“ řekl Dlouhý a ukázal stranou na rovinu, „toho byste taky měl do služby vzít, věru že by vám dobře posloužil.“

„Křikni na něj a zavolej ho, abych viděl co je zač.“

„Je to, pane, trochu daleko,“ řekl Dlouhý, „sotva by mne uslyšel, a dlouho by trvalo než by přišel, protože má mnoho co nosit. Radši pro něj doskočím.“ Tu se zas Dlouhý natáhl tak vysoko, že se mu až hlava pohřížila v oblacích, udělal dva tři kroky, vzal kamaráda za ramena a postavil ho před kralovicem. Byl to chlapík zavalitý, měl břicho jako čtyrvěderní soudek.

„Kdo pak jsi ty?“ zeptal se ho kralovic, „a co umíš dělat?“

„Já, pane, jmenuju se Široký a umím se rozšiřovat.“

„Tehdy mi se ukaž.“

„Pane, ujížďějte honem — honem zpátky do lesa!“ volal Široký a počal se nadýmat.

Kralovic nerozuměl proč ujíždět; ale vida, že Dlouhý kvapem uhání k lesu, pobodl koně a jel cvalem za ním. A měl svrchovaný čas ujíždět, sic by ho byl i s koněm Široký zamačkal, jak mu břicho kvapně na všecky strany rostlo; bylo ho najednou všude plno, jakoby se byla hora přivalila. Tu potom Široký přestal se nadýmat, odfouknul si, až se lesy ohýbaly, a udělal se zas takovým, jako byl prvé.

„Tys mne prohnal!“ řekl mu kralovic, „ale takového chlapíka každý den nenajdu; pojď se mnou.“

A tak potom ubírali se dál. Když přišli blízko k těm skalám, potkali jednoho, a měl oči zavázané šátkem.

*

„Pane, to je náš třetí kamarád," povídá Dlouhý, „toho byste měl taky do služby vzít; věru žeby vám darmo nejedl."

„Kdo pak jsi?" zeptal se ho kralovic, „a proč máš oči zavázané, vždyť nevidíš cesty?"

„Hoj, pane! naopak; právě proto, že příliš vidím, musím si oči zavazovat; já zavázanýma očima vidím tak, jako jiný nezavázanýma; a když si je rozvážu, skrz na skrz všecko prohlídnu; a když se bystře na něco podívám, chytne to plamenem, a co nemůže hořet, rozskočí se v kusy. Proto se jmenuju Bystrozraký." Pak obrátil se ku protější-skále, odvázal šátek a upřel na ni své žhavé oči; a skála začala praštět a kusy lítaly z ní na všecky strany, a za maličkou chvilku z ní nezůstalo nic než hromada písku. A v tom písku třpytilo se něco jako oheň. Bystrozraký pro to došel a kralovicovi to přinesl. Bylo ryzí zlato.

„Hoho, tys chlapík penězi nezaplacený!" řekl kralovic; „blázen, kdo by tvé služby nechtěl užit. Ale když máš tak dobrý zrak, podívej se přec a pověz mi, daleko-li mám ještě do železného zámku, a co se tam nyní děje?"

„Kdybyste jel, pane, sám," odpověděl Bystrozraký, „snad byste ani za rok tam nedojel; ale s námi tam přijdete ještě dnes — právě nám tam nyní chystají večeři."

„A co tam dělá moje nevěsta?"

„Za železnou mříží
na vysoké věži
černokněžník jí střeží."

A kralovic řekl: „Kdos dobrý, pomoz mi ji vysvobodit!"

A oni všickni mu slíbili, že mu budou pomáhat. A tak ho vedli mezi ty šedivé skály tím průlomem, co Bystrozraký očima v nich udělal, a těmi skalami, vysokými horami i hlubokými lesy dál a dál; a kde byla v cestě jaká překážka, tu hned ti tři tovaryši odklidili. A když se slunce schylovalo k západu, počaly se hory nížit, lesy řídnout a skály schovávaly se mezi vřes; a když už bylo nad západem, viděl kralovic nedaleko před sebou železný zámek; a když už zapadalo, jel po železném mostě do brány; a jak mile zapadlo, zdvihl se železný most od sebe sám, brány zavřely se jedním rázem, a kralovic i tovaryši jeho byli v železném hradě zajati.

Když se tu v nádvoří ohlédli, dal kralovic koně svého do konírny — a bylo mu tu všecko už přichystáno — a potom šli do zámku. V nádvoří, v konírně, v zámecké síni i v pokojích viděli v soumraku mnoho lidí bohatě přistrojených, pánů i služebníků, ale nikdo z nich ani se nepohnul — byli všickni zkamenělí. Prošli několik pokojův a přišli do večeřadla. To bylo jasně osvíceno, v prostředku stůl, na něm dobrých jídel a nápojů dost, a prostříno bylo čtyrem osobám. Čekali, čekali, myslili že někdo přijde; ale když nikdo dlouho nepřicházel, sedli a jedli a pili co hrdlo ráčilo.

Když se najedli, počali se ohlížet kde budou spát. V tom nenadále rozlítly se dvéře rázem a do pokoje vstoupil černokněžník, shrbený starec v dlouhém černém oděvu, hlavu holou, šedivé vousy po kolena a místo opasku tři železné obruče. Za ruku vedl krásnou, překrásnou pannu, bíle oblečenou; měla na těle stříbrný pás a perlovou korunu na hlavě, ale

byla bledá a smutná, jakoby byla vstala z hrobu. Kralovic hned ji poznal, skočil a šel jí naproti; ale prvé než mohl slovo promluvit, ozval se k němu černokněžník: „Vím, proč jsi přišel, tuto královnu chceš odtud odvest. Herež! budiž tak, vem si ji, jest-li že jí po tři noci dovedeš uhlídat, aby ti neušla. Ujde-li ti, zkameníš i se svými služebníky, jako všickni, co přišli prvé než ty.“ Potom ukázal královně na sedadlo, aby si sedla, a odešel.

Kralovic nemohl s té panny ani očí spustit, jak byla krásná. I začal k ní mluvit, ptal se jí všelicos; ale ona neodpovídala, neusmála se a na nikoho ani nepohlédla, jakoby byla z mramoru. I sedl si podlé ní a umínil si celou noc nespat, aby mu neušla; a pro větší jistotu natáhl se Dlouhý jako řemen a ovinul se kolem celého pokoje podlé stěn; Široký posadil se do dveří, nadmul se a zacpal je tak, že by ani myška nebyla proklouzla, a Bystrozraký postavil se k sloupu prostřed pokoje na hlídku. Ale za chvilku všickni začali dřímat, usnuli a spali celou noc, jakoby je byl do vody vhodil.

Ráno když se počalo rozednívat, kralovic první se probudil, ale jakoby mu byl někdo nůž do srdce vrazil — královna pryč. I hned zbudil služebníky a ptá se co dělat?

„Nestarejte se, pane, nic!“ řekl Bystrozraký a bystře pohleděl oknem ven, „však už ji vidím! Sto mil odtud je les, a prostřed lesa starý dub, a na tom dubě na vršku žalud — a ten žalud je ona. Ať mne Dlouhý vezme na ramena a dostanem jí.“ A Dlouhý si ho hned naložil, natáhl se a šel, co krok to deset mil, a Bystrozraký ukazoval cestu.

I neminulo ani co by jednou okolo chalupy oběhl, a byli už zase tu, a Dlouhý kralovicovi ten žalud podal: „Pane, pusťte ho na zem!“ Kralovic ho pustil, a v tom okamžení stála královna vedle něho.

A když se slunce za horami začalo ukazovat, rozlítly se hřmotně dvéře a černokněžník vešel do pokoje i potutelně se usmíval; ale když tu královnu spatřil, zamračil se, zabručel — a třesk! jedna železná obruč na něm praskla a odskočila. Pak vzal pannu za ruku a odvedl ji pryč.

Ten celý den potom neměl kralovic co dělat, než chodil po zámku i kolem zámku a díval se, co kde bylo divného.

Všude jakoby byl v jediném okamžení život vyhynul. V jedné síni viděl nějakého kralovice, an držel oběma rukama napřažený tesák, jakoby chtěl někoho v půly přetít, ale rána nedopadla, zkameněl. V jednom pokoji byl zkamenělý rytíř, jakoby ve strachu před někým utíkal, a brknuv o práh, vzal pochop, ale nedopadl. Pod komínem seděl nějaký sloužící, držel v jedné ruce kus pečeně od večeře a druhou nesl sousto do huby, ale nedonesl: když mu bylo před samou hubou, taky zkameněl. A mnoho jiných ještě tu viděl zkamenělých, každého tak a v tom postavení, co byl, když černokněžník řekl: „Zkameňte!“ A taky mnoho krásných koní tu viděl zkamenělých, a v zámku i okolo zámku všecko pusto i mrtvo: stromy byly, ale bez listí; luka byly, ale bez trávy; řeka byla, ale netekla; nikdež ani ptáčka zpěváčka, ani kvítka země dítka, a ve vodě ani rybičky běličky.

Ráno, v poledne i večer našel kralovic se svými tovaryši v zámku dobrou a hojnou hostinu: jídla samy se nosily, víno samo se nalívalo. A když bylo po večeři, otevřely se zase dvéře a černokněžník přivedl královnu, aby jí kralovic hlídal. I ačkoli si všickni umínili, že všemožně se budou bránit aby neusnuli: však neprospělo nic, usnuli zas. A když se ráno za svítání kralovic probudil a viděl, že královna zmizela, skočil a zatáhal Bystrozrakého za rameno: „Hej, vstávej, ty Bystrozraký! víš-li kde je královna?“

Ten protřel si oči, hledí a povídá: „Už ji vidím! dvě stě mil odtud je hora, a v té hoře skála, a v té skále drahý kámen, a ten kámen je ona. Když mne tam Dlouhý donese, dostaneme ji.“

Dlouhý hned ho vzal na ramena, natáhl se a šel — co krok, to dvacet mil. Bystrozraký pak upřel na horu své žhavé oči a hora se rozsypala, a skála v ní rozskočila se na tisíc kusů a mezi nimi třpytil se drahý kámen. Ten vzali a kralovicovi přinesli; a jak ho na zem pustil, stála tu královna zas. A když potom černokněžník přišel a ji tu viděl, zlostí zajiskřily se mu oči — a třesk! zas jedna železná obruč praskla na něm a odletěla. Zabručel a královnu z pokoje odvedl.

Ten den zas bylo všecko tak jako včera. Po večeři černokněžník zase královnu přivedl, podíval se ostře kralovicovi v oči a posměšně prohodil: „Uvidí se, kdo s koho: zdali ty zvítězíš anebo já!“ a s tím odešel.

I dali si dnes všickni tím pilnější práci, aby se ubránili před usnutím; nechtěli si ani sednout, chtěli tu celou noc pro-

chodit, ale všecko nadarmo, byloť jim uděláno: jeden po druhém usnul chodě, a královna jim ušla přec.

Ráno probudil se zase kralovic nejdřív, a když tu královny neviděl, zbudil Bystrozrakého: „Hej, vstávej, Bystrozraký! podívej se kde je královna!“

Bystrozraký dlouho hleděl ven: „Hó, pane!“ povídá, „daleko je, daleko! tři sta mil odtud je Černé moře, a prostřed toho moře na dně leží skořepina, a v té skořepině zlatý prsten — a ten prsten je ona. Však nestarejte se, přece jí dostanem! Ale dnes musí Dlouhý také Širokého s sebou vzít, budem ho potřebovat!“ Dlouhý vzal na jedno rameno Bystrozrakého, na druhé Širokého, natáhl se a šel — co krok, to třicet mil. A když přišli k Černému moři, ukazoval mu Bystrozraký, kam má pro tu skořepinu do vody sáhnout. Dlouhý natahoval ruku co mohl nejvíc, ale ke dnu přece nemohl dostačit.

„Počkejte, kamarádi! jen maličko počkejte, však já vám pomohu,“ řekl Široký a nadmul se co mu břicho stačilo; pak se položil na břeh a pil. Za maličkou chvilku opadla voda tak, že Dlouhý lehoučko dna dosáhl a skořepinu ven z moře vynesl. I vyndal z ní prsten, vzal kamarády na ramena a pospíchal zpátky. Ale na cestě bylo mu přece trochu těžko se Širokým běžet, proto že měl půl moře vody v sobě; i setřásl ho v jednom širokém údolí s ramena na zem. Bouchlo to jako když měch s věže pustí, a v okamžení bylo celé údolí pod vodou jako veliké jezero; Široký sám ledva z něho vylezl.

Zatím bylo v zámku kralovicovi už velice těžko; sluneční záře začala se za horama ukazovat a služebníci ještě se ne-

vraceli; a čím plamenitější paprsky vzhůru vystupovaly, tím větší byla jeho úzkost; smrtelný pot se mu vyrážel na čele. Brzy pak ukázalo se slunce na východě jako tenký žhavý proužek — a v tom rozevřely se dvéře silnou ranou, a na prahu stál černokněžník i ohlížel se kolem po pokoji, a vida že královny tu není, šeredně se zachechtal a vkročil do pokoje. Ale v tom crňk! rozskočilo se okno v kusy a zlatý prsten padl na zem, a v okamžení tu stála královna zas.

Bystrozraký vida co se v zámku děje, a v jakém nebezpečenství pán jeho jest, pověděl Dlouhému; Dlouhý udělal krok a hodil prsten oknem do pokoje. Černokněžník zlostí zařval, až se zámek otřásl, a tu prask! ta třetí železná obruč pukla na něm a odskočila, z černokněžníka udělal se havran a vyletěl tím roztlučeným oknem ven.

A tu hned ta krásná panna promluvila i děkovala kralovici, že ji vysvobodil, a zčervenala jako růže. A v zámku i okolo zámku najednou všecko oživělo: ten co držel v síni napřažený tesák, švihl jím do povětří, jen zafičelo, a pak ho zastrčil do pošvy; ten co brknul o práh, dopadl na zem, ale hned zase vstal a popadl se za nos, má-li ještě celý; ten co seděl pod komínem, vstrčil to sousto pečeně do huby a jedl dál; a tak každý dodělal co počal a kde přestal. V konírnách vesele dupaly a řehtaly koně; stromy okolo zámku zelenaly se jako brčál, na lukách bylo plno strakatého kvítí, vysoko v povětří švitořil skřivánek a v bystré řece projížděly se hejna drobných rybiček. Všude živo, všude veselo!

Zatím sešlo se mnoho pánů do pokoje, kde byl kralovic, a všickni mu z vysvobození svého děkovali. Ale on řekl: „Mně nemáte co děkovat; kdyby nebylo mých věrných služebníků Dlouhého, Širokého a Bystrozrakého, byl bych také tím, čím jste byli vy.“ A hned potom vydal se na cestu domů k otci, starému králi, se svou nevěstou a se svými služebníky, Dlouhým a Bystrozrakým, a ti všickni páni ho doprovázeli. Na cestě potkali Širokého a vzali ho taky s sebou.

Starý král plakal radostí, že se synovi jeho tak poštěstilo; myslil že už se nevrátí. Brzy potom byla hlučná svatba, trvala tři neděle, všickni páni, co je kralovic vysvobodil, byli pozváni. Když bylo po svatbě, ohlásili se Dlouhý, Široký a Bystrozraký mladému králi, že půjdou zas do světa hledat práce. Mladý král jim domlouval, jen aby u něho zůstali: „Všecko vám dám, co budete do smrti potřebovat, nic nemusíte dělat!“ Ale jim se takové líné živobytí nelíbilo, vzali od něho odpuštění a šli přec, a po tu dobu se někde ve světě potloukají.

Poznamenání.

Dvojí vypravování pohádky této známo mi jest, jedno z okolí města Žebráka, druhé od p. K. Vraného. Rozdílové jich obou jsou nepodstatní a pocházejí patrně jen z porušení na jedné neb na druhé straně; jakož pak největší rozdíl je ten, že jedno vypravování, pomíjejíc volení nevěsty na věži, s počátku hned uvádí

kralovice do lesa na lov; kralovic tu zabloudí, nalezne ty tři tovaryše a tak přijde s nimi *náhodou* do zakleného zámku. Zdeť podávám tu pohádku tak, jak jedno vypravování druhého doplnilo, jedno druhé opravilo. Jinou pohádku s ní příbuznou, a jistou měrou její zrůdu nalezl sem v Domažlicku, připojenou k pohádce „Kozo drž!“ Král totiž slíbil dceru svou dáti tomu, komu by se podařilo učiniti, aby se zasmála. I podařilo se to jednomu pasákovi pomocí divotvorné kozy: královna se zasmála, „až se zámek zatřís.“ Ale pak mu jí přece nechtěli dáti, že byl sprostého rodu, i uložili mu tři práce, aby je vykonal, chce-li královnu míti. Pasák měl s sebou tři tovaryše: jeden měl nohu na rameně, a když si ji nasadil, doskočil sto mil; druhý měl na očích prkénko, a když ho pozvedl, viděl na sto mil; třetí nesl si břicho na zádech, a když je sundal i napravil, snědl sto volův a vypil sto sudův piva. Pomocí těchto tří tovaryšů potom pasák ty tři práce vykonal a královna byla jeho. — Jsouť to zase ti tři divotvorní služebníci, ale již v postavě změněné; práce pak, ježto se jim tuto ukládají, záležejí dokonce již v nahodilých podivnostech, bez všelikého hlubšího smyslu.

V pohádce německé „die sechs Diener“, ve sbírce bratří Grimmův, nebylo vypravovateli již dosti tří služebníkův, ale chtěl jich míti šest. Kromě tlustého, dlouhého a třetího, jenž měl mocný zrak, nač pohleděl že všecko se rozskočilo, přibral si ještě také čtvrtého posluchače, který vše slyšel co se ve světě děje; pátého, jemuž v ohni bylo mrazivo a v ledu horko; a šestého jasnozrakého, jenž po celém světě viděl. I aby ti všickni měli co dělati, prostá pohádka leda bylo zamotána i rozšířena jest. Mocná čarodějnice, majíc krásnou dceru, slibuje ji kralovicovi dáti, dovede-li tři věci, jež mu uloží. První, aby přinesl prsten z Červeného moře. Úlohu tuto splnili sluhové jasnozraký, dlouhý a tlustý

podobným spůsobem jako v pohádce naší. Druhou úlohu, aby snědl tři sta volů a vypil tři sta sudů vína, tlustý sám opět vykonal, tak jako v pohádce Domažlické. Třetí pak úloha byla, aby se kralovic panny dohlídal, by mu v noci neušla. A když pak mu přece ušla, zvěděl o ní posluchač i oznámil, že tři sta hodin cesty odtud ve skále schována jest. Dlouhý a mocnozraký jí ze skály zase dobyli a přinesli. Tuto měl by vlastně již býti konec pohádky; ale čarodějnice potom ještě namluvila dceru svou, aby se těmto všedním lidem dobrovolně nepoddávala. Dcera dala tedy zapáliti velikou hranici dříví a žádala, aby se někdo z nich na tu hranici posadil. I posadil se na ni ten, jemuž bylo v ohni zima. Když jiné rady již nebylo, musila dcera s kralovicem jeti na oddavky. Ale na cestě poslala za nimi ještě čarodějnice vojsko, aby dceru její vysvobodilo. Posluchač to slyšel, i oznámil tlustému, a tlustý vyplivnul za vozem na cestu něco té mořské vody, které se byl napil, a vojsko utonulo. Čarodějnice pak opět za nimi ještě poslala své jízdné brněnce: těch pobil mocnozraký svým pohledem, a tak kralovic konečně s pannou do kostela dojel. — Z obsahu tohoto patrně se vidí, kterak vypravování německé již od prvotní prostoty se odchýlilo. Jiných odchylných vypravování tuto pro krátkost pomíjím.

Pohádka tato není sama svého původu, ale jen zvláštní vzdělání neb variací podle jiných mnohých variací téhož obecného základu neb themy, jehož podstatný smysl jest: „dobytí panny přemožením tří překážek“. Kdo a kterak ty překážky přemáhá, toto náleží ke zvláštní toliko úpravě každé pohádky kruhu tohoto, ač i v tom také rozborem kritickým dobře určiti se dá, co původní zachovalé a co později pokažené jest, jakož se toto patrně vidí na pohádce svrchu položené, srovnajíc ji s variantem Domažlickým a Grimmovým.

Pozorujeme-li pak bedlivěji na ty podstatné tři překážky, na ty tři práce, ježto se mají vykonati, v čem záležejí a kterak se jich plnění v pohádkách rozličných líčí, brzy v tom shledáme mezi pohádkami kruhu tohoto jistou shodu a příbuznost, kteráž vede k tomu, že ty tři úlohy nejsou nahodilé a bez příčiny. V pohádce naší má kralovic přinesti prsten z *moře*, drahý kámen ze skály, t. ze *země*, a žalud s dubu, t. z *povětří*, a ti tři služebníci jsou nástrojem k dosažení těch tří věcí. V jiných pohádkách podobně uloženo hrdinovi, aby z jezera vynesl prsten neb zlatý klíč, aby sebral v trávě rozházené perle, a pak aby mezi třemi neb i dvanácti pannami poznal svou zvolenou; a tu mu tolikéž v tom slouží ryba neb kachna — vodní tvor, hejno mravencův — zemský tvor, a včela neb moucha — povětrní tvor. Jinde opět velryb, medvěd a orel pomáhají splniti, co přikázáno. A opět v jiných pohádkách uloženo mládenci, aby bezednou nádobou vylil rybník, aby dřevěnou sekerou porazil les i aby vystavěl zámek v povětří, a tu *panna sama* místo něho ty tři práce plní. V těch i ve všech jiných pohádkách třídy této mají ty tři úlohy vždy jisté spojení s vodou, se zemí a s povětřím, a kde toho není, tu pohádka již vzala porušení.

Dále také v pohádce naší hodno jest pozorovati, že černokněžník pannu v těch třech živlech ukrývá, kdež pak úloha kralovicova jest, aby ji nalezl a odtud dobyl. I v tom pohádka naše má opět své příbuzné. V jedné pohádce valašské, do téhož kruhu náležité, slibuje černokněžník dceru svou dáti tomu, kdo se tak jemu schovati dovede, aby ho nenašel; a v jiné panna sama jen toho za manžela vzíti chce, kdo se tak ukryje, aby ho kouzedlné zrcadlo její nevyzradilo. V první pohádce pomáhá jinochovi divotvorný kůň, v druhé pak orel, ryba a lesní duch; i schovají jej nejprvé v oblacích, podruhé na dně mořském a potřetí ve vlasech toho, kdo tu výminku uložil. Ale ještě příbuznější k pohádce naší

jest jedna starobylá píseň z ostrovů Faröských, jejíž obsah proto v krátkosti tu budiž položen: Sedlák hrál s velikánem i prohrál svého syna. Maje mu jej vydati, prosil za milost, až konečně tolik uprosil, že mu velikán syna darovati slíbil, ač bude-li ho moci tak ukrýti, aby ho velikán nenašel. V úzkosti své prosí sedlák boha Odina za pomoc, a Odin ukryl syna jeho na poli v žitě ve spůsobě klásku. Ale velikán ho našel přec. I prosí sedlák boha Hönira, aby pomohl, a Hönir ukryl syna jeho vysoko v povětří v hejně labutím ve spůsobě pírka. Ale velikán ho našel přec. I uchýlil se sedlák k bohu Loki'mu, prose ho za pomoc, a Loki ukryl syna jeho na dně mořském v těle rybím ve spůsobě jikry. Ale velikán ho přece zas našel. Tu vzal Loki chlapce v ochranu svou i pomohl jemu uteci domů k otci, a otec zavřel za chlapcem dvéře i zandal železnou závorou. Velikán žena se za chlapcem, vrazil do dveří i rozrazil si o železnou závoru hlavu. — Místo zajaté královny v pohádce naší zastupuje tu v písni Faröské sedlákův synek. Rozdíl těch obou bájí mezi sebou záleží jen v opak obrácení týchž úloh: v písni Faröské musí totiž sedlák syna svého třikrát *ukrýti*, a v pohádce naší musí kralovic ukrytou pannu třikráte *najíti*. Faröská pomocná trojice bohův opětuje se v naší trojici služebníkův. V bájesloví germanském znamenají však Odin, Hönir a Loki právě zase ty tři živly, povětří, zemi a vodu, v nichž poskytují chlapci ochrany. Vyložíme-li si tedy touž měrou naše tři služebníky zosobenými živly, totiž Dlouhého větrem, Širokého vodou a Bystrozrakého zemí, i nemalý díl pohádky naší přirozeně se vysvětlí.

A tak nyní již odhaliti můžeme roušku allegorickou s báje naší i ukázati prostý její smysl. A jest tento:

Mocný černokněžník: kníže tmavé části roku, bůh zimy, zimní čas — drží v zajetí v železném zámku svém: pod ledovou

korou — krásnou pannu královskou: bohyni léta, živoucí přírodu; — i ukrývá ji v povětří, v zemi a ve vodě: příroda jeví se totiž v těchto třech živlech, ale zimou je život její v nich ve všech zavazen a jako pohřben. — I přijde mladý kralovic: jarní slunce— by svou nevěstu vysvobodil; a tu připojí se k němu tři pomocní tovaryši: totiž příroda sama ve svých třech spůsobách, — a pannu z povětří, ze země i z vody vyvadí: sluncem ti tři živlové se rozhřejí a vydají sami ze sebe život, příroda v nich obživne. — Černokněžník jest poražen a kralovic s pannou se zasnubuje: zima pominula a paprskové sluneční spojují se se zemí, se vzduchem i s vodou, je zahřívajíce, a jsou tak příčinou jich úrodnosti.

Tanečnice*).

Od
Leopolda Hansmanna.

I.

Aj, hora vysoko,
kostelík hluboko;
na hoře to radost,
v kostelíčku žalost.

Na hoře tam k životu
travička se vzkřísila,
fialenka v modrotu
ve trávě se rozvila.

V kostelíčku Boží hrob,
je dnes Velký Pátek,
utrpením z dávných dob
zasvěcený svátek.

---

*) „Tanečnice" slove hora v Moravě na statku Hukwaldském v Přerovsku na pomezí uherském, kdež pověst tato v ústech lidu žije.

V kostelíčku smutno,
slyšet jen vzdychání,
po zdech černé sukno,
tma jak po klekání.

Na hoře ptačátka
mílo prozpěvují,
veselá děvčátka
sem tam poskakují.

„Hej, švárná děvčátka,
co vy tu činíte?
proč se v kostelíčku
raděj' nemodlíte?“

‚My již růženečky
odříkány máme,
a teď na věnečky
fialky trháme.‘

„Pro koho, děvečky,
kvítenka trháte,
věnec z fialečky
komu že vy dáte?“

‚Mládenci pospějte,
vám my vínky dáme,
jen se k tanci mějte,
vás na mysli máme.‘

„Považte jen sobě,
co tu počínáte,
Pánbíček je v hrobě,
vy se k tanci máte.

Děvenky, děvenky,
choďte po kostele,
nechte fialenky,
až bude neděle.

Zvony až zazvoní
po vzkříšení Páně,
fialky víc zavoní,
půjdeme pak na ně.“

‚Pánbíček je všude,
fialinka kvete,
jděte vy zlí lidé,
nic nám nepřejete.

Zpívají ptačátka,
srdce radost cítí:
nač my jen děvčátka
máme smutny býti?‘

*

„Považte jen sobě,
co tu počínáte,
Pánbíček je v hrobě,
vy se k tanci máte.

Děvenky, děvenky,
choďte po kostele,
nechte fialenky,
až bude neděle.

Zvony až zazvoní
po vzkříšení Páně,
fialky víc zavoní,
půjdeme pak na ně.“

‚Pánbíček je všude,
fialinka kvete,
jděte vy zlí lidé,
nic nám nepřejete.

Zpívají ptačátka,
srdce radost cítí:
nač my jen děvčátka
máme smutny býti?‘

II.

Skákají, zpívají
po stromech ptačátka,
tančí a zpívají
po hoře děvčátka:

„V zahradě růžička;
když jsem ji trhala,
na svého hošíčka
jsem si zpomínala.

Bodla mne růžička —
červená krev tekla,
z toho má matička
náramně se lekla.“

‚Pověz, potěšení,
kam jsi mysl dalo,
růžové že trní
tebe pobodalo?‘

„U synka, matičko,
bylo mé myšlení:
jeho-li srdíčko
se mi nepromění?“

‚Trním's zkrvavěla,
zlé to, zlé znamení;
bys ty lásku měla,
však on se promění.'

„Mého že milého,
matičko, neznáte,
proto ubohého
v podezření máte.

Spíše to sluníčko
na věky zapadne,
než jeho srdíčko
v milosti ochladne.

Spíše to sluníčko
na uhel se spálí,
než jeho srdíčko
ode mne se vzdálí!"

III.

Mezi družičkami
jedno tam děvčátko —
mezi růžičkami
rozkvětlé poupátko.

Černé jemné vlasy,
očko jako trnka,
tílko plno krásy,
nožky jako srnka.

Suknička zelená,
košilečka bílá,
kordulka červená —
celá's roztomilá!

Naše to Dornička —
kvíteček nejmladší —
zpívá a čtveračí,
až se jí rdí líčka.

Veselé děvčátko
předaleko znají,
drahé to poupátko
všickni rádi mají.

Jak hle dozpívaly
písničku děvečky,
spolu dodělaly
věnec z fialečky.

Dodělaly vínek,
ověnčily tebe,
bylas jak andílek
právě sletlý s nebe.

Když měla věneček,
hlavičku sklonila,
sedla na trávníček,
smutně zanotila:

„Děvečky, děvečky,
vy se dobře máte,
máte své chlapečky,
jim věnečky dáte.

Já jen bez hošíčka,
srdce moje nezadané,
nevím, ubožička,
komu ono se dostane.

Zavrkej, holoubku,
na zeleném doubku,
potěš svoji druži,
ať se víc nesúží!

Kdyby přišel mládeneček,
dala bych mu svůj věneček,
na půst málo já bych dbala,
přes noc bych s ním tancovala.“

Sotva domluvila,
bory smutně zašuměly,
hora se zachvila,
ptáčkové hned odletěli.

V tom se vzal z houštiny
  šuhaj jako šípek,
  pozdravil dívčiny
  krásné jako kvítek.

Před Dorničku vkročí,
  dvorně se pokloní,
  ona sklopí oči,
  hlas jeho zazvoní:

„Rozmilé děvčátko,
  dej mi svůj věneček,
  pojď se mnou, holátko,
  pusťme se v taneček.“

‚Věnce nemohu ti dáti,
  musím matinky se ptáti;
  ráda ale na trávě se točím,
  do kolečka s tebou skočím.‘

Rázem cimbál, dudy
  ozvaly se v houštině,
  skočnou slyšet všudy,
  co na šenku v dědině.

„Dívko, kéž tě hudba neohluší!
  dej se, dej nazpátek,
  je dnes Velký Pátek,
  pomni na svou hříšnou duši!“

Neslyší, neslyší Dornička;
na trávníček vyskočila,
k šuhaji se přivinula,
v tanci hoří celička.

IV.

Hupoty, dupoty,
hop, hop, hop —
tancuje, tancuje
Dorna se synečkem,
tancuje, tancuje
na hlavě s věnečkem.

Hupoty, dupoty,
hop, hop, hop —
muzika divoce
jim hraje do skoku,
párek se drkoce
jak kolo v potoku.

Hupoty, dupoty,
hop, hop, hop —
„Synečku, synečku,
točí se mi hlava,
počkej jen chvílečku,
už mi dech ustává.“ —

Hupoty, dupoty,
hop, hop, hop —
‚Děvenko, děvenko,
pověz nač hle naříkáš,
kruť se jak vřeténko,
čemus chtěla, včil to máš.‘

Hupoty, dupoty,
hop, hop, hop —
muzika divoce
jim hraje do skoku,
párek se drkoce
jak kolo v potoku.

Hupoty, dupoty,
hop, hop, hop —
„Synečku, synečku,
krpce již děravé,
počkej jen chvilečku,
nohy mám krvavé.“

Hupoty, dupoty,
hop, hop, hop —
‚Dítko, dítko červené,
zhurta jen do skoku,
máš-li nohy zemdlené,
chytej se mých boků.‘

Hupoty, dupoty,
hop, hop, hop —
muzika divoce
jim hraje do skoku,
párek se drkoce
jak kolo v potoku.

Hupoty, dupoty,
hop, hop, hop —
„Synečku, synečku,
na kosť jsem opadla,
počkej jen chvilečku,
fjalka mi povadla.“ —

Hupoty, dupoty,
hop, hop, hop —
‚Dej mi tu fialu,
ona ti nesvědčí,
dej mi tu fialu,
hned se ti odlehčí.‘

Hupoty, dupoty,
hop, hop, hop —
muzika divoce
jim hraje do skoku,
párek se drkoce
jak kolo v potoku.

*

Hupoty, dupoty,
hop, hop, hop —
hlavičku sklonila,
věneček ztratila;
barvičku změnila,
dušičku pustila.

Hupoty, dupoty,
hop, hop, hop —
věnec jak ztratila,
děvečky plakaly;
barvu jak změnila,
s hory utíkaly.

Hupoty, dupoty,
hop, hop, hop —
měsíček už vyšel,
muzika přestala;
on zmizel jak přišel,
sova zahoukala.

V.

Aj, hora vysoko,
kostelík hluboko;
v kostelíčku radost,
a na hoře žalost.

V kostelíčku
„Aleluja!“ pějí;
na vršíčku
„Miserere mei!“

Na hoře hrobeček
čerstvo navršený,
a na něm věneček
z fial upletený.

Odpočívá v něm Dornička,
tanečnice ubožička.
Všickni mládenci plakali,
Dorničku když pochovali;
všecky panny slze lily,
když jí kvítím hrobek kryly.

Hoře té, kde dívka tančila
o Velikém Pátku,
a půst Boží zrušila,
po dnes „Tanečnice“ dějí
tomu na památku.
Smutné o tom zprávy znějí:

Za půlnoční chvíle
hrob se její otevírá,
z hrobu děvče sněhobílé
na den každý ven se ubírá.

U hrobu čeká druh věrný
na půlnoční tancování,
zlý duch jak noc černý
od půlnoci do svitání.

Až se soudný sblíží den,
teprv tanec bude zastaven:
potom za pokání
najde smilování.

Rač se, Bože, smilovati,
nechť se doba muk jí zkrátí!
aby hříšné její tělo
za hřích dříve vytrpělo;

By pak její dušička
odletěla v nebe,
v podobě andělíčka
věčně chválíc Tebe!

Obrazy přírodní z okolí Sloupského.

Od
Jana Soukopa.

Mezi přírodnické znamenitosti krásné Moravy náleží romantické okolí Sloupské, asi tři míle od Brna k severu se rozkládající. *Moravské* tyto *Švýcary* došly jmena evropského zláště co za posledních dob příroda s uměním sestersky se tu poloučily. Míníme velkolepé a rozsáhlé dílny železnické, na statcích knížete Karla Salm-Reifferscheida, jimiž oživen jest celý žleb divoce malebný od Macochy až k Blansku. Zůstavujíce popsání průmyslové důležitosti kraje našeho péru v oboru tom zkušenějšímu, pokusíme se, dva nejpůvabnější obrazy přírodní z okolí Sloupského tuto nakresliti.

Podzemní jeskyně Sloupské.

Hned u samého Sloupa na několik set krokův dálky otvírá se brána k světoznámé oné podzemní říši, ježto již na tisíce obdivovatelův uvítala v tajemném lůnu svém: Rusův, Polákův, Srbův, Vlachův, Francouzův, Dánův, Angličanův, mezi nimi mužů rodem i učeností proslulých.

Jeskyně Sloupské připodobniti se mohou k báječnému „bludišti" starého světa, s tím toliko rozdílem, že v onom nebylo

třeba než notného klubka nití, aby se člověk nazpět vypletl. Zde však nevyhnutelně potřebí jest bezpečného vůdce a hojnosti světidel či draček, jelikož nižádný paprsek sluneční do hlubin těchto nedoniká. Vzduch, ač trochu vlhký, neškodí nikterak lidskému zdraví.

Přirozený vůdce do těchto skal jest malý potůček, kterýžto, ubíraje se vedle poutního chrámu Sloupského hned za osadou do temné hlubiny pod skálu se ukrývá, aby pod zemí celou míli vnitřnosti kopcův napojil, hrůzy plnou *Macochou* se provinul a teprv nedaleko *Blanska* z podzemního temna vyváznul na denní světlo. Za času letního nezřídka se přihází, že potok ten přeschne docela tak, že by ani ptáček z něho se nenapojil. Teče pak podél ohromných skalních zdí, na vrchu malebně lemovaných bujnými křovinami, ježto svou příkrostí a podivnými rozpuklinami zdaleka již pozornost cestovatelův na sebe obracejí. V jedné takové prostopádné skále viděti je asi na čtyry sáhy zvýší jako kulatou bránu, ku kteréž vytesané stupně vedou; stará pověst tomu chce, že tu před časy poustevník bydlel.

Vchod do jeskyň podzemních hledí k půlnoci; několik ale krokův dále vybíhají nesčetné chodby na všecky strany, z nichžto nejznamenitější k polední straně se vine. Z počátku obklíčí téměř každého jakási hrůza, kdo do tohoto kamenného hrobu vstoupí; i zdá se, jakoby kostrbaté klenutí jižjiž sesouti se chtělo; čím dále však pokročíš, ustupuje hrůza velebnosti přírody.

Asi na sto krokův zdéli běží cesta po rovině ku pahorku, na nějž k většímu pohodlí navštěvovatelův místy stupně vedou a odkud podzemní ulice z vápenného kamene na vše strany se rozbíhají, nemajíce pravidelného spojení vespolek. Na některých místech sotva jediný člověk sehnutý se protáhne, jinde zas na sta lidí postaviti se může, jako v nějakém prostranném chrámu. Posaváde mile sobě připomínáme nevýslovný dojem, jakového jsme byli zakusili, když tu před několika lety sbor mužských hlasův zanotil srdcejemnou nábožnou píseň. I viděli jsme se v duchu v katakombách pravěku křesťanského, kdežto se na hrobech svatých mučenníkův konaly oběti, modlitby a zpěvy.

Chodba ku polední straně táhne se as na hodinu cesty; kdo by ale všech přístupných ulic shlédnouti chtěl, potřeboval by pět i šest hodin. Znamenati tu stopy téměř všech stavitelských slohův, ovšem toliko rukou přírody vytvořených, gothický však převládá.

Z klenutí kamenného mokvá zde onde čistá voda, nepůsobící nižádných skvrn na šatu příchozích; prýští se velmi pozvolna, časem ztuhne a zkamení v tak nazvaný *krápník*, na spůsob dutých střechýlův, visících na sklepení, místem i přes půl druhé stopy délky. V jedné chodbě nachází se celý balvan zkamenělé takové kapaliny, z něhožto r. 1775 tehdejší kníže Karel Salm Reifferscheid zhotoviti dal dva stoly o šesti stopách délky a o třech stopách šířky, ježto uhlazené podobají se alabastru a posud se nacházejí v knížecím zámku v *Rejci*.

Čarokrásný jest pohled na rozmanité podoby, jakých tu krápník utvořil. Zde spatříš nápodobněné *hebounké záclony*, zde *bohaté krumplování*, zde *nejmalebnější vodopád zkamenělý*, zde zas *rozličné nádoby*, jakoby uměle pracované na spůsob velkých *lastur*, zde *hlavy zvířecí* a t. d.

Ve třech ulicích k polední straně na několik sáhův zvýši pozorovati je černé trámy, ve stěnách kamenných jako zazděné. Jelikož již od nepamětných časův se tu nacházejí, povstala domněnka mnohých, že by tu před časy lid se byl skrýval i s nábytkem svým před nepřítelem. Ku pravdě však podobnější spůsob vysvětlení jest ten. V zámecké zahradě v Rejci byla za dávných dob skvostná kašna, kterážto přerozličným skupením krápníka Sloupského byla ozdobena. Aby se krápník z vysokého klenutí bez porouchání dostal, bylo potřebí schválního lešení a odtud ony pozůstalé trámy.

Jako povrchní krajina naše pověstná jest světoznámou propastí „*Macochou*“, podobně i jeskyně Sloupské mají svou Macochu. Asi dvě stě krokův ode vchodu octneš se v prostranné gothické síni, v jejímžto středu se rozevírá „černý kotel“, v objemu okolo 18 sáhův, který čím hloub tím více se ouží. Hodíš-li do něho kámen, teprva se dovíš, že ohromnou propasť před sebou máš. Kámen letí s temným rachotem, odrážeje se se strany na stranu tak dlouho, že až do 30 pozvolna napočítati můžeš, než se šramot utiší. Hloubka tohoto děsného srázu cení se na 70 sáhův. Rána z bambitky na tomto místě vypálená podobá se výbuchu těžkého děla.

Tímto otvorem nelze sestoupiti dolů; přece však se tam odvážil jinakou cestou po prvé 29. září r. 1786 neohrožený skoumatel přírody vlastenecké, Karel kníže Salm-Reifferscheid v průvodu četné společnosti.

Vypátrala se totiž poboční chodba, která na spůsob kataraktův oklikami vede až na velmi prostrannou planinu, odkud onen obrovský dymník na 70 sáhů vzhůru strmí. Bylo potřebí 131 dřevěných schodův, mimo množství řebříkův provazových na kolmých skalách, než se odvážlivá cesta vykonala.

Sestoupivše skoumatelé na rovinu řečenou viděli se býti jako v dolním patře podzemního tohoto paláce, kdež opět nesčetná sklepení co obrovští hadové prorývají vnitřnosti matky země. Užasnutí dostoupilo nejvyššího stupně, když se před nimi objevila rozsáhlá řeka, jejížto hloubku, vezouce se na člunu, vyměřili ke 100 sáhům. Zdá se, že netoliko potok Sloupský, nýbrž veškeré okolí ohromnou tuto vodárnu živí, která na spůsob velikánského jezera až do Macochy vody své odesílá.

Již při prvé návštěvě r. 1786 nalezla se v onom dolním patře jeskyň hromádka kostí, nánosem vody zaplavených: skráně, zuby, lopatky, hnáty a t. d. takové velikosti, že všech zvířat, v našich krajinách žijících, daleko převyšují. I domnívali se tehdá, že by podivná tato kostra náležela nějakému draku či podobné jakési obludě.

Teprv nedávno r. 1850 nynější kníže Hugo Karel Salm-Reifferscheid kopati kázal na několika místech vrchního patra jeskyň, a ne bez prospěchu. Nalezeno tu v jámách zaplavených

v hloubce mnoha sáhův několik úplných koster u nás neznámých zvířat. Má se za to, že náležely jistému druhu medvědů, který v našich krajinách nežije. Kterak se to zvíře sem dostalo, zdali potopa či jiná příhoda mu v našich jeskyních ustlala, nedá se s jistotou rozhodnouti. Kostry uměle sestavené rozeslaly se co řídká vzácnost mnohým přírodnickým sbírkám.

Roku 1804 J. V. císař *František I.* v průvodu nejjasnější choti své císařovny *Terezie* neobtěžovali sobě ohlédnouti divoce krásnou přírodu ve zdejších skalách. Kníže Salm dal tehdá ku pohodlí nejvyšších hostův schválně zhotoviti nákladných schodův s dvojím zábradlím až k oné dolní vodárně; na tisíce pestrobarevných světel rozlévalo se tenkráte po čarovné říši této Plutonově. Od té doby však porušila vlhkost dřevěné stupně tak, že nyní již po nich do řečené propasti sejíti nelze.

Macocha.

Takto nazvala národní pověst hrůzoplodnou propasť, něco přes hodinu k polední straně ode Sloupa vzdálenou. Ohromná kotlina tato propadá se na 84 sáhův hloubky do země, že by nejvyšší v Evropě věže tamo pohodlně schovati se mohly. Délka propasti u vrchu obnáší 50, šířka 30 sáhův. Před časy nebylo lze než leže s patrným nebezpečím života na dno dohlédnouti. Nyní však stojí pevná pavlač železným zábradlím opatřená na vrcholu kolmého skaliska. Kdo na závrať trpí, nemůže se dlouho dívati do děsného tohoto hrobu. I zmužilého člověka napadá bezděky třesení oudův. Kámen s pavlače hozený teprv za 7 neb 8 sekund s temným rachotem doletí ke dnu.

Přece však denní světlo až na dno Macochy vniká, kdežto tráva, křoví i stromy jakési stopy života projevují, kterých v jeskyních Sloupských na celo pohřešujeme, neboť sem paprsek sluneční po celý čas nezavítá. S pavlače pozorovati ve hlubině též živý potok, který velikánskou kamennou branou do Macochy vchází a na druhé straně opět pod skálu se tratí, aby teprv po další pouti pod zemí v tak nazvaném *suchém žlebu* co silný již potok vystoupil, který pak *Punkvou* sluje a hned blízko východu ze skály již mlýny a rozličné stroje při pověstných dílnách železných pohání.

Na dno Macochy není nižádného přístupu, leč by se to po lanách stalo; avšak i tehdáž s velikým nebezpečím života, poněvadž mnohá místa s vrchu zdají se býti rovinami, dole však jsou vysoké skály a kopce.

Něco níže na levo od vrchní pavlače nalezá se dřevěný mostek, odkud nejlépe posouditi jest ohromnou výšku kolmé skály, která se na 20 sáhův nad tímto mostem a přes 60 sáhův do hlubiny táhne.

Též se tu ukazuje tak nazvaný *komín*, předlouhá dutina ve skále, anaž téměř až ke dnu propasti sahá. Kamení s vrchu tam hozené na písek se rozdrtí a pak teprv otvorem dolejším vypadá.

Cestovatelé ujišťují, že v nebetyčných alpách viděti dosti podobných divů přírody, žádný prý ale nedojímá srdce lidské tolikou hrůzou jako Macocha; neboť obyčejné zmoliny aspoň nějakého, byť i sebe menšího průsmyku či východu nechávají, Macocha ale oběti své na vždy pohlcuje.

Žádné péro nestačí vylíčiti tak velkolepé divadlo, jaké žasnoucímu zraku se tuto objevuje. Všem přátelům přírody radíme: „Přijď a viz!"

Cestovatelé po železnici učiní nejlépe, když na druhém nádraží od Brna, v *Blansku*, sestoupí, odkud malebné údolí na *Punkvé*, dílnami železnými všeho druhu oživené, vede až k Macoše a dále i k podzemním jeskyním Sloupským.

Macocha.

Moravská národní pověst
od
Jana Soukopa.

„Honem, chop se koše, milý hochu!
nasbíráme spolu ryzců trochu.
Otec již se denně po nich ptává,
víš že rád si na nich pochutnává.
Hojně jich je v nedalekém háji,
pojď jen, pospěš! je tam jako v ráji.“

Takto volá macocha
nevlastního na hocha,
přívětivě naň se dívá,
v duši ale zradu skrývá.
„Více se mi nenavrátíš,
aniž moje dítě zkrátíš;“
myslí sobě bezbožnice
vábíc dítě ze světnice.

Ubožátko hrůzou se vždy chvělo,
macochu když zlostnou uvidělo,
přes tu chvíli dítě bila,
aby je spíš umořila;

jeho pravá matka milá
dávno v temném hrobě hnila.

Sotva slova zaslech' pacholeček,
honem běžel, v ruce ouboreček,
za zlou ženou, dnes však sladkou,
jakby byla pravou matkou.
Macocha se napřed brala,
rychlým krokem ubíhala;
pachole jí sotva stačí,
ač má nožky právě ptačí.

Dlouho lesem již se berou,
houbu vidět málokterou.
Chlapci teskno, blesk a bouřka v dáli,
sova děsně houká v černém skalí;
macocha však bez ustání
lesem pryč a pryč uhání.

„Proč je líce tvoje bledé?
matka, blahový, tě vede.
Pojď jen za mnou, pospěš více,
vím kde hub je na tisíce.
Viz tam horem na skalisku
je jich jako v řece písku."

Hoch co šipka k předu letí,
matka jemu ve zápětí.

Ha, ty hrozná smrti bráno!
málem dítě pochováno —
a však v běhu na pokraji stráně
pacholátko chopil anděl Páně.

„Co se lekáš, plachý synku?
spolehni jen na matinku;
podržím tě rukou věrnou,
abys nespad' v propast černou.
Žáden, kdo dnes hledá v širém lese,
lepších ryzců domů nepřinese.“

Ač hoch slzou skálu rosí,
tvrdou ženu neuprosí;
musí, musí, matka kleje,
s ubohého pot se leje;
k propasti se znova plazí,
závrať div jej neporazí.

Jak mile se na kraj sklonil,
umíráček již mu zvonil.
Matka krkavčí jej na zem
dolů vrhla děsným srázem.

„Tam buď, cizí plemeno,
ve propasti pohřbeno!
Tam měj svoji chalupu
v badím dole zástupu!

Vesnická však chalupečka
mého čeká na chlapečka.“ —

Sotva vkročí do domečka,
ptá se otec na synečka.
Bylo to dětátko krásné, bodré,
očko mělo jak nebožka modré:
proto otci nejvýš drahé bylo,
že ji na mysl mu přivodilo.

„Kde máš chlapce, kam's ho dala?
Do lesa's ho s sebou vzala,
viděl jsem jak s tebou běžel,
neb jsem právě v okně ležel.“
Tak se táže ženy po synáčku,
je mu teskno v srdci po miláčku.

„Což já tvoje děcko hlídám?
či snad jeho toulky zvídám?
Ztratil se mi někde v lese,
však ho ďábel neunese!“ —
Otec jakby nůž v něj vrazil,
řečí tou se pozarazil.

Čirá noc je, živli rozkaceni,
blesk na blesk a hromu rachocení,
vichr skučel, s oblaků se lilo,
jakby moře z břehu vystoupilo.

Ach! a mírné dobré pacholátko
domů nevrací se, ubožátko.

Do rána hrom divě bouřil,
otec oka nezamhouřil.
Vzchopil se hned na úsvitě,
spěchal hledat drahé dítě.
Množství dobrých vesničanů
za ním chvátá v onu stranu.

Chodí, v pravo v levo volá;
ticho, mrtvo kol do kola —
nikdo se mu neozývá,
jenom kalous smutně zpívá.

Po mnohé pak hodině
na příkré se octnuv skalině,
slyší temné naříkání,
co když hrana se vyzvání.
„Dobré nebe! hlas to jeho,
hlas to hocha zbloudilého!
Díky Bohu! již ho máme!
On to! — po hlase ho známe!“

Svatá Panno na výsosti!
Mráz tu projel lidu kosti:
chlapec visí na větvici
v propasti té polovici,

vichr hrozí každou dobu
ustlati mu v děsném hrobu.

Zástup celý ulekaný
hledá ráhna, snáší lany —
poručiv se Hospodinu,
sešel otec ve hlubinu.

„Pomoz Bože!" zástup jásá —
„hle již lanou pacholátko pásá!"
Již ho táhnou všickni spolu
z hlubokého smrti dolu.
Bez pohromy ven se vrátil,
černý hrob jej neuchvátil.

Aj, jak vše se poděsilo,
když jim dítě vyjevilo:
macocha že zdivočilá
taký hrob mu ustrojila.
Anděl Páně sám ho chránil,
že se v pádu neporanil.
Rámě Boží dítko krylo,
že vždy Boha vroucně ctilo.

Na macochu pomsta boží kvapí:
zástup ukrutnici divou lapí,
propast strašný jícen otevírá,
ha! již letí — peklo již ji stírá.

Od té doby bezedná ta jáma
jmenem „*Macocha*“ je světu známa;
hříšnice tam po tu chvíli
kolem chodí, vzdýchá, kvílí.
Cestovatel tamo v lese
zdaleka již křižuje se.

Svědomí.

Od
Vinc. Furcha.

Věčným hlasem znějí
svědomí tvé žely,
žádný balsam tvoje
rány nezacelí.
Perutěmi čas tvé
rány nèochvívá,
vеždy otevřené
v bolu je držívá.

Lašťovička.

Od

V. Hanky.

Lašťovička lítá, lítá,
povídá že svitá:
bychom vstali, chválu vzdali
slavíc božskou moc
za přečkalou noc.
Doma, v poli vždy šveholí,
pěje slyš i slyš:
„Já sem vstala, posnídala,
a ty ještě spíš.“

Lašťovička lítá, lítá
a vesnu k nám vítá:
krásná záře v ranní páře
vede mladý den,
pudíc plachý sen.
Doma, v poli jen šveholí,
pěje slyš i slyš:
„Já sem vstala, posnídala,
a ty ještě spíš.“

Lašťovička lítá, lítá,
hnízdečko si splítá:
hledá, shání pro své stání,
co kde může snest,
v práci pilna jest.
Doma, v poli vždy šveholí,
pěje slyš i slyš:
„Já sem vstala, posnídala,
a ty ještě spíš!“

Žena.

Od
Vinc. Furcha.

Blahý dům, kde řídí,
stará se a klidí
v cnosti neproměnná
jemnoruká žena:
ve všech dobách stejné
slunce blahodějné
domácího nitra,
včera, dnes a zítra.

Matka u kolébky.

Od

K. z Radostova.

Spi mé drahé nevinňátko,
dřímej libý, tichý sen;
tobě duše mé poupátko
nerozsvitnul ještě den.

Zrosí tebe nevinňátko
mnohou slzou ještě mát,
než se outlé mé poupátko
počneš různě zardívat.

Často ještě nevinňátko
na prsou se zahřeješ,
nežli drahé mé poupátko
v ladný kvítek dospěješ.

Spi mé drahé nevinňátko,
dřímej libý, tichý sen!
mnohý tobě, mé poupátko,
strastný přijde ještě den.

Náš lid ve Vídni.

Několik obrázků

od

Jos. Jirečka.

Je to zvláštní milý dojem, když člověk v cizině z nenadání zaslechne hlahol mateřského jazyka. Cit příbuznosti, který zrozence jednoho kmene spolu váže, doma ale a v obyčejném běhu věcí do pozadí ustupuje, probouzí se tu najednou s celou vroucností opravdové lásky. Lidé, kteří delší léta prožili v cizině a jazyk svůj téměř zapomenuli, u vytržení vítají nově objeveného krajana, jako nejlepšího dávno oželeného přítele, nikdy ho předtím neviděvše ani vůbec čeho o něm vědouce. Kdo ponejprvé vyjede za hranice, třeba by stálou proměnou osob a krajin sebe příjemněji se bavil, přece musí, aspoň s počátku, přemáhati v sobě jistou divnou tesknotu, která ihned mizí, jakmile se octne ve společnosti rodákův svých a súženým prsoum odlehčiti může hovorem domácím.

Takové dojmy, takové touhy jsou Čechu ve Vídni docela neznámé. Vídeň, tento mikrokosmos rakouský, jest zároveň i část domova našeho. Čeština jest v celku tak obyčejná, že se cítíš mnohdy jako přenešena přes hory a řeky, za kterými leží

otčina tvá. Vyjdi večer v létě, zvláště v sobotu, když práce denní dokonána, na hořejší Rennweg. Ty samy postavy se založenýma rukama, bez kabátů a bez šátků, přetřepávající po domácku své malé i velké události, jak jsi jich od dětinství vídati uvykl v rodišti svém! Mladý dorostlejší svět dává si tu rendez-vous pod šírým nebem. Místy shledáš se i s maloměstským konfortem pecin a lavic před domy. — Končině této, která tak věrně zachovává ráz domova, přezdívají Vídeňáci obyčejně „böhmisches Dorf". Zde se nacházejí nájemné domy ku přebývání nebo spíše jen k noclehování českým dělníkům a dělnicím. Každodenně když se chýlí k večeru, táhnou v menších i větších zástupích ženy a muži v živém hovoru, ve vesnickém kroji, který ovšem zřejmě upomíná na zednickou práci, s košíky neb svazky tříštěk a otesků na hořejší Rennweg.

Nemysli však nikdo, že jen „česká vesnice" ve Vídni chová plémě sv. Václava. Kudykoli jdeš, jsi-li bedlivého ucha, rozeznáš, mezi velkou ovšem převahou německého živlu, hlasy české aneb aspoň přízvuk domácí v německém hovoru. Nedomnívej se, že bys soukromé věci své v hostinci neb na ulici, česky mluvě, před světem utajil. Nejednou se stane, že dva vejdouce do krámu kupovat, začnou, aby se bezohledněji srozuměli, spolu mluviti po česku, a hle z čista jasna jim do řeči vskočí kupec, a tajná úmluva jest vyzrazena!

* * *

Ku podivu jest důvěra našeho lidu, když přijdou do Vídně, ani slova německy neznajíce. Najednou tě zastaví osoba, které jsi jak živ neviděl, a ptá se tě s uctivým „poníženě prosím",

kudy se jde tam a tam. Zarazíš se podivením, že máš na čele snad znamení nějaké, které by prozrazovalo tvou národnost. Nikoli; lidé ti ani nepomyslí, žeby se jim ve veliké Vídni mohlo nerozuměti, a pranic se také nediví, když jim čistě českým přízvukem odpovíš! — Chodívaje domů, vídal jsem delší čas v určité dni téhodne věkem sešlou postavu starce pod sochou sv. Jana Nepomuckého, v kroji městském, držícího klobouk obstarožné formy a barvy v rukou, an stále se modlí, nech jest pohoda jakákoli, v mrazu i horku. Vzezření jeho mělo cosi dojímavého do sebe. I umínil jsem si, že půjdu jednou těsně kolem něho, abych rozeznal polohlasitá slova, a přiznám se, že mne dojal cit nad míru lítostný, když jsem uslyšel ze třesoucích-se rtů *„chléb náš vezdejší dej nám dnes.“* Ptám se starečka: „Pantáto, odkud jste, a co vás přivedlo do Vídně?“ — „Jsem z K—na, mám tu syna, mrzáka — mé ubohé dítě!“ — při vzpomnění tom zalily ho slze. „Deset let živím ho již tím co vyžebrám; pracovati nemohu.“ — Později jsa pozornější, viděl jsem jak štědrá ruka dobrosrdečných Vídeňanů hojně do klobouku vkládá almužnu ubohému starci, který se pod sochou svého patrona modlí za „chléb vezdejší“!

* * *

Krajan náš, který ve Vídni největší požívá úcty, jest sv. *Jan Nepomucký*. Vejdi do kostelův: všude najdeš ne-li oltář, aspoň sochu neb obraz jeho; jdi po předměstích, po okolí Vídeňském, všude uvidíš, an zbožný lid smeká a křížem se žehná jda okolo sochy mučenníka Vltavského. Cokoliv jsem prochodil krajinu

zdejší, spatřil jsem jen několik soch domácího sv. Leopolda; památníků našeho patrona bez počtu. Je to úkaz jistě podivuhodný, jak se úcta k vyvolenci Božímu, jenž zosobňuje neporušenost tajemství zpovědního, tak velice i kromě vlasti jeho rozšířila. V celé katolické Evropě, ano i v Americe mílo překvapuje srdce české obraz našeho sv. krajana zvláště nad řekami a na mostech.

Ve Vídni ovšem den 16. máje nemá té sváteční podoby jako v Praze; ale kostely naplněny jsou četněji; před oltáři a obrazy svatojanskými jasněji hoří svíce; před sochami na ulicích, svátečně jako u nás ozdobenými, shromažďuje se nábožný lid večerním soumrakem po celý oktáv, a písně jeho libě přetrhují lomoz neutišitelného dne Vídeňského. V dvorské kanceláři české, nynějším ministeriu vnitřných záležitostí, vystavěli předkové panstva českého kapli ke cti svatému patronu svému, ve které se posud v týž den slavné služby Boží konají. — České pluky zdejší posádky den sv. Jana skutečně jako svátek světí.

* * *

Nad pomyšlení veliký je počet lidí, kteří do Vídně za svým štěstím jdou: umělců, řemeslníků, posluhů a j. Přicházejí obyčejně s holýma rukama, na mnoze za několik let přičinlivostí svou dosáhnou ne-li velikého jmění, alespoň zámožného stavu. Jedna z takových přemnohých osobností jest nebožtík Pokorný, který držel divadlo na Vídni a na Josefově. Do smrti se nenaučil pořádně německy, a přece zanechal po sobě zna-

menité mohovitosti a jméno jeho chová se ve vděčné památce Vídeňanů. Rád býval viděn u dvora, tak že mu obyčejně říkali „der Hofböhm“.

Nejeden krajánek ovšem přijde do Vídně, třeba i se skrovným jměním, honě se po pečených holubích, na které doma marně líčil, ale místo Eldoráda najde Nouzov. Víden má přemnoho lakadel. Život je dražší ovšem, ale vedle toho výdělek snadnější. Kdo však neumí hospodařit, ukládati groš ke groši, kdo v neděli po Vídeňsku prožene, co za týden vydělal, ten arci nikdy se nedočká zlatých časů, o kterých snil. Z takovéto lehké třídy českého lidu vyvinuje se značná část Vídeňského proletariátu, která se tím zhoubněji rozplemeňuje, čím méně se o ně se strany duchovní dbá. — Někdy ovšem ubohý Čecháček ani sám za to nemůže, že nezbohatne. Vypravují zde anekdotu, že host ptal se českého sklepníka již trochu přestárlého, jak dlouho sklepničí? — „Třicet let!“ byla odpověď. — „Jak je to možné, že nemáte již svůj vlastní hostinec?“ — „Inu, když je můj pán také Čech.“

* * *

Smutný pohled bývá zde na české učennictvo, které namnoze jest skutečné mučennictvo. Chudí rodiče pošlou chlapce, jakmile jen trochu doroste, často i beze všeho náboženského vychování, do Vídně, aby se zbavili starostí. Zde ho čeká trapných několik let. Mistr, mistrová, tovaryši provozují nad ním libovolné panství své, a čím se mu odměňují? Nezřídka ne naučením řemeslu, ale naučením všem neřestem nepořád-

ného života. Člověku se musí slitovati, když vidí chlapce, ani táhnou těžký vozík s nákladem, že sotva dechu popadají. Zřizují se jednoty proti týznění zvířat, zapovídá se zle nakládati se psy, ale filanthropický náš věk nedošel ještě toho, aby důrazně a vydatně uchránil od zlého nakládání s člověkem, stvořeným k obrazu Božímu. Duchovního opatření se učenníkům ve Vídni nyní také nedostává, jakož ho dosti hojně požívali za posledních let při kostele Matky Boží na Nábřeží.

* * *

Než obraťme se od smutného obrazu toho k úkazu veselejšímu. Přesahující počet zdejšího služebnictva ženského jsou Moravanky a Češky. Vůbec se děvče české a moravské pokládá za pracovitější, zručnější, věrnější. „Děveček“ zde ovšem marně bys hledal; zato ale tím hojněji najdeš „kuchařek“, „panských“, „kindsmadlí“, „komorných“. Od Pražských svých vrstevnic liší se jmenovitě tím, že ještě hůře češtinu i němčinu lámou, a že veskrze nosí klobouky, vály, šály, slunečníky, rukavice a vůbec všecky insignie uhlazeného světa. Na ulici v neděli a ve svátek nerozeznal bys dle šatu žádnou od paní; obličej toliko a spůsoby přeměniti nelze. Děvče přijde do Vídně ještě plno skromnosti; chvíli zápasí se zpomínkami z domova, brzo ale najde milého, s kterým ovšem tak „po sprostu“ na veřejnost vyjíti nemůže. První mzda padne tedy na klobouk a parasol. —

* * *

Nádenníci a zedníci při všech zdejších stavbách jsou „od nás“. I ženské nádenničí. Po složitých lešeních balansují s nádobami malty na hlavě až do závratné výšky čtvrtého poschodí! Dokud stavěli ohromný arsenál, celé roje se jich k večeru vyhrnovaly do noclehåren přes Belvederskou a Mareckou linii. Lid ten, pocházející větším dílem z neúrodných končin jižních Čech, přes zimu ve Vídni obyčejně nezůstává. Na jaře okolo Velkonoc táhnou sem malé pěší karavany. Otec s matkou a zástup dětí všeho věku, v obleku až k slitování chatrném, ubírají se dlouhým Táborským mostem k živné Vídni. Obecně jest pozorovati, že ženy jsou statečnější, přese všecky nesnáze a trampoty, kteréž podstupovati musejí, kojíce mnohdy mezi prací ubohá svá nemluvňátka. Zchudlé postavy mužských v bídném šatu ještě více vynikají. Pokud z hovoru pouličného souditi lze, ženy i v manželství provozují panství.

Když se ssutého mostu na Vídence blíže tak zvaného Wasserglacis kamení na břeh vytahovali a nový „Alžbětin“ most ku předměstí Vídni stavěli, nejvíce se lišily mezi dělníky štíhlé, silné postavy moravských Slováků, v bílém plátěném obleku a s malými, kulatými, černými kloboučky.

* * *

Vyjdeš-li na jižní stráň Lavského a Vídeňského kopce, objeví se ti na úpatí tohoto pohoří dlouhá řada velikánských cihelen. Je to Miesbachův Inzersdorf — *český Egypt.* Jako druhdy Israelité pálili cihly na budovy Faraonů, tak zde český lid pálí cihly na stavby Vídeňské. V létě v Inzersdorfských ci-

helnách pracuje skoro 6000 dělníků, žen i mužů; na zimu se jedna polovice vrací do staré vlasti, druhá zůstává ve vlasti nové. U každé cihelné peci je kromě hliňáků a dílny velké stavení o dvou ratejnách, které od sebe malou síní s velikým ohniskem jsou odděleny. Po obou stranách domu jdou dřevěné z venku postavené schody na půdu. Toť jsou příbytky dělníků. Vždy několik rodin bydlí v jedné ratejně. Místo každé rodiny ohraničeno je postelí a stolkem. Několikátý dům je spolu hospodou. Obydlí dozorců vynikají větší úpravností a hledanější čistotou.

Soudíc podlé tvářnosti, jde cihlaření krajanům našim dobře k duhu. Mieshach drží zvláštního kněze českého k duchovnímu opatření svého lidu; zdali také školu pro četnou mládež „z cihelen", nevíme; alespoň by jí bylo potřeba.

Roku 1848, kde v celém okolí Vídeňském dělníci z fabrik se bouřili, jmění svých pánů hubili a jiných výtržností se dopouštěli, chovali se Inzersdorfští Češi velmi chvalitebně, ano dána jim i zbraň do rukou, aby cihelny své bránili před útoky Vídeňských buřičů.

* * *

Každý pátek spatřuje se na Senném trhu zvláštní divadlo. Několik set vozů naložených senem, tažených malými neúhlednými koníky s rozcuchanou hřívou, shromažďuje se na prostoře blíže Wasserglacis. Malíř, který se zanáší národopisnými obrazy, nalezl by zde dosti vděčnou látku. Nejvíce vynikají statečné postavy Chorvatů ze Železné stolice. Černé širáky s velikou, kolem do hůry zahnutou střechou, volné kabáty

z modrého sukna se zelenou podšívkou, černé koženky a kalibánske boty — které u chlapců osmiletých i u mužů 30letých jednu velkost mají, k tomu pádný, klecavý chod a svalovité pěstě: toť jest obraz chorvatského osadníka. Nejčetnější jsou ale Slováci z uherské strany a z Moravského pole v bílých haleních, černých malých kloboucích, v létě s širokými gatěmi anebo v modrých nohavicích a kazajkách, se zelenou, těsně přiléhající čepicí s kožešinou. Chorvaté mluví s Vídeňskými kupci větším dílem německy; Slováci požívají toho privilegia, že Vídeňáci s nimi jednají divně lámanou češtinou.

* * *

Drátaři jako všude tak i ve Vídni „remeslo" své vedou. Zvláštní jest, že je zde množství kluků „z té Trenčanské stolice", kteří při toulavém svém živobytí přijali dokonale mravy Vídeňských uličníků. Událo se mi, že jsem pod drátarským oblekem skutečně našel Vídenské kvítko, který ani slova slovenského neuměl.

Užitečnější jsou Slováci z jiných stran, kteří zde slušné výživy hledají. Cibuli, hračky, květiny, zeleninu, ovoce roznášejí větším dílem moravské Slovačky. Húně a plátno nosí mužští. Jsou ve Vídni zvláštní podnikatelé, kteří celé rodiny slovenské najímají a skrze ně podomovní obchod provozují. Příbytkové jejich jsou na podměstí Alserském. Sídlí na mnoze v podzemních sklepích pohromadě.

Na cestách kolem Vídně nejednou spatříš celou slovenskou rodinu, ana žebře, naříkajíc na nuzné živobytí doma. Proč

ti lidé, probůh! nejdou na dolní zem uherskou, kde tolik krajanů zámožného bytu se dopracovalo! Jest to úkaz divný, že horáci vůbec nejtíže se odhodlávají opustiti domov, kde jim nekyne než věčně se opakující nedostatek, ustavičná chudoba!

* * *

Víděň má také historii svých *„vlastenců“*. Již ve předešlém století za císařovny Marie Teresie začato zde vydávati české noviny pod názvem „Denník Víděňský“, který však neměl dlouhého trvání. Na počátku našeho věku vystupuje jméno Hrochov-Týneckého *Hromádky*. On založil noviny s průmyslností, které se posud ani nynější Víděňští časopisci nevyrovnali. Odběratelé předplácejíce na noviny, zároveň statky své pojišťovali před pádem ohně! — K Hromádkovi tehda mnohý mladý vlastenec putoval. Býval zde Hanka, Thám a j. Hromádko byl zároveň učitelem češtiny na Víděňské universitě. Bydleje ve vesnici St. Veit za Hitzinkem, přijíždíval na koni do kolleje, kterého uvázav ke kolu, vešel do posluchárny, aby posluchače své oblažil širokými výklady o české abecedě. Kdo měl německé jméno, z toho, podle mínění Hromádkova, již nic býti nemohlo. V úředním slohu jmenovali českého professora v akusativu: „Hromát*kon*“.

Také *Dobrovský*, patriarcha naší jazykovědy, dlouhá léta trávil ve Vídni; zde pracoval na slavných dílech svých. Doležálek, Drtina a řada jiných mužů zasluhují vděčné památky potomstva. Jediný pamětník oněch dob žije posud, ctihodný *Doležálek*.

* * *

Konečně navštívme hřbitov Svatomarecký za „českou vesnicí“. Kolik tu bezejmenných našinců očekává hlasu anděla v den poslední! Mezi jmeny na němých kamenech nejedno jest, které upomíná na původ z nadvltavské země! Truchlivé myšlénky pohnou tu myslí tvou; bezděky rozjímáš o pomíjejícnosti vezdejšího světa, kdežto osoby, rodiny i národy rovnou měrou, jen časem rozdílným, přicházejí na pravdu Boží!

Kdo hřbitov navštívíš, nelenuj jíti v pravo do zadního zákoutí. Vkusný památník s podobiznou bronzovou známé tváře ukáže ti místo, kdež odpočívají tělesné ostatky básníka, který

Živ jsa v srdci celý národ nosil,
Umřev žije v srdci národu celého! —

Pěvec v cizině.

od

B. Jablonského.

Zpívej, zpívej! tak voláte
 stále, moji přátelé!
Stále k zpěvu vyzýváte
 dálky obyvatele.
Ale ach! jak těžko zpívat,
 jsou-li ňadra stísněná!
Jak přetěžko se ozývat
 tam, kde duše sklíčena!

Vraťte mi otcovské nivy,
 vraťte mi rodinnou zem,
odkryjte mi její divy
 s jejím sterým obrazem, —
a mé srdce hned své tísně
 jako kouzlem pozbude,
a já budu zpívat písně,
 jimžto rovných nebude!

Až zočím zas ony hory,
 s nichžto vidět světa půl,
až zočím ty svaté hory,
 posetý ten kvítím důl:

pak se srdce mé rozšíří
jak po rose svadlý květ,
duše má se s losem smíří,
ústa počnou sladce pět.

Až mi zas ty města, hrady
před oči se postaví,
až ty háje, luhy, sady
zprahlou duši zotaví:
pak mé srdce žalem spiaté
rozkoší se rozplyne,
z úst mých zazní hymny svaté
o Bohu i Otčině.

Až mne zas, ó Vlasti moje!
ve své přijmeš náručí,
až ty písně, žalmy tvoje,
vůkol mne se rozzvučí, —
ó v té rajské, slastné chvíli,
v té nadzemské útěše
vyzpívám vše ducha síly —
a pak umru z rozkoše!

———

Vatroslav Lisinski.

Nástin životopisní.

Sepsal

Josip Vranyczany Dobrinović.

Vatroslav Lisinski, narozen v Záhřebě dne 8. srpna 1819, umřel tamtéž dne 31. máje 1854.

Znamenitý tento jihoslovanský skladatel hudební, který bohužel nyní již jen ve svých výtečných dílech a v připomínce oněch žije, kdo jej za živa byli znali, děkuje, jako každý jiný talent, za první své probuzení zvláštní jakési příhodě, vlivu zevnějšímu, kterýž probudiv ho, cestu mu otevřel a na dráze nastoupené ho provázel: Bez venčí takové pobídky byl by mnohý bystrý duch věčně věkův uváznul ve tmách. Ač o Lisinském nelze říci, žeby štěstí jemu bylo zvláště příznivé bývalo, tolik aspoň osudem mu popřáno, že genius jeho k rozletu na výsluní slávy rozepial mohútná křídla, a krátkým bohužel! letem ukázal, kam by ještě byl dospěti mohl, kdyby sudičky nebyly před časem přetrhly nit drahého jeho života.

Lisinski pochází od rodičů městského stavu, od otce Krajince a matky Chorvatky, někdy dosti mohovitých, brzy ale zchudlých. Při všem nedostatku zevnějším prošel předce školy, jakých tehdáž v Záhřebě bylo, a na tamní akademii nabyl

i vědomostí právnických. Když mu smrt r. 1837 otce odňala, uzavřel bratranec jeho, dáti ho učit klavíru, aby, kdyby ho jednou všecko opustilo, mohl se státi aspoň venkovským učitelem.

Podle dosavadních okolností učitelstva v naší vlasti můžeme říci, že by v tomto stavu sotva, ba nikdy nebyl sobě a národu té slávy získal, kterou nyní jeho jméno je ověnčeno.

Brzo i Lisinskému den zasvitnul. Zápas vlastimilovných živlů, zápas mateřského jihoslovanského jazyka proti jazyku maďarskému, který asi před desíti lety v zemi naší k znamenité živosti dospěl, zahřál tenkráte Záhřeb i celou vlast, a rozpálil každého domorodce. Kde kdo v domovině, každý hleděl si národních obyčejů osobiti, mateřský jazyk pěstovati a proslaviti, jedině v něm a ne v jiném hovor vésti, nejen hovorem ale i zpěvem k němu se hlásiti; neboť když člověk je vesel a „rujno vince“ hrdlo mu rozehřeje, pak rád sobě zazpívá.

Tato doba probuzení a živého se hýbání po ulicích Záhřebských i po všech stranách naší domoviny byla zevnějším oním popudem, jenž Lisinského na budoucí dráhu života uvedl a základ k jeho nezapomenutelné slávě položil. V tuto dobu počal na hudebním poli pracovati, které až do hrobu tak slavně a horlivě vzdělával.

Lisinski všeobecných radovánek mladého pokolení rodomilův Záhřebských spolu užívati nemohl, jsa kulhav a vůbec slabého těla. Praví se, že ho co dvouleté dítě postavila chůva na skříň, chtíc odejít po svých; čilé dítě, jako již tenkrát bylo, shýblo se a skoro by bylo spadlo, kdyby nebyla chůva

náhle, ač nemotorně, za jednu nohu je zachytla, načež noha počala chorovati, ranou se mu otevřela, dále docela seschla a zmrzačela. Hoch by tenkráte neopatrnost tu bezmála životem byl zaplatil, neboť všechna pomoc lékařská byla marná, až se nalezl farář, který mu tak dalece pomohl, že nejhorší bolesti přestaly, a že aspoň nebylo hůře. Než chorá noha zůstala na vždy slabá, i nemohl ji nikterak potřebovati, tak že za dětinství o dvou berlích chodil, později pak naučil se choditi o jedné.

Ačkoli s takovým tělem nemohl Lisinski míti podílu ve všech radovánkách svých soudruhů, ač ke zpěvu národních písní ani síly ani spůsobilosti neměl: byl on přece hlavní osobou všeho, a ve všem, pokud mohl, účastenství míval.

Na klavír učil se hráti všeho všudy asi dva roky; toho času, r. 1839, poznal se s ním *Adalbert Striga,* nyní advokát v Záhřebě, který od té doby tak úzce s ním byl spojen, že nelze mluviti o jednom, nepřipomínajíc druhého.

Učení se klavíru vedlo hlavně k tomu, že se tito dva mladíci vždy více a více spřátelili. Horlivost a vřelá náklonnost Lisinského k umění hudebnímu zalíbila se Strigovi tak, že vždy více a více ho pobádal ke cvičení a učení; vše ale co mu z toho vyplynulo, bylo hraní na klavír v té dokonalosti, k jakové dvouletým přičiněním dospěti možno.

Striga byl jeden z nejupřímnějších a nejvřelejších rodomilův, i počal v tu dobu procitlého života národního s velikou pílí staré chorvatské písně v lidu sbírati, a maje sám velmi pěkný hlas, baryton, zamiloval si písně i zpěvem vlastním, zvláště ve

společnosti Lisinského je zpívaje, kterýž ho přitom na klavíru provázel. Nejsladší chvíle působily jim tenkráte staré písně slovanské, jako následující:

„Zaspal Janko pod jablankom“ —
„O mladenci, vrt zeleni“ —
„O djevojke, cviet rumeni“ —
„Na lievoj strani kraj srca“ —

Nato přišly některé novější národní písně, jako:

„Hajde, bratjo, hajd' junaci!“
„Nek se hrusti“ —

a podobné zvuky. Vše to Lisinskému mílo doráželo k sluchu, vše to čarovnou mocí zaujalo veškerou bytost jeho. Unešen v jakési vilinské kraje, nemohl ještě pojmouti nově otevřený svět, avšak nepovědomá touha po něčem vyšším naplnila celou duši jeho. Od té doby byl Lisinski všude, kde se národní písně zpívaly, a kdekoliv klavír byl pohotově, sedl si i provázel jak tenkráte uměl — leč bylo to vždy ještě více jen hrou a žertem nežli opravdovým zaměstnáním.

Lisinskému tehda ještě ani ve snách nenapadlo, žeby kdy směl co skladatel vystoupiti na poli hudebním. Ale jako mnohá hra do opravdy vede, tak se i v Záhřebě stalo. Sebraloť se malé družstvo mladíkův zdravých prsou, kteří se vynasnažili podle not zpívati. V tomto družstvu byl náš Lisinski učitelem, a žáci nazývali ho žertem již tenkráte „direktorem hudby“. Od té doby se pak již každodenně zpívalo. Brzo nato stalo se, že jeden proslulý tehdáž vlastimil, z Dalmacie se na-

vracel, maje býti od šlechty a měšťanstva slavně uvítán. Tehdáž byly složeny mezi jinými také známé verše:

„Iz Zagorja od prastara
Čeha, Meha, Leha grada —"

Ale kdo měl slovům vdechnouti hudební zvuky, kdo složiti pěknou melodii? Všickni se obrátili na Strigu, aby co vůdce mladých domorodcův, a v žertu i vůdcem zpěváckého sboru nazýván, věci se ujal a melodii zaopatřil. Striga, sebrav text, přímo k Lisinskému; ten ale, jakoby hromem omráčen, zůstal zaražen, nemaje té chvíle ani zdání o komposici. A přece nemohl jinak, musel chtěj nechtěj melodii vymysliti; což se mu i v krátkém čase povedlo, a tak byla píseň v textu i v melodii uchystána.

První tento pokus musikálního výtvoru — pouhý žert — odkryl najednou netušenou sílu v bohatém duchu Lisinského, a jako bleskem procitlo v něm prvníkráte umělecké jeho vědomí. Jako pravý skladatel naléhal již na to, aby se zpěváci jeho melodii, má-li jim býti odevzdána, pořádně naučili. Tak se i stalo: píseň byla co umělecký výtvor přijata, a když ke zpěvu přišlo, zavzněla nesčíslnými hlasy, a na vše strany tak velice se líbila, že ji provázelo hromozvučné „Živio!"

Od té chvíle neměl již Lisinski klidu ani pokoje. Vila posestrima, která ho u večer v sladký spánek ukonejšila a z jitra milým polibkem probudila, provázela ho nyní po celý den; on zkoušel dále jako samouk žáček síly své, i složil píseň za písní — nápěvy tak znamenité, tak čistě národní, s duchem slov tak věrně a pravdivě sloučené, že se hudba jeho za

krátký čas po celé vlasti rozšířila, a písně jeho, ačkoliv tiskem nebyly uveřejněné, všude jako proso na poli se zmáhaly, tak že nebylo domu, kdeby se nebyly ozývaly, nebylo duše, která by je nebyla ráda poslouchala, zkrátka, písně Lisinského docela zobecněly a znárodněly. Uvádíme tu některé z nich, které v tomto prvním hnutí v hudbu složil a národu obětoval:

„Dusi, koji rod svoj ljube“ —

hrdinská píseň od Blažka; nato barkarola, píseň přímořských plavcův:

„Oj talasi mili ajte“ — ;

na to několik taktéž milých a vůbec známých:

„Odkad dušo iz pred oka
ti mi ode“ —
„U ilirsko kolo mili“ —
„Il' je možno il' nemožno“ —

Zvláštního povšimnutí a bližší pozornosti zasluhuje uvedená barkarola *„Oj talasi“* k vůli lahodné, nad míru měkké a jednoduché melodii, a pro krátkost a celost ve slohu, pravdivost a národnost v duchu i ve výrazu. Věru, když ji člověk slyší, je mu volně v srdci jako na kolébavých vlnkách azurové hladiny mořské. Proto se stalo, že když ji Striga jedenkráte na divadle u příležitosti národního představení zazpíval, takové pochvaly a obliby došla, že ji od té doby při každé příležitosti při koncertech i jinak na všeobecnou žádost zpívati musel.

Zatím náš Lisinski, odtud již vždy národním skladatelem nazýván, neustále národní písně tvořil, a při tom počal i po-

znenáhla sám pro sebe o theorii hudby přemýšleti, i ostatních hudebních vědomostí sobě zjednávati. Čím více písní Lisinski skládal, tím více se zpívalo, až pak ti naši zpěváci nepřestali již na pouhých písních, ale všickni jedné mysli, jednoho srdce, vroucí vyslovili přání: *E, da nam je hrvatska opera, kamo sreće!* „E, kdybychom měli chorvatskou operu, jakéby to štěstí bylo!“

Co si smyslili, to i provedli. „Lisinski by nám přece mohl malou operu sestaviti,“ pravil Striga jednoho dne; „ať dá jen několik melodií dohromady — jedna donna, jeden tenor, jeden baryton, jeden bass, pak sbor — jen abychom ji mohli pro zábavu v některém privátním domě při klavíru odzpívati.“ To byl rozvrh k operettě, to Lisinského prozatímná úloha. Lisinski v ostatních větvích musikálního umění se tenkráte málo znal, a o instrumentací snad zhola ničeho ještě nevěděl. Neminulo mnoho dní, zjednal si Striga od jistého začátečníka, jak mu byl na ruku dal, nakvap složený — a to dosti chatrný — text operní, a ten byl Lisinskému odevzdán, aby jej v hudbu uvedl.

Tak vidíme najednou Lisinského co skladatele národní opery pod názvem „Ljubav i zloba“. Sebrav umělec náš veškeré své síly počal jako umělec samouk pracovati, což se mu i v té míře podařilo, že když se Striga byl odvážil, jednu arii z nové té opery, kterou nějaký Záhřebský kapelní mistr instrumentoval, u veřejném divadle zazpívati, píseň takové pochvaly došla, že zpěvák *sedmnáctkrát* po sobě byl vyvolán, aby ji opakoval. Veřejný tento hlas rozhodl, žeby škoda bylo, aby

se operetta v soukromém domě zpívala, nýbrž ochotníci, kteří ji chtějí privátně zpívati, aby veřejně v divadle ji zpívali. Že ale text zcela byl nepříhodný, poprošen domácí dramaturg, dr. Dimitrij Demeter, aby ho opravil, přejinačil a pro jeviště uspořádal, načež Lisinski rovněž celé dílo znova přepracovati musel. Tak povstala z operetty celá opera.

To byl původ první zpěvohry národní, a v Lisinském vidíme jejího otce.

Avšak nešlo to tak snadně a rychle, jak by bylo jíti mělo. Umělec náš pocítil kromě lásky své k hudbě ještě jiné lásky k jisté dívce Záhřebské. Zamilovalť se tak horoucně, jak jen umělec plný ducha zamilovati se může. Jeho zpěváci a jejich zpívání se mu znechutilo, a na opeře jen někdy pracoval. Pověst o této opeře roznesla se po celé vlasti, tak že jednoho dne přišel do Záhřeba jistý Mesarić se Stazićem (nynějším, znamenitým tenorem u německé opery ve Vídni, pod jmenem Stéger) přímo k Strigovi, domnívaje se, že má tento úplné družstvo operní, a že snad i Staziće přijme.

Striga nežil tenkráte nikoliv v přepychu, ba měl sotva, čeho sám nevyhnutelně potřeboval: jednu postel, jednu almaru, jeden stůl a jednu stolici v pokoji; ale rád by byl získal tenora, který by v té nové opeře byl zpíval. Odvedl tedy Staziće k Lisinskému, kde jim Stazić něco z Lindy a Don Pasquala zazpíval, a ihned se poznalo, že má výborný hlas, jen že ho buďto ode dávna — anebo snad ještě nikdy necvičil. Nato pravil Striga Lisinskému: „Jestli za tři měsíce operu dohotovíš, vezmu na ten čas Staziće k sobě a vydržím ho.“

Lisinski slíbil, že ano. Ale tu nastala nová nehoda. Té zimy přišlo do Záhřebu více studentův, jeden pískal na flétnu, druhý i třetí hrál na housle, ten na violu, onen na čello — a tak se zapomenulo na operu, i skládaly se valčíky, polky, mazury, a dělaly se zastaveníčka.

Valčíky Lisinského jsou velmi pěkné i milé. Jednou jsme viděli na slavném skvostném bálu ve střelnici našeho malého Lisinského nad hlavami všech lidí v povětří se vznášeti při hlasitém pokřiku „živio!“ Byly totiž zahrány valčíky, které on pro střelecký bál složil, a tu nadšené obecenstvo obklopilo milého Lisinského, a několik bujných mladíků pozdvihše ho nad hlavy, unášeli ho po celém sále mezi nejelegantnějšími dámami.

Ještě je mnoho valčíkův po Lisinském, které posud nejsou známé a ještě mnohem výtečnější. Vůbec veškeré práce Lisinského, celá jeho pozůstalost nachází se nyní u práva. — Jeden valčík štýrský z těchto výtvorův, kdykoliv ho na klavír zahrál, představil oku živě Štyráky, kterak se prohýbají, kterak nohami šoupají i rukami tleskají, v neunavném kolíbání se rejdíce. Stanko Vraz, horlivý náš básník, rozený Štyrák, býval celý blažený, kdykoliv tento kus hráti slyšel. — K národnímu tanci „kolo“ Lisinski dvojí hudbu složil, vážné kolo chorvatské a druhé veselé slavonské.

Masopůst byl ukončen, i počaly koncerty, které se dávaly ku prospěchu Staziće v Záhřebě; v těchto byly provozovány rozličné kusy našeho přítele. Zvláštní slavnou epochu dělaly jeho quartetty, do kterých Russanovy písně uvedl s velmi umělým ba mistrovským průvodem na piano.

Zatím opera poznenáhla šla ku předu. K ulehčení nesnází, kterých tak veliké dílo pro začátečníka — jako byl Lisinski — mělo, odhodlal se mu pomáhati Vízner, výtečný hudebník, zvláště kontrapunktista, dávající mu náležitého poučení v nejhlavnějších věcech, což Lisinski ovšem rychle a důkladně pochopoval.

Jakmile první jednání bylo hotovo, mělo se instrumentovati, čehož Lisinski posud sám nedovedl; než přece celou instrumentací sám rozvrhl a do podrobna udal, co který nástroj má míti za úkol, podle kteréhož udání tenkráte jmenovaný Vízner operu instrumentoval. Při této práci povstaly zajímavé rozepře a rozmluvy mezi těmato dvěma hudebníky; jeden chtěl tak, druhý jinak, ten se držel přísně pravidel a požadavků kontrapunktu, onen hájil svobodu myšlénky. Tu Lisinski nemoha si jinak pomoci, tázal se toliko vždy Víznera: „Je tohle a takhle chyba?“ — ‚Není, ale lépe zní takhle.‘ — „Mně ale lépe takto zní,“ odpověděl Lisinski. — ‚E, když chceš tak, synku, buďsi, chyba to není,‘ připustil stařec, a učinil mladému Lisinskému po vůli.

Jak první jednání bylo dohotoveno, určily se zkoušky, jistá deputací se odebrala k paní *Rubidové,* rozené hraběnce *Erdödy*, s prosbou, aby převzala partii Ljubice, což ochotně učinila; zatím pak se dokončilo druhé i poslední jednání.

V ten čas se přihodilo, že náš tehdejší spoludruh a zpěvák vlastenecký Stazić střelnou ranou byl raněn. Musel ulehnouti a proto se představení opery na nějaký čas odložilo. Stazić byl odnešen k Lisinského matce, aby mu lépe bylo posluženo.

Lisinski slíbil, že ano. Ale tu nastala nová nehoda. Té zimy přišlo do Záhřebu více studentův, jeden pískal na fletnu, druhý i třetí hrál na housle, ten na violu, onen na čello — a tak se zapomenulo na operu, i skládaly se valčíky, polky, mazury, a dělaly se zastaveníčka.

Valčíky Lisinského jsou velmi pěkné i milé. Jednou jsme viděli na slavném skvostném bálu ve střelnici našeho malého Lisinského nad hlavami všech lidí v povětří se vznášeti při hlasitém pokřiku „živio!“ Byly totiž zahrány valčíky, které on pro střelecký bál složil, a tu nadšené obecenstvo obklopilo milého Lisinského, a několik bujných mladíků pozdvihše ho nad hlavy, unášeli ho po celém sále mezi nejelegantnějšími dámami.

Ještě je mnoho valčíkův po Lisinském, které posud nejsou známé a ještě mnohem výtečnější. Vůbec veškeré práce Lisinského, celá jeho pozůstalost nachází se nyní u práva. — Jeden valčík štýrský z těchto výtvorův, kdykoliv ho na klavír zahrál, představil oku živě Štyráky, kterak se prohýbají, kterak nohami šoupají i rukami tleskají, v neunavném kolíbání se rejdíce. Stanko Vraz, horlivý náš básník, rozený Štyrák, býval celý blažený, kdykoliv tento kus hráti slyšel. — K národnímu tanci „kolo“ Lisinski dvojí hudbu složil, vážné kolo chorvatské a druhé veselé slavonské.

Masopůst byl ukončen, i počaly koncerty, které se dávaly ku prospěchu Staziće v Záhřebě; v těchto byly provozovány rozličné kusy našeho přítele. Zvláštní slavnou epochu dělaly jeho quartetty, do kterých Russanovy písně uvedl s velmi umělým ba mistrovským průvodem na piano.

Zatím opera poznenáhla šla ku předu. K ulehčení nesnází, kterých tak veliké dílo pro začátečníka — jako byl Lisinski — mělo, odhodlal se mu pomáhati Vízner, výtečný hudebník, zvláště kontrapunktista, dávající mu náležitého poučení v nejhlavnějších věcech, což Lisinski ovšem rychle a důkladně pochopoval.

Jakmile první jednání bylo hotovo, mělo se instrumentovati, čehož Lisinski posud sám nedovedl; než přece celou instrumentací sám rozvrhl a do podrobna udal, co který nástroj má míti za úkol, podle kteréhož udání tenkráte jmenovaný Vízner operu instrumentoval. Při této práci povstaly zajímavé rozepře a rozmluvy mezi těmato dvěma hudebníky; jeden chtěl tak, druhý jinak, ten se držel přísně pravidel a požadavků kontrapunktu, onen hájil svobodu myšlénky. Tu Lisinski nemoha si jinak pomoci, tázal se toliko vždy Víznera: „Je tohle a takhle chyba?“ — ‚Není, ale lépe zní takhle.‘ — „Mně ale lépe takto zní,“ odpověděl Lisinski. — ‚E, když chceš tak, synku, buďsi, chyba to není,‘ připustil stařec, a učinil mladému Lisinskému po vůli.

Jak první jednání bylo dohotoveno, určily se zkoušky, jistá deputací se odebrala k paní *Rubidové,* rozené hraběnce *Erdödy*, s prosbou, aby převzala partii Ljubice, což ochotně učinila; zatím pak se dokončilo druhé i poslední jednání.

V ten čas se přihodilo, že náš tehdejší spoludruh a zpěvák vlastenecký Stazić střelnou ranou byl raněn. Musel ulehnouti a proto se představení opery na nějaký čas odložilo. Stazić byl odnešen k Lisinského matce, aby mu lépe bylo poslouženo.

Brzy se opět pozdravil; jeho hlas byl vždy lepší a silnější; i počalo se poznenáhla opět zpívati, až pak v zimě bohudíky došlo i na operu. Sedmkráte po sobě byla v zimě r. 1846 od samých ochotníkův veřejně představována, přičemž nejznamenitější zásluhu měli: hraběnka Erdödy, pánové Stazić, Striga, Livadić, Pichler a několik jiných; ve sboru pak nalezal se květ paniček a slečen Záhřebských. Dojem opery té na veškeré obecenstvo byl kouzelný; všechno bylo jako bez sebe radostí, slovem, učinila epochu a i všem cizincům nad míru se líbila. Každý si ji chtěl přiosobiti; Němec pravil: *„ganz deutscher Styl,“* Italian: *„musica italiana, poca differenza,“* až jim Lisinski smíchem odpověděl, že není ani jednoho ani druhého, nýbrž jedině jeho vlastní hudba.

Posud šlo všechno k dobrému, a každý by byl řekl v prvním okamžení, že náš umělec může pokojně spočívati na vavřínu, kterého dosáhnul; ba že si ani více přáti nemůže. Avšak nepostihlé jsou tužby a přání člověka. Ty časy vidíme Lisinského vzdáleného v Bistrici, v nad míru romantické krajině Chorvatska; tu dlí samoten, zamyšlen, bez klidu a pokoje. Slabého těla, jak jsme ho poznali, byl nesmírně citliv. Ačkoliv každému žertu porozuměl, přece časem postačoval jediný křivý pohled, že byl bolně uražen. A tak buďto že jaká urážka anebo zápas s materiálními potřebami a starost o budoucí živobytí, anebo snad nešťastná láska, slovem všechno to anebo jedno nebo druhé uvrhlo ho v neklid a nespokojenost. Jsa slabý na těle, volil bědovati nežli zápasiti, ačkoliv se mu nemůže vyčítati, že by nebyl zápasil pokud síly stačily.

Do Bistrice odebral se ze Záhřebu s pevným úmyslem, že jen hudbě docela a navždy žíti bude. U tamějšího faráře, ctihodného starce, strávil mnoho krásných dní v tiché samotě, v milé přírodě.

Zatím přemýšlel neunavný Striga dnem i nocí, jak by milému Lisinskému pomohl, jak by k jeho pokroku přispěl, a jemu zaměstnání zjednal, aby ducha jeho ukonejšil. Vyjednal u dra. Demetra, že mu text k nové historické opeře napíše pod jmenem *„Porin“*.

Náš Lisinski se v Bistrici v skutku také poněkud utišil, vnitřní rány se zahojily, zapomenul na nehody své, i byl zase jímž prvé býval. Navrátiv se do Záhřebu, jakmile se Strigou se sešel a obapolnou stížnost s ním vyměnil, pravil k němu takto: *„E brate, to ti je badava, koj jedanput za muziku počme živjeti, on nemože na ino već kod muzike da ostane.“* (E bratře, to ti je nadarmo, kdo jedenkráte pro hudbu počne živ býti, ten nemůže jinak než u hudby ostati.)

Ta slova byla ovšem voda na mlýn pro Strigovy plány, který upokojen proměnou, jižto při Lisinském shledal, pravil: „Zdali bys chtěl jít do Prahy?“ — ‚Šel bych, bratře, ale bez čtyr set zlatých na rok ne!‘ — „Nu dobře, já ti je zaopatřím,“ odvece Striga.

Ustanoveno, že Lisinski půjde do Zlaté Prahy, by tam hudbu systematicky studoval; ale skutek nešel úmyslu tak rychle v zápětí. Stazić, přebývaje zatím ve Vídni, roznemohl se tam a oznámil Strigovi, že se za krátký čas do Záhřebu navrátí. Na to Striga nový plán vymyslil, a ten nebylo možná

bez Lisinského vyvesti: umínil sobě, ve spolku s Lisinským, Stazićem a ještě některými zpěváky Chorvatsko i Slavonii až do Bělehradu proputovati, koncerty dávati a zjednati si veselý život. To se také podařilo. Stazić se vrátil z Vídně a spolek staro-nový proputoval v létě r. 1847 celý pruh jihoslovanských vlastí, zpívaje národní písně, quartetty a jiné zpěvy, při čemž zpomenuté čtverozpěvy z Russanových písní nejvíce vynikaly a slavné obliby došly. Tato pouť nebyla pouze epochou pro mladistvé družstvo, nýbrž poněkud i znamenitý děj pro tehdejší dobu národního pokroku. Nelze ani vypověděti, kterak tento neobyčejný zjev — spolek slovanských troubadourův — veškerým obyvatelstvem Slavonie, všemi městy a většími obcemi, kde se zpěváci ozvali, jako elektrická jiskra zableskl a je rozehřál. — Po návratu svém do Záhřeba dávali zpěváci ještě jednou operu „Ljubav i zloba“.

Ještě téhož roku 1847 na podzim odebral se Lisinski do Prahy. Při rozchodu pravil k němu Striga: „Já ti z dobrovolných příspěvků od našich vlastencův zaopatřím šest set zlatých stříbra na rok, ale musíš v Praze vydržeti tři úplná léta, musíš od tamějšího konservatoria vysvědčení o nabytých vědomostech přinesti, musíš operu *Porin* sestaviti a sám instrumentovati.“ Na to Lisinski: *„Hoću!“* (učiním).

Přirozené vlohy, bystrý um, touha po náuce a novota v krásném hudebním městě pomohly Lisinskému k nesmírným pokrokům. Učitelové jeho byli: direktor konservatoria Kittl, a ředitel varhanické školy Píč. — Jeho skladby byly nejen často v privátních a veřejných koncertech a při podobných slav-

nostech přednášeny, nýbrž mezi jinými byla i jedna z jeho uvertur v konservatorium veřejně provozována. — Proměna klimatická, kterou těžce nesl, spůsobila mu mnoho tělesných nesnází, i musel se proto několikráte během studií do vlasti navrátiti, až pak začátkem r. 1850 běh ukončiv s pěkným vysvědčením na vždy domů se vrátil, pln naděje, že si k slavné budoucnosti základ položil nabytými vědomostmi, které v prospěch národu svého obrátí.

Mezi jinými znamenitými skladbami, které v Praze původ vzaly, dokončil také podle daného slibu operu *Porin* a celou ji sám instrumentoval; v té jest mnoho poznámek od dir. Kittla vlastnoručně na památku vepsaných. To tedy byla druhá jeho opera, a tu po svém návratu nejupřímnějšímu příteli svému Strigovi vděčně věnoval. Striga zatím celé vojenské tažení pod vůdcem Jelačićem-bánem co dobrovolník vykonal a z pole válečného v domácí mír se navrátil; Stazić pak se dostal za prvního tenora do Pešti.

Naděje, jak jsi kruta, když klameš! — Ubohý Lisinski! od té doby, co se do vlasti navrátil, již se blahého dne nedočkal: vše co zamýšlel rozkotalo se na skalnatých překážkách, s kterými se zde potkal. Běh několika rokův proměnil domovinu, lidi, jejich mysl i snahu. Záměry Lisinského o zaražení národní hudební školy a národního divadla, kde by byl mohl horlivě působiti, nenalezly nikde ani ohlasu ani podpory, i ostaly prázné, holé sny, marné smyšlénky. Počal v Záhřebě koncerty dávati, kde se mnohé jeho kusy hrály — ale slabé účastenství; zamýšlel cos jiného — ale nevalný úspěch. Jak

měl býti dále živ, nemaje odnikud nijaké podpory? Jediné zaměstnání, jímž se udržoval, bylo dohlížení ve spolku hudebním, kde zastával úřad inspektora.

Zlý osud ho čím dále tím více pronásledoval; konečně aby hladem neumřel, byl přinucen po domech choditi a děti vyučovati na pianu. Byl to proň trpký chléb, neboť ode dávna zanevíral na holé tlučení klavíru, a což teprva jiného tomu vyučovati! Zimního času však ani to konati nemohl. Konečně nevěda kam se vrhnout, odhodlal se co diplomovaný jurista u soudu hledati státní službu, kterou i obdržel. Plat skrovný mu nestačil, sedavé živobytí mu nesvědčilo, a při tom všem nezbylo mu ani dost málo času, aby na hudbu byl mohl pomysliti — na hudbu, tu duši duše jeho! Takové postavení musilo ducha jeho na celo umořiti. K tomu všemu přidružila se slabost, že čím dále tím více churavěl; upadnul v zimnici, dostal otok, vodnatost — nebylo pomoci, až r. 1854 dne 31. května skonal.

Tělo jeho odpočívá na hřbitově u sv. Rocha vedle pozůstatkův jeho otce, bratrů, jediné sestry a rozmilé matky, která rok před tím toutéž nemocí sešla.

Jeho skladby kromě již vypočtených obsahují ještě sílu písniček a jiných malých musikálních výtvorů v rukopise. Tištěných je posud velmi málo, a sice jen tyto:

1. *Šestero českých písní* s ilirským překladem v hudbu uvedené pro jeden hlas s průvodem fortepiana od V. Lisinského. V Praze u Jar. Pospíšila. 1851. Zavírají v sobě píseň „Vltava“

a „Matce“ od Picka; „Má Vlast“ od Růžičkové; „Poustevník“ od Chmelenského; „Slavíček a starost“ od N. N. a „Závist“ od J. K.

2. *Masur*, složen i preuzvišenoj Gospoji Grofici Sofii Jelačićevoj rodjenoj Grofici od Stockau u dubokom štovanju posvjetjen od V. Lisinskoga. U Zagrebu. Kamenotiskom J. Platzera et Comp.

3. Gospodični Ottilii Vancaševoj: *Ljubice* četvorka iz českih narodnih napěvah. Složena od V. Lisinskoga, vlastitost skladatelja. U Beču kod A. O. Witzendorfa.

4. Pěsan Slovačka, za uspomenu na Bistricu u Horvatskoj pisana po dru Gustavu Zechenteru a u muziku stavljena po Vatroslavu Lisinskom. Br. 1.

Předvídaje blízký konec svého života napsal Lisinski sám příhodný text a uvedl jej ve čtverozpěv s tím nařízením, aby se na jeho hrobu zpíval, což také v skutku od věrných jeho přátel bylo vyplněno.

Nám nezbývá než něco málo ještě o Lisinského osobnosti pověděti. Narozen i vychován byl v rodině skromné, poklidné, v domácnosti pobožné, kde patriarchální život vládl a staré chorvatské obyčeje přísně se zachovávaly, a tak dospěl v něm člověk živého ale něžného ducha, který rodiče a bratry své nesmírně miloval. Připoután po celé dětinství a větší díl mládenectví svého na lůžko, zvykl odříkati se všeho pohodlí a všech půvabů tělesného života, a nepoznav klamných požitkův zhýřilosti snažil se jedině o vzdělání ducha svého. Sám o sobě bez číhokoliv přičinění naučil se několika jazykům. Znaltě důkladně chorvatsky, německy i francouzsky, latiny byl docela mocen, česky se naučil při svém pobytí v Praze do-

konale, v němčině sám mnoho sličných písní složil a v hudbu uvedl. Mimo to zamiloval si studium dějepisu a čtení písma svatého; rád se zabýval s přírodními náukami, dokonale se poznal s německými klassiky, s Göthem a Schillerem. I kdykoliv se u jakýkoliv rozhovor pustil, bylo ho mílo poslouchati, jak byl hovořivý a šprýmovný. Pravého přítele velmi miloval; ani zdáním nebyl s to aby někomu uškodil, ani soukromě ani v umění. Hudbu cenil výše nežli k opatření chleba vezdejšího, a výdělek protivil se mu, třeba by se mu i chleba vezdejšího bylo nedostávalo; hudba mu byla nebeským darem, jejž zbožňoval jako modlu svou, ale docela mu bylo neznámé a cizí, snížiti ji za prostředek materialního zisku. A tak i v největší bídě neodstoupil od dráhy své a do konce života setrval v ušlechtilé mysli.

Při vší slabosti tělesné byl ducha velmi živého, ba i v pohybu neobyčejně čilý. Podepřen na berle své předbíhával co žák své kamarády, a když šli ze školy, překonal kdekoho na promenadě Záhřebské v běhu s vršku dolů. Tato čilost zůstala mu na vždy, ale během času a trpkých zkušeností proměnila se mu veselá mysl v hořký humor a někdy i v bolestný vtip, kterým výborně vládl a jako plamenem šlehal, ačkoliv nikomu tím neubližoval ale spíše každého poutal.

Něžná citlivost byla hlavní známkou jeho povahy; v ní spočívaly nejtajnější struny jeho duše, a všechny výtvory jeho jsou nade všecko tímto znakem výtečné. Ještě co děcko byl až k slzám uražen tím, když mu rodiče, vidouce an po zemi leze, podali dvě berle, aby se o nich choditi pokusil; myslil

tu chvíli, že z něho chtí učiniti žebráka — a proto volil raději po zemi lézti.

Ve skladbách jeho znamenati zvláštní originálnost, která spočívá v nesmírném bohatství musikálních myšlének, jež v sobě choval; těm uměl přidati nade všecko sladký, citlivý, melodický tvar, neubliživ ani nejmenším pokléskem pravdivosti ve výrazu. To platí hlavně o slovanském, zvláště jihoslovanském spůsobu pronášení hudebních myšlének, tak že ho v tom ohledu plným právem „slovanským skladatelem“ nazvati můžeme, nač on sám byl hrdý. Vezměme ku př. jeho hrdinské a mládenecké písně, nespatříme v nich toliko jonáka, jako jich každý jiný národ má, nýbrž vidíme v nich právě Kraljevića-Marka, kterak černé kníry kroutí, jakoby hedvábí splítal; kterak s koněm svým důvěrně rozmlouvá, že je ho mílo poslouchati; jak zamračeně hledí svému nepříteli na postrach; jak buzdyganem (palcátem) máchá, že se v povětří zajiskří; který, kdykoliv se hne, není jakoby se hnul, nýbrž jakoby zemí potřásal; kterému kdykoliv zkřikne celé hory odpovídají. Tak pěje náš národ a tak pěl Lisinski.

V písních, které v *české* řeči v hudbu uvedl, zachoval docela zvláštní národní duch českých zpěvů. — *Slovenskou* píseň „Vzpomínka na Bistricu“ složil Slovák Zehenter u veselém spolku v Bistrici při obědě, a Lisinski po obědě při černé kávě ji v hudbu uvedl. Tato píseň nesmírně se líbila všem Slovákům, kteří ji kdy slyšeli — mezi jinými zvláště tehdejšímu vrchnímu županu v Záhřebě p. Pečiu a nejdůst. biskupovi slovenskému p. Moysesu, kteří o ní svědectví vydali, že v ní

vane při vší jednoduchosti ryzí národní výraz; neboť v té vidí člověk lehkonohého Slováka, švihlého zrůstu, který když chodí neplouží se, ale poskakuje.

Lisinski dobře znal německou, italianskou i francouzskou hudbu, znal přísně rozdílnost jejich, uměl ale i děliti je od ducha hudby slovanské. Uvážeje spravedlivě přednost a hodnost jedné v poměru k druhé, varoval se bedlivě jejich vad a nedokonalostí. Německou důkladnost i na poli hudebním hluboce ctil, ale na přemrštěný pedantismus zanevřel; u Italianův cenil zvláště onen pravý přirozený pud, podle něhož se hudba považuje více za útlý, citlivý květ, který třeba něžně a bedlivě — ne však systematicky pěstovati, tak jako se božská jiskra nadšenosti rodí z planoucího citu srdce a ne z chemického rozboru. V ohledu na národní ráz v hudbě největší váhu sám kladl na druhou svou operu „*Porin*", kterouž prohlásil sám za zcela národní slovanskou operu. Představena posud nebyla.

Byl bohat na myšlénky a nikdy mu nebylo třeba, jednu i tutéž myšlénku v levo i v pravo, nahoru i dolů obraceti, a tak rozkouskovati a rozvléci, jako u mnohých skladatelův bývá. Každá jeho myšlénka je úplná, celá, sama v sobě zdravá a jadrná. Ve skladbách jeho nenalezneme nikde onu směs, jižto vidíme u lidí, kteří nemajíce sami svých původních ideí, a chtíce přece býti originálními, napíší a slátají hromadu not, bez ladu a skladu a spojitosti vnitřní.

Lisinski po takové původnosti nikdy nebažil, nebylo mu toho třeba, on byl sám originál.

Nejlepší, nejkratší charakteristiku o něm, co o synu, milenci a umělci, nalezáme v jeho posledním přání, kteréž mu vždy, ba již tenkráte bylo na srdci, dokud se ještě před smrtí matky své vlastního konce nenadál. Říkávalť svým důvěrným přátelům: *„Imam tri želje: mater kod sebe imati i uzdržavati ju moći;* za drugo: *djevojku, koju ljubim, za ženu uzeti;* za tretje: *operu ‚Porin' da vidim predstavljati.“* (Mám troje přání: matku u sebe míti a moci ji vydržovati; za druhé: dívku, kterou miluji, za ženu vzíti; za třetí: operu *Porin* abych viděl představovati.)

Ubohý! nedočkal se naplnění nižádné z těchto tužeb — květ nadějí jeho záhy povadnul a opršel, ale věnec nevadnoucí slávy věčně bude zdobit jmeno jeho!

Pozn. redak. Nápěvy k písním „Růže“ a „Pohřeb skřivánka“, jež na konci knihy klademe, jsou vzaty ze tří písní českých p. V. Hanky, které oslavený skladatel, dojat prostomilým obsahem slov básníkových za svého pobytu v Praze „u glasbu složio“ a v rukopise „istome spisatelju u znak iskrenog štovanja posvětio“. Ctihodný veteran literatury naší ovšem s největší ochotností milý tento dvoukvět „skladatele slovanského“ k pěknému cíli propůjčil. Třetí nápěv v témž rukopise, nyní co drahá památka v Museu království Českého chovaném, je složen na slova Hankova „Život“ (v pátém vydání písní Hankových na str. 22). Jako „Růže“ a „Pohřeb skřivánka“ přeoutlým, něžným citem vynikají, má zase nápěv na „Život“ ráz velebný a slavný, horující a uchvacující.

Ona.

Od

Vinc. Furcha.

Tvůj jsem a ty má jsi,
ty jsi jedno se mnou,
spojeny jsme spolu
vazbou přetajemnou;
bez tebe mi není
v šíré zemi spásy —
v radosti a bolu
tvůj jsem a ty má jsi!

Stín jsem já, ty světlo,
trní já, ty růže,
země já, ty nebe,
žrecem já, ty bůže.
Svit bez stínu není,
bez trní ne růže —
zdali srdce tvoje
beze mne být může?

Bouřně na tvých ňadrech
srdce moje bilo,
oko mé se ve tvých
hvězdách potopilo.

Kol tebe se vilo
pružné moje rámě —
jasno, slavno bylo
ve přírody chrámě.

Zíraje v tvé oči
mám o míru zdání,
nebe modrotajné
nade mnou se sklání;
zíraje v tvé oči
mívám sen o válce —
posud moje štěstí
dlí, ach, v modré dálce!

Objímej mne, drahá,
líbej moje čelo,
aby moje srdce
sen o ráji mělo.
O zavřeném ráji
měl jsem posud zdání —
ráj mi otevřelo
tvoje milování.

Před sebou mě nechej
padnout na kolena,
světice jsi moje,
dívko velebená,

pozdvihni mne k sobě —
stan tvůj v jasné výši,
přijmi mne v své ráje,
ve své lásky říši!

Bojovník.

Od
K. z Radostova.

Zda jsem snil anebo bděl,
když jsem s milou v luze dlel?
Jak potokem vlnka hbitá
skrz ladné se kvítí kmitá,
chvíle míjela za chvílí,
když jsme spolu věnce vili.

Zda jsem snil anebo bděl,
když jsem v boje kruté jel?
Milá z dálky šátkem kyne,
komoň letí po rovině,
kvítí kopyta zdrtily,
a my z něho věnce vili!

Zda jsem snil anebo bděl,
když jsem do nepřátel vjel?
Divý křik a třeskot zbraní
mísí v mroucích se stenání,

bez počtu těl na bojišti,
jako klasů na žatvišti.

Zdali bdím anebo sním,
ach, to nyní dobře vím!
Život valem z mojich oudů
ubíhá v krvútném proudu;
milá na mne čeká v dáli,
čeká! — a můj zrak se kalí.

Kolébavka.

Od
V. Hanky.

Hajá, hajá,
poupátko drahé!
a já, a já
budu ti zpívati,
abys mohlo spáti
v té době blahé;
poupátko drahé,
hajá, hajá.

Hajá, hajá,
poupátko milé!
a já, a já
budu tě chrániti

a mocně brániti
každičké chvíle;
poupátko milé,
hajá, hajá.

Hajá, hajá,
poupátko krásné!
a já, a já
budu se starati
jako dobrá máti,
bys bylo šťasné;
poupátko krásné
hajá, hajá!

Obsah.

RŮŽE.

Slova od V. Hanky. Hudba od Lisinského.

Moderato non tanto.

dol.

Kve_te rů_že kve_te,

či však rů_že bu___de?

dlou_ho sem jí

hle_děl,

u_bo_žát_ko chu___dé!

ritar. *a tempo.*

p *p*

ritar. *a tempo.*

cresc.

Do_kud ješ_tě pou_pě za_vi_nu to by_lo, žádnému to v mysl

p *f*

a_ni ne_vstoupi_lo. Pil_ně sem ho hle_ _ _děl

ja ko per_ly dra_ _ _hé, by lat' mi to zdá_ _

ff *ff*

ním bu_dou_ _ _cno_sti blu_ _hé. A_le so_tva

z pr_ vních list_ kův vy_ stou.pi_lo, hned tu na o_di_vu

fp *pp* *f* *pp*

mladých pá nů by_ lo, a_le sot va z prvních list_kův vy_stou_pi lo,

f *p* *rall.* *p* *colla parte*

hned tu na o_di_vu mla_dých pá_nů by_lo, hned tu na o_di_vu

pp *a tempo.* *8va* *a tempo.* *f* *pp*

mla dých pá_nů by_lo.

Opuštěný.

Slova od **B. Jablonského.** Hudba od **Fr. Kavana.**

Andante con moto.

*Zpa_ni_lý mě_sí_čku! rád na te_be hle_dím, když na tom cho_*
*" " " " " " co dě_lá ta mi_lá, v je_jímžto sr_*
" " " " " " ni_kdo_li s ní ne_ní, vždyj je_jí_mu

p *sf*

dní_čku o_pu_ště_ný se_dím. Vi_dímť já na to_bě pla_čí_cí dvě
dí_čku du_še mo_je ži_la? Ach ty sr_dce ma_lé! mnohý by tě
*li_čku vždyj mé po_li_be_ní. Zjev jí, že se soužím vě_řím a mi_*

f *Ped.*

dimin. *pp*

o_či, a i mně v té do_bě sl_za o_ko mo_čí.
hle_dal, já bych mu tě a_le za ce_lý svět ne_dal.
lu_ji; zjev že pru_dce tou_žím, a_le po_chy_bu_ji!

p dimin. *pp* *Ped.*

Ped. *Ped.* *pp* *Ped.*

Pohřeb skřivánka.

Slova od **V. Hanky**. Nápěv od **Lisinského**.

Andantino lugubre con innocenza.

pp

p

K hro_bu ne_sem mi_lá_ _čka, ach už se vy_sto_nal! ma_lin_ké_ho zpě_vá_ čka, už bo_le_stně sko_ nal.

fz

fz

p

Sko_nal, ach u_ bo_ ži_ čký, vkři dé_le_čko ra_ něn, ach na_táh už

no ži_ čky, ne_ moh být u_ chrá_ něn!

ne_moh být u_ chrá_ něn! Da_rmo sme mu

snä_še_ly ze_všad ma_sti, lé_ _ky, o_ či_čky mu zhá_še_ly, a

f *p*

zamk je na vě_ _ _ky. Pla_če nad ním pta_ _ča_ _tka,

f *p*

fz

pla_če v smu_tnou do_ _ _bu; chla_pča_ta i děv_ ča_ _tka,

fz

pp

už ho ne_ sou k hro_ bu, už ho ne_ sou k hro_ _bu.

pp

Vhro_ be_ček ho slo_ ži_li, za_ zpí_va_li: A_ men,

pp

a na hro_bek vsa_di_ li o_věn_če_ný

f

ká_ _ _ _ men; a na hro_bek vsa_di_

p *ritar.*

f *p col canto*

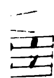
li o_věn_če_ný ká_ _ _ men.

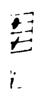
a tempo.

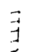
a tempo. *pp*

8va

ppp morendo

DM 95'– ard?

Stanford University Libraries
3 6105 124 441 218

